ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΠΕΑΕΚ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ
Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Εκπαίδευσης και Αρχικής
Επαγγελματικής Κατάρτισης

ΕΡΓΟ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΟΥΜΕΝΟ 75% ΑΠΟ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΚΑΙ 25% ΑΠΟ ΕΘΝΙΚΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ

ISBN 978-960-06-2171-6

Γραμματική Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Ειρήνη Φιλιππάκη-Warburton
Γεώργιος Κοτζόγλου
Μιχαήλ Γεωργιαφέντης
Μαργαρίτα Λουκά

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

Γραμματική
Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	**Ειρήνη Φιλιππάκη-Warburton**, *Ομότιμη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Reading U.K.* **Μιχαήλ Γεωργιαφέντης**, *Γλωσσολόγος* **Γεώργιος Κοτζόγλου**, *Γλωσσολόγος* **Μαργαρίτα Λουκά**, *Εκπαιδευτικός*
ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ	**Γεωργία Κατσιμαλή**, *Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Κρήτης* **Χρήστος Γκόλιαρης**, *τ. Σχολικός Σύμβουλος Π.Ε.* **Βασιλική Παναγιώτου**, *Εκπαιδευτικός*
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ	**Πέτρος Μπουλούμπασης**, *Εικονογράφος – Σκιτσογράφος*
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	**Θεοδώρα Τσίγκα**, *Φιλόλογος*
ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ	**Πέτρος Μπερερής**, *Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου* **Χρήστος Παπαρίζος**, *Σύμβουλος ε.τ. του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου*
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ	**Χρίστος Παπαρίζος**, *Σύμβουλος ε.τ. του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου*
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	**ACCESS ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ Α.Ε.**

Γ΄ Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Δημήτριος Γ. Βλάχος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Δημοτικό και το Νηπιαγωγείο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Γεώργιος Τύπας
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Γεώργιος Οικονόμου
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
Π Α Ι Δ Α Γ Ω Γ Ι Κ Ο Ι Ν Σ Τ Ι Τ Ο Υ Τ Ο

Ειρήνη Φιλιππάκη-Warburton
Γεώργιος Κοτζόγλου
Μιχαήλ Γεωργιαφέντης
Μαργαρίτα Λουκά

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ

Γραμματική
Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

Πρόλογος

Στόχος του εγχειριδίου είναι να οδηγήσει με τρόπο ευχάριστο και παιγνιώδη τους μικρούς μαθητές στη συνειδητοποίηση του συστηματικού χαρακτήρα της γλώσσας. Η ηλικία των μαθητών, από τη μία πλευρά, και η φύση του βιβλίου αυτού ως εγχειριδίου αναφοράς (σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών), από την άλλη, κατεύθυναν σε μεγάλο βαθμό τις επιλογές μας. Σκοπός μας, λοιπόν, είναι να προσφέρουμε στους μαθητές και τους δασκάλους ένα ευσύνοπτο, εύχρηστο και μεθοδικό διδακτικό εργαλείο.

Τα ιδιαίτερα αυτά χαρακτηριστικά του βιβλίου *Γραμματική Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού* υπαγόρευσαν κάποιες απαραίτητες απλοποιήσεις αλλά και ορισμένες σημαντικές διαφοροποιήσεις στο περιεχόμενο του εγχειριδίου τόσο από τις σύγχρονες γλωσσολογικές μελέτες για την ελληνική γλώσσα (που απευθύνονται σε ειδικούς) όσο και από τις παραδοσιακές γραμματικές. Έτσι, για πρώτη φορά εισάγονται σε τέτοιο εγχειρίδιο κεφάλαια για την Πραγματολογία / γλωσσική χρήση, τη Σύνταξη και τη Σημασιολογία. Επίσης, σε όλο το βιβλίο έχει γίνει προσπάθεια να αξιοποιηθούν τα πορίσματα της γλωσσολογικής έρευνας και περιγραφής της ελληνικής γλώσσας που είναι απαραίτητα και στον βαθμό που κάτι τέτοιο είναι παιδαγωγικά εφικτό. Προσφέρεται, για παράδειγμα, μια νέα περιγραφή του ρηματικού συστήματος (με έμφαση στη διάκριση χρονικής βαθμίδας / ποιού ενεργείας και με επαρκέστερη ανάλυση των τύπων της υποτακτικής), συνοπτική εισαγωγή στην έννοια της δομής των φράσεων και των παραγόντων που επηρεάζουν τη σειρά των συστατικών της πρότασης, και πλήθος άλλων βελτιώσεων στη γραμματική ανάλυση της γλώσσας. Από την άλλη πλευρά, ορισμένα δύσκολα γλωσσικά φαινόμενα παρουσιάζονται σε εξαιρετικά απλουστευμένη μορφή στο εγχειρίδιο, ώστε οι μικροί μαθητές να πάρουν μόνο μια πρώτη γεύση για γλωσσικές έννοιες τις οποίες θα διδαχθούν αναλυτικότερα σε μεγαλύτερη σχολική βαθμίδα. Έτσι, για παράδειγμα, στην ενότητα 3, ενώ παρουσιάζουμε τα φωνήματα της ελληνικής, χρησιμοποιούμε τον όρο *φθόγγοι* για να αποφύγουμε τη χρήση της αφηρημένης γλωσσολογικής έννοιας *φώνημα*. Ωστόσο, δεν εξετάζουμε λεπτομερώς τους φθόγγους της γλώσσας μας, γιατί δε θέλουμε να προκαλέσουμε σύγχυση σε μαθητές και δασκάλους με την ανάλυση φαινομένων αλλοφωνίας.

Στο σύνολό της, η *Γραμματική Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού* ακολουθεί τις αρχές της σύγχρονης ανάλυσης της γλώσσας. Δίνει προτεραιότητα στη μελέτη του προφορικού λόγου και στη χρήση της γλώσσας ως εργαλείου σκέψης και επικοινωνίας. Έτσι, τονίζεται ο δημιουργικός χαρακτήρας της γλώσσας, η οποία προσφέρει στον ομιλητή τη δυνατότητα να εκφράσει το μήνυμά του με εναλ-

λακτικούς τρόπους, γλωσσικά συναφείς αλλά και επικοινωνιακά διακριτούς. Στο πλαίσιο αυτό, στόχος του εγχειριδίου είναι να εξοικειωθεί ο μικρός μαθητής με φαινόμενα πολυτυπίας σε όλα τα επίπεδα λόγου (π.χ. διαφορετικούς τρόπους έκφρασης των ίδιων λεκτικών πράξεων, πολυτυπία στις μορφολογικές καταλήξεις των κλιτών μερών του λόγου, διαφορετικούς τρόπους γραμματικής απόδοσης των ίδιων συντακτικών λειτουργιών και διαφορετικά επίπεδα ύφους ανάλογα με την επικοινωνιακή περίσταση).

Το βιβλίο αυτό χωρίζεται σε πέντε μέρη (α. Πραγματολογία, β. Φωνητική – Φωνολογία, γ. Κλιτική μορφολογία, δ. Σύνταξη, ε. Σημασιολογία – Σύνθεση – Παραγωγική μορφολογία), τα οποία έχουν ως αφετηρία τα αντίστοιχα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης.

Ας δούμε τώρα τους κεντρικούς χαρακτήρες του βιβλίου:

Περιεχόμενα

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Χρησιμοποιώ τη γλώσσα για να επικοινωνήσω

Πραγματολογία - Γλωσσική χρήση

Ενότητα 1: Τι κάνω με τα λόγια; 12
Εύχομαι, υπόσχομαι, δηλώνω, συμβουλεύω, παρακαλώ – ζητώ, διατάζω – απαγορεύω, εκφράζω φιλική και ευγενική διάθεση (π.χ. έπαινο, συμπάθεια)

Ενότητα 2: Πώς δημιουργώ ένα κείμενο; 20
2.1 Αναγνωρίζω τα είδη των κειμένων....20
Περιγράφω, αφηγούμαι, δίνω οδηγίες, χρησιμοποιώ επιχειρήματα
2.2 Συνθέτω κείμενο 25
Συνθέτω παράγραφο, κειμενικοί δείκτες
2.3 Επιλέγω το κατάλληλο ύφος ανάλογα με την περίσταση 28
Επίσημο (τυπικό) – ανεπίσημο (οικείο) ύφος
2.4 Ακολουθώ κανόνες στην επικοινωνία 29
Κανόνες συνεργασίας, κανόνες συμπεριφοράς

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Μιλώ και γράφω - Φθόγγοι, γράμματα και συλλαβές

Φωνολογία και γραφή

Ενότητα 3: Πώς δημιουργώ λέξεις; 34
3.1 Φθόγγοι 34
3.2 Γράμματα....39

Ενότητα 4: Πώς προφέρω και γράφω λέξεις και φράσεις; 44
4.1 Λέξεις, συλλαβές, συλλαβισμός 44
4.2 Απαλοιφή φωνήεντος 46
4.3 Τόνος και άλλα ορθογραφικά σημεία....48
Έγκλιση του τόνου, διαλυτικά – απόστροφος – υποδιαστολή
4.4 Σημεία στίξης 52
4.5 Τελικό -ν 55

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

Σχηματίζω λέξεις

Κλιτική μορφολογία

Ενότητα 5: Πώς σχηματίζω λέξεις;....58
5.1 Τα μέρη του λόγου....58

5.2 Τύποι των λέξεων – Θέμα, κατάληξη ... 59
5.3 Γένος, αριθμός, πτώση ... 59
5.4 Τα άρθρα ... 60

Ενότητα 6: Μιλώ για ανθρώπους, ζώα, πράγματα, ενέργειες, καταστάσεις και ιδιότητες ... 63
Το ουσιαστικό
6.1 Είδη ουσιαστικών ... 64
6.2 Κλίση ουσιαστικών ... 64
Α Αρσενικά ... 65
Α.1 Ισοσύλλαβα σε -ης, -ας, -ος ... 65
Α.2 Ανισοσύλλαβα σε -ας, -ης, -ες, -ους ... 71
Α.3 Ανώμαλα αρσενικά ... 72
Β Θηλυκά ... 73
Β.1 Ισοσύλλαβα σε -α, -η, -ω ... 73
Β.2 Ανισοσύλλαβα σε -α, -ου ... 78
Β.3 Λόγια κλίση θηλυκών σε -ος ... 79
Β.4 Ουσιαστικά κοινού γένους ... 81
Γ Ουδέτερα ... 82
Γ.1 Ισοσύλλαβα σε -ο, -ι, -ος ... 82
Γ.2 Ανισοσύλλαβα σε -μα, -ιμο, -ς , -ν, -υ ... 86
Δ Ανώμαλα ουσιαστικά ... 91

Ενότητα 7: Δίνω περισσότερες πληροφορίες για ανθρώπους, ζώα, πράγματα και καταστάσεις ... 93
Το επίθετο
7.1 Κλίση επιθέτων ... 96
Α Επίθετα σε -ος, -η/-α, -ο ... 96
Β Επίθετα σε -ος, -ια, -ο ... 98
Γ Επίθετα σε -ύς, -ιά, -ύ ... 99
Δ Επίθετα σε -ής, -ιά, -ί ... 100
Ε Επίθετα σε -ης, -α, -ικο ... 101
ΣΤ Επίθετα σε -άς/-ής, -ού, -άδικο/-ούδικο/-ήδικο ... 102
Ζ Επίθετα σε -ων, -ούσα, -ον και σε -ων/-ονας, -ον ... 103
Η Επίθετα σε -ύς, -εία, -ύ και σε -ης, -ες ... 104
Θ Το επίθετο πολύς ... 105
7.2 Άκλιτα επίθετα ... 105
7.3 Παραθετικά επιθέτων ... 107
Α Βαθμοί σύγκρισης των επιθέτων ... 107
Β Συγκριτικός βαθμός ... 108
Γ Υπερθετικός βαθμός ... 108
Δ Εξαιρέσεις στα παραθετικά ... 110

Ενότητα 8: Μιλώ για ανθρώπους, ζώα, πράγματα και καταστάσεις με άλλο τρόπο ... 112
Οι αντωνυμίες
8.1 Προσωπικές αντωνυμίες ... 114
8.2 Κτητικές αντωνυμίες ... 115
8.3 Αυτοπαθείς αντωνυμίες ... 116
8.4 Οριστικές αντωνυμίες ... 117
8.5 Δεικτικές αντωνυμίες ... 118
8.6 Αναφορικές αντωνυμίες ... 119
8.7 Ερωτηματικές αντωνυμίες ... 120
8.8 Αόριστες αντωνυμίες ... 121

Ενότητα 9: Μετρώ, δηλώνω ποσότητα και σειρά ... 122
Τα αριθμητικά
9.1 Απόλυτα αριθμητικά ... 123

9.2 Τακτικά αριθμητικά 124
9.3 Πολλαπλασιαστικά αριθμητικά 127
9.4 Αναλογικά αριθμητικά 128
9.5 Περιληπτικά αριθμητικά 128

Ενότητα 10: Κάνω κάτι, παθαίνω κάτι ή βρίσκομαι σε μια κατάσταση 130
Το ρήμα
10.1 Γενικά χαρακτηριστικά 131
Α Πρόσωπο και αριθμός 131
Β Ποιόν ενεργείας και χρόνοι 131
Γ Φωνή και μεταβατικότητα 138
Δ Έγκλιση 141
10.2 Κλίση του ρήματος 142
Α Το ρήμα *έχω* 143
Β Α΄ συζυγία 144
Γ Β΄ συζυγία 149
Δ Σχηματισμός ρημάτων σε -άγω, -βάλλω 153
Ε Συνηρημένα ρήματα 155
ΣΤ Ελλειπτικά, απρόσωπα & ανώμαλα ρήματα 155

Ενότητα 11: Δίνω περισσότερες πληροφορίες για ανθρώπους, ζώα, πράγματα και καταστάσεις με έναν ακόμη τρόπο 158
Οι μετοχές
11.1 Κλιτή μετοχή 160
11.2 Άκλιτη μετοχή 160

Ενότητα 12: Δίνω περισσότερες πληροφορίες για μια ενέργεια ή κατάσταση 162
Το επίρρημα
12.1 Είδη επιρρημάτων 163
12.2 Επιρρήματα σε -α και -ως 164
12.3 Παραθετικά επιρρημάτων 165

Ενότητα 13: Δηλώνω σχέσεις ανάμεσα σε φράσεις 167
Η πρόθεση
13.1 Απλές και σύνθετες προθέσεις 167
13.2 Λόγιες προθέσεις 168

Ενότητα 14: Πώς ενώνω λέξεις, φράσεις και προτάσεις; 169
Σύνδεσμοι και μόρια
14.1 Σύνδεσμοι 169
Α Παρατακτικοί σύνδεσμοι 170
Β Σύνδεσμοι που εισάγουν εξαρτημένες δευτερεύουσες προτάσεις 171
14.2 Μόρια 171

Ενότητα 15: Πώς δηλώνω συναισθήματα; 173
Επιφωνήματα

ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ
Συνθέτω φράσεις και προτάσεις
Σύνταξη

Ενότητα 16: Πώς συνθέτω φράσεις και προτάσεις; 176
16.1 Με την πρόταση συνδέω δύο φράσεις 176
16.2 Τα είδη των φράσεων 181
Α Ονοματική φράση 181

Β Ρηματική φράση 182
Γ Προθετική φράση 184
Δ Επιρρηματική φράση 184
16.3 Τα είδη των προτάσεων 185
Α Ξεχωρίζω τις προτάσεις με βάση τα συστατικά τους 185
Α.1 Η σειρά των συστατικών της απλής πρότασης....188
Β Ξεχωρίζω τις προτάσεις ανάλογα με το αν εξαρτώνται από άλλες ή όχι 190
16.4 Εξαρτημένες / δευτερεύουσες προτάσεις....192
Α Ειδικές προτάσεις 192
Β Πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις....193
Γ Βουλητικές προτάσεις 193
Δ Ενδοιαστικές προτάσεις 194
Ε Αναφορικές προτάσεις 195
ΣΤ Υποθετικές προτάσεις 196
Ζ Χρονικές προτάσεις 196
Η Αιτιολογικές προτάσεις 197
Θ Εναντιωματικές προτάσεις – παραχωρητικές προτάσεις....198
Ι Τελικές προτάσεις 199
ΙΑ Αποτελεσματικές ή συμπερασματικές προτάσεις 199
16.5 Ευθύς – πλάγιος λόγος 200

ΠΕΜΠΤΟ ΜΕΡΟΣ
Βρίσκω τις σχέσεις των λέξεων
Παραγωγική μορφολογία - Σύνθεση - Σημασιολογία

Ενότητα 17: Πώς φτιάχνω νέες λέξεις; 202
Παραγωγική μορφολογία – Σύνθεση
17.1 Παραγωγή 203
17.2 Σύνθεση....206
17.3 Αρκτικόλεξα – Συντομογραφίες 207

Ενότητα 18: Τι σημαίνουν οι λέξεις; 209
Οι σημασίες των λέξεων
18.1 Κυριολεξία – Μεταφορά 209
18.2 Συνώνυμα – Αντώνυμα (αντίθετα).... 210
18.3 Ομώνυμα – Παρώνυμα 210
18.4 Πολύσημα 211

Παραρτήματα
Α. Πίνακας ανώμαλων ρημάτων 213
Β. Γλωσσάρι 217

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Χρησιμοποιώ τη γλώσσα για να επικοινωνήσω

Πραγματολογία - Γλωσσική χρήση

ΕΝΟΤΗΤΑ 1
Τι κάνω με τα λόγια;

Τι παράξενο πράγμα που είναι η γλώσσα! Όλοι γεννιόμαστε με αυτή…

…τη χρησιμοποιούμε κάθε στιγμή, με αυτή **σκεφτόμαστε** και **επικοινωνούμε** με τους γύρω μας.

Με τη γλώσσα **αφηγούμαστε** γεγονότα ή **περιγράφουμε** πρόσωπα, ζώα και πράγματα.

Αλλά με τη γλώσσα μπορώ επίσης να κάνω πράγματα: **να καλέσω** τους φίλους μου, **να τους ευχηθώ**, **να υποσχεθώ** κάτι στη μαμά μου, **να δώσω συμβουλές** στη μικρή μου αδερφή, **να της ζητήσω** να κάνει κάτι και –το σπουδαιότερο– **να της απαγορεύσω** να μπαίνει στο δωμάτιο μου χωρίς να με ρωτήσει. Κάθε φορά που μπαίνει φέρνει καταστροφή!

Ας μιλήσουμε λοιπόν για τις **λεκτικές πράξεις**: Συχνά, χρησιμοποιούμε τη γλώσσα όχι μόνο για **να περιγράψουμε** πράγματα ή **να αφηγηθούμε**, αλλά και για **να κάνουμε αποτελεσματικά διάφορες πράξεις** (π.χ. να ευχηθούμε, να συμβουλέψουμε, να υποσχεθούμε κάτι).

Εύχομαι

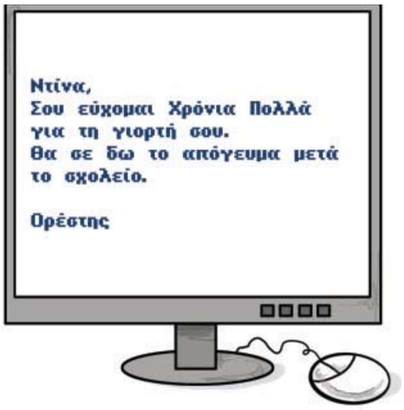

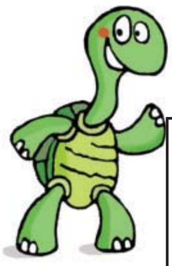

Στη γλώσσα μας έχουμε πολλές ευχές, αλλά αυτές τις ξέρω κι εγώ!

Καλό Σαββατοκύριακο! Καλή εβδομάδα! Καλό μήνα!
Καλό χειμώνα! Καλό καλοκαίρι! Καλό μεσημέρι! Καλό απόγευμα!
Καλό βράδυ! Καλή όρεξη! Καλή ξεκούραση! Καλό μάθημα!
Καλές διακοπές! Καλά Χριστούγεννα! Ευτυχισμένος ο καινούριος χρόνος!

Μια επιτυχία: Συγχαρητήρια! Και εις ανώτερα! Μπράβο σου!
Εξετάσεις: Καλή επιτυχία! Καλή τύχη! Καλή δύναμη!
Καινούριο αυτοκίνητο: Με γεια! Καλορίζικο!
Άφιξη: Καλωσορίσατε! Καλώς ήρθατε! Καλή διαμονή!
Αναχώρηση: Καλό ταξίδι! Στο καλό και να μη μας ξεχάσετε!
Γάμος: Να ζήσετε! Να σας ζήσουν! Και καλούς απογόνους!
Γέννηση: Να σας ζήσει το νεογέννητο!
Βάφτιση: Να σας ζήσει το νεοφώτιστο!
Ασθένεια: Περαστικά! Γρήγορα καλά! Καλή ανάρρωση!
Θάνατος: Συλλυπητήρια! Ζωή σε λόγου σας! Καλό κουράγιο!
Πτυχίο: Καλή σταδιοδρομία!

Υπόσχομαι

Στις υποσχέσεις χρησιμοποιούμε συνήθως:
μέλλοντα
(βλ. ενότητα 10.1)
(Θα έρθω.)
το ρήμα **υπόσχομαι**
+ υποτακτική
(Υπόσχομαι να έρθω.)

Δηλώνω

Στις δηλώσεις συνήθως χρησιμοποιούμε **οριστική** (βλ. ενότητα 10.1).
(Αγαπώ πολύ τη μουσική.)

Συμβουλεύω

Εδώ συχνά χρησιμοποιούμε:
προστακτική *(Πήγαινε στον γιατρό!)*
και **υποτακτική** *(Να πας στον γιατρό!)*

Παρακαλώ - Ζητώ

Στις παρακλήσεις χρησιμοποιούμε κυρίως **προστακτική** ή **ερωτήσεις**. Επίσης, ακολουθούμε τους κανόνες συμπεριφοράς στην επικοινωνία (βλ. ενότητα 2.4). *(Σε παρακαλώ... Μου κάνετε τη χάρη... Μου δίνετε ... Θα ήθελα... Θα μπορούσατε να...)*

Διατάζω - Απαγορεύω

Εδώ συχνά έχουμε χρήση:
προστακτικής
(Πήγαινε στο δωμάτιό σου!)
και
υποτακτικής
(Να πας στο δωμάτιό σου!)

Εκφράζω φιλική και ευγενική διάθεση (π.χ. έπαινο, συμπάθεια)

Οι λεκτικές πράξεις είναι πολύ σημαντικές για την καθημερινή επικοινωνία. Είναι όμως και πολύ καλή ευκαιρία για παιχνίδι!

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1

Ταιριάζω στο τετράδιό μου τις ευχές με τις περιστάσεις στις οποίες χρησιμοποιούμε τις ευχές αυτές.

Γενέθλια **Ονομαστική εορτή** **Χριστούγεννα**

Καλή χρονιά! Καλή Ανάσταση! Ευτυχισμένος ο καινούριος χρόνος! Χριστός Ανέστη! Χρόνια πολλά! Να ζήσεις! Αληθώς Ανέστη! Να τα εκατοστήσεις! Να σε χαιρόμαστε! Καλά Χριστούγεννα! Και του χρόνου! Καλό Πάσχα! Καλές γιορτές! Να χαίρεσαι τη γιορτή σου!

Πάσχα **Πρωτοχρονιά**

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2

Συζητώ στην τάξη και βρίσκω τη λεκτική πράξη που ταιριάζει σε κάθε περίπτωση. Μετά τη γράφω στο καρτελάκι της κάθε εικόνας.

Απαγόρευση, Συμβουλή, Υπόσχεση, Δήλωση, Ευχή, Παράκληση, ~~Διαταγή~~, Έπαινος

Διαταγή

Τι θα θυμάμαι για... τις λεκτικές πράξεις

1. Χρησιμοποιώ τη γλώσσα όχι μόνο για να περιγράψω πράγματα ή να αφηγηθώ γεγονότα, αλλά και για να κάνω διάφορες πράξεις. Αυτές ονομάζονται **λεκτικές πράξεις**.
2. Μπορώ **να ευχηθώ**, **να υποσχεθώ** και **να δηλώσω** κάτι. Μπορώ ακόμα **να δώσω συμβουλές**, **να ζητήσω** κάτι, **να διατάξω** ή **να απαγορεύσω**. Μπορώ επίσης **να εκφράσω τη διάθεσή μου** για κάποιον ή κάτι (συμπάθεια, έπαινο κτλ.).
3. Τις περισσότερες φορές, στις λεκτικές πράξεις χρησιμοποιώ συγκεκριμένους γραμματικούς τύπους (π.χ. οριστική, υποτακτική, προστακτική έγκλιση, μέλλοντα χρόνο) ή συγκεκριμένα ρήματα (π.χ. *υπόσχομαι*).

ΕΝΟΤΗΤΑ 2
Πώς δημιουργώ ένα κείμενο;

2.1 Αναγνωρίζω τα είδη των κειμένων

Περιγράφω...

Το εξοχικό της Αφροδίτης και του Βασίλη βρίσκεται στα Χανιά. Είναι ένα κάτασπρο καινούριο διώροφο με κόκκινα κεραμίδια. Έχει θαλασσιά ξύλινη πόρτα και δύο μεγάλα γαλάζια παράθυρα στον δεύτερο όροφο. Ανάμεσα στα παράθυρα υπάρχει ένα πανέμορφο μπαλκονάκι γεμάτο γλαστρούλες με άσπρα και κόκκινα γεράνια.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3

Εντοπίζω τα ρήματα στο παραπάνω απόσπασμα. Σε ποιο χρόνο βρίσκονται;

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Για να περιγράψουμε ένα πρόσωπο, ένα ζώο ή ένα αντικείμενο συνήθως χρησιμοποιούμε:

- παροντικούς χρόνους (π.χ. ενεστώτα, βλ. ενότητα 10.1)
- τοπικά επιρρήματα (βλ. ενότητα 12.1)
- επίθετα για να δώσουμε ζωντάνια σ' αυτό που περιγράφουμε.

Αφηγούμαι...

Στους χώρους της Μονής του Αγίου Νικολάου Σπετσών, εκτός από την εκκλησία, λειτουργούσε το σχολείο και εκεί γίνονταν συμβούλια και λαϊκές συνελεύσεις, όπως και εκείνη της 3ης Απριλίου 1821, Κυριακής των Βαΐων, όταν το καμπαναριό σήμανε την εξέγερση των Σπετσιωτών και υψώθηκε για πρώτη φορά η σημαία της επανάστασης στο νησί. Από τον Άγιο Νικόλαο οι νησιώτες κατευθύνθηκαν με κλάδους βαΐων στα χέρια προς το διοικητήριο του νησιού, όπου συνάντησαν προκρίτους και πλήθος λαού.

Πέτρος Χαριτάτος,
Ανεξερεύνητες Σπέτσες,
ROAD Εκδόσεις, Αθήνα 2004
(διασκευή)

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4 Εντοπίζω τα ρήματα στο παραπάνω απόσπασμα. Τι είδους ρήματα είναι; Σε ποιο χρόνο βρίσκονται;

ΑΦΗΓΗΣΗ

Για να αφηγηθούμε γεγονότα χρειαζόμαστε:
παρελθοντικούς χρόνους (παρατατικό, αόριστο, βλ. ενότητα 10.1), χρονικούς σύνδεσμους (βλ. ενότητα 14), χρονικά επιρρήματα (βλ. ενότητα 12.1), χρονικές προτάσεις (για να δηλώσουμε τη χρονική στιγμή των γεγονότων, βλ. ενότητα 16.4 Ζ), ρήματα δράσης, περιγραφικά ουσιαστικά και επίθετα για να παρουσιάσουμε τις εικόνες.

Δίνω οδηγίες...

Μια εύκολη συνταγή - Φρουτοσαλάτα

Υλικά

2-3 πορτοκάλια
½ κιλό κεράσια
1 λεμόνι
200 γραμμάρια φράουλες
3 μπανάνες
3 κουταλάκια του γλυκού ζάχαρη
2 μήλα
3 κουταλιές της σούπας γιαούρτι

Εκτέλεση

Πρώτα στύβουμε τα πορτοκάλια και το λεμόνι. Στη συνέχεια, ξεφλουδίζουμε τα μήλα και τις μπανάνες και τα κόβουμε σε μικρά κομμάτια. Τα βάζουμε σε ένα σκεύος μαζί με τα κεράσια και τις φράουλες.
Ανακατεύουμε τον χυμό του λεμονιού και του πορτοκαλιού με τη ζάχαρη και το γιαούρτι μέσα σε ένα ποτήρι. Μετά, ρίχνουμε το μείγμα στα φρούτα.
Τέλος, βάζουμε τη φρουτοσαλάτα στο ψυγείο για δύο ώρες. Τη σερβίρουμε σκέτη ή με σαντιγί.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5 Εντοπίζω τα ρήματα στη συνταγή. Σε ποιο χρόνο βρίσκονται; Με ποιο τρόπο παρουσιάζεται η συνταγή βήμα προς βήμα;

ΚΕΙΜΕΝΟ ΟΔΗΓΙΩΝ

Για να φτιάξουμε ένα κείμενο με οδηγίες χρησιμοποιούμε:

- ρήματα στην οριστική ενεστώτα
- προστακτική
- υποτακτική

Προσέχουμε να παρουσιάσουμε τα στάδια της διαδικασίας με τη σωστή χρονική σειρά.

Χρησιμοποιώ επιχειρήματα...

Η κυκλοφορία των αυτοκινήτων στο κέντρο της Αθήνας θα πρέπει να περιοριστεί, αφού πρώτα πρώτα οι δρόμοι εκεί είναι στενοί. Έτσι, με την αύξηση των αυτοκινήτων τις πρωινές και τις απογευματινές ώρες, κανείς τελικά δεν μπορεί να κυκλοφορήσει. Είναι γνωστά σε όλους τα πολύωρα μποτιλιαρίσματα, η μόλυνση της ατμόσφαιρας, ο εκνευρισμός και οι καθυστερήσεις. Τις ώρες αυτές, επίσης, ούτε οι πεζοί ούτε τα ασθενοφόρα μπορούν να περάσουν, επειδή οι δρόμοι παραμένουν κλειστοί από τα αυτοκίνητα ιδιωτικής χρήσης. Επιπλέον, θα πρέπει να σκεφτούμε και τις συνέπειες στον τουρισμό. Όλο τον χρόνο χιλιάδες τουρίστες επισκέπτονται την Αθήνα και μάταια προσπαθούν να απολαύσουν την ομορφιά και τους χώρους του ιστορικού κέντρου της πόλης. Τέλος, γιατί ξοδέψαμε τόσα χρήματα για να φτιάξουμε το πιο σύγχρονο μετρό της Ευρώπης αν είναι να κυκλοφορούμε όλοι με τα αυτοκίνητά μας;

ΚΕΙΜΕΝΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ

Για να συνθέσουμε ένα κείμενο με επιχειρήματα χρησιμοποιούμε:

- ενεστώτα
- αιτιολογικές προτάσεις (βλ. ενότητα 16.4 Η)

Επίσης, εκθέτουμε τα επιχειρήματα στη λογική τους σειρά.

Στα **περιγραφικά** και στα **αφηγηματικά** κείμενα παρουσιάζω πρόσωπα, πράγματα, γεγονότα και καταστάσεις (**αναφορικός λόγος**). Στα κείμενα που περιέχουν **οδηγίες** και **επιχειρήματα** προσπαθώ να οδηγήσω τον αναγνώστη σε μια ορισμένη ενέργεια ή συμπεριφορά (**κατευθυντικός λόγος**).

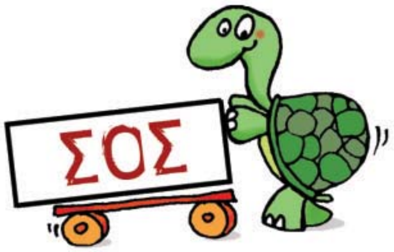

Ένα κείμενο μπορεί να συνδυάζει περισσότερες από μία λειτουργίες. Μπορεί, για παράδειγμα, να περιγράφει κάτι, αλλά ταυτόχρονα να προσπαθεί να μας πείσει με επιχειρήματα να κάνουμε κάτι.

Η νέα αυτόματη σκούπα έχει μικρό μέγεθος, ελάχιστο βάρος και είναι εύκολη στη χρήση. Σας επιτρέπει να επιλέξετε τον βαθμό απορροφητικότητας, ανάλογα με το είδος της επιφάνειας που θέλετε να καθαρίσετε. Συνοδεύεται από τέσσερα μικρά ανταλλακτικά, ώστε να σας επιτρέπει να καθαρίζετε όχι μόνο γωνίες αλλά και πολυθρόνες, καναπέδες και κουρτίνες. Η συσκευή αυτή αποτελεί την πιο ολοκληρωμένη και οικονομική λύση στο πρόβλημα της σκόνης. Ιδανική ακόμα κι αν υποφέρετε από αλλεργίες, καθώς δεν αφήνει τα μόρια της σκόνης να διαφύγουν στην ατμόσφαιρα.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 6 Διαβάζω τα κείμενα και γράφω σε ποιο είδος ανήκουν.

Φτιάξε μόνος σου αρωματικά χώρου. Θα χρειαστείς δύο πορτοκάλια, μερικά ξυλαράκια κανέλας, μερικά γαρίφαλα.

Στην εποχή μας οι νέες τεχνολογίες δεν είναι πια υπόθεση μόνο των ειδικών. Μάθετε να χρησιμοποιείτε το διαδίκτυο. Σας προσφέρει ταχύτερη και ακριβέστερη ενημέρωση. Μπορείτε να αντλήσετε πολύτιμες πληροφορίες για ό,τι σας ενδιαφέρει. Και, επιπλέον, η πρόσβαση σε αυτό είναι εύκολη και αρκετά οικονομική.

Ο Κάμπος της Χίου
Την άνοιξη ο Κάμπος είναι στις μεγάλες του δόξες. Οι παραδεισένιοι κήποι με τα εσπεριδοειδή πλημμυρίζουν με μια πυκνή ευωδιά την περιοχή και τα δέντρα βρίσκονται σε πλήρη ανθοφορία.

Περιοδικό Passport, τεύχος 11

Αγαπημένο μου ημερολόγιο,
Σήμερα στο σχολείο πέρασα μια θαυμάσια μέρα. Φτιάξαμε με τον Νίκο μια τεράστια ζωγραφιά σε χαρτόνι και στολίσαμε τον διάδρομο. Στο διάλειμμα η Σοφία και η Φανή, οι δίδυμες, με κάλεσαν στο πάρτι για τα γενέθλιά τους. Την τελευταία ώρα κάναμε πρόβα με τη δασκάλα μας για τη σχολική γιορτή. Μάθαμε και τρία νέα τραγούδια!

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 7

Διαλέγω τρία μικρά κείμενα από ένα περιοδικό και βρίσκω σε ποιο είδος ανήκει το καθένα. Αιτιολογώ την απόφασή μου με βάση τα χαρακτηριστικά τους.

2.2 Συνθέτω κείμενο

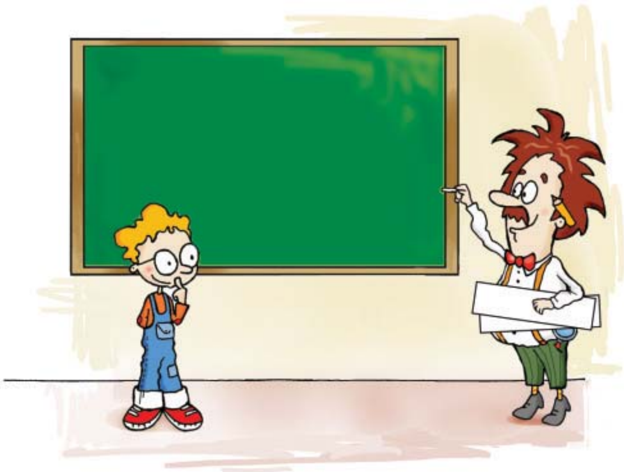

Συνθέτω παράγραφο

– Με τι θα ασχοληθούμε σήμερα, θείε;

– Θα φτιάξουμε μια παράγραφο. Έλα να σου δείξω πώς ακριβώς!

Ο γνωστός κριτικός σύγχρονης τέχνης, Φιλίπ Περό, επισκέφτηκε την έκθεση που φιλοξενείται στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης αυτή την εποχή. **Ο κύριος Περό,** βγαίνοντας από το μουσείο, δήλωσε: «Ήρθα **στην Αθήνα** πέρσι, **αλλά** αισθάνομαι ότι ζω **σε αυτή την πόλη** πάνω από δέκα χρόνια. Ο ελληνικός πολιτισμός ήταν πάντα μέσα στην ψυχή και στο μυαλό μου. Νομίζω ότι **αποτελεί** παγκόσμια **κληρονομιά**. **Αποτελεί μια κληρονομιά** για την οποία **οι Έλληνες και όλοι οι Ευρωπαίοι** νιώθουν σήμερα περήφανοι, αλλά την ίδια στιγμή γνωρίζουν ότι **εκείνοι** έχουν και την υποχρέωση να τη διαφυλάξουν».

Έτοιμη η παράγραφος, Ορέστη. Θα σου πω όμως κι ένα μεγάλο μυστικό: Μια παράγραφος, για να μας μεταδώσει ένα μήνυμα, πρέπει να έχει **συνοχή**.

Οι λέξεις, οι φράσεις και οι προτάσεις που αποτελούν μια παράγραφο πρέπει να βρίσκονται σε **λογική σειρά**. Αυτό επιτυγχάνεται όταν οι λέξεις, οι φράσεις και οι προτάσεις **δένονται μεταξύ τους**. Τότε, λέμε ότι αυτές έχουν μεταξύ τους **σχέσεις συνοχής**.

Σχέσεις συνοχής

α. Επανάληψη λέξης, φράσης ή πρότασης:

Μπορούμε να επαναλάβουμε μια λέξη ή μια φράση (ή ένα μέρος μιας φράσης).
Π.χ. **Ο γνωστός κριτικός σύγχρονης τέχνης**, **Φιλίπ Περό**, επισκέφτηκε την έκθεση που φιλοξενείται στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης αυτή την περίοδο. **Ο κύριος Περό**…
Μπορούμε να επαναλάβουμε και μια ολόκληρη πρόταση.
Π.χ. Νομίζω ότι **αποτελεί** παγκόσμια **κληρονομιά**. **Αποτελεί μια κληρονομιά**…

β. Αντικατάσταση:

Μπορούμε να αντικαταστήσουμε μια λέξη ή μια φράση με μια άλλη που μιλάει για το ίδιο πράγμα.
Π.χ. Ήρθα **στην Αθήνα** πέρσι, αλλά αισθάνομαι ότι ζω **σε αυτή την πόλη** πάνω από δέκα χρόνια.

γ. Αντωνυμίες:

Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε μια αντωνυμία στη θέση μιας ονοματικής φράσης (βλ. ενότητα 8 για τις αντωνυμίες και ενότητα 16.2 Α για τις ονοματικές φράσεις).
Π.χ. Αποτελεί μια κληρονομιά για την οποία **οι Έλληνες και όλοι οι Ευρωπαίοι** νιώθουν σήμερα περήφανοι, αλλά την ίδια στιγμή γνωρίζουν ότι **εκείνοι** έχουν και την υποχρέωση να τη διαφυλάξουν.

δ. Σύνδεση:

Οι προτάσεις ενώνονται μεταξύ τους με συνδέσμους (βλ. και κειμενικούς δείκτες παρακάτω).
Π.χ. Ήρθα στην Αθήνα πέρσι, **αλλά** αισθάνομαι ότι ζω σε αυτή την πόλη πάνω από δέκα χρόνια.

Κειμενικοί δείκτες

Υπάρχει ακόμα ένα μυστικό για τη συνοχή μιας παραγράφου: οι **κειμενικοί δείκτες**.

Κειμενικοί δείκτες είναι όλες οι λέξεις ή φράσεις που χρησιμοποιούμε για να δείξουμε πώς συνδέονται οι προτάσεις μέσα στο κείμενο. Μας δείχνουν δηλαδή τις σχέσεις συνοχής. Οι κειμενικοί δείκτες είναι συνήθως επιρρήματα ή σύνδεσμοι (βλ. ενότητες 12 και 14).

Όταν ο Ορέστης άνοιξε την πόρτα **και** είδε τον θείο Βρασίδα, ξαφνιάστηκε, **γιατί** δεν περίμενε να τον βρει εκεί. Ήξερε ότι είχε φύγει την περασμένη βδομάδα για ένα συνέδριο στο Παρίσι. **Όμως**, αυτό το ταξίδι προφανώς δεν είχε πραγματοποιηθεί, **αφού** ο θείος Βρασίδας ήταν στο σπίτι. **Στην αρχή**, σάστισε **και** έμεινε αμίλητος. Νόμιζε ότι ήταν όνειρο. **Όμως**, ήταν αλήθεια. **Γι' αυτό**, **στη συνέχεια**, έτρεξε προς το μέρος του.

Ορέστη, πρόσεξε τι κάνουμε με τους κειμενικούς δείκτες:

α. **Συνδέουμε:** και, και επίσης, και ακόμα, επιπλέον, με άλλα λόγια, για παράδειγμα
β. **Δημιουργούμε αντίθεση:** αλλά, ενώ, ωστόσο, αν και, αντίθετα, όμως
γ. **Αιτιολογούμε:** γιατί, επειδή, αφού, καθώς
δ. **Βγάζουμε συμπεράσματα:** επομένως, συνεπώς, άρα
ε. **Ορίζουμε τον χρόνο:** τότε, στη συνέχεια, πρώτα, ύστερα, μέχρι τώρα

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 8

Βάζω τις παρακάτω προτάσεις σε λογική σειρά, ώστε να βγαίνει νόημα στην ιστορία. Σ' αυτό θα με βοηθήσουν οι κειμενικοί δείκτες. Αν έχω βάλει τις προτάσεις στη σωστή σειρά, τότε θα διαπιστώσω ότι έχει συνοχή το κείμενο που δημιούργησα.

1. Στο τέλος, όμως, αποφάσισε να ρωτήσει τη Σοφία τι ακριβώς είχε συμβεί.
2. Είδε το ρολόι του και ήταν περασμένες εννέα.
3. Στην αρχή, έμεινε άφωνος.
4. Όμως, προφανώς αυτό δεν είχε γίνει, αφού τώρα βρισκόταν εκεί και μόνο η Σοφία ήταν στο σπίτι.
5. Ήξερε ότι το πάρτι έπρεπε να είχε αρχίσει από τις οκτώ.
6. Όταν ο Φίλιππος έφτασε στο σπίτι της Σοφίας για το πάρτι των γενεθλίων της, ξαφνιάστηκε, γιατί κανείς δεν ήταν εκεί.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 9

Επιλέγω δύο διαφορετικές παραγράφους από δύο άρθρα ενός περιοδικού και εντοπίζω τις σχέσεις συνοχής και τους κειμενικούς δείκτες σε καθεμιά από αυτές.

2.3 Επιλέγω το κατάλληλο ύφος ανάλογα με την περίσταση

Επίσημο (τυπικό) – ανεπίσημο (οικείο) ύφος

– Παρακαλώ;
– Καλημέρα σας, κύριε διευθυντά.
– Καλημέρα, κυρία Ηλιάδη. Τι κάνετε;
– Δεν αισθάνομαι πολύ καλά σήμερα, κύριε διευθυντά. Σας τηλεφωνώ λοιπόν για να σας ενημερώσω ότι δε θα μπορέσω να έλθω στη δουλειά και να σας ζητήσω αναρρωτική άδεια…

– Ναι;
– Έλα, Γιώργο, ο Ορέστης.
– Τι έγινε; Καλά;
– Ε, έτσι κι έτσι. Μάλλον δε θα έρθω στο πάρτι.
Κρίμα, το περίμενα πώς και πώς!

Χρησιμοποιούμε διαφορετικό **ύφος**, δηλαδή διαφορετικό λεξιλόγιο και διαφορετικές εκφράσεις, ανάλογα με το πού βρισκόμαστε, σε ποιον απευθυνόμαστε, ποιοι είναι οι συνομιλητές και ποιοι άλλοι είναι παρόντες. Δηλαδή, αλλιώς μιλάει η κυρία Δανάη στον διευθυντή της και αλλιώς μιλάει ο Ορέστης με τον φίλο του, τον Γιώργο.

Τα χαρακτηριστικά του **ανεπίσημου ύφους** είναι οι μικρές προτάσεις, οι απλές λέξεις κτλ. *(Έλα, Γιώργο... Τι έγινε;... έτσι κι έτσι...)*

Τα χαρακτηριστικά του **επίσημου ύφους** είναι οι μεγάλες προτάσεις, οι δευτερεύουσες προτάσεις, οι λέξεις από παλιότερες μορφές της γλώσσας μας κτλ.
(Καλημέρα σας, κύριε διευθυντά... Τι κάνετε;... Δεν αισθάνομαι πολύ καλά σήμερα...)

2.4 Ακολουθώ κανόνες στην επικοινωνία

Κανόνες συνεργασίας

– Τι ώρα είναι, σας παρακαλώ;
– Τέσσερις και τέταρτο.

– Πού είναι το πιο κοντινό βενζινάδικο;
– Στην επόμενη γωνία.

– Θα έρθεις στο πάρτι του Γιάννη;
– Φυσικά και θα έρθω.

– Για το φαγητό σήμερα πρέπει να αγοράσουμε καρότα. Αφού τα ξεφλουδίσουμε, θα τα κόψουμε και θα τα βάλουμε μαζί με τα υπόλοιπα λαχανικά στην κατσαρόλα.

Η καθημερινή επικοινωνία με τους συνανθρώπους μας βασίζεται σε κάποιους κανόνες συνεργασίας:

1. Δίνουμε ακριβώς όσες πληροφορίες είναι αναγκαίες· ούτε λιγότερες ούτε περισσότερες.
2. Δίνουμε αληθείς πληροφορίες.
3. Δε λέμε άσχετα πράγματα.
4. Είμαστε σαφείς, σύντομοι και λέμε αυτά που θέλουμε με λογική σειρά.

Κανόνες συμπεριφοράς

Ας δούμε τώρα και κάποιες άλλες περιπτώσεις όπου οι συνομιλητές ακολουθούν κανόνες. Αυτοί θα μπορούσαμε να πούμε ότι αποτελούν κανόνες «καλής» συμπεριφοράς.

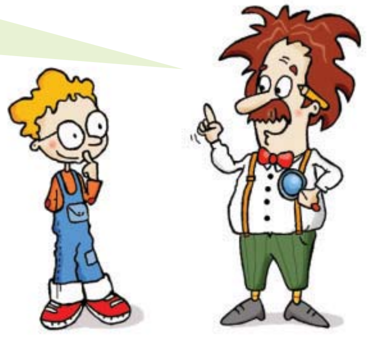

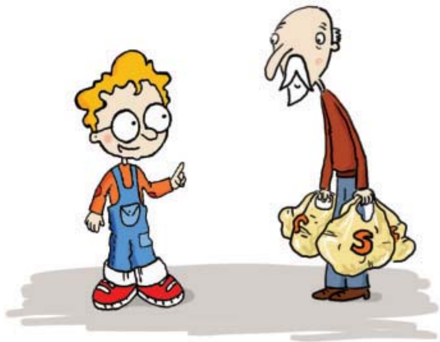

– Αν θέλετε, μπορώ να σας βοηθήσω.

– Μήπως ξέρετε πού βρίσκεται
το καινούριο εμπορικό κέντρο;

Όταν απευθυνόμαστε σε κάποιον που δεν τον γνωρίζουμε, που είναι μεγαλύτερος ή κατέχει υψηλότερη κοινωνική θέση από εμάς, τότε χρησιμοποιούμε το δεύτερο πληθυντικό πρόσωπο. Αυτό ονομάζεται **πληθυντικός ευγένειας**.

–Ένα νεράκι ακόμα, σας παρακαλώ.

Όταν θέλουμε να ζητήσουμε κάτι φιλικά από τον άλλο, χωρίς όμως να το απαιτούμε, χρησιμοποιούμε τα **υποκοριστικά** (βλ. ενότητα 17.1 Β).

– Να σου ζητήσω μια χάρη;

– Κλείνεις την πόρτα;

Για να ζητήσουμε κάτι με ευγενικό τρόπο, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε υποτακτική ή το δεύτερο ενικό/πληθυντικό πρόσωπο του ενεστώτα σε μια ερωτηματική πρόταση, αντί για προστακτική.

– Παρακαλώ, περάστε μέσα.

– Μπορείτε
να μας κάνετε τον λογαριασμό;

Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε επίσης τις λέξεις *παρακαλώ* και *μπορώ* για να είμαστε ευγενικοί.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 10

Εκφράζω την παρακάτω παράκληση με πιο ευγενικό τρόπο (δηλαδή χρησιμοποιώντας τον πληθυντικό ευγένειας, τα υποκοριστικά κτλ.). Γράφω τις προτάσεις που σχηματίζω στο τετράδιό μου.
– Δώσε μου ένα μολύβι!

Βλέπουμε λοιπόν ότι η γλώσσα μάς δίνει διαφορετικά μέσα για να κάνουμε με τα λόγια μας αυτό ακριβώς που θέλουμε κάθε φορά.

Τι θα θυμάμαι για...
τα κείμενα και τις παραγράφους

1. Έχουμε τέσσερα διαφορετικά είδη κειμένων:
   (α) **περιγραφικά κείμενα**,
   (β) **αφηγηματικά κείμενα**,
   (γ) **κείμενα με οδηγίες**,
   (δ) **κείμενα με επιχειρήματα**.
   Τα δύο πρώτα είδη κειμένων ανήκουν στον **αναφορικό λόγο**, ενώ τα δύο τελευταία στον **κατευθυντικό λόγο**.

2. Τα κείμενα αποτελούνται από **παραγράφους**. Μια παράγραφος έχει **συνοχή** όταν οι λέξεις, οι φράσεις και οι προτάσεις που την αποτελούν βρίσκονται σε λογική σειρά. Προσπαθώ λοιπόν να συνδέω τις λέξεις, τις φράσεις και τις προτάσεις μου μεταξύ τους χρησιμοποιώντας τους **κειμενικούς δείκτες**, που είναι συνήθως επιρρήματα ή σύνδεσμοι.

3. Γενικά, όταν επικοινωνούμε χρησιμοποιούμε διαφορετικό λεξιλόγιο και διαφορετικές εκφράσεις, ανάλογα με το πού βρισκόμαστε και σε ποιον απευθυνόμαστε. Χρησιμοποιούμε, δηλαδή, διαφορετικό **ύφος** (**ανεπίσημο** ή **επίσημο**).

4. Στην καθημερινή επικοινωνία με τους συνανθρώπους μου ακολουθώ κάποιους **κανόνες συνεργασίας**: Δίνω ακριβώς όσες πληροφορίες είναι αναγκαίες˙ ούτε λιγότερες, ούτε περισσότερες. Δίνω αληθείς πληροφορίες. Είμαι σαφής, σύντομος και λέω αυτά που θέλω με τη σειρά, χωρίς να μιλάω για άσχετα πράγματα. Επίσης, χρησιμοποιώ, για λόγους ευγένειας, ορισμένους γραμματικούς τύπους (**πληθυντικό ευγένειας**, υποκοριστικά, υποτακτική ή ερώτηση, ρήματα όπως *μπορώ, παρακαλώ* κ.ά.).

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Μιλώ και γράφω -
Φθόγγοι, γράμματα και συλλαβές

Φωνολογία και γραφή

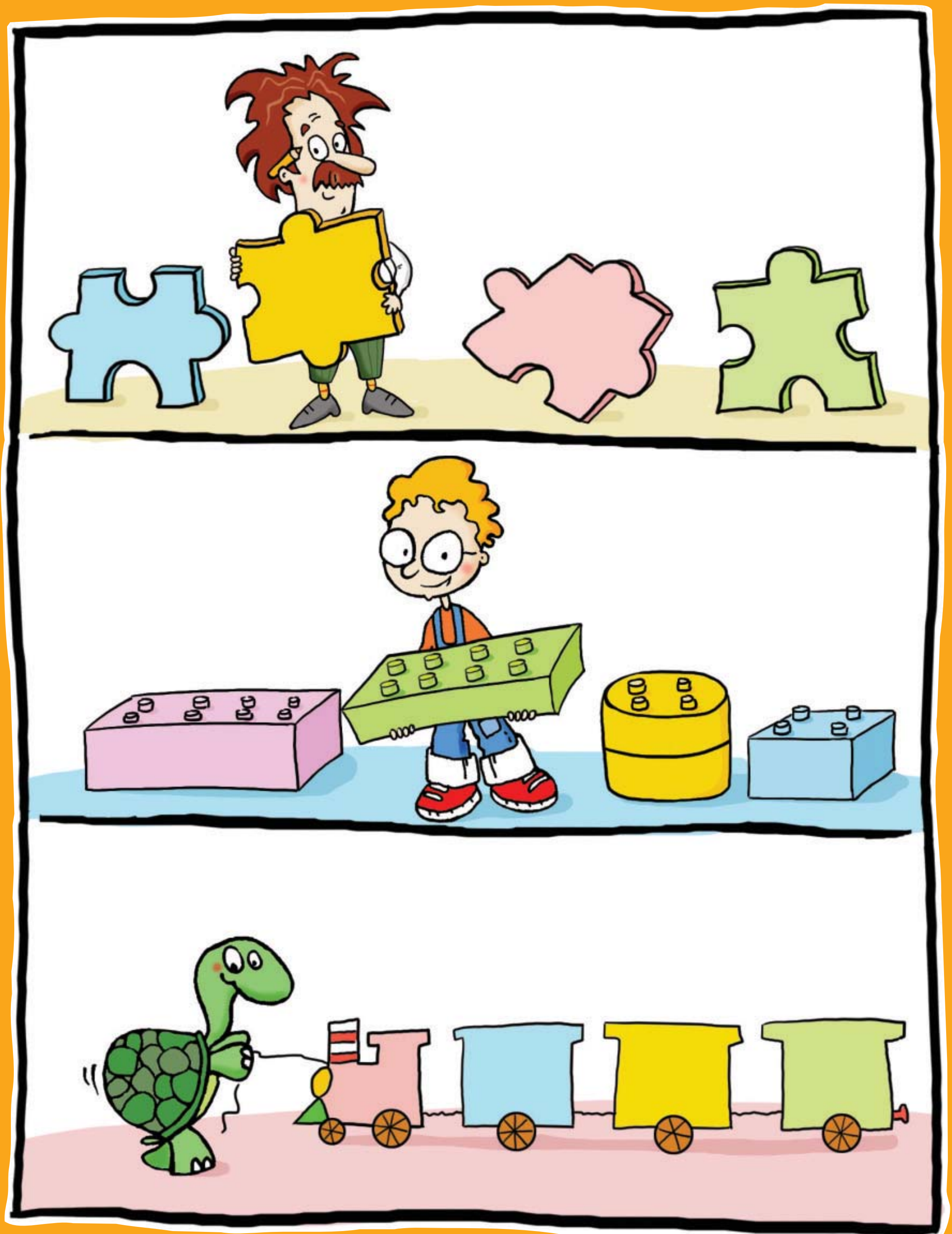

ΕΝΟΤΗΤΑ 3
Πώς δημιουργώ λέξεις;

3.1 Φθόγγοι

Ο λόγος μας αποτελείται από λέξεις. ⟶ ***πάλι – αφού – Ντίνα***

Στον γραπτό λόγο χρησιμοποιούμε τα **γράμματα** για να παρουσιάσουμε τις λέξεις.

Στον προφορικό λόγο, όμως, που είναι η βασική μορφή της γλώσσας, χρησιμοποιούμε τους **φθόγγους**[1], δηλαδή διαφορετικούς μεταξύ τους ήχους, που συνδυάζονται και σχηματίζουν άλλες λέξεις κάθε φορά.[2]

[π] - [α] - [λ̑] - [ι], [α] - [φ] - [ου], [ντ] - [ι] - [ν] - [α]

---

1. Εδώ παρουσιάζονται μόνο οι φθόγγοι που έχουν διαφοροποιητική αξία για τη σημασία των λέξεων (αυτό δηλαδή που οι ειδικοί ονομάζουν «φωνήματα», βλ. Γλωσσάρι).

2. Στη Γραμματική αυτή σημειώνουμε τους φθόγγους μέσα σε αγκύλες χρησιμοποιώντας ελληνικούς χαρακτήρες. Κανονικά, όμως, οι φθόγγοι σημειώνονται με ορισμένα σύμβολα που έχουν επιλέξει οι επιστήμονες για να παρουσιάσουν με ομοιόμορφο τρόπο τους ήχους όλων των γλωσσών του κόσμου. Τα σύμβολα αυτά αποτελούν το Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο.

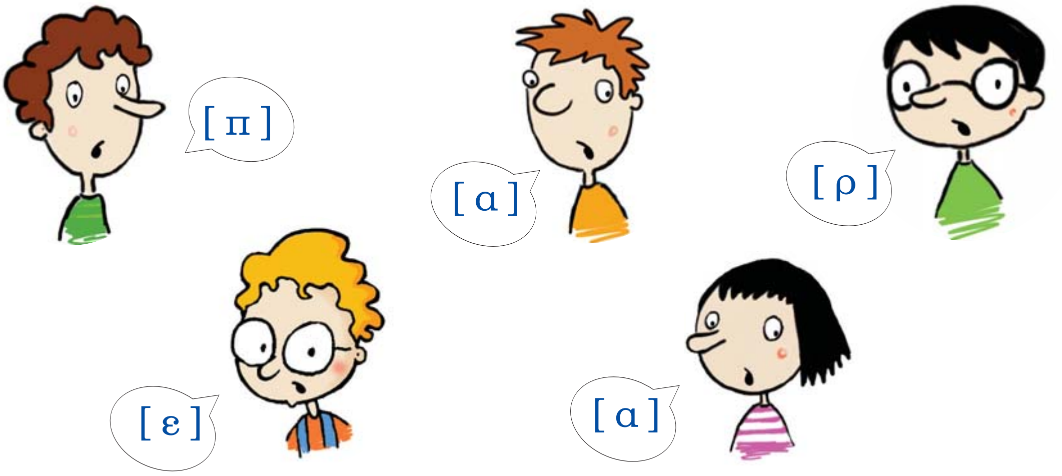

Ποια λέξη σχηματίστηκε;

Η ελληνική γλώσσα έχει τους παρακάτω φθόγγους:

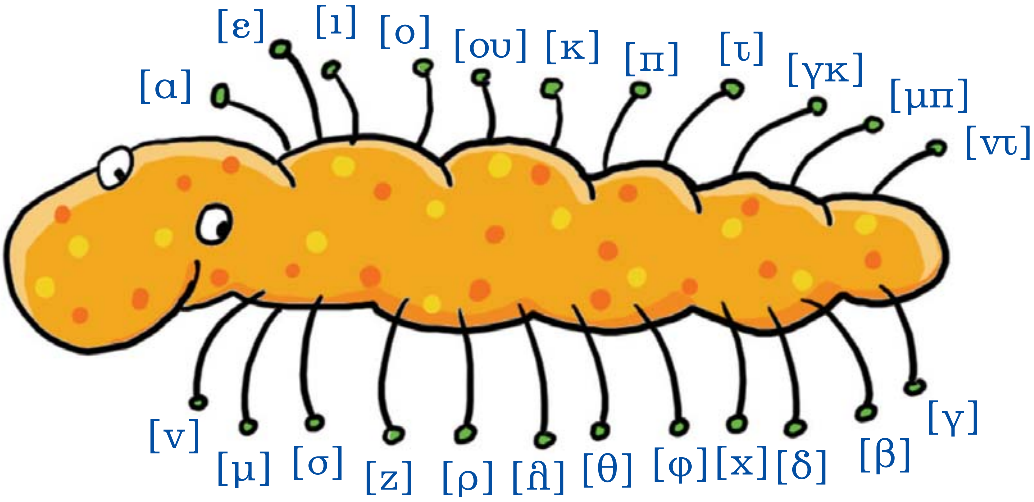

Οι φθόγγοι χωρίζονται σε **φωνήεντα** και **σύμφωνα**. Στα φωνήεντα, ο αέρας που βγαίνει από το στόμα μας δε βρίσκει κανένα εμπόδιο. Αντίθετα, στα σύμφωνα ο αέρας βρίσκει κάποιο εμπόδιο.

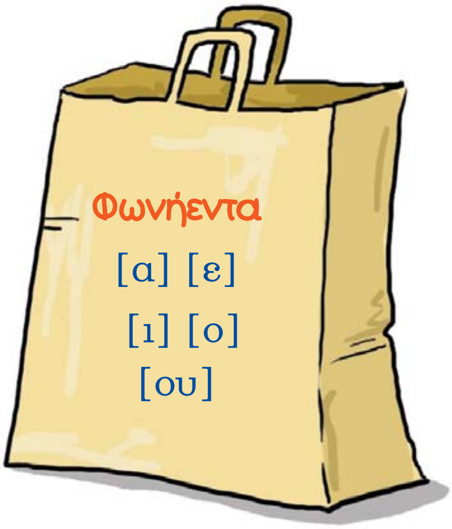

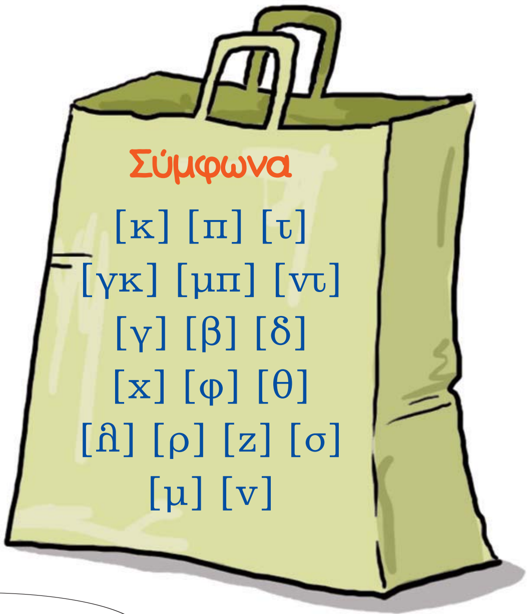

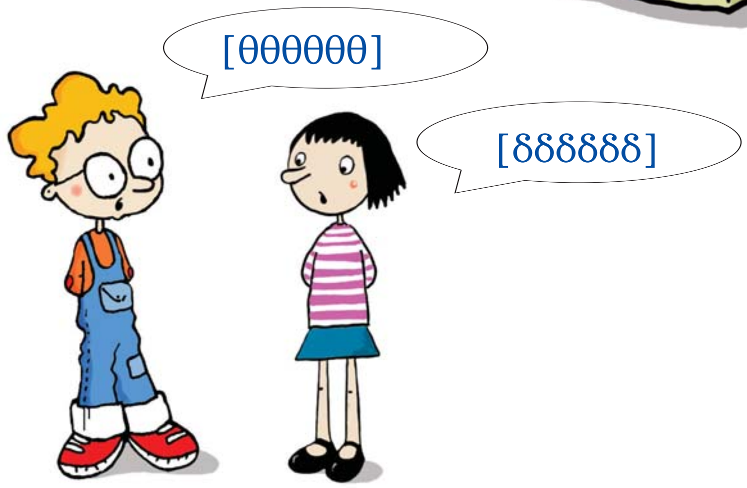

Τα σύμφωνα, ανάλογα με την **ηχηρότητα** που έχουν, μπορούν να χωριστούν σε άηχα και ηχηρά.

Άηχα είναι τα σύμφωνα που παράγονται όταν οι φωνητικές χορδές είναι ανοικτές και, επομένως, ο αέρας περνάει από αυτές χωρίς να τις κάνει να πάλλονται.
Αυτά είναι τα: [π], [τ], [κ], [φ], [θ], [σ], [x].

Ηχηρά είναι τα σύμφωνα που παράγονται όταν οι φωνητικές χορδές είναι μισόκλειστες και ο αέρας τις κάνει να πάλλονται.
Αυτά είναι τα: [μπ], [ντ], [γκ], [β], [δ], [γ], [z], [μ], [v], [ʎ], [ρ].

Εγώ ξέρω να ξεχωρίζω τα **ηχηρά** από τα **άηχα** σύμφωνα. Όταν ακουμπώ τα δάχτυλά μου στον λαιμό, νιώθω την ηχηρότητα που έχουν τα ηχηρά σύμφωνα. Αισθάνομαι έναν βόμβο στις φωνητικές χορδές. Στα άηχα –όσο κι αν προσπαθήσω– δε νιώθω τίποτα!

Ανάλογα με τον **τρόπο** που παράγονται, τα σύμφωνα χωρίζονται σε:

Κλειστά: είναι τα σύμφωνα που παράγονται όταν ένα εμπόδιο στην έξοδο του αέρα ανοίγει ξαφνικά. Ο αέρας που ήταν πίσω από το εμπόδιο απελευθερώνεται απότομα και έτσι παράγεται κάποιο από αυτά τα σύμφωνα.
Αυτά είναι τα: [π], [μπ], [τ], [ντ], [κ] και [γκ].

Ξέρω! Αυτά προφέρονται μόνο μια στιγμή.

Ξέρω! Αυτά προφέρονται όση ώρα θέλουμε.
[φφφφφφφφφφφφ φφφφφφφφφφφφ]
...

Τριβόμενα: είναι τα σύμφωνα που παράγονται όταν δυο όργανα (π.χ. η γλώσσα και τα δόντια) πλησιάζουν τόσο πολύ το ένα το άλλο ώστε ο αέρας που περνάει ανάμεσά τους να δημιουργεί τριβή.
Αυτά είναι τα: [φ], [β], [θ], [δ], [x] και [γ].

Υγρά: Είναι τα: [λ] και [ρ].

Ρινικά: Όταν τα προφέρουμε, ο αέρας βγαίνει μέσα από τη μύτη.
Αυτά είναι τα: [μ] και [ν].

Συριστικά: Είναι τα: [σ] και [z].

Ανάλογα με τον **τόπο** (μέρος του στόματος) όπου παράγονται, τα σύμφωνα χωρίζονται σε:

Διχειλικά: είναι τα σύμφωνα που σχηματίζονται με τα χείλη. Αυτά είναι τα: [π], [μπ] και [μ].

Χειλοδοντικά: είναι τα σύμφωνα που παράγονται όταν το κάτω χείλος ακουμπάει στα πάνω δόντια. Αυτά είναι τα: [φ] και [β].

Οδοντικά: είναι τα σύμφωνα που παράγονται όταν η γλώσσα ακουμπά στα δόντια. Αυτά είναι τα: [τ], [ντ], [θ], [δ], [σ], [z] και [ʎ].

Φατνιακά: είναι τα σύμφωνα που παράγονται όταν η γλώσσα ακουμπά στα φατνία, δηλαδή το μέρος που είναι πίσω από τα επάνω δόντια. Αυτά είναι τα: [ν] και [ρ].

Ραχιαία: είναι τα σύμφωνα που παράγονται όταν η ράχη της γλώσσας ακουμπά το πάνω μέρος του στόματος. Αυτά είναι τα: [κ], [γ], [χ], [γκ].

ΤΟΠΟΣ / ΤΡΟΠΟΣ	Διχειλικά		Χειλοδοντικά		Οδοντικά		Φατνιακά		Ραχιαία	
	Α	**Η**	**Α**	**Η**	**Α**	**Η**	**Α**	**Η**	**Α**	**Η**
Κλειστά	[π]	[μπ]			[τ]	[ντ]			[κ]	[γκ]
Τριβόμενα			[φ]	[β]	[θ]	[δ]			[χ]	[γ]
Ρινικά		[μ]						[ν]		
Συριστικά					[σ]	[z]				
Υγρά						[ʎ]		[ρ]		

Α: άηχα
Η: ηχηρά

3.2 Γράμματα

Γράμματα είναι τα σημεία του γραπτού λόγου που παριστάνουν τους φθόγγους.
Π.χ. Το **π**, το **α**, το **λ** και το **ι** είναι τα γράμματα που χρησιμοποιούμε για να αναπαραστήσουμε τους φθόγγους [π], [α], [λ], [ι], που προφέρουμε όταν λέμε τη λέξη *πάλι*.

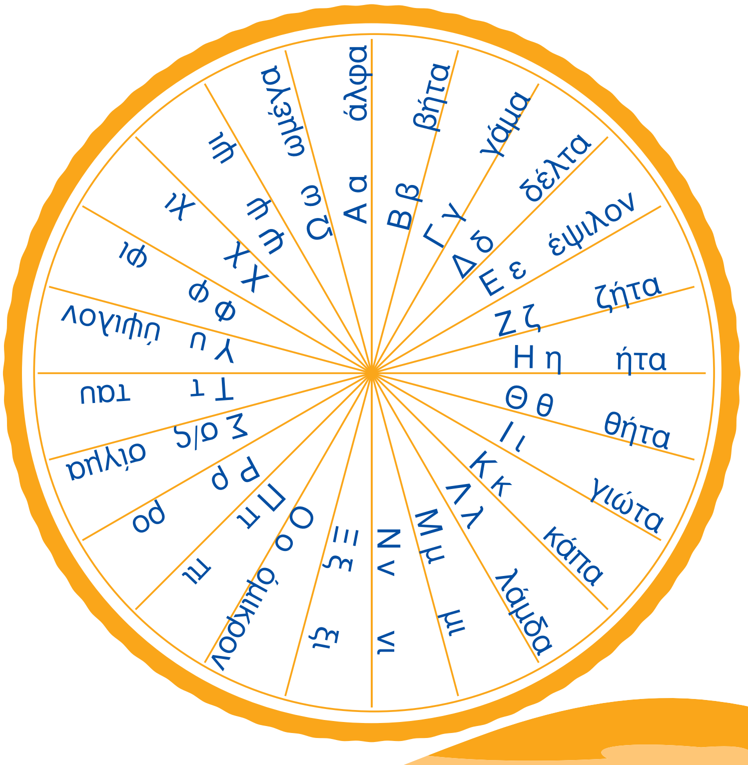

[α]	Α α
[ε]	Ε ε, Αι αι
[ι]	Η η, Ι ι, Υ υ, Ει ει, Οι οι, Υι υι
[ο]	Ο ο, Ω ω
[ου]	Ου ου
[κ]	Κ κ
[π]	Π π
[τ]	Τ τ
[γκ]	Γκ γκ, γγ
[μπ]	Μπ μπ
[ντ]	Ντ ντ
[γ]	Γ γ
[β]	Β β
[δ]	Δ δ
[χ]	Χ χ
[φ]	Φ φ
[θ]	Θ θ
[λ]	Λ λ
[ρ]	Ρ ρ
[ζ]	Ζ ζ
[σ]	Σ σ ς
[μ]	Μ μ
[ν]	Ν ν

Για να δούμε, τώρα, ποια είναι η αντιστοιχία ανάμεσα στους φθόγγους και τα γράμματα.

Διπλά λέμε τα γράμματα **ξ** και **ψ**, γιατί το καθένα παριστάνει δύο φθόγγους:
ξ = [κ]+[σ], **ψ** = [π]+[σ]

Το **σ** προφέρεται [ζ] πριν από ηχηρό σύμφωνο (π.χ. σβούρα, σμήνος).

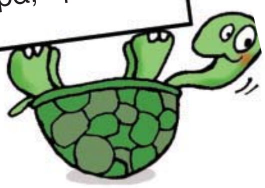

Δίψηφα ονομάζονται δύο γράμματα μαζί που παριστάνουν έναν φθόγγο. Αυτός ο φθόγγος μπορεί να είναι είτε φωνήεν (δίψηφο φωνήεν) είτε σύμφωνο (δίψηφο σύμφωνο).

Δίψηφα φωνήεντα:
α) Το **ο+υ = ου** για τον φθόγγο [ου], π.χ. *τ**ου** **ου**ρανού*
β) Το **α+ι = αι**, που προφέρεται [ε], π.χ. ***αι**χ**αί**ος*
γ) Το **ε+ι = ει**, το **ο+ι = οι** και το **υ+ι = υι**, που προφέρονται [ι], π.χ. *τρέχ**ει**, άνθρωπ**οι**, **υι**ός*

Δίψηφα σύμφωνα:
α) Το **μ+π = μπ** για τον φθόγγο [μπ], π.χ. ***μπ**αίνω*
β) Το **ν+τ = ντ**, που προφέρεται [ντ], π.χ. ***ντ**ύνομαι*
γ) Το **γ+κ=γκ** και το **γ+γ=γγ**, που προφέρονται [γκ], π.χ. *α**γκ**αλιά, φε**γγ**άρι*

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 11

Σημειώνω από πόσους φθόγγους και από πόσα γράμματα αποτελείται η καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις, όπως στο παράδειγμα.

Λέξη	Φθόγγοι	Γράμματα
παίζουμε	6	8
παιχνίδι		
αέρας		
ήσυχος		
φωνή		
εικόνα		
παροιμία		
όμως		
ουρά		
γκρίζος		
φεγγάρι		
μπαλόνι		
μπαστούνι		
ντρέπομαι		
ξύστρα		
ψαλίδι		
Σάββατο		
αλλού		
γράμμα		
υιός		

Οι συνδυασμοί *αυ* και *ευ*

Ο συνδυασμός **αυ** προφέρεται [αφ] όταν είναι στο τέλος μιας λέξης ή όταν το γράμμα που τον ακολουθεί είναι άηχο σύμφωνο.
Π.χ. τ**αυ**, **αυτ**οκινητάκια

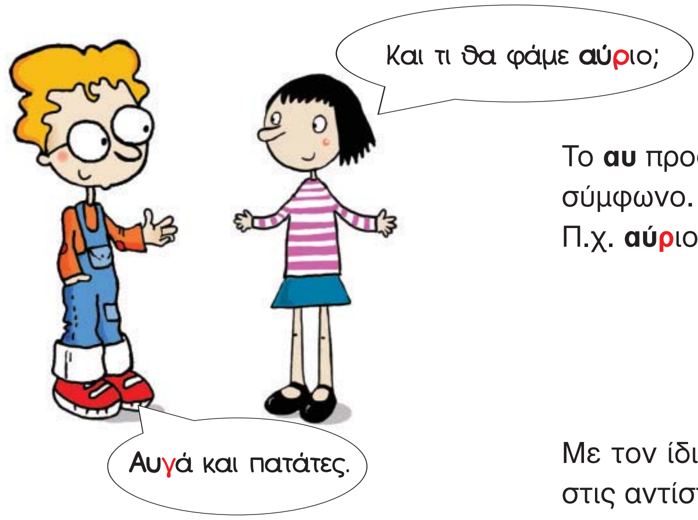

Το **αυ** προφέρεται [αβ] πριν από φωνήεν ή ηχηρό σύμφωνο.
Π.χ. **αύρ**ιο, **αυγ**ά

Με τον ίδιο τρόπο, το **ευ** προφέρεται [εφ] ή [εβ] στις αντίστοιχες θέσεις.
Π.χ. **ευχ**αριστώ, **ευε**ξία, **ευλ**ογία

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 12

Γράφω στο τετράδιό μου τις λέξεις σε δύο στήλες, ανάλογα με το πώς προφέρονται ([αφ] ή [αβ]).

αυλή, αυτοί, ναυάγιο, αυγή, Ναύπλιο, Ναυσικά

Γράφω στο τετράδιό μου τις λέξεις σε δύο στήλες, ανάλογα με το πώς προφέρονται ([εφ] ή [εβ]).

ευχή, ευτυχώς, ευκαιρία, ευαγγέλιο, διεύθυνση, ανεύθυνος

Όμοια σύμφωνα

Μερικές φορές, έχουμε και **όμοια σύμφωνα**.

Σάββατο	αλλού	γράμμα
ββ = [β]	λλ = [ʎ]	μμ = [μ]

φεγγάρι
γγ = [γκ]

Ένα ζεύγος όμοιων συμφώνων (ββ, κκ, λλ, μμ, νν, ππ, ρρ, σσ, ττ) προφέρεται ως ένα σύμφωνο, εκτός από το ζεύγος **γγ**, που, όπως είδαμε, προφέρεται [γκ].

Δίφθογγοι

Τον γάιδαρο κορόιδευαν πως δεν κελ**αη**δάει. Ξεκίνησε, τότε, κι αυτός να πει μια ιστορία.
– Ένας **αϊ**τός καθότανε στον ήλιο και λιαζότανε. Ένα **αη**δόνι πέρασε και του είπε γεια και χαρά σου.

Όταν δύο διαφορετικά φωνήεντα προφέρονται σε μία συλλαβή, αποτελούν μια **δίφθογγο**. Συνήθως, το ένα από τα δύο φωνήεντα μιας διφθόγγου είναι το [ι] και σπανιότερα το [ου].

Π.χ. **αη**δόνι, κελ**αη**δάει, **αϊ**τός, φρ**άου**λα κ.ά.

ΕΝΟΤΗΤΑ 4
Πώς προφέρω και γράφω λέξεις και φράσεις;

4.1 Λέξεις, συλλαβές, συλλαβισμός

Λέξεις και συλλαβές

Όταν γράφουμε, συνδυάζουμε τα διάφορα γράμματα μεταξύ τους, ώστε να σχηματίσουμε συλλαβές, και στη συνέχεια με αυτές συνθέτουμε **λέξεις**.

Τις λέξεις τις γράφουμε χωριστά τη μια από την άλλη.
Θα φάμε καμιά φορά ή δε θα φάμε καθόλου σήμερα;

Τι να θυμάμαι όταν γράφω

Γράφω με μια λέξη:

- τις λέξεις *υπόψη, προπάντων, εξάλλου, εξαιτίας, επιτέλους, οπωσδήποτε, ωστόσο, επικεφαλής, καλησπέρα.*
- τα αριθμητικά από το *δεκατρία* ως το *δεκαεννέα.*
- μερικές αντωνυμίες (*καθετί, οποιοσδήποτε, καθεμιά*).
- την πρόθεση **σε** με τη γενική και την αιτιατική του άρθρου (σε+του = *στου*, σε+την = *στην*).

Οι λέξεις αποτελούνται από **συλλαβές**. Καθεμιά από τις τρεις τελευταίες συλλαβές της λέξης έχει το δικό της όνομα.

	Προπαραλήγουσα	Παραλήγουσα	Λήγουσα
τα	χυ	δρό	μος

Ανάλογα με τον αριθμό συλλαβών, οι λέξεις μπορεί να είναι:

μονοσύλλαβες	και, να, γη, το, φως	(μια συλλαβή)
δισύλλαβες	έ-λα, κά-τω, πά-με	(δυο συλλαβές)
τρισύλλαβες	έ-κα-να, δέ-μα-τα	(τρεις συλλαβές)
πολυσύλλαβες	πο-δο-σφαι-ρι-στής	(περισσότερες από τρεις συλλαβές)

Συλλαβισμός

Σήμερα κουράστηκα πολύ. Η τάξη μας καθάρισε τέσσερα χιλιόμετρα πα**ρα-**
λία. Πήραμε μαζί μας πλαστικά γάντια και σακούλες. Δεν μπορείς να **φα-**
νταστείς πόσα σκουπίδια αφήνουν πίσω τους οι άνθρωποι! Και τι δε μα**ζέ-**
ψαμε: πλαστικές σακούλες, χαρτιά, κάθε λογής κουτιά και μπουκάλια, κ**αρ-**
πουζόφλουδες, σπασμένες καρέκλες. Μέχρι και μερικές πεταμένες σφυ**ρί-**
χτρες βρήκαμε!

Πώς μπορώ να κόψω μια λέξη στο τέλος μιας γραμμής όταν δε χωράει να τη γράψω ολόκληρη;

Ακολουθώντας τους **κανόνες συλλαβισμού**.

ΚΑΝΟΝΑΣ 1
Ένα σύμφωνο ανάμεσα σε δύο φωνήεντα συλλαβίζεται με το δεύτερο φωνήεν.
Π.χ. έ-χω

ΚΑΝΟΝΑΣ 2
Τα δίψηφα φωνήεντα, οι δίφθογγοι και οι συνδυασμοί *αυ* και *ευ* δε χωρίζονται.
Π.χ. ου-ρα-νός, γάι-δα-ρος, ναύ-της

ΚΑΝΟΝΑΣ 3
Δύο σύμφωνα ανάμεσα σε δύο φωνήεντα συλλαβίζονται με το δεύτερο φωνήεν μόνο όταν αρχίζει από αυτά ελληνική λέξη.
Π.χ. α-τμός (τμ ⟶ τμήμα)

Διαφορετικά χωρίζονται: το πρώτο πάει με το φωνήεν που προηγείται και το δεύτερο με το φωνήεν που ακολουθεί.
Π.χ. έρ-χομαι

ΚΑΝΟΝΑΣ 4
Τρία ή περισσότερα σύμφωνα ανάμεσα σε δύο φωνήεντα συλλαβίζονται με το ακόλουθο φωνήεν μόνο όταν αρχίζει ελληνική λέξη με τουλάχιστον τα δύο πρώτα από αυτά.
Π.χ. α-στράφτω (στ ⟶ στέγη), σφυρί-χτρα (χτ ⟶ χτίζω)

▶▶▶

Διαφορετικά χωρίζονται: το πρώτο πάει με το φωνήεν που προηγείται και τα υπόλοιπα με το φωνήεν που ακολουθεί.
Π.χ. άν-θρωπος

ΚΑΝΟΝΑΣ 5
Τα όμοια σύμφωνα χωρίζονται, δηλαδή το πρώτο πάει με το φωνήεν που προηγείται και το δεύτερο με το φωνήεν που ακολουθεί.
Π.χ. φεγ-γάρι, σύν-νεφο

4.2 Απαλοιφή φωνήεντος

Μερικές φορές, ορισμένα φωνήεντα είναι δυνατόν να χαθούν όταν βρίσκονται δίπλα σε άλλα φωνήεντα ή ανάμεσα σε σύμφωνα. Το φαινόμενο αυτό το λέμε **απαλοιφή φωνήεντος**.

Μερικές φορές, όταν δύο φωνήεντα συναντιούνται μέσα σε μια λέξη, το ένα από τα δύο απαλείφεται. Αυτό που χάνεται είναι το λιγότερο ισχυρό.

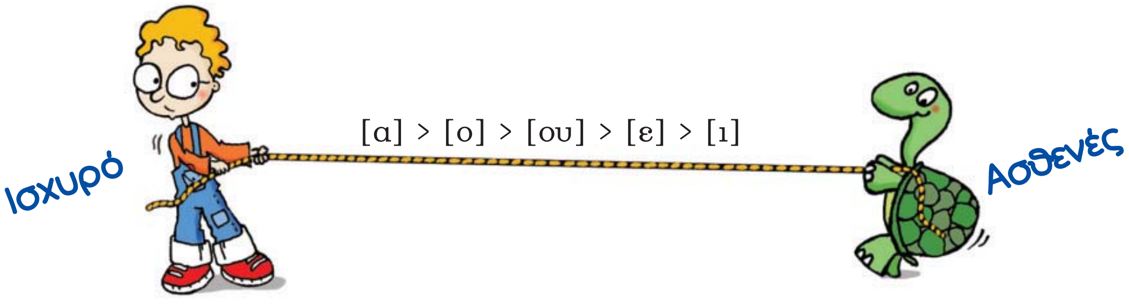

Νικόλαος ⟶ Νικόλας
παραέφαγα ⟶ παράφαγα

ΕΝΟΤΗΤΑ 4: Πώς προφέρω και γράφω λέξεις και φράσεις;

Όταν μια λέξη τελειώνει σε φωνήεν και η επόμενη αρχίζει από φωνήεν, τότε χάνεται είτε το τελικό φωνήεν της πρώτης λέξης είτε το αρχικό φωνήεν της δεύτερης λέξης, ανάλογα με το ποιο από τα δύο είναι πιο ασθενές. Π.χ.:

το άλογο ⟶ **τ'** άλογο (χάνεται το τελικό φωνήεν της πρώτης λέξης)
μου έριξε ⟶ μου **'ριξε** (χάνεται το αρχικό φωνήεν της δεύτερης λέξης)

Στη θέση του φωνήεντος που χάθηκε σημειώνουμε την **απόστροφο (')** (βλ. ενότητα 4.3).

Η απαλοιφή, όμως, δεν είναι υποχρεωτική. Μερικές φορές, μάλιστα, δε συμβαίνει καθόλου!
Π.χ. δεκαεφτά

Σε μερικές περιπτώσεις χάνεται ένα φωνήεν ανάμεσα σε δύο σύμφωνα. Αυτό μπορεί να γίνει είτε μέσα στην ίδια λέξη είτε στο τέλος μιας λέξης, όταν ακολουθεί λέξη που αρχίζει από σύμφωνο.

σ**ι**τάρι ⟶ στάρι
Απαλοιφή φωνήεντος ανάμεσα σε δύο σύμφωνα μέσα στην ίδια λέξη

φέρ**ε** το ⟶ φέρ' το
Απαλοιφή φωνήεντος ανάμεσα σε δύο σύμφωνα στο τέλος μιας λέξης
Στην περίπτωση αυτή, στη θέση του φωνήεντος που χάθηκε σημειώνουμε την απόστροφο (').

Το επίρρημα *μέσα* γράφεται χωρίς απόστροφο με τελικό **ς** όταν ακολουθείται από λέξη που αρχίζει από σύμφωνο.
Π.χ. Με**ς** **στ**η θάλασσα

Όταν ακολουθείται από λέξη που αρχίζει από φωνήεν, τότε το *μέσ'* γράφεται κανονικά με απόστροφο.
Π.χ. Μέ**σ'** **α**πό τη θάλασσα

Τι να θυμάμαι όταν γράφω

Σημειώνω την απόστροφο μόνο όταν το φωνήεν που παθαίνει αποβολή βρισκόταν στην αρχή ή στο τέλος μιας λέξης.

4.3 Τόνος και άλλα ορθογραφικά σημεία

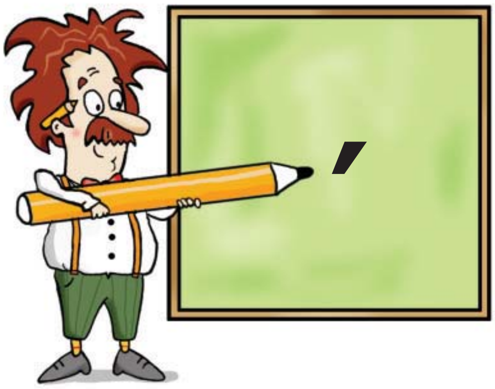

Ο **τόνος (΄)** μπαίνει πάνω από το φωνήεν της λέξης που προφέρεται πιο δυνατά (*λ**ύ**κος*, *ποδ**ό**σφαιρο*). Αν είναι κεφαλαίο, ο τόνος μπαίνει μπροστά από το φωνήεν (***Ά**γγελος*).

Παίρνουν τόνο:
- οι δισύλλαβες λέξεις
- οι τρισύλλαβες λέξεις
- οι πολυσύλλαβες λέξεις
- οι μονοσύλλαβες λέξεις **ή, πού; πώς;**

Ή εγώ **ή** εσύ.
Πού είναι; Δε μου είπε **πού** είναι.
Πώς τα πέρασες; Δε μας είπε **πώς** τα πέρασε.

Ανάλογα με τη συλλαβή που τονίζεται, μια λέξη μπορεί να είναι:

οξύτονη	**ο ερευνητής, η γιαγιά, το χωριό** τονίζονται στη **λήγουσα**
παροξύτονη	**ο φίλος, η αρκούδα, το δάσος** τονίζονται στην **παραλήγουσα**
προπαροξύτονη	**ο άνθρωπος, η θάλασσα, το όνομα** τονίζονται στην **προπαραλήγουσα**

Ο τόνος μπαίνει στη λήγουσα, στην παραλήγουσα, στην προπαραλήγουσα, ποτέ όμως δεν μπαίνει πριν την προπαραλήγουσα.
Π.χ. κυνηγός, αγελάδα, πέρδικα

Στις λέξεις που κλίνονται ο τόνος δε μένει πάντα στην ίδια συλλαβή.
Π.χ. ο άνθρωπος – του ανθρώπου, δένω – έδενα, φαίνομαι – φαινόμαστε

Οι μονοσύλλαβες λέξεις γενικά δεν παίρνουν τόνο (εκτός από τις εξαιρέσεις παραπάνω).
Π.χ. και, να, μου, φως, γη, γεια

Μερικές φορές, ο τόνος με βοηθάει να ξεχωρίζω λέξεις που μοιάζουν μεταξύ τους, αλλά έχουν διαφορετική σημασία. Βλ. και ενότητα 18.3 (τονικά παρώνυμα).

νόμος – νομός	πότε – ποτέ
πόδια – ποδιά	άλλα – αλλά
όρος – ορός	

Οι αδύνατοι τύποι των προσωπικών αντωνυμιών (βλ. ενότητα 8.1) τονίζονται όταν υπάρχει κίνδυνος να θεωρηθούν κτητικές αντωνυμίες. Οι αντίστοιχες κτητικές αντωνυμίες, όμως, είναι άτονες.

Η δασκάλα **μού** είπε (= η δασκάλα είπε σ' εμένα) **προσωπική αντωνυμία – τονίζεται** *αλλά*

Η δασκάλα **μου** είπε (= η δική μου δασκάλα είπε) **κτητική αντωνυμία – δεν τονίζεται**

Ωστόσο, όταν οι αδύνατοι τύποι των προσωπικών αντωνυμιών δεν υπάρχει περίπτωση να μπερδευτούν με τις ομόηχες κτητικές, τότε δεν παίρνουν τόνο.
Π.χ. Τι μας λες;

Επίσης, παίρνουν κανονικά τόνο οι λέξεις που εμφανίζονται ως μονοσύλλαβες ύστερα από απαλοιφή κάποιου φωνήεντός τους.
Π.χ. είν' ανάγκη, δείξ' το

Ένας ρηματικός τύπος που έμεινε όμως άτονος μετά από απαλοιφή φωνήεντος δεν ανεβάζει τον τόνο στην προηγούμενη λέξη.
Π.χ. μου έριξε ⟶ μου 'ριξε

Έγκλιση του τόνου

Ο δάσκα**λός** μας, ο κύριος Μηνάς καθόταν απένα**ντί** μας πολύ σκεφτικός εκείνο το πρωί.

Πολλές φορές, όταν συνδυάζω μια λέξη με μία ή περισσότερες ασθενείς αντωνυμίες (εγκλιτικά) (βλ. ενότητες 8.1 και 8.2), χρησιμοποιώ έναν επιπλέον τόνο, ο οποίος πέφτει είτε στη λήγουσα της πρώτης λέξης είτε στην πρώτη από τις δύο αντωνυμίες. Αυτό λέγεται **έγκλιση του τόνου**.

Αυτό συμβαίνει όταν έχουμε:

α) ρήματα που ακολουθούνται από αδύνατους τύπους αντωνυμιών

π.χ. κάλεσε + την → κάλεσέ την, πάρε + του + το → πάρε τού το

β) ουσιαστικά ή επίθετα που ακολουθούνται από κτητικές αντωνυμίες

π.χ. ο δάσκαλος + μας → ο δάσκαλός μας,
η όμορφη + σας τάξη → η όμορφή σας τάξη

γ) επιρρήματα ή άκλιτες μετοχές που ακολουθούνται από ασθενείς αντωνυμίες.

π.χ. απέναντι + μας → απέναντί μας, ψάχνοντας + τα → ψάχνοντάς τα

Διαλυτικά - απόστροφος - υποδιαστολή

Μια πεινασμένη αλεπού συνάντησε έναν κακομοίρη γαϊδαράκο σ’ ένα χωράφι. Σκέφτηκε λοιπόν να τον κοροϊδέψει, και του είπε πως σε ένα πλαϊνό περιβόλι υπάρχει ένας τεράστιος λαχανόκηπος με μαρούλια και μπιζέλια.

– Θ’ ακούσω την αλεπού, σκέφτηκε ο γάιδαρος. Εδώ στο πλάι είναι. Ας πεταχτώ να ρίξω μια ματιά.

Εκτός από τον τόνο, όταν γράφουμε, χρησιμοποιούμε ακόμα δύο ορθογραφικά σημάδια: τα διαλυτικά και την απόστροφο.

Τα διαλυτικά (¨)

γα**ϊ**δαράκος, κορ**οϊ**δεύω Δείχνουν ότι δυο φωνήεντα που βρίσκονται το ένα δίπλα στο άλλο δε σχηματίζουν δίψηφο φωνήεν, αλλά προφέρονται χωριστά.

γ**άι**δαρος, πλ**άι** Δε χρησιμοποιούνται όταν το πρώτο από τα δυο φωνήεντα τονίζεται.

Όταν μπαίνουν σ' ένα φωνήεν που παίρνει τόνο, τότε μπαίνουν δεξιά και αριστερά του τόνου: Μαΐου.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 13

Γράφω στο τετράδιό μου τις λέξεις χρησιμοποιώντας διαλυτικά όπου χρειάζεται.

θείος, εργατουπαλληλικός, χαιδεύω, καίκι, θεικός, καταπραυντικός, διυλιστήριο, άυπνος, κοροιδεύω, υιοθετώ, μυικός, μοιρολόι, νεράιδα

Η απόστροφος (')

Η απόστροφος σημειώνεται για να δείξουμε ότι ένα φωνήεν έχει απαλειφθεί.
Π.χ. **τ' ά**λογο, μ**ου 'ρι**ξε, φέ**ρ' το**

Η υποδιαστολή (,)

Η υποδιαστολή χρησιμοποιείται

α) για να ξεχωρίσουμε **τα ακέραια από τα δεκαδικά ψηφία ενός αριθμού**.
Π.χ. 23,54

β) για να διαφοροποιήσουμε το αναφορικό **ό,τι** (χωρίς διάστημα μετά το κόμμα, βλ. ενότητα 8.6) από το ειδικό **ότι** (βλ. ενότητα 14.1).
Π.χ. Μας έφεραν ό,τι ζητήσαμε.

4.4 Σημεία στίξης

Τα σημεία στίξης είναι η τελεία **.**
η άνω τελεία **·**
το κόμμα **,**
το θαυμαστικό **!**
οι παρενθέσεις **( )**
η διπλή παύλα **– –**
η διπλή τελεία / άνω και κάτω τελεία **:**
τα εισαγωγικά **« »**
το ερωτηματικό **;**
το ενωτικό **-**
η παύλα **–**
τα αποσιωπητικά **...**

Η τελεία

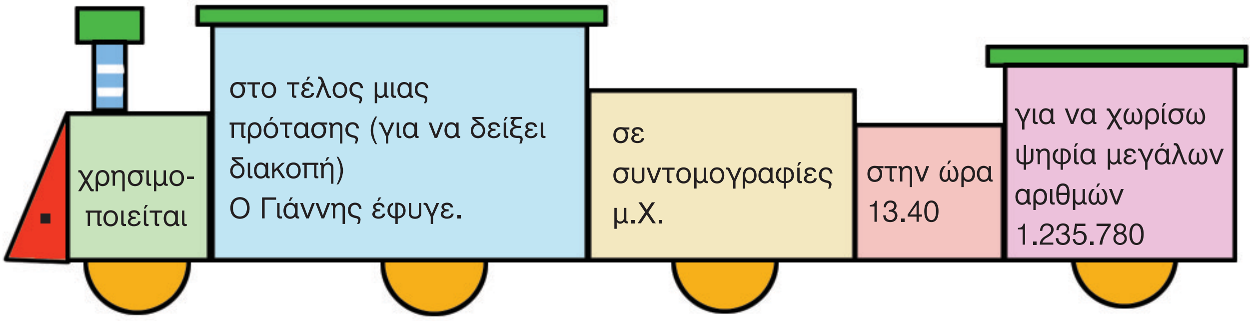

Το **κόμμα** χωρίζει...

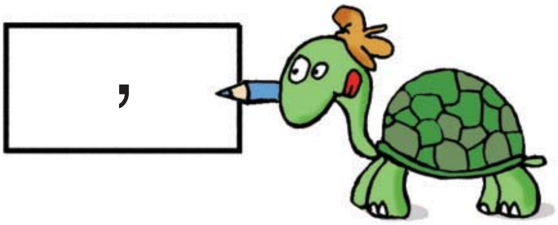

α) **λέξεις ασύνδετες**
Π.χ. Μου πρόσφεραν καφέ, γλυκό και αναψυκτικό στο αεροπλάνο.

β) **φράσεις μέσα στην ίδια πρόταση**
Π.χ. Μου αρέσουν τα παλιά αυτοκίνητα, τα μικρά σπίτια, οι διακοπές στη θάλασσα.

γ) **ασύνδετες προτάσεις**
Π.χ. Ανεβήκαμε το βουνό, φτάσαμε στο καταφύγιο, μείναμε εκεί μία μέρα και μετά ξεκινήσαμε για την κορυφή.

δ) **δευτερεύουσες / εξαρτημένες προτάσεις από τις κύριες**
Π.χ. Αν θέλεις να πας στο χωριό, πρέπει να πάρεις το αυτοκίνητο.

Η **άνω τελεία** δείχνει

διακοπή μικρότερη από αυτή που δείχνει η τελεία, αλλά μεγαλύτερη από αυτή που δείχνει το κόμμα.

Π.χ. Αυτό δεν είναι καρπούζι· είναι πεπόνι.

Η **διπλή τελεία (άνω και κάτω τελεία)** χρησιμοποιείται

όταν απαριθμούμε μια σειρά πραγμάτων

Π.χ. Οι μεγαλύτερες ελληνικές πόλεις είναι: η Αθήνα, η Θεσσαλονίκη, η Πάτρα.

στον ευθύ λόγο

Π.χ. Ο Ορέστης είπε: «Θέλω μια τούρτα για τα γενέθλιά μου».

Το **ερωτηματικό** χρησιμοποιείται στο τέλος μιας πρότασης η οποία είναι ευθεία ερώτηση (βλ. ενότητα 16.4 Β).
Π.χ. Πότε θα φύγεις;

Το **θαυμαστικό** χρησιμοποιείται στο τέλος μιας πρότασης η οποία εκφράζει θαυμασμό, διαταγή ή απαγόρευση. Επίσης, χρησιμοποιείται με μια ονοματική φράση σε κλητική.

Π.χ. Τι ωραία που περάσαμε στη Χίο!
Έλα δω!
Μην μπεις μέσα!
Δανάη!

Οι **παρενθέσεις** χρησιμοποιούνται για να απομονώσουν μια λέξη, φράση ή πρόταση που παρεμβάλλεται σε μια άλλη φράση ή πρόταση, και μας δίνει περισσότερες πληροφορίες.
Π.χ. Ο Νίκος (μια που μιλάμε γι' αυτόν) έρχεται κάθε μέρα στο σχολείο τρέχοντας.

Το **ενωτικό** χρησιμοποιείται:
α) στο τέλος μιας γραμμής, όταν δε χωράει ολόκληρη η λέξη και πρέπει να την κόψουμε (βλ. ενότητα 3.3 – συλλαβισμός)
Π.χ. αερό-
στατο
β) για να ενώσει δύο λέξεις
Π.χ. μια επίσκεψη-αστραπή

Η **παύλα** χρησιμοποιείται σε έναν διάλογο για να δείξουμε ότι αλλάζει το πρόσωπο που μιλάει.
– Πότε θα πας διακοπές;
– Τον Αύγουστο. Εσύ;
– Εγώ, μάλλον, του χρόνου πια!

Η **διπλή παύλα** χρησιμοποιείται για να χωρίσει φράσεις.
Π.χ. Ο Γιάννης θα έρθει –ελπίζω– σήμερα.

Σε **εισαγωγικά** κλείνουμε τα λόγια κάποιου, όταν θέλουμε να μεταφέρουμε κάτι όπως ακριβώς το είπε.
Π.χ. «Ευτυχώς», μας είπε, «ήρθατε νωρίς».

Εισαγωγικά χρησιμοποιούμε, επίσης, σε τίτλους και για να παραθέσουμε μια έκφραση λέξη προς λέξη.
Π.χ. Το βιβλίο «Ο μικρός πρίγκηπας» μου άρεσε πολύ.
...το λεγόμενο «μήλο της Έριδος»

Τα **αποσιωπητικά** χρησιμοποιούνται:
α) για να δείξουμε ότι μια πρόταση ή σκέψη έμεινε ατελείωτη.
Π.χ. Θα 'ταν ωραία να…
Αχ! Να μπορούσες να έρθεις…
β) για να οδηγήσουν σε μια λέξη ή φράση που προορίζεται να έρθει ως έκπληξη για τον αναγνώστη.
Π.χ. Ξαφνικά, ενώ καθόμουν στη θέση μου, μπήκε στο θέατρο… ο πρωθυπουργός!

4.5 Τελικό -ν

Υπάρχουν ορισμένες λέξεις στις οποίες το τελικό **-ν** άλλοτε παραμένει και άλλοτε χάνεται. Αυτές είναι:

- το άρθρο **την**
- η προσωπική αντωνυμία του τρίτου προσώπου **αυτήν**, **την**
- τα μόρια **δεν** και **μην**

Οι λέξεις αυτές διατηρούν το τελικό **-ν** όταν η λέξη που ακολουθεί αρχίζει από φωνήεν ή από τα σύμφωνα *κ*, *π*, *τ*, τα δίψηφα σύμφωνα *μπ*, *ντ*, *γκ* και τα διπλά *ξ*, *ψ*.
Π.χ. την είδα, την κοπέλα, την ντουλάπα, δεν ξέρω

Άρα, οι λέξεις αυτές χάνουν το τελικό **-ν** όταν η επόμενη λέξη αρχίζει από ένα από τα υπόλοιπα σύμφωνα: *β*, *δ*, *γ*, *φ*, *θ*, *χ*, *μ*, *ν*, *λ*, *ρ*, *σ*, *ζ*.
Π.χ. τη δασκάλα, τη θυμήθηκα, δε θέλω

Στον γραπτό λόγο, το τελικό **-ν** διατηρείται πάντα στον ενικό του αρσενικού οριστικού και αόριστου άρθρου (**τον**, **έναν**) για να αποφεύγεται η σύγχυση με το ουδέτερο οριστικό και αόριστο άρθρο (**το**, **ένα**).
Π.χ. τον νέο (άντρα) ***αλλά*** το νέο (είδηση)
έναν νέο (άντρα) ***αλλά*** ένα νέο (είδηση)

Το τελικό **-ν** γράφεται πάντα στο άρθρο **των**, στην προσωπική αντωνυμία **αυτόν**, **τον** καθώς και στο **σαν**.
Π.χ. των θαλασσών, αυτόν θέλει, τον φώναξε, σαν λύκος

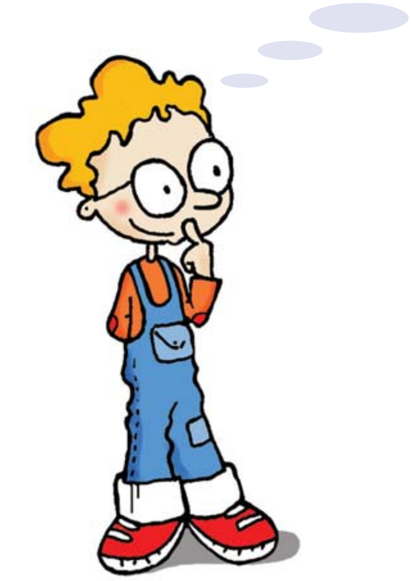

Τι θα θυμάμαι για... τους φθόγγους, τα γράμματα και τις συλλαβές

1. Οι **φθόγγοι** της ελληνικής γλώσσας χωρίζονται σε φωνήεντα ([α], [ε], [ι], [ο], [ου]) και σύμφωνα ([κ], [π], [τ], [γκ], [μπ], [ντ], [γ], [β], [δ], [x], [φ], [θ], [λ], [ρ], [z], [σ], [μ], [ν]).
2. Η ελληνική γλώσσα έχει **24 γράμματα**. Αυτά είναι: α, β, γ, δ, ε, ζ, η, θ, ι, κ, λ, μ, ν, ξ, ο, π, ρ, σ/ς, τ, υ, φ, χ, ψ, ω.
3. **Δίψηφα** ονομάζονται δύο γράμματα μαζί που παριστάνουν έναν φθόγγο. Αυτά είναι τα εξής: **Δίψηφα φωνήεντα**: ου, αι, ει, οι, υι. **Δίψηφα σύμφωνα**: μπ, ντ, γκ/γγ
4. Κατά την **απαλοιφή φωνήεντος** χάνεται ένα φωνήεν που βρίσκεται κοντά σε ένα άλλο φωνήεν ή ανάμεσα σε δύο σύμφωνα (π.χ. φέρε το ⟶ φέρ' το, δεκαέξι ⟶ δεκάξι).
5. Όταν συνδυάζουμε μια προπαροξύτονη λέξη με μία ή περισσότερες ασθενείς αντωνυμίες, τότε χρησιμοποιούμε έναν επιπλέον τόνο. Αυτό λέγεται **έγκλιση του τόνου** (π.χ. ο δάσκαλος + μας ⟶ ο δάσκαλός μας).
6. Τα **σημεία στίξης** είναι η τελεία, η άνω τελεία, η διπλή τελεία, το κόμμα, τα εισαγωγικά, τα αποσιωπητικά, η παρένθεση, το ενωτικό, η παύλα, η διπλή παύλα, το ερωτηματικό και το θαυμαστικό.

Τι να θυμάμαι όταν γράφω

Βάζω τόνο:

- Σε κάθε δισύλλαβη, τρισύλλαβη ή πολυσύλλαβη λέξη.
- Στο **πού** και το **πώς** όταν είναι ερωτηματικά. Στο διαζευκτικό **ή**.
  Πού *έβαλες το παζλ, Ορέστη;* ***Πώς*** *θα παίξω με τις φίλες μου; Θα μου πεις* ***ή*** *όχι;*
- Στο δεύτερο φωνήεν όταν έχω δίψηφα φωνήεντα ή τους συνδυασμούς **αυ** και **ευ**:
  είδα, ναύτης, γεύση

Πώς βάζω την απόστροφο:

- Όταν χρησιμοποιείται η απόστροφος, οι δυο λέξεις χωρίζονται με ένα διάστημα:
  τ' *άλογο,* ***μου*** *'ριξε, φέρ'* ***το***

Δεν μπερδεύω:

- Το ενωτικό (-) με την παύλα (–).

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ
Σχηματίζω λέξεις
Κλιτική μορφολογία

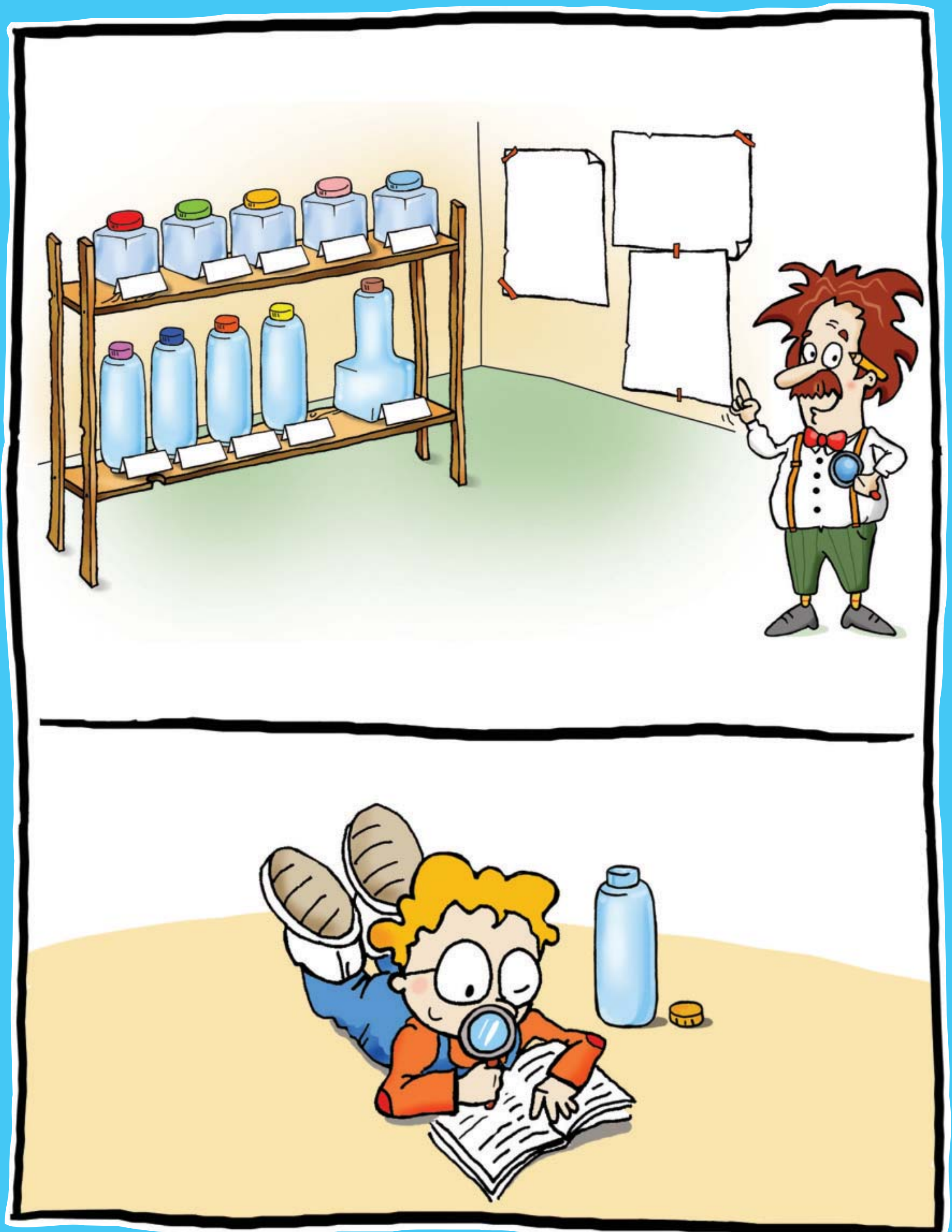

ΕΝΟΤΗΤΑ 5
Πώς σχηματίζω λέξεις;

5.1 Τα μέρη του λόγου

Τα μέρη του λόγου είναι **δέκα** και σ' αυτά περιλαμβάνονται όλες οι λέξεις της ελληνικής γλώσσας. Κάποια μέρη του λόγου αλλάζουν μορφή μέσα στον λόγο και τα ονομάζουμε **κλιτά** (άρθρο, ουσιαστικό, επίθετο, αντωνυμία, ρήμα, κλιτή μετοχή), ενώ κάποια άλλα μένουν πάντα τα ίδια και τα ονομάζουμε **άκλιτα** (επίρρημα, σύνδεσμος, πρόθεση, επιφώνημα, άκλιτη μετοχή). *Προσοχή! Έχουμε δύο είδη μετοχών. Η μετοχή, έτσι, ανήκει και στα κλιτά και στα άκλιτα μέρη του λόγου.*

5.2 Τύποι των λέξεων – Θέμα, κατάληξη

Οι κλιτές λέξεις παρουσιάζονται μέσα στον λόγο με διάφορους **τύπους**.

Ο καλ-ός ερευνητ-ής ψάχν-ει παντού.

Οι καλ-οί ερευνητ-ές ψάχν-ουν παντού.

θέμα μιας λέξης ⟶ το μέρος της λέξης που δεν αλλάζει

κατάληξη μιας λέξης ⟶ το μέρος της λέξης που αλλάζει

ερευνητ-ής   επιστήμον-ες

5.3 Γένος, αριθμός, πτώση

ο καλός ερευνητής, η καλή ερευνήτρια, το σημαντικό έργο — ΕΝΙΚΟΣ (ένα)

οι καλοί ερευνητές, οι καλές ερευνήτριες, τα σημαντικά έργα — ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ (πολλά)

ΑΡΣΕΝΙΚΟ   ΘΗΛΥΚΟ   ΟΥΔΕΤΕΡΟ

Τι φανερώνουν οι καταλήξεις των κλιτών μερών του λόγου;

αριθμός

Τα κλιτά μέρη του λόγου εμφανίζονται σε διαφορετικούς τύπους. Οι τύποι που φανερώνουν ότι μιλάμε για ένα πράγμα αποτελούν τον **ενικό αριθμό**. Οι τύποι που φανερώνουν ότι μιλάμε για πολλά πράγματα αποτελούν τον **πληθυντικό αριθμό**.

Τα κλιτά μέρη του λόγου, με εξαίρεση το ρήμα, έχουν γένος:
Αρσενικά είναι όσα συνοδεύονται από το άρθρο ***ο***.
Θηλυκά είναι όσα συνοδεύονται από το άρθρο ***η***.
Ουδέτερα είναι όσα συνοδεύονται από το άρθρο ***το***.

γένος

πτώση

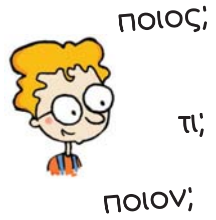

Τα μέρη του λόγου που έχουν γένη σχηματίζουν ορισμένους τύπους, τις **πτώσεις**. Οι τύποι αυτοί μας δείχνουν τις διαφορετικές λειτουργίες τους μέσα στην πρόταση (βλ. ενότητα 16). Οι πτώσεις είναι τέσσερις: η **Ονομαστική**, η **Γενική**, η **Αιτιατική** και η **Κλητική** και καθεμιά από αυτές απαντά σε διαφορετική ερώτηση, όπως στον πίνακα:

ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ	
Ονομαστική *(ποιος; τι;)*	**Ο ερευνητής** πάντα ερευνά.
Γενική *(τίνος; ποιανού;)*	Εργαλείο **του ερευνητή** είναι μόνο… η υπομονή.
Αιτιατική *(ποιον; τι;)*	Δεν παριστάνω **τον ερευνητή**, απλώς είμαι ανήσυχος άνθρωπος.
Κλητική *(απευθυνόμαστε σε κάποιον)*	Κύριε **ερευνητή**, σας αξίζει ένα μεγάλο μπράβο!
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ	
Ονομαστική *(ποιος; τι;)*	**Οι ερευνητές** πρέπει να αμείβονται για τις προσπάθειές τους.
Γενική *(τίνος; ποιανού;)*	Το έργο **των ερευνητών** πολλές φορές μένει ξεχασμένο.
Αιτιατική *(ποιον; τι;)*	Κάλεσαν όλους **τους ερευνητές** να πουν τη γνώμη τους.
Κλητική *(απευθυνόμαστε σε κάποιον)*	Φίλοι **ερευνητές**, καλώς ήρθατε!

5.4 Τα άρθρα

Το αρνί και ο λύκος

Ένας λύκος κυνηγούσε **ένα** αρνί κι αυτό κατάφερε να τρυπώσει σε **έναν** ναό και να γλιτώσει. (…) **Ο** λύκος στάθηκε έξω από **τον** ναό και προσπαθούσε να πείσει **το** αρνί να βγει έξω, για να το φάει.

Έλλη Αλεξίου
«Μύθοι του Αισώπου»,
εκδ. Καστανιώτη
(διασκευή)

ΕΝΟΤΗΤΑ 5: Πώς σχηματίζω λέξεις;

ΑΡΘΡΑ ⟶ Είναι οι μικρές λέξεις που μπαίνουν μπροστά από τα ουσιαστικά, τα επίθετα, τις κλιτές μετοχές και ορισμένες αντωνυμίες. Μας δηλώνουν αν η λέξη που ακολουθεί είναι αρσενικό, θηλυκό ή ουδέτερο (**γένος**), αν πρόκειται για ένα ή πολλά (**αριθμό**), σε ποια **πτώση** βρίσκεται, και κατά πόσον κάτι είναι **ορισμένο** ή **αόριστο**.

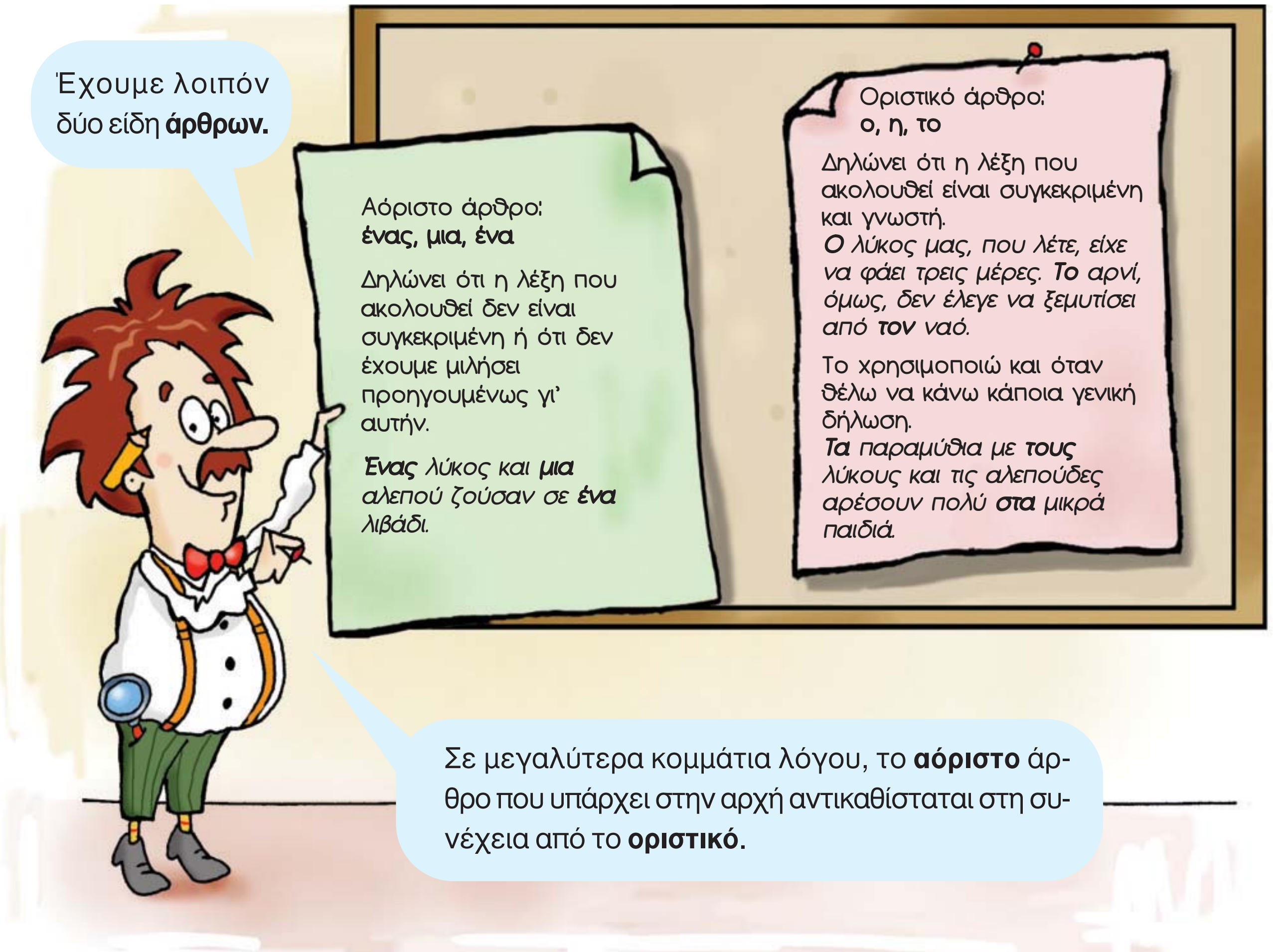

Ένας λύκος περπατούσε στο λιβάδι. **Ο** λύκος, λοιπόν, ήταν πολύ πεινασμένος.
Μια αλεπού τον πλησίασε. **Η** αλεπού δεν άργησε να καταλάβει πως ο λύκος πεινούσε πολύ.

ο πεινασμέν**ος** λύκ**ος** – **του** πεινασμέν**ου** λύκ**ου** – **οι** πεινασμέν**οι** λύκ**οι**
η πονηρ**ή** αλεπ**ού** – **της** πονηρ**ής** αλεπ**ούς** – **οι** πονηρ**ές** αλεπ**ούδες**
το άσπρ**ο** αρν**ί** – **του** άσπρ**ου** αρν**ιού** – **τα** άσπρ**α** αρν**ιά**

Τα άρθρα **συμφωνούν** με τα ουσιαστικά, τα επίθετα και τις κλιτές μετοχές που συνοδεύουν σε **γένος**, **αριθμό** και **πτώση**.

Υπάρχουν, όμως, και μερικές περιπτώσεις στις οποίες δε χρειάζεται άρθρο.

– Βοήθεια! Αλεπού!
– Δεν είναι αλεπού, λύκος είναι.

Εγώ ξέρω πώς κλίνονται τα άρθρα!

Οριστικό άρθρο						
	Ενικός αριθμός			**Πληθυντικός αριθμός**		
Ονομαστική	ο	η	το	οι	οι	τα
Γενική	του	της	του	των	των	των
Αιτιατική	τον	τη(ν)	το	τους	τις	τα

Αόριστο άρθρο			
	Ενικός αριθμός		
Ονομαστική	ένας	μια	ένα
Γενική	ενός	μιας	ενός
Αιτιατική	έναν	μια(ν)	ένα

Τι θα θυμάμαι για... τα άρθρα

1. Οριστικό άρθρο **ο**, **η**, **το**
2. Αόριστο άρθρο **ένας**, **μια**, **ένα**
3. Το άρθρο συνοδεύει ουσιαστικά, επίθετα, αντωνυμίες, κλιτές μετοχές.
4. Πρέπει να συμφωνεί μαζί τους σε γένος, αριθμό και πτώση.
5. Χρησιμοποιούμε το **αόριστο** άρθρο την πρώτη φορά που αναφερόμαστε σε κάτι και στη συνέχεια χρησιμοποιούμε το **οριστικό** άρθρο.
6. Το άρθρο δεν έχει κλητική.
7. Το αόριστο άρθρο δε σχηματίζει πληθυντικό.
8. Σε κάποιες περιπτώσεις, μερικές λέξεις δε χρειάζονται άρθρο.

ΕΝΟΤΗΤΑ 6
Μιλώ για ανθρώπους, ζώα, πράγματα, ενέργειες, καταστάσεις και ιδιότητες

Το ουσιαστικό

Περιπέτεια στο ταχυδρομείο

– Γεια σας! Θα ήθελα να στείλω αυτό το δέμα, παρακαλώ. Πόσο κοστίζουν τα γραμματόσημα;
– Μισό λεπτό, παρακαλώ, να σας το ζυγίσω.
– Με την ησυχία σας.
– Λοιπόν, ζυγίζει δύο κιλά. Πού θέλετε να το στείλετε;
– Στην οικογένεια του θείου μου του Πέτρου, στο Βερολίνο. Είναι ένα σπιτάκι για τον σκύλο τους.
– Α, αφού πρόκειται για αποστολή στη Γερμανία, τότε θα είναι κάπως ακριβό. Είκοσι πέντε ευρώ, παρακαλώ.
– Μπορώ να το στείλω ως κατεπείγον;
– Ναι, άλλα τότε θα σας στοιχίσει τρία ευρώ επιπλέον.
– Δε με πειράζει. Θέλω να φτάσει πριν από το τέλος της εβδομάδας.
– Μη φοβάστε, η υπηρεσία μας θα φροντίσει να φτάσει στον προορισμό του με ταχύτητα και ασφάλεια. Θα το στείλω σήμερα κιόλας. Εξάλλου, έχω πολλά δέματα για τη Γερμανία.
– Ευχαριστώ πολύ.

ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ⟶ Είναι οι λέξεις που δηλώνουν:
πρόσωπα (*θείος, Πέτρος*)
ζώα (*σκύλος*)
τόπους (*Βερολίνο, Γερμανία*)
πράγματα (*δέμα, γραμματόσημα*)
ενέργειες (*αποστολή*)
καταστάσεις (*ησυχία*)
ιδιότητες (*ταχύτητα, ασφάλεια*)
Χρησιμοποιούμε τα ουσιαστικά λοιπόν για να αναφερθούμε σε κάποια από τις παραπάνω οντότητες ή έννοιες του κόσμου γύρω μας.

6.1 Είδη ουσιαστικών

ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ
- → ΚΥΡΙΑ (*Βερολίνο, Πέτρος*)
- → ΚΟΙΝΑ
  - → ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ (*δέμα, σκύλος*)
  - → ΑΦΗΡΗΜΕΝΑ (*ταχύτητα, ασφάλεια*)
  - → ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΑ (*οικογένεια*)

Τι να θυμάμαι όταν γράφω

Γράφω με κεφαλαίο:
- τα κύρια ονόματα (**Π**έτρος, **Β**ερολίνο)
- τα ονόματα των μηνών (**Μ**άρτιος, **Α**πρίλιος), των ημερών (**Σ**άββατο, **Κ**υριακή) και των εορτών (**Π**άσχα, **Χ**ριστούγεννα)
- τα εθνικά (**Έ**λληνας, **Ι**σπανός)
- τους τίτλους λογοτεχνικών έργων και έργων τέχνης (το «**Ά**ξιον **Ε**στί» του Οδυσσέα Ελύτη, η «**Ν**ίκη της Σαμοθράκης»)
- τους τιμητικούς τίτλους (π.χ. **Ε**ξοχότατος, **Μ**ακαριότατος)

6.2 Κλίση ουσιαστικών

Τα ουσιαστικά διακρίνονται και ως προς τον αριθμό των συλλαβών τους. Μετράμε τον αριθμό των συλλαβών στον ενικό και στον πληθυντικό αριθμό. Αν είναι ο ίδιος, τότε τα ουσιαστικά είναι **ισοσύλλαβα**· αν όχι, είναι **ανισοσύλλαβα**.

	1	2	3		
ΕΝΙΚΟΣ	μα	θη	τής		***ισοσύλλαβο***
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ	μα	θη	τές		

	1	2	3		
ΕΝΙΚΟΣ	για	γιά			***ανισοσύλλαβο***
ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ	για	γιά	δες		

ΕΝΟΤΗΤΑ 6: Μιλώ για ανθρώπους, ζώα, πράγματα, ενέργειες...

Α. Αρσενικά

Α.1 Ισοσύλλαβα

α) Σε -ης

Ο αθλητής άρχισε το τρέξιμο.
Το πρόσωπο **του αθλητή** έδειχνε τη μεγάλη του προσπάθεια.
Ο κόσμος χειροκροτούσε με ενθουσιασμό **τον αθλητή**.

Οι αθλητές μπήκαν τρέχοντας στο γήπεδο.
Τα πρόσωπα **των αθλητών** έδειχναν κουρασμένα, αλλά εκείνοι συνέχιζαν.
Ο πρωθυπουργός κάλεσε όλους **τους αθλητές** για να τους συγχαρεί.

	Ενικός αριθμός			**Πληθυντικός αριθμός**		
Ον.	ο	αθλητής	εργάτης	οι	αθλητές	εργάτες
Γεν.	του	αθλητή	εργάτη	των	αθλητών	εργατών
Αιτ.	τον	αθλητή	εργάτη	τους	αθλητές	εργάτες
Κλ.	–	αθλητή	εργάτη	–	αθλητές	εργάτες

Έτσι κλίνονται και τα:

αγοραστής, δανειστής, λογιστής, μαθητής κ.ά.

ναύτης, πολίτης, επιβάτης κ.ά.

β) Σε -ας

Ζητείται **άντρας** 25-35 ετών για να εργαστεί ως **φύλακας** σε μεγάλο εργοστάσιο.
Επίσης, ζητείται **μάγειρας** και έμπειρος **κλητήρας** για μεγάλη εταιρία.
Ζητείται επειγόντως **τερματοφύλακας** για **αγώνα** ποδοσφαίρου!

Ο αγώνας θα αρχίσει στις πέντε.
Θα γίνει ζωντανή περιγραφή **του αγώνα**.
Ακούστε **τον αγώνα** στο ραδιόφωνο.

Οι αγώνες θα αρχίσουν το Σάββατο.
Τα αποτελέσματα **των αγώνων** αναμένονται με μεγάλη ανυπομονησία.
Όλοι πρέπει να παρακολουθήσουμε **τους αγώνες**.

	Ενικός αριθμός				Πληθυντικός αριθμός			
Ον.	ο	άντρας	αγώνας	πίνακας	οι	άντρες	αγώνες	πίνακες
Γεν.	του	άντρα	αγώνα	πίνακα	των	αντρών	αγώνων	πινάκων
Αιτ.	τον	άντρα	αγώνα	πίνακα	τους	άντρες	αγώνες	πίνακες
Κλ.	–	άντρα	αγώνα	πίνακα	–	άντρες	αγώνες	πίνακες

Έτσι κλίνονται και τα: αιώνας, χειμώνας, πατέρας κ.ά.

λοχίας, επιχειρηματίας, ταμίας κ.ά.

φύλακας, γείτονας, Έλληνας κ.ά.

1. Τα ισοσύλλαβα αρσενικά σε **-ης** τονίζονται στη **γενική του πληθυντικού** στη **λήγουσα**.
   ο φοιτητ**ής** – των φοιτητ**ών**
   ο ναύτ**ης** – των ναυτ**ών**

2. Τα **παροξύτονα** και **προπαροξύτονα** ουσιαστικά σε **-ας** τονίζονται στη **γενική του πληθυντικού** στην **παραλήγουσα**:
   ο χειμών**ας** – των χει**μώνων**
   ο κανόν**ας** – των κα**νόνων**
   ο Έλλην**ας** – των Ελλ**ήνων**

Εξαιρούνται τα **δισύλλαβα** παροξύτονα σε **-ας** και όσα λήγουν σε **-ίας**: Αυτά **τονίζονται** στη **γενική του πληθυντικού** στη **λήγουσα**:

ο μήν**ας** – των μην**ών**
ο τραυματ**ίας** – των τραυματι**ών**

Μερικά ουσιαστικά σε **-ης** έχουν μια ακόμα **ονομαστική πληθυντικού** σε **-άδες**, με **γενική** σε **-άδων**.

διευθυντής ⟶ διευθυντές και διευθυντάδες
βουλευτής ⟶ βουλευτές και βουλευτάδες

Ο τύπος αυτός έχει λαϊκή προέλευση και χρησιμοποιείται σε ορισμένες περιστάσεις επικοινωνίας:
π.χ. Τι κι αν μαζεύτηκαν τόσοι καθηγητάδες; Κανείς δεν μπορούσε να λύσει την εξίσωση!

Δείτε, τώρα, τι συμβαίνει και με την **ονομαστική**, **αιτιατική** και **γενική πληθυντικού** των ισοσύλλαβων αρσενικών σε **-έας**:
ο δεκανέας ⟶ οι δεκαν**είς**, τους δεκαν**είς**, των δεκαν**έων**
ο εισαγγελέας ⟶ οι εισαγγελ**είς**, τους εισαγγελ**είς**, των εισαγγελ**έων**

κουρέας
γραμματέας
συγγραφέας
εισαγγελέας
αρχιερέας κ.ά.

Αυτό γίνεται διότι στη γλώσσα έχουμε διατηρήσει ορισμένους τύπους της αρχαίας ελληνικής.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 14

Αντιστοιχίζω κάθε ουσιαστικό της πρώτης στήλης με τη γενική ενός ουσιαστικού της δεύτερης, όπως στο παράδειγμα, και τα γράφω στο τετράδιό μου:

ο νικητής	οι μαθητές
ο κηδεμόνας	οι άντρες
ο πίνακας	οι ποδοσφαιριστές
ο αγώνας	οι αγώνες
ο χαρακτήρας	οι αναπληρωτές

Παράδειγμα: ο νικητής οι αγώνες ⟶ ο νικητής των αγώνων

γ) Οξύτονα και παροξύτονα σε -ος

Η γιαγιά μου έλεγε: «**Ο τόπος** είναι ο άνθρωπος».
Είναι ωραίο να κάνεις κάτι για το καλό **του τόπου** σου.
Όποιος δεν αγαπά **τον τόπο** του δεν αγαπά τον εαυτό του.

Όλοι **οι τόποι** έχουν την αξία τους.
Πολλοί άνθρωποι θυσιάζονται για το καλό **των τόπων** τους.
Δε φτάνει μόνο να αγαπάμε **τους τόπους** μας.

	Ενικός αριθμός			**Πληθυντικός αριθμός**		
Ον.	ο	ουρανός	φίλος	οι	ουρανοί	φίλοι
Γεν.	του	ουρανού	φίλου	των	ουρανών	φίλων
Αιτ.	τον	ουρανό	φίλο	τους	ουρανούς	φίλους
Κλ.	–	ουρανέ	φίλε	–	ουρανοί	φίλοι

Έτσι κλίνονται και τα:

καιρός, λογαριασμός, σολομός, χωρισμός κ.ά.

δρόμος, ταχυδρόμος, Βόλος, χώρος, τόπος, κήπος κ.ά.

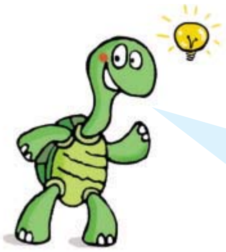

Και κάτι απλό! Τα **οξύτονα** και **παροξύτονα** ουσιαστικά σε **-ος** τονίζονται σε όλες τις πτώσεις στην **ίδια** συλλαβή.

δ) Προπαροξύτονα σε -ος

Ο κίνδυνος ήταν μεγάλος, αλλά ο αστυνόμος Γκίκας Αλαφροπόδης ήταν **άνθρωπος** που την ώρα **του κινδύνου** ήξερε να κρατάει την ψυχραιμία του. Ανέβηκε αθόρυβα τις σκάλες μέχρι **τον** τρίτο **όροφο**. **Ο διάδρομος** ήταν ήσυχος. Ξαφνικά, ύποπτοι **θόρυβοι** ακούστηκαν από ένα δωμάτιο που βρισκόταν στη μέση **του διαδρόμου**. Νυχοπατώντας, έφτασε έξω από την πόρτα. Με μια γρήγορη κίνηση την ανοίγει. Στο δωμάτιο ψυχή! Κι όμως, είναι σίγουρος πως είχε ακούσει φωνές **ανθρώπων**.
Ποια η εξήγηση **των θορύβων**, λοιπόν;

Αλλά, έστω κι αν αγνοήσει **τους θορύβους**, ποιο το κίνητρο **του ανθρώπου** που τον ειδοποίησε ότι η συμμορία του αόρατου ληστή βρισκόταν από τα μεσάνυχτα στην πανσιόν της Βιλελμίνας; Στους **διαδρόμους** του μυαλού του αστυνόμου οι σκέψεις άρχισαν να τρέχουν δαιμονισμένα. Για **τους ανθρώπους** της συμμορίας ήταν απλό να τον παραπλανήσουν, η λύση όμως του μυστηρίου στο μυαλό του δαιμόνιου αστυνόμου ήταν ακόμα πιο απλή.

Ο κίνδυνος για τον αστυνόμο ήταν μεγάλος.
Την ώρα **του κινδύνου**, οι βοηθοί του είχαν εξαφανιστεί!
Ο Γκίκας Αλαφροπόδης, όμως, αγνόησε **τον κίνδυνο**.

Έτσι κι αλλιώς, **οι κίνδυνοι** ήταν αναπόσπαστο κομμάτι της δουλειάς του.
Η αποφυγή **των κινδύνων** ήταν εξαιρετικά δύσκολη, βέβαια, στη ζωή του, αλλά ο Γκίκας Αλαφροπόδης κατάφερνε να περιορίζει **τους κινδύνους** χρησιμοποιώντας την εξυπνάδα και την πείρα του.

	Ενικός αριθμός			**Πληθυντικός αριθμός**		
Ον.	ο	κίνδυνος	αντίλαλος	οι	κίνδυνοι	αντίλαλοι
Γεν.	του	κινδύνου	αντίλαλου	των	κινδύνων	αντίλαλων
Αιτ.	τον	κίνδυνο	αντίλαλο	τους	κινδύνους	αντίλαλους
Κλ.	–	κίνδυνε	αντίλαλε	–	κίνδυνοι	αντίλαλοι

Έτσι κλίνονται και τα:

άνθρωπος, δήμαρχος, έμπορος, έφορος, άνεμος, διάδρομος, όροφος, πόλεμος κ.ά.

ανήφορος, αυλόγυρος, καλόγερος, ανεμόμυλος, χωματόδρομος κ.ά.

Μερικά προπαροξύτονα σε -ος «κατεβάζουν» τον τόνο στην παραλήγουσα σε τρεις πτώσεις: γενική ενικού, γενική πληθυντικού και αιτιατική πληθυντικού.

Άλλα ουσιαστικά, όμως, διατηρούν τον τόνο στην προπαραλήγουσα.

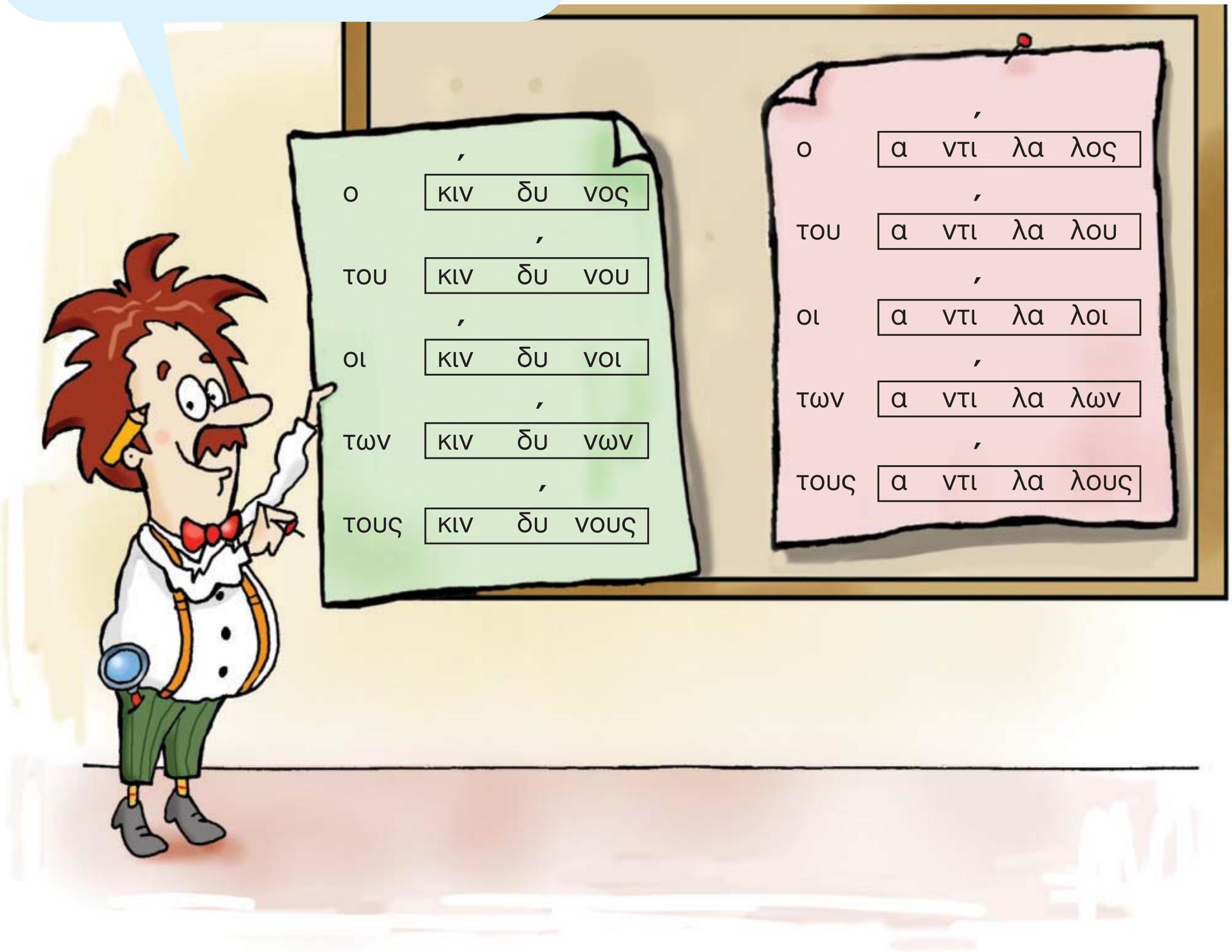

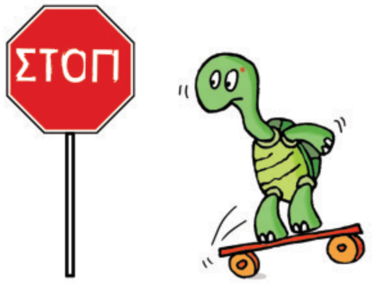

Μερικές φορές, όμως, διατηρούμε στην προπαραλήγουσα τον τόνο σε ουσιαστικά της πρώτης ομάδας ή κατεβάζουμε τον τόνο και σε ουσιαστικά της δεύτερης ομάδας. Αυτό γίνεται για λόγους ύφους:

δήμαρχος ⟶ *δημάρχου* και *δήμαρχου*
πονοκέφαλος ⟶ *πονοκέφαλου* και *πονοκεφάλου*

Μετακίνηση του τόνου ⟶ επίσημο ύφος
Μη μετακίνηση του τόνου ⟶ ανεπίσημο ύφος

Α.2 Ανισοσύλλαβα

Σε -ας, -ης, -ες, -ους

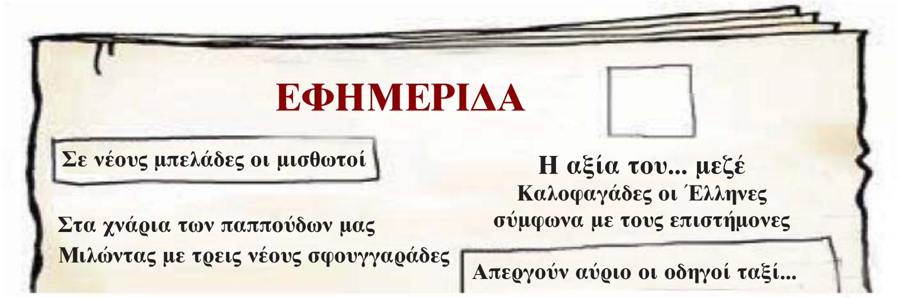

Ο σφουγγαράς είναι παραδοσιακό επάγγελμα στην Κάλυμνο.
Το επάγγελμα **του σφουγγαρά** είναι στις μέρες μας αρκετά σπάνιο.
Κάποια στιγμή θα μιλήσουμε για τον προπάππου σου, **τον σφουγγαρά.**

Οι σφουγγαράδες της Καλύμνου είναι γνωστοί σε όλο τον κόσμο.
Θα βρούμε φωτογραφίες **των σφουγγαράδων** σε παλιά περιοδικά.
Υπάρχουν πολλές ιστορίες για **τους σφουγγαράδες**.

Τα αρσενικά ουσιαστικά που λήγουν σε **-ας**, **-ης**, **-ες** και **-ους** έχουν κάτι κοινό: μια συλλαβή παραπάνω στον πληθυντικό, γι' αυτό λέγονται ανισοσύλλαβα. Σχηματίζουν την ονομαστική πληθυντικού σε **-δες**.

	Ενικός αριθμός					
Ον.	ο	μπελάς	ταξιτζής	μεζές	παππούς
Γεν.	του	μπελά	ταξιτζή	μεζέ	παππού
Αιτ.	τον	μπελά	ταξιτζή	μεζέ	παππού
Κλ.	–	μπελά	ταξιτζή	μεζέ	παππού
	Πληθυντικός αριθμός				
Ον.	οι	μπελάδες	ταξιτζήδες	μεζέδες	παππούδες
Γεν.	των	μπελάδων	ταξιτζήδων	μεζέδων	παππούδων
Αιτ.	τους	μπελάδες	ταξιτζήδες	μεζέδες	παππούδες
Κλ.	–	μπελάδες	ταξιτζήδες	μεζέδες	παππούδες

Έτσι κλίνονται τα:

αρακάς, βοριάς, βραχνάς, λεφτάς, μυλωνάς, χαλβάς, ψαράς κ.ά.

μπογιατζής, παλιατζής, παπουτσής κ.ά.

καναπές, καφές, λεκές, μεζές, πουρές, τενεκές κ.ά.

Α.3 Ανώμαλα αρσενικά

Μερικά ουσιαστικά ακολουθούν δικό τους τρόπο κλίσης:

	Ενικός αριθμός			**Πληθυντικός αριθμός**		
Ον.	ο	μυς	πρύτανης	οι	μύες / μυς	πρυτάνεις
Γεν.	του	μυός	πρύτανη	των	μυών	πρυτάνεων
Αιτ.	τον	μυ	πρύτανη	τους	μυς	πρυτάνεις
Κλ.	–	μυ	πρύτανη	–	μύες / μυς	πρυτάνεις

Έτσι κλίνεται και το: πρέσβης

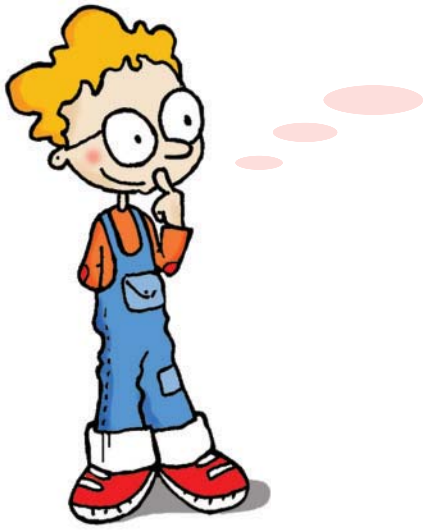

Τι θα θυμάμαι για... τα αρσενικά ουσιαστικά

1. Όλα τα αρσενικά έχουν τρεις **πτώσεις** όμοιες στον ενικό (**γενική**, **αιτιατική**, **κλητική**) και στον πληθυντικό (**ονομαστική**, **αιτιατική**, **κλητική**), εκτός από τα αρσενικά σε -**ος**.
   του αγώνα – τον αγώνα – αγώνα
   οι αγώνες – τους αγώνες – αγώνες
2. Σχηματίζουν τη **γενική**, **αιτιατική** και **κλητική** του ενικού χωρίς το τελικό **-ς** της ονομαστικής.
   του ερευνητή – τον ερευνητή – ερευνητή
   του καφέ – τον καφέ – καφέ
3. Εκτός από τα αρσενικά σε -**ος**, όλα τα άλλα αρσενικά έχουν στην **ονομαστική**, **αιτιατική** και **κλητική** του πληθυντικού κατάληξη **-ες.**
   οι μαθητές – τους μαθητές – μαθητές
4. Όλα τα αρσενικά έχουν στη **γενική** του πληθυντικού κατάληξη **-ων**/**-ών.**
   των μαθητών, των αγώνων, των βασιλιάδων,
   των μπογιατζήδων

Τι να θυμάμαι όταν γράφω

Γράφω σε:

- **-ονας**: τα κοινά προπαροξύτονα (*γείτονας, άξονας, πνεύμονας*) με εξαίρεση τα: *καύσωνας, μεσαίωνας, θερμοσίφωνας*
- **-ωνας**: τα κύρια και εθνικά προπαροξύτονα (*Πλάτωνας, Απόλλωνας*) με εξαίρεση τα: *Αλιάκμονας, Αγαμέμνονας, Φιλήμονας*
- **-ώνας**: τα παροξύτονα κοινά (*αγώνας*), περιεκτικά (*αμπελώνας*, βλ. ενότητα 17.1 Β), τοπωνύμια (*Μαραθώνας*) με εξαίρεση τα: *κανόνας, ηγεμόνας, αλαζόνας, Μακεδόνας, Στρυμόνας*
- **-ορας**: *αυτοκράτορας, ρήτορας, Νέστορας* κ.ά.
- **-τήρας**: *οδοστρωτήρας, ανεμιστήρας* κ.ά.
- **-ητής**: *επιθεωρητής, παρατηρητής* κ.ά. (Παράγονται από ρήματα σε **-ώ**.) Εξαιρούνται τα: *ιδρυτής, μηνυτής, κριτής* (Δεν παράγονται από ρήματα σε -ώ.)
- **-ιστής**: *λογιστής, πολεμιστής* (Παράγονται από ρήματα σε **-**ίζω.), εξαίρεση: *δανειστής*
- **-ίτης**: ουσιαστικά κοινά και εθνικά (*πολίτης, οπλίτης, Θασίτης*) με εξαίρεση τα: *μαγνήτης, διαβήτης, ιδιοκτήτης*
- **-ώτης**: τα εθνικά και πολλά κοινά (*νησιώτης, Βολιώτης, Σουλιώτης* κ.ά.) με εξαίρεση τα: *αγρότης, δεσπότης, δημότης, τοξότης, ιππότης*

Β. Θηλυκά

Β.1 Ισοσύλλαβα

α) Σε -α

– Καλή σας μέρα. Έχετε εισιτήρια για τη **Σαλαμίνα**;
– Ναι, βεβαίως. Για ποια μέρα;
– Είτε γι' αυτή τη **Δευτέρα** είτε για τη Δευτέρα της επόμενης **εβδομάδας**.
– Πόσα εισιτήρια θέλετε να αγοράσετε;
– Τρία. Η κόρη μου είναι **μαθήτρια**. Μπορεί να βγάλει μειωμένο εισιτήριο;
– Ναι, φυσικά. Είστε από τη Σαλαμίνα;
– Ναι, από εκεί κατάγομαι, αλλά μένουμε στην **Αθήνα**.
– Και φεύγετε για διακοπές, ε;
– Ναι, κουραστήκαμε φέτος με τη **δουλειά**. Χρειαζόμαστε λίγες διακοπές στη **θάλασσα**. Με τη **γυναίκα** μου, τη **Μαρία**, τις περιμένουμε με μεγάλη **ανυπομονησία**.
– Λοιπόν, ορίστε τα εισιτήριά σας. Απλώς φροντίστε να βρίσκεστε στο λιμάνι περίπου μία ώρα πριν από την αναχώρηση.
– Θα ήθελα μία ακόμα **πληροφορία**. Μπορούμε να καθίσουμε κάπου περιμένοντας την αναχώρηση;
– Φυσικά. Υπάρχει το υπόστεγο στην **προβλήτα**, αλλά μπορείτε να περιμένετε και στην **αίθουσα** επιβατών.

Η θάλασσα μου αρέσει πολύ.
Τα κύματα **της θάλασσας** μου θυμίζουν τις καλοκαιρινές μου διακοπές.
Κι οι φίλοι μου αγαπούν **τη θάλασσα**.

Οι θάλασσες της πατρίδας μας φημίζονται για την ομορφιά τους.
Πρέπει να εμποδίσουμε τη ρύπανση **των θαλασσών**
και να προστατέψουμε **τις θάλασσες** με κάθε τρόπο.

	Ενικός αριθμός			**Πληθυντικός αριθμός**		
Ον.	η	μητέρα	θάλασσα	οι	μητέρες	θάλασσες
Γεν.	της	μητέρας	θάλασσας	των	μητέρων	θαλασσών
Αιτ.	τη	μητέρα	θάλασσα	τις	μητέρες	θάλασσες
Κλ.	–	μητέρα	θάλασσα	–	μητέρες	θάλασσες

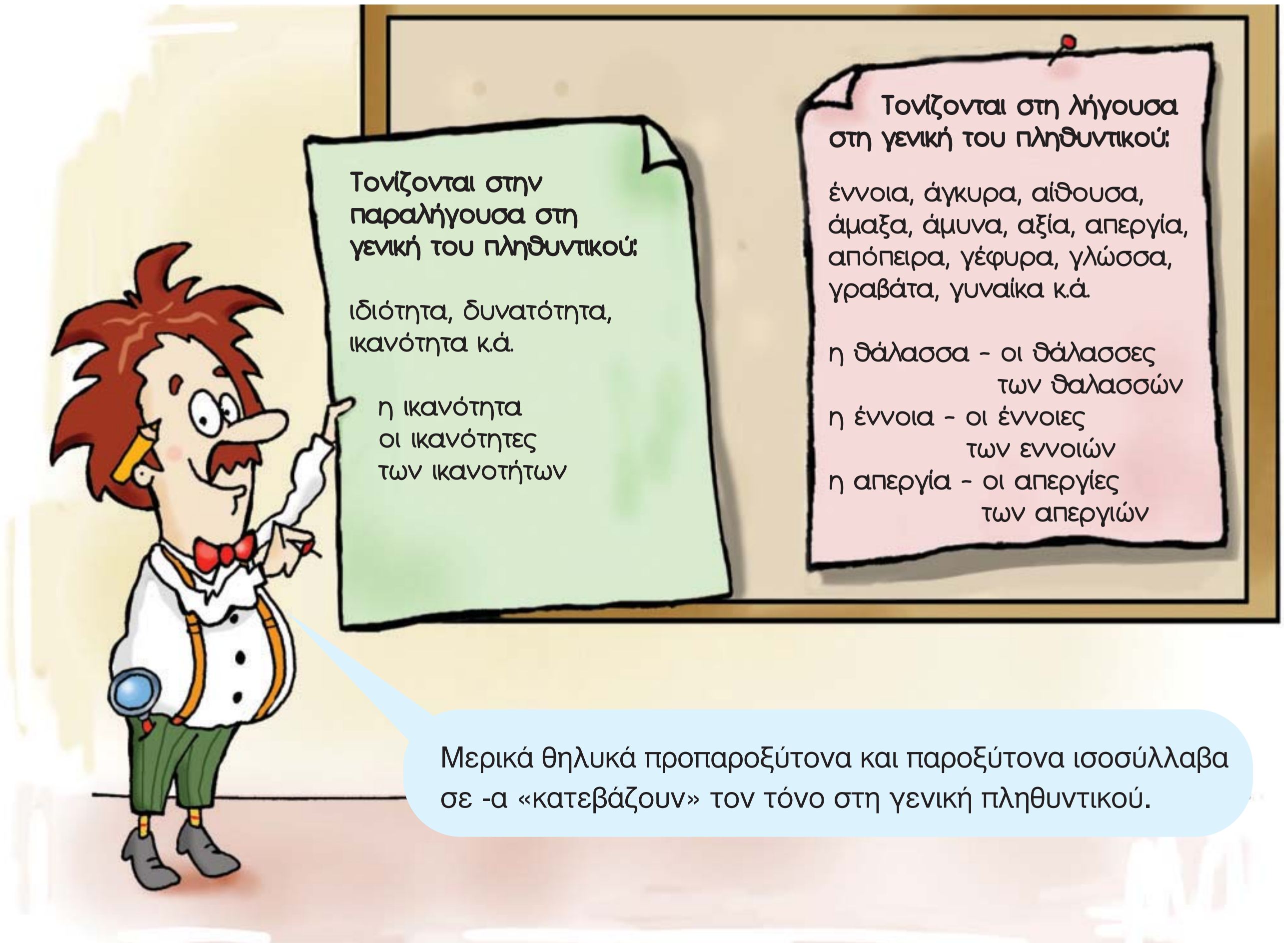

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 15 Τονίζω σωστά τις παρακάτω γενικές:

των υπηρετριων	των μεριμνων	των προτεραιοτητων	των ασφαλειων
των περιπετειων	των ημεριδων	των κατοικιων	των ιδεων
των δυνατοτητων	των πατριδων	των μητερων	των βασιλισσων
των ταυτοτητων	των σταγονων	των περιφερειων	των Βρυξελλων
των ορχηστρων	των ενοτητων	των σημαιων	των λιρων

β) Σε -η (με πληθυντικό σε -ες)

– Οχ, πάλι έγινε **διακοπή** ρεύματος!
– Ορέστη, πού είναι η Αγγελίνα; Καθήστε στις θέσεις σας μέχρι να βρούμε έναν αναπτήρα.
– Άκουσα **τη φωνή** της πριν από λίγο. Στο δωμάτιό της θα είναι.
– Γιατί τόσες διακοπές αυτή **την εποχή**;
– Γίνονται **αλλαγές** καλωδίων στον υποσταθμό της Δ.Ε.Η.
– Ας κάνουμε λοιπόν **υπομονή**, αφού πρόκειται για τη βελτίωση **της υποδομής** του δικτύου.

Η διακοπή του ρεύματος δε θα με εμποδίσει να διαβάσω.
Αρκεί η διάρκεια **της διακοπής** να είναι μικρή.
Αρκετοί γείτονές μας ανησύχησαν με **τη διακοπή**.

Οι διακοπές ρεύματος προκαλούν πολλά προβλήματα στους κατοίκους της πόλης. Τα αποτελέσματα **των διακοπών** αυτών είναι πολλές φορές δυσάρεστα, γι' αυτό κι εγώ, αντί για **τις διακοπές** ρεύματος, προτιμώ τις διακοπές δίπλα στη θάλασσα!

	Ενικός αριθμός		**Πληθυντικός αριθμός**	
Ον.	η	διακοπή	οι	διακοπές
Γεν.	της	διακοπής	των	διακοπών
Αιτ.	τη	διακοπή	τις	διακοπές
Κλ.	–	διακοπή	–	διακοπές

Έτσι κλίνονται τα:

αγάπη, αλλαγή, αρχή, Αφρική, βιβλιοθήκη, γραμμή, διακοπή, δίκη, εκλογή, επιστήμη, Ευρώπη, μηχανή, μύτη, νίκη, τέχνη, τιμή, φωνή, ψυχή

Τα ουσιαστικά αυτά τονίζονται στη γενική του πληθυντικού στη λήγουσα.
η αρχή – οι αρχές – **των αρχών**
η δίκη – οι δίκες – **των δικών**
η τέχνη – οι τέχνες – **των τεχνών**

γ) Σε -η (με πληθυντικό σε -εις)

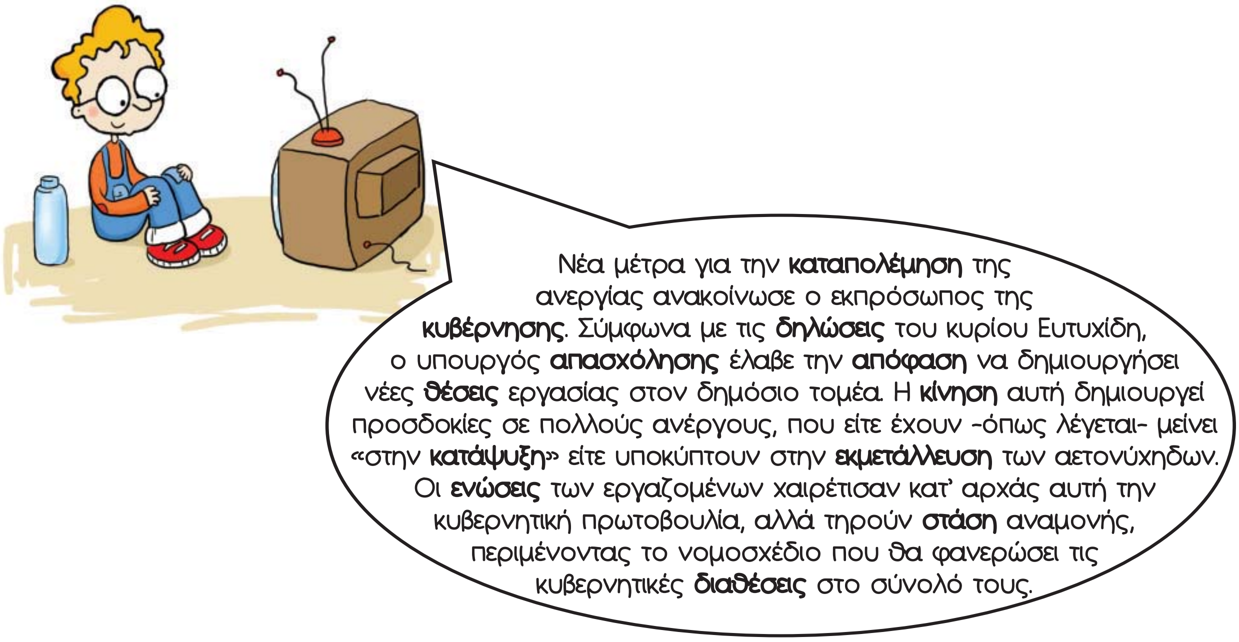

Η κυβέρνηση υποσχέθηκε φορολογικές απαλλαγές.
Οι δεσμεύσεις **της κυβέρνησης** ικανοποίησαν την κοινή γνώμη.
Όλοι τώρα περιμένουν από **την κυβέρνηση** να υλοποιήσει τις υποσχέσεις της.

Οι κυβερνήσεις των κρατών της Ε.Ε. ακολουθούν κοινή πολιτική σε αρκετούς τομείς.
Οι αποφάσεις **των κυβερνήσεων** ταυτίζονται σε πολλά σημεία.
Οι απόψεις των Ευρωπαίων για **τις κυβερνήσεις** των χωρών τους ποικίλλουν.

Εδώ έχουμε πολλές λέξεις που προέρχονται από παλιότερες μορφές της ελληνικής γλώσσας.

	Ενικός αριθμός			Πληθυντικός αριθμός		
Ον.	η	κυβέρνηση	πόλη	οι	κυβερνήσεις	πόλεις
Γεν.	της	κυβέρνησης	πόλης	των	κυβερνήσεων	πόλεων
Αιτ.	την	κυβέρνηση	πόλη	τις	κυβερνήσεις	πόλεις
Κλ.	–	κυβέρνηση	πόλη	–	κυβερνήσεις	πόλεις

Έτσι κλίνονται τα:

ΠΡΟΠΑΡΟΞΥΤΟΝΑ
η δύναμη, η απόφαση, η αφαίρεση, η σύνταξη, η άποψη, η Ακρόπολη κ.ά.

ΠΑΡΟΞΥΤΟΝΑ
η σκέψη, η γνώση, η λύση, η πράξη, η τάξη, η ψύξη, οι Άλπεις κ.ά.

Σε παλιά κείμενα ή σε επίσημες ανακοινώσεις είναι δυνατόν να έχουμε και έναν άλλο τύπο γενικής ενικού σε **-εως**. Τότε, ο τόνος μεταφέρεται στην επόμενη συλλαβή (σε λέξεις με περισσότερες από δύο συλλαβές):

π.χ. *η κυβέρνηση, της κυβέρνησης* ή ***της κυβερνήσεως***

Επίσης μπορεί να συναντήσω (κυρίως σε παλιά κείμενα) και ονομαστική ενικού σε **-ις**:

π.χ. *η κυβέρνησ**ις**, η δύναμ**ις**, η πόλ**ις***

Συνήθως, όμως, δε χρησιμοποιώ τους τύπους αυτούς στον καθημερινό λόγο!

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 16

Αντιγράφω τις προτάσεις στο τετράδιό μου συμπληρώνοντας τα κενά με τον κατάλληλο τύπο του ουσιαστικού στην παρένθεση:

α. Τη φωτιά έσβησαν οι ____________ της πυροσβεστικής. (δύναμη)
β. Ο κ. Χρήστος έγινε πρόεδρος της _________ Συντακτών Ημερησίου Τύπου. (Ένωση)
γ. Ο νεαρός επιστήμονας είναι μελετητής των __________ του λαού μας. (παράδοση)
δ. Πρέπει πάντοτε να εξετάζουμε προσεκτικά τις ________ μας. (απόφαση)
ε. Σε μια _______ καλής θέλησης, η κυβέρνηση μείωσε τη φορολογία των μισθωτών. (κίνηση)
στ. Οι _______ ξεπέρασαν κάθε προηγούμενο. (αίτηση)
ζ. Ο θίασος γιόρτασε το τέλος των _____________ με μια μεγάλη χοροεσπερίδα. (παράσταση)

δ) Σε -ω

	Ενικός αριθμός		
Ον.	η	Αργυρώ	ηχώ
Γεν.	της	Αργυρώς	ηχούς[1]
Αιτ.	την	Αργυρώ	ηχώ
Κλ.	–	Αργυρώ	ηχώ

Φρόσω
Καλυψώ
Δέσπω
Μάρω

φειδώ
πειθώ
Λητώ
Ιεριχώ

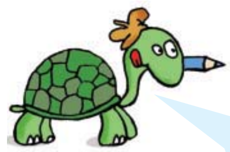

Τα ουσιαστικά αυτά δε σχηματίζουν πληθυντικό.

1. Επίσης: *της ηχώς*

Β.2 Ανισοσύλλαβα

Σε -α και -ου

Η γιαγιά μου αφηγείται τα πιο ωραία παραμύθια.
Τα παραμύθια **της γιαγιάς** τα ξέρει και η μαμά.
Συχνά ρωτάω **τη γιαγιά** μου πώς μπορεί και θυμάται τόσες λεπτομέρειες.

Οι γιαγιάδες φτιάχνουν και νόστιμα γλυκά.
Τα γλυκά **των γιαγιάδων** είναι παραδοσιακά.
Βοηθάμε **τις γιαγιάδες μας**, όταν φτιάχνουν γλυκά.

	Ενικός αριθμός		Πληθυντικός αριθμός	
Ον.	η	γιαγιά	οι	γιαγιάδες
Γεν.	της	γιαγιάς	των	γιαγιάδων
Αιτ.	τη	γιαγιά	τις	γιαγιάδες
Κλ.	–	γιαγιά	–	γιαγιάδες

Έτσι κλίνονται τα:

κυρά, μαμά, ντantά, νονά κ.ά.

	Ενικός αριθμός		Πληθυντικός αριθμός	
Ον.	η	αλεπού	οι	αλεπούδες
Γεν.	της	αλεπούς	των	αλεπούδων
Αιτ.	την	αλεπού	τις	αλεπούδες
Κλ.	–	αλεπού	–	αλεπούδες

Έτσι κλίνονται τα:

μαϊμού, φουφού κ.ά.

Β.3 Λόγια κλίση θηλυκών σε -ος

– Με συγχωρείτε, ψάχνω **την οδό** Καραϊσκάκη. Ξέρετε πού είναι;

– Μάλιστα. Προχωρήστε ίσια μέχρι τη γωνία με **τη λεωφόρο** Κανάρη. Στρίψτε αριστερά και πηγαίνετε ευθεία. Η **οδός** που ψάχνετε είναι μια **πάροδος** κάπου εκεί.

– Ξέρετε μήπως αν είναι **άνοδος** ή **κάθοδος**;

– Όχι. Ψάχνετε κάτι συγκεκριμένο;

– Ναι, το βιβλιοπωλείο «**Διάμετρος**». Θέλω να αγοράσω μερικά βιβλία μαθηματικών για τον γιο μου. Αρχίζει **η περίοδος** των εξετάσεων, βλέπετε.

Τα ουσιαστικά αυτά έχουν τις ίδιες καταλήξεις με τα αρσενικά σε **-ος**.

Η διάμετρος του κύκλου είναι ίση με το διπλάσιο της ακτίνας.
Το μήκος **της διαμέτρου** υπολογίστηκε για πρώτη φορά κατά την αρχαιότητα.
Μετρήσαμε **τη διάμετρο** δύο φορές.

Οι διάμετροι ενός κύκλου είναι πάντα ίσες.
Τα μήκη **των διαμέτρων** των τριών κύκλων που μετρήσατε δεν ήταν ίσα.
Μετρήστε **τις διαμέτρους** προσεκτικά!

	Ενικός αριθμός		Πληθυντικός αριθμός	
Ον.	η	διάμετρος	οι	διάμετροι
Γεν.	της	διαμέτρου	των	διαμέτρων
Αιτ.	τη	διάμετρο	τις	διαμέτρους
Κλ.	–	(διάμετρε)	–	(διάμετροι)

Έτσι κλίνονται τα:

η άμμος, η άνοδος, η Βίβλος, η διάλεκτος, η εγκύκλιος, η είσοδος, η έξοδος, η επέτειος, η διαγώνιος, η θαλαμηγός, η κάθοδος, η κιβωτός, η λεωφόρος, η μέθοδος, η νήσος, η παράγραφος, η πρόοδος, η περίοδος, η χερσόνησος, η ψήφος κ.ά.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 17 Αντιγράφω τις προτάσεις στο τετράδιό μου και συμπληρώνω τα κενά με τον σωστό τύπο του ουσιαστικού στην παρένθεση:

– Πηγαίνω στην ....(οδός) Σόλωνος, παρακαλώ.
– Η .... (λεωφόρος) Αλεξάνδρας είναι ανοιχτή· να πάμε από εκεί;
– Ναι, και έπειτα μέσω της .... (οδός) Ιπποκράτους.
– Εντάξει. Θα βρω τον συντομότερο δρόμο. Έχω τις δικές μου .... (μέθοδος) τόσα χρόνια στο τιμόνι.
– Α, ψάχνω και για ένα εστιατόριο με .... (είσοδο) επί της .... (οδός) Ακαδημίας. Με περιμένουν εκεί μερικοί φίλοι αργότερα.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 18 Σχηματίζω στο τετράδιό μου φράσεις με την ονομαστική πληθυντικού της πρώτης λέξης και τη γενική πληθυντικού της δεύτερης όπως στο παράδειγμα:

η κορυφή – η καπνοδόχος ⟶ οι κορυφές των καπνοδόχων
η άνοδος – η λεωφόρος
η ψήφος – ο ετεροδημότης
η επέτειος – ο γάμος
η μέθοδος – ο επιστήμονας
η εγκύκλιος – η νομαρχία
η είσοδος – η πολυκατοικία

Τι θα θυμάμαι για... τα θηλυκά ουσιαστικά

1. Η γενική του ενικού σχηματίζεται αν προσθέσουμε ένα **-ς** στην ονομαστική του ενικού. Εξαιρούνται τα θηλυκά σε **-ος** (και μερικές φορές τα θηλυκά σε **-ω** που κλίνονται όπως το *ηχώ*).
   η χαρά – της χαράς, η φωνή – της φωνής,
   η αλεπού – της αλεπούς
2. Τα θηλυκά έχουν σε κάθε αριθμό τρεις πτώσεις όμοιες, την ονομαστική, την αιτιατική και την κλητική. Εξαιρούνται τα θηλυκά σε **-ος**.
   η χώρα – τη χώρα – χώρα
   η αλεπού – την αλεπού – αλεπού
   οι χώρες – τις χώρες – χώρες
   οι αλεπούδες – τις αλεπούδες – αλεπούδες
3. Τα θηλυκά έχουν στην ονομαστική, αιτιατική και κλητική του πληθυντικού κατάληξη **-ες**. Εξαιρούνται τα θηλυκά σε **-ος**.
   οι μητέρες – τις μητέρες – μητέρες
   οι αλεπούδες – τις αλεπούδες
4. Όλα τα θηλυκά έχουν στη γενική του πληθυντικού κατάληξη **-ων**/**-ών**:
   των θαλασσών, των ελπίδων, των σαλπίγγων, των αλεπούδων

Τι να θυμάμαι όταν γράφω

Γράφω σε:

- **-αια**: *αυλαία, κεραία, Νίκαια* κ.ά., με εξαίρεση τα: *θέα, ιδέα, παρέα*
- **-αινα**: *δράκαινα, Μαυρομιχάλαινα* κ.ά.
- **-ιά**: *βραδιά, ξενιτιά, ξαστεριά* κ.ά., με εξαίρεση όσα παράγονται από ρήματα σε **-εύω** τα οποία γράφονται με **-ει-**: *γιατρειά, δουλειά*
- **-ία**: τα παροξύτονα *αηδία, γωνία* κ.ά., με εξαίρεση όσα παράγονται από ρήματα σε **-εύω** και από επίθετα σε **-ύς**: *ερμηνεία, πλατεία, οξεία* κ.ά.
- **-εια**: τα προπαροξύτονα *άδεια, αλήθεια, βοήθεια* κ.ά., με εξαίρεση: *άγνοια, διχόνοια, έννοια, ομόνοια, παλίρροια, Εύβοια*
- **-ίδα**: *πατρίδα, ασπίδα* κ.ά.
- **-ίλα**: *καπνίλα, μαυρίλα* κ.ά.
- **-ισσα**: *αρχόντισσα, γειτόνισσα* κ.ά., με εξαίρεση τα: *Λάρισα, σάρισα*
- **-τρια**: *εργάτρια, μαθήτρια* κ.ά.
- **-ότητα**: *θερμότητα, ποιότητα* κ.ά.
- **-ύτητα**: *ταχύτητα, ευθύτητα* κ.ά.
- **-οσύνη**: *καλοσύνη, δικαιοσύνη* κ.ά.

Β.4 Ουσιαστικά κοινού γένους

– Καλείται **η μάρτυρας** κυρία Λεμονιά Ασλανίδη να καταθέσει ενώπιον του δικαστηρίου.
– Το όνομά σας, παρακαλώ;
– Μόνικα, κύριε πρόεδρε.
– Το βαφτιστικό σας, παρακαλώ.
– Λεμονιά Ασλανίδη.
– Γνωρίζουμε ότι εργάζεστε στο θέατρο.
– Είμαι **η ταμίας** του θεάτρου.
– **Ο δικηγόρος** του κατηγορουμένου μάς είπε ότι είστε **συγγενής** με τον **ηθοποιό** Νικητόπουλο και την **ηθοποιό** Αλεξάνδρου και ότι ήσασταν παρούσα το βράδυ που έγιναν τα επεισόδια.
– Ναι, κύριε **πρόεδρε.** Στην τηλεόραση καθόμουνα και τους έβλεπα που μαλώνανε. Μπροστά ήμουνα.

Ορισμένα ουσιαστικά, που δηλώνουν κυρίως πρόσωπα που ασκούν κάποιο επάγγελμα/δραστηριότητα, έχουν **κοινό γένος** (αρσενικό και θηλυκό). Τέτοια είναι τα:

Α. Ουσιαστικά σε -ης (πληθ. σε -εις) που προήλθαν από επίθετα
π.χ. *συγγενής, ευγενής, ασθενής*

Β. Ουσιαστικά σε -ας (πληθ. σε -ες)
π.χ. *μάρτυρας, ταμίας*

Γ. Ουσιαστικά σε -ης (πληθ. σε -ες)
π.χ. *βουλευτής, δημότης*

Δ. Ουσιαστικά σε -ος (πληθ. σε -οι)
π.χ. *ηθοποιός, δικηγόρος*

Ε. Ουσιαστικά σε -έας (πληθ. σε -εις)
π.χ. *συγγραφέας, διερμηνέας*

Γ. Ουδέτερα

Γ.1 Ισοσύλλαβα

α) Σε -ο

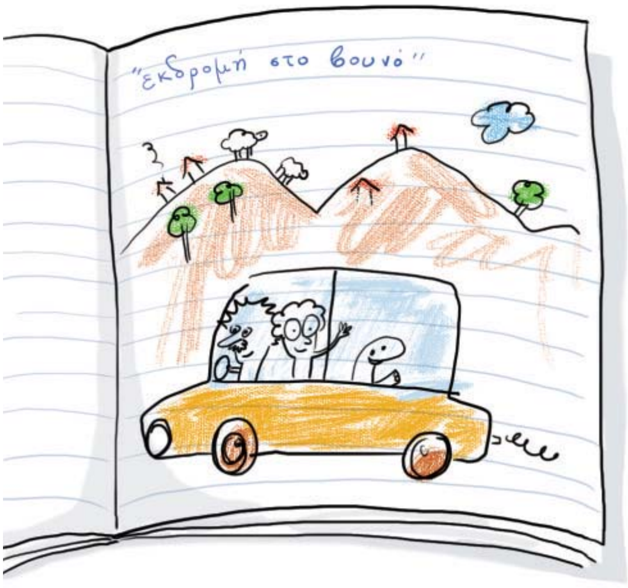

Το βουνό μάς περίμενε! Από μακριά αρχίσαμε να βλέπουμε **τα χωριά** του πνιγμένα στο πράσινο. Κάθε λογής **δέντρα** ξεφύτρωναν παντού. Σε λίγο οι φωνές **των τσοπανόπουλων** και **των προβάτων** γέμισαν την ατμόσφαιρα, συμπληρώνοντας το υπέροχο **σκηνικό** της εξοχής. Πάνω εκεί έγινε το κακό! Ένα μικρό άσπρο **σύννεφο** που μας συνόδευε στο ταξίδι ζήλεψε τα γέλια και τη χαρά μας! Σε λιγότερο από μισή ώρα το χρώμα **του σύννεφου** έγινε κατάμαυρο κι απειλητικό. Έπιασε μπόρα και έγινε χαλασμός. Η μηχανή **του αυτοκινήτου** σταμάτησε πνιγμένη **στο νερό**. Το αφήσαμε και ένα **φορτηγό** μάς έφερε ως το σπίτι.

ΕΝΟΤΗΤΑ 6: Μιλώ για ανθρώπους, ζώα, πράγματα, ενέργειες...

Το βουνό είναι ωραίο.
Ο καθαρός αέρας **του βουνού** με αναζωογονεί.
Στο βουνό νιώθεις άλλος άνθρωπος.

Τα βουνά της χώρας μας είναι ψηλά.
Οι κορυφές **των βουνών** συχνά είναι χιονισμένες.
Γι' αυτό, όταν ανεβαίνουμε **στα βουνά** είμαστε ντυμένοι ζεστά.

Στα ουδέτερα, η αιτιατική είναι πάντοτε ίδια με την ονομαστική! Εύκολο δεν είναι;

	Ενικός αριθμός				Πληθυντικός αριθμός			
Ον.	το	βουνό	δέντρο	σύννεφο	τα	βουνά	δέντρα	σύννεφα
Γεν.	του	βουνού	δέντρου	σύννεφου	των	βουνών	δέντρων	σύννεφων
Αιτ.	το	βουνό	δέντρο	σύννεφο	τα	βουνά	δέντρα	σύννεφα
Κλ.	–	βουνό	δέντρο	σύννεφο	–	βουνά	δέντρα	σύννεφα

Έτσι κλίνονται τα:

νερό, χωριό, ποσό, παλτό, χωριό κ.ά.

θηρίο, ζώο, πλοίο κ.ά.

λυκόσκυλο, τριαντάφυλλο, κάστανο κ.ά.

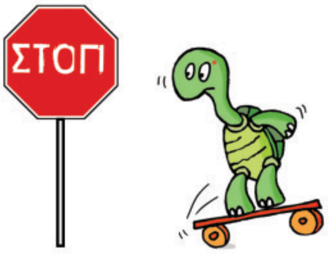

Προσέχω τον τονισμό! Ορισμένα από τα προπαροξύτονα ουδέτερα σε **-ο** μετακινούν τον τόνο στη γενική ενικού και πληθυντικού.

Έτσι κλίνονται τα:

αυτοκίνητο
άτομο
μέτωπο
πρόσωπο
άλογο
διαβατήριο
δωμάτιο
εισιτήριο
εξώφυλλο

	Ενικός αριθμός		Πληθυντικός αριθμός	
Ον.	το	θέατρο	τα	θέατρα
Γεν.	του	θεάτρου	των	θεάτρων
Αιτ.	το	θέατρο	τα	θέατρα
Κλ.	–	θέατρο	–	θέατρα

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 19 Τονίζω τις παρακάτω γενικές:

α. Η τιμή των βερικοκων
β. Η νοστιμιά των καστανων
γ. Οι επιμελητές των κειμενων
δ. Οι διαφωνίες των αντρογυνων
ε. Ο κατασκευαστής των επιπλων
στ. Οι είσοδοι των θεατρων

Προσέχω τη διαφορά επίσημου – ανεπίσημου ύφους:
Η Ράνια έξυσε με το μαχαίρι την επιφάνεια του *βούτυρου*.
Αγόρασε μπισκότα *βουτύρου*.

Μετακίνηση τόνου – επίσημο ύφος
Διατήρηση τόνου – ανεπίσημο ύφος

β) Σε -ι

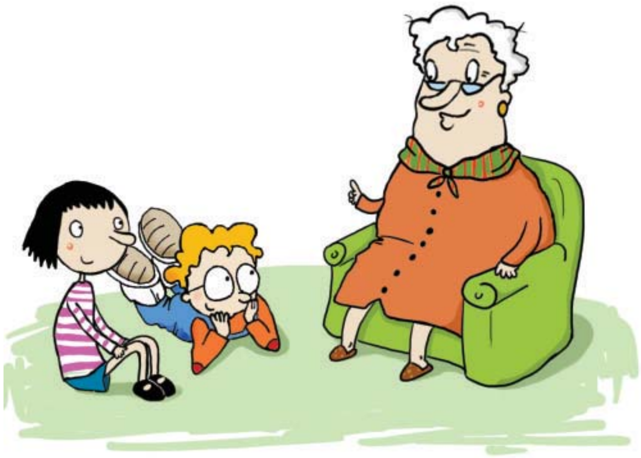

Το χρυσάνθεμο κατάγεται από τα βάθη της Άπω Ανατολής. Η ιστορία αυτού του **λουλουδιού** άρχισε από τότε που ένας φυσιολάτρης αυτοκράτορας της Ιαπωνίας ζήτησε από τον αρχικηπουρό του να του βρει ένα μικρό αλλά όμορφο λουλούδι για το **παλάτι** του. Ο κηπουρός ταξίδεψε παντού, σε απομακρυσμένες πόλεις και σε απάτητα **νησιά**, ένα ολόκληρο **καλοκαίρι**, ώσπου μήνες μετά ανακάλυψε στο **μπαλκόνι** ενός φτωχικού **σπιτιού** το λουλούδι των ονείρων του αυτοκράτορα.

Πλησιάζει **το καλοκαίρι**.
Οι χαρές **του καλοκαιριού** είναι ατέλειωτες.
Θα περάσω **το καλοκαίρι** μου στην Ιθάκη.

Τα καλοκαίρια η θάλασσα είναι υπέροχη.
Οι αναμνήσεις **των καλοκαιριών** της παιδικής μου ηλικίας με ακολουθούν.
Περνώ **τα καλοκαίρια** μου σε νησί.

	Ενικός αριθμός			Πληθυντικός αριθμός		
Ον.	το	παιδί	καλοκαίρι	τα	παιδιά	καλοκαίρια
Γεν.	του	παιδιού	καλοκαιριού	των	παιδιών	καλοκαιριών
Αιτ.	το	παιδί	καλοκαίρι	τα	παιδιά	καλοκαίρια
Κλ.	–	παιδί	καλοκαίρι	–	παιδιά	καλοκαίρια

Έτσι κλίνονται τα:

αυτί, βιολί, μαντρί, σκυλί, αρνί, κρασί, φιλί, ψωμί κ.ά.

λουλούδι, κορίτσι, αγόρι, βλαστάρι, σπίτι, μπαλκόνι κ.ά.

Στην κατηγορία αυτή ανήκουν και ορισμένα ουσιαστικά που γράφονται με **υ**: βράδυ (στη γενική του ενικού και στον πληθυντικό γράφεται με **ι**), δίχτυ, στάχυ, δάκρυ (γεν. πληθ.: των δακρύων).

γ) Σε -ος

Το λάθος της Αγγελίνας στα μαθηματικά τη στενοχώρησε.
Η έκταση **του λάθους**, όμως, δεν ήταν μεγάλη.
Ο δάσκαλος ήταν σίγουρος ότι η Αγγελίνα δε θα επαναλάβει **το λάθος**.

Έτσι κι αλλιώς, **τα λάθη** είναι ανθρώπινα.
Πρέπει να φροντίζουμε για την επανόρθωση **των λαθών** μας.
Μόνο ο Βρασίδας δεν κάνει **λάθη** στις μελέτες του!

	Ενικός αριθμός			**Πληθυντικός αριθμός**		
Ον.	το	λάθος	έδαφος	τα	λάθη	εδάφη
Γεν.	του	λάθους	εδάφους	των	λαθών	εδαφών
Αιτ.	το	λάθος	έδαφος	τα	λάθη	εδάφη
Κλ.	–	λάθος	έδαφος	–	λάθη	εδάφη

Έτσι κλίνονται τα:

μέγεθος
στέλεχος
κ.ά.

ύψος
βάρος
μήκος
άνθος
κράτος
Άργος
δάσος
κέρδος
κόστος

Μετακινούν τον τόνο **στη λήγουσα** στη **γενική πληθυντικού**.
Τα προπαροξύτονα κατεβάζουν τον τόνο στην **παραλήγουσα** στη **γενική ενικού** και στην **ονομαστική**, **αιτιατική** και **κλητική πληθυντικού**.

Γ.2 Ανισοσύλλαβα

α) Σε -μα

– Βλάβες, παρακαλώ;
– Ναι, κύριε. Ποιο είναι **το πρόβλημα**;
– Το πρόβλημά σας δε γνωρίζω ποιο ακριβώς είναι, το δικό μου, όμως, είναι ότι την τελευταία εβδομάδα δεν έχουμε καθόλου νερό κατά **διαστήματα** και, όταν έρχεται, το **χρώμα** του είναι καφετί. Δεν είναι **πράγματα** αυτά!
– Αυτό δεν είναι πρόβλημα! Νερό υπάρχει, αλλά γίνονται διακοπές στην παροχή λόγω επισκευών στο **σύστημα** ύδρευσης της περιοχής σας. Εγκαθιστούμε, βλέπετε, κάποια καινούρια **μηχανήματα**.
– Έτσι, ε; Τότε ας θέσουμε αλλιώς το **ζήτημα**, γιατί το πρόβλημα του προβλήματος που δεν είναι πρόβλημα είναι ότι η διακοπή σας μου δημιούργησε σοβαρά προβλήματα.
– Δεν είμαστε υπεύθυνοι για τη λύση των προβλημάτων σας, κύριέ μου. Οι εργασίες είναι απαραίτητες και θα κρατήσουν ακόμα μια εβδομάδα. Νομίζω η λύση του προβλήματος είναι απλή. Πηγαίνετε σε ένα ξενοδοχείο. Δε χάλασε ο κόσμος!

ΕΝΟΤΗΤΑ 6: Μιλώ για ανθρώπους, ζώα, πράγματα, ενέργειες...

Δείξε μου πώς λειτουργεί αυτό **το μηχάνημα**!
Η λειτουργία **του μηχανήματος** είναι πολύ απλή.
Αγόρασα αυτό **το μηχάνημα** στις εκπτώσεις.

Τα σύγχρονα **μηχανήματα** έχουν πολύ μικρό μέγεθος.
Οι οδηγίες αυτών **των μηχανημάτων** είναι εξαιρετικά περίπλοκες.
Αγοράσαμε αυτά **τα μηχανήματα** για προσωπική μας χρήση.

	Ενικός αριθμός			**Πληθυντικός αριθμός**		
Ον.	το	σώμα	μηχάνημα	τα	σώματα	μηχανήματα
Γεν.	του	σώματος	μηχανήματος	των	σωμάτων	μηχανημάτων
Αιτ.	το	σώμα	μηχάνημα	τα	σώματα	μηχανήματα
Κλ.	–	σώμα	μηχάνημα	–	σώματα	μηχανήματα

Έτσι κλίνονται τα: χρώμα, γράμμα, δέμα, δέρμα, βήμα, αίμα κ.ά.

ζήτημα, μάθημα, όνομα, ποίημα, πρόβλημα, τηλεγράφημα κ.ά.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 20

Ξαναγράφω στο τετράδιό μου τις παρακάτω προτάσεις συμπληρώνοντας τα κενά:

α. Ξέρει κανείς τη λύση αυτών των __________ ; (πρόβλημα)
β. Με τα ________ για τα οποία ενδιαφέρεστε ασχολείται η κόρη μου. (ζήτημα)
γ. Ποια είναι η καταγωγή του _________ σας; (όνομα)
δ. Μόλις άκουσε ________ στη σκάλα, άρχισε να τρέχει. (βήμα)
ε. Την εκδήλωση άνοιξε η Ορχήστρα των ________ με ένα έργο του Σκαλκώτα. (χρώμα)

β) Σε -ιμο

Τέλος στο **γράψιμο** και στο **σβήσιμο**! Τέλος στο **χάσιμο** χρόνου και στις κακογραμμένες σημειώσεις. Οι νέοι φορητοί υπολογιστές παλάμης σάς προσφέρουν τη δυνατότητα να κρατάτε ηλεκτρονικές σημειώσεις, όπου κι αν βρίσκεστε.

Το βάψιμο του σπιτιού θα μας κοστίσει μια περιουσία.
Αγοράσαμε τα υλικά **του βαψίματος** με δικά μας λεφτά.
Θα αρχίσουμε **το βάψιμο** μόνοι μας.

Τα βαψίματα των σπιτιών είναι κουραστική δουλειά.
Τα έξοδα **των βαψιμάτων** θα έπρεπε να βαρύνουν τους ιδιοκτήτες.
Τελικά, αναβάλαμε **τα βαψίματα** για το καλοκαίρι.

	Ενικός αριθμός		**Πληθυντικός αριθμός**	
Ον.	το	βάψιμο	τα	βαψίματα
Γεν.	του	βαψίματος	των	βαψιμάτων
Αιτ.	το	βάψιμο	τα	βαψίματα
Κλ.	–	βάψιμο	–	βαψίματα

Έτσι κλίνονται τα:

δέσιμο, τρέξιμο, κλείσιμο, σβήσιμο, χάσιμο κ.ά.

γ) Σε -ς

Το φως του δωματίου μου με ξεκουράζει.
Η ένταση **του φωτός** είναι ό,τι πρέπει για να μπορώ να διαβάζω άνετα.
Ανάβω **το φως** όταν αρχίζει και σκοτεινιάζει.

Σβήνω **τα φώτα** όταν πέφτω για ύπνο.
Η γιορτή **των Φώτων** είναι τον Ιανουάριο.
Συχνά πηγαίνουμε στο χωριό για να γιορτάσουμε εκεί **τα Φώτα**.

	Ενικός αριθμός			Πληθυντικός αριθμός		
Ον.	το	κρέας	φως	τα	κρέατα	φώτα
Γεν.	του	κρέατος	φωτός	των	κρεάτων	φώτων
Αιτ.	το	κρέας	φως	τα	κρέατα	φώτα
Κλ.	–	κρέας	φως	–	κρέατα	φώτα

Έτσι κλίνονται τα: πέρας, τέρας κ.ά. | καθεστώς, γεγονός, ημίφως κ.ά.

δ) Σε -ν

Το ενδιαφέρον του κοινού για το ζωολογικό πάρκο της Αθήνας μεγαλώνει μέρα με τη μέρα. Κατά **το παρελθόν**, όσοι αγαπούσαν τα ζώα και **το περιβάλλον** δεν είχαν ένα σημείο συνάντησης στο λεκανοπέδιο της Αττικής. Σήμερα, μεγάλοι και παιδιά συρρέουν στο πάρκο αυτό. Σε πείσμα όσων βλέπουν τη φύση ως **προϊόν** εκμετάλλευσης, το ζωολογικό πάρκο της Αθήνας αποτελεί μια όαση περιβαλλοντικού πολιτισμού για το **παρόν** και το **μέλλον** της Αττικής.

Το ενδιαφέρον του κοινού για το πάρκο είναι μεγάλο.
Το πάρκο είναι ανοιχτό κάθε μέρα λόγω **του ενδιαφέροντος** του κοινού.
Ο Βρασίδας παρατήρησε πρώτος **το ενδιαφέρον** μου για τα ζώα.

Τα ενδιαφέροντά μου, όμως, δεν περιορίζονται στα ζώα.
Οι γονείς μου χαίρονται για το πλήθος **των ενδιαφερόντων** μου,
γιατί έχω κι άλλα **ενδιαφέροντα** εκτός από τη μελέτη του περιβάλλοντος.

	Ενικός αριθμός		Πληθυντικός αριθμός	
Ον.	το	ενδιαφέρον	τα	ενδιαφέροντα
Γεν.	του	ενδιαφέροντος	των	ενδιαφερόντων
Αιτ.	το	ενδιαφέρον	τα	ενδιαφέροντα
Κλ.	–	ενδιαφέρον	–	ενδιαφέροντα

Έτσι κλίνονται τα:

καθήκον, προϊόν, περιβάλλον, παρόν, παρελθόν, συμφέρον κ.ά.

ε) Σε -υ

	Ενικός αριθμός			Πληθυντικός αριθμός		
Ον.	το	οξύ	δόρυ	τα	οξέα	δόρατα
Γεν.	του	οξέος	δόρατος	των	οξέων	δοράτων
Αιτ.	το	οξύ	δόρυ	τα	οξέα	δόρατα
Κλ.	–	οξύ	δόρυ	–	οξέα	δόρατα

Υπάρχουν, επίσης, μερικά ουδέτερα που προέρχονται από παλιότερες μορφές της γλώσσας μας και γι' αυτό κλίνονται με τον δικό τους τρόπο, π.χ. *μηδέν, ήπαρ, πυρ.*

Τι θα θυμάμαι για... τα ουδέτερα ουσιαστικά

1. Τα ουδέτερα έχουν σε κάθε αριθμό τρεις πτώσεις όμοιες, την ονομαστική, την αιτιατική και την κλητική:
   το βάρος – το βάρος – βάρος
   το πρόβλημα – το πρόβλημα – πρόβλημα
   τα βάρη – τα βάρη – βάρη
   τα προβλήματα – τα προβλήματα – προβλήματα
2. Τα ανισοσύλλαβα ουδέτερα στη γενική του πληθυντικού τονίζονται στην παραλήγουσα:
   των σωμάτων, των δεσιμάτων, των κρεάτων, των φώτων

Τι να θυμάμαι όταν γράφω

Γράφω με ι:

- τα ουδέτερα που λήγουν σε **-ι** (π.χ. *λουλούδι, παιδί*)

Γράφω με υ:

- *βράδυ, δίχτυ, στάχυ, δάκρυ, δόρυ, οξύ*
- η λέξη *δάκρυ* διατηρεί το υ σε όλες τις πτώσεις των δύο αριθμών
- η λέξη *βράδυ* σχηματίζει γενική ενικού και τον πληθυντικό με ι

Γράφω σε:

- **-είο**: τα παροξύτονα που φανερώνουν τόπο (*γραφείο, κουρείο* κ.ά.)
- **-ητό**: *κυνηγητό, ποδοβολητό* κ.ά.
- **-ιο**: *γέλιο, τετράδιο, εστιατόριο, φυλάκιο* κ.ά. με εξαίρεση: *ισόγειο, υπόγειο*
- **-ριό**: *καμπαναριό, νοικοκυριό* κ.ά. με εξαίρεση: *μαγειρειό*
- **-τήριο**: *γυμναστήριο, δικαστήριο* κ.ά. με εξαίρεση: *μαρτύριο*
- **-ίδι**: *ταξίδι, βαρίδι* κ.ά. με εξαίρεση: *στρείδι, αντικλείδι, καρύδι, φρύδι, κρεμμύδι, Παλαμήδι*
- **-όνι**: *λεμόνι, τιμόνι* κ.ά. με εξαίρεση: *αλώνι, κυδώνι* κ.ά.
- **-τήρι**: *ποτήρι, κλαδευτήρι* κ.ά. με εξαίρεση όσα έχουν δεύτερο συνθετικό τη λέξη *τυρί* (π.χ. *κεφαλοτύρι*)

Δ Ανώμαλα ουσιαστικά

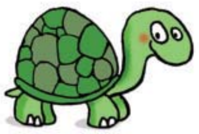

Να και μερικά παράξενα ουσιαστικά...

α) Άκλιτα

Αυτά δεν αλλάζουν ποτέ! Διατηρούν σε όλες τις πτώσεις την ίδια κατάληξη. Πρόκειται κυρίως για λέξεις που προέρχονται από άλλες γλώσσες.

το Κιλκίς η πλαζ, η σταρ, το ρεκόρ, το καλοριφέρ, το μετρό, το ραντεβού κ.ά.

β) Διπλόκλιτα – Ουσιαστικά με αλλαγή γένους στον πληθυντικό
Αυτά αλλάζουν γένος στον πληθυντικό αριθμό ακολουθώντας έτσι δυο κλίσεις.

ο βράχος ⟶ οι βράχοι και τα βράχια
ο δεσμός ⟶ οι δεσμοί και τα δεσμά
ο καπνός ⟶ οι καπνοί και τα καπνά
ο λαιμός ⟶ οι λαιμοί και τα λαιμά
ο λόγος ⟶ οι λόγοι και τα λόγια
ο πλούτος ⟶ τα πλούτη
ο χρόνος ⟶ οι χρόνοι και τα χρόνια
η νιότη ⟶ τα νιάτα κ.ά.

Τύποι από τα αρχαία ελληνικά

Ορισμένοι τύποι της αρχαίας ελληνικής διατηρούνται και σήμερα σε μερικές στερεότυπες εκφράσεις:

Δόξα **τω Θεώ**, είμαι καλά.
Η **εν λόγω** κυρία είναι πασίγνωστη για τη φλυαρία της.
Είναι υφυπουργός παρά **τω πρωθυπουργώ**.
Αυτό έγινε **εν απουσία** μου και, **εν συνεχεία**, εξακολούθησε η ίδια κατάσταση.
Πρέπει να έρθεις **πάση θυσία**. **Εν ανάγκη** πάρε ταξί.
Μου είπε **επί λέξει**: «Η εργασία σου είναι άριστη».
Αυτό δεν έγινε **εν γνώσει** μου.
Εν πάση περιπτώσει, φέρε μου ό,τι βρεις.
Εντάξει, θα πάω.
Εντέλει φτάσαμε στον προορισμό μας.
Πράγματι, περάσαμε απίθανα.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 20 Αντιγράφω στο τετράδιό μου τις παρακάτω προτάσεις και συμπληρώνω τα κενά με την κατάλληλη έκφραση:

εν λόγω, εν ανάγκη, δόξα τω Θεώ, επί λέξει, εν συνεχεία

Α. Ο υπουργός εξέθεσε τις απόψεις του και ____________ απάντησε στις ερωτήσεις των δημοσιογράφων.
Β. Θα προσπαθήσουμε να χτίσουμε την καλύβα μόνοι μας και ελπίζω να τα καταφέρουμε. _________ φωνάζουμε και τον πατέρα του Νίκου, που ξέρει από μαστορέματα.
Γ. Αφού έπεσε από τον πρώτο όροφο και δεν έπαθε τίποτα, πάλι ________ να λες.
Δ. Εγώ προσπάθησα να τον μεταπείσω κι εκείνος μου είπε __________ «Άσε με ήσυχο, δε με ενδιαφέρουν αυτά!» Άκου θράσος!
Ε. Προσπαθήσαμε να επικοινωνήσουμε με την __________ κυρία, αλλά δεν τα καταφέραμε.

ΕΝΟΤΗΤΑ 7
Δίνω περισσότερες πληροφορίες για ανθρώπους, ζώα, πράγματα και καταστάσεις

Το επίθετο

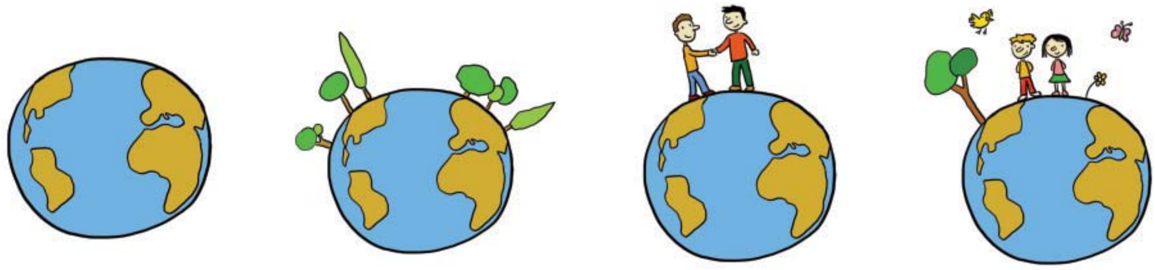

μικρός **καταπράσινος** **φιλικός** **όμορφος**

πλανήτης

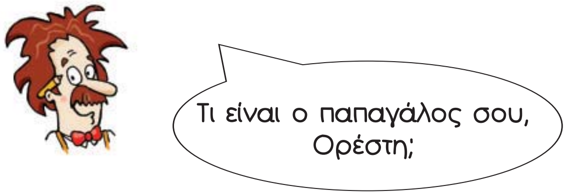

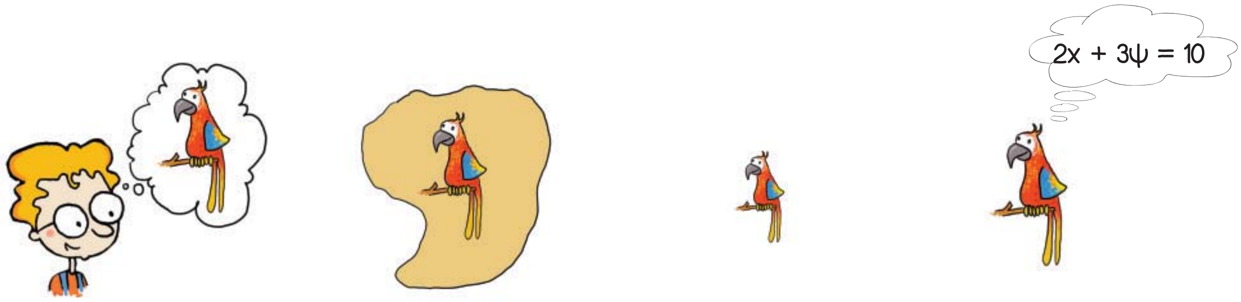

κόκκινος **αφρικάνικος** **μικρός** **έξυπνος**

παπαγάλος

ΕΠΙΘΕΤΑ ⟶ Είναι οι λέξεις που συνοδεύουν τα ουσιαστικά και μας λένε κάθε φορά πώς ακριβώς είναι το ουσιαστικό, δηλαδή τι ποιότητα ή ιδιότητα έχει.

Όχι αυτό, το **κόκκινο** θέλω.

Αυτό είναι **χάρτινο!** Τι να το κάνω;

Δώσε μου να δω εκείνο το **ψηλό.**

Θα αγοράσω το πιο **ακριβό.**

καπέλο

Τα επίθετα είναι πολύ χρήσιμα, γιατί μας βοηθούν να ξεχωρίζουμε και να καταλαβαίνουμε καλύτερα κάθε φορά για τι είδους/λογής ουσιαστικό μιλάμε.

Υπέροχος ο μουσακάς! **Υπέροχη** και η σπανακόπιτα! Αμ! Και το σουβλάκι; Δε σου λέω τίποτα! **Υπέροχο** κι αυτό!
Μμμ! **Ωραίος** ο μπακλαβάς! **Ωραία** και η μηλόπιτα! **Ωραίο** όμως και το ρυζόγαλο!

Τα επίθετα παίρνουν το γένος των ουσιαστικών που προσδιορίζουν. Έτσι έχουν τρία γένη, αρσενικό, θηλυκό και ουδέτερο, που έχουν ξεχωριστές καταλήξεις το καθένα.

ΕΝΟΤΗΤΑ 7: Δίνω περισσότερες πληροφορίες για ανθρώπους...

Τα επίθετα έχουν τον ίδιο αριθμό και την ίδια πτώση με τα ουσιαστικά που προσδιορίζουν.

Τα επίθετα είναι μια μεγάλη οικογένεια. Για να τα ερευνήσω καλύτερα, θα τα χωρίσω σε ομάδες.

Οι ομάδες των επιθέτων

-ος, -η, -ο	όμορφος, όμορφη, όμορφο
-ος, -α, -ο	ωραίος, ωραία ωραίο
-ος, -ια, -ο	μέτριος, μέτρια, μέτριο
-ύς, -ιά, -ύ	βαθύς, βαθιά, βαθύ
-ής, -ιά, -ί	σταχτής, σταχτιά, σταχτί
-ης, -α, -ικο	γκρινιάρης, γκρινιάρα, γκρινιάρικο
-άς/-ης, -ου, -άδικο/ -ούδικο/-ήδικο	υπναράς, υπναρού, υπναράδικο/-ούδικο καβγατζής, καβγατζού, καβγατζήδικο
-ων, -ουσα, -ον	ενδιαφέρων, ενδιαφέρουσα, ενδιαφέρον
-ων/-ονας, -ον	ευγνώμων, ευγνώμων, ευγνώμον
-υς, -εία, -ύ	ευθύς, ευθεία, ευθύ
-ης, -ης, -ες	ακριβής, ακριβής, ακριβές
πολύς, πολλή, πολύ	

Ώρα να βρω κι εγώ επίθετα γι' αυτές τις ομάδες.

7.1 Κλίση επιθέτων

Α. Επίθετα σε -ος, -η/-α, -ο

Είναι τόσο **όμορφος.**
Με μάγεψαν τα μάτια **του όμορφου** Βρασίδα.
Θα συναντήσω **τον όμορφο** Βρασίδα.

Οι όμορφοι άντρες πάντα με γοητεύουν.
Μου αρέσουν τα μάτια **των όμορφων** αντρών.
Θα φύγω μακριά από **τους όμορφους** άντρες.

	Ενικός αριθμός		
Ον.	ο όμορφος	η όμορφη	το όμορφο
Γεν.	του όμορφου	της όμορφης	του όμορφου
Αιτ.	τον όμορφο	την όμορφη	το όμορφο
Κλ.	– όμορφε	– όμορφη	– όμορφο
	Πληθυντικός αριθμός		
Ον.	οι όμορφοι	οι όμορφες	τα όμορφα
Γεν.	των όμορφων	των όμορφων	των όμορφων
Αιτ.	τους όμορφους	τις όμορφες	τα όμορφα
Κλ.	– όμορφοι	– όμορφες	– όμορφα

Έτσι κλίνονται τα:

ελεύθερος, άρρωστος, άσχημος, πράσινος, υπάκουος, έξυπνος, φρόνιμος, ήσυχος, άνετος, ήμερος, επικίνδυνος, χειμωνιάτικος κ.ά.

ΕΝΟΤΗΤΑ 7: Δίνω περισσότερες πληροφορίες για ανθρώπους...

Είναι τόσο **ωραία** μέρα! Ό,τι πρέπει για ποδόσφαιρο.
Λίγοι μπορούν να εκτιμήσουν την αξία μιας **ωραίας** μέρας.
Δύσκολα θα ξαναβρούμε τέτοια **ωραία** μέρα μες στον χειμώνα.

Οι ωραίες μέρες του χειμώνα είναι μετρημένες.
Μετά, χαλάει ο καιρός και μένουμε με την ανάμνηση
των ωραίων στιγμών της λιακάδας
και περιμένουμε ξανά **τις ωραίες** μέρες.

	Ενικός αριθμός		
Ον.	ο ωραίος	η ωραία	το ωραίο
Γεν.	του ωραίου	της ωραίας	του ωραίου
Αιτ.	τον ωραίο	την ωραία	το ωραίο
Κλ.	– ωραίε	– ωραία	– ωραίο
	Πληθυντικός αριθμός		
Ον.	οι ωραίοι	οι ωραίες	τα ωραία
Γεν.	των ωραίων	των ωραίων	των ωραίων
Αιτ.	τους ωραίους	τις ωραίες	τα ωραία
Κλ.	– ωραίοι	– ωραίες	– ωραία

Έτσι κλίνονται τα:

άγριος, άδειος, γαλάζιος, γελοίος, όρθιος, σιδερένιος, όμοιος, αιώνιος, ασημένιος, βουνίσιος, επιτήδειος κ.ά.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 22

Γράφω μια ιστοριούλα με τη φράση «παράξενος κύριος» χρησιμοποιώντας πολλούς διαφορετικούς τύπους αυτής της φράσης.

Β. Επίθετα σε -ος, -ια, -ο

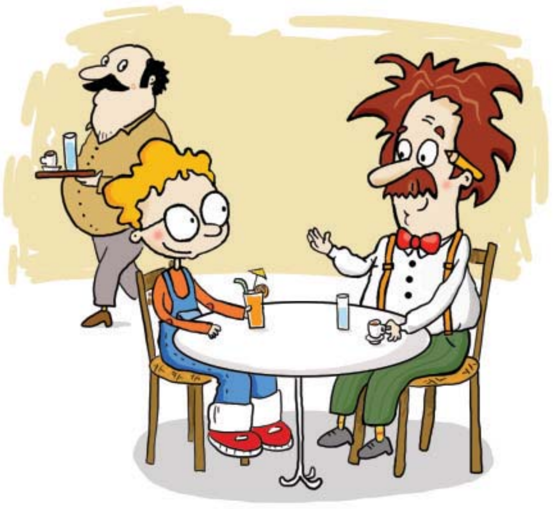

Ο μέτριος καφές είναι το αγαπημένο ρόφημα των Ελλήνων.
Το ψήσιμο **του μέτριου** καφέ είναι τέχνη.
Χωρίς **μέτριο** ελληνικό δεν κυλά η μέρα, λένε πολλοί.

Οι μέτριοι καφέδες είναι η σπεσιαλιτέ του κυρ Γιώργη.
Τον ονομάζουν «μάστορα» **των μέτριων** καφέδων.
Κυρ Γιώργη! Άσε για λίγο **τους μέτριους** και πιάσε δύο λουκούμια!

	Ενικός αριθμός		
Ον.	ο μέτριος	η μέτρια	το μέτριο
Γεν.	του μέτριου	της μέτριας	του μέτριου
Αιτ.	τον μέτριο	τη μέτρια	το μέτριο
Κλ.	– μέτριε	– μέτρια	– μέτριο
	Πληθυντικός αριθμός		
Ον.	οι μέτριοι	οι μέτριες	τα μέτρια
Γεν.	των μέτριων	των μέτριων	των μέτριων
Αιτ.	τους μέτριους	τις μέτριες	τα μέτρια
Κλ.	– μέτριοι	– μέτριες	– μέτρια

Έτσι κλίνονται τα:

φρέσκος, ελαφρός, γνωστικός, ευγενικός, θηλυκός, ξανθός, κακός, μαλακός, νηστικός, γλυκός κ.ά.

Γ. Επίθετα σε -ύς, -ιά, -ύ

Ο βαθύς ποταμός κυλάει ήσυχα μέχρι τις ακτές της θάλασσας.
Τα νερά **του βαθιού** ποταμού μεταφέρουν χώματα και ρίζες δέντρων.
Οι ταξιδιώτες βλέπουν **τον βαθύ** ποταμό από ψηλά και απολαμβάνουν το θέαμα.

Οι βαθιοί ποταμοί όμως μπορούν να φέρουν καταστροφή τον χειμώνα.
Η δύναμη των νερών **των βαθιών** ποταμών είναι τεράστια.
Η Ελλάδα δεν έχει πολλούς **βαθιούς** ποταμούς.

	Ενικός αριθμός		
Ον.	ο βαθύς	η βαθιά	το βαθύ
Γεν.	του βαθιού / του βαθύ	της βαθιάς	του βαθιού / του βαθύ
Αιτ.	τον βαθύ	τη βαθιά	το βαθύ
Κλ.	– βαθύ	– βαθιά	– βαθύ
	Πληθυντικός αριθμός		
Ον.	οι βαθιοί	οι βαθιές	τα βαθιά
Γεν.	των βαθιών	των βαθιών	των βαθιών
Αιτ.	τους βαθιούς	τις βαθιές	τα βαθιά
Κλ.	– βαθιοί	– βαθιές	– βαθιά

Έτσι κλίνονται τα:

ελαφρύς, βαρύς, μακρύς, παχύς, πλατύς, φαρδύς, τραχύς κ.ά.

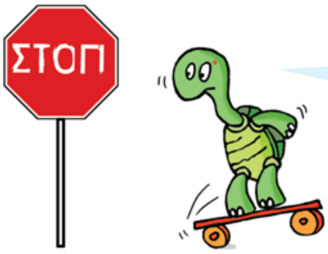

Ορισμένα από αυτά τα επίθετα σχηματίζονται όπως τα επίθετα σε -ύς, -εία, -ύ (βλ. ενότητα 7.1 Η) σε επίσημο ύφος.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 23 Ξαναγράφω τις παρακάτω προτάσεις στο τετράδιό μου χρησιμοποιώντας κατάλληλα επίθετα από το παραλληλόγραμμο, όπως στο παράδειγμα.

βαρύς, ελαφρύς, μακρύς, παχύς, ~~πλατύς~~, φαρδύς

Συνάντησαν έναν ποταμό. ⟶ Συνάντησαν έναν πλατύ ποταμό.

1. Έφαγαν ένα γεύμα.
2. Θα ζωγραφίσω μια αγελάδα.
3. Κουβάλησε τις σακούλες.
4. Αγόρασε ένα πουκάμισο.
5. Θα κάνω ένα ταξίδι.

Δ. Επίθετα σε -ής, -ιά, -ί

Ένας σταχτής σκύλος μπήκε στην αυλή μας.
Το πόδι **του σταχτή** σκύλου είναι πληγωμένο.
Κάποιος έχασε **τον σταχτή** σκύλο του.

Οι σταχτιοί σκύλοι δεν είναι σπάνιοι.
Το χρώμα **των σταχτιών** σκύλων τούς ξεχωρίζει.
Οι φίλοι μου θέλουν κι αυτοί να έχουν **σταχτιούς** σκύλους.

	Ενικός αριθμός		
Ον.	ο σταχτής	η σταχτιά	το σταχτί
Γεν.	του σταχτή / του σταχτιού	της σταχτιάς	του σταχτιού
Αιτ.	τον σταχτή	τη σταχτιά	το σταχτί
Κλ.	– σταχτή	– σταχτιά	– σταχτί
	Πληθυντικός αριθμός		
Ον.	οι σταχτιοί	οι σταχτιές	τα σταχτιά
Γεν.	των σταχτιών	των σταχτιών	των σταχτιών
Αιτ.	τους σταχτιούς	τις σταχτιές	τα σταχτιά
Κλ.	– σταχτιοί	– σταχτιές	– σταχτιά

Έτσι κλίνονται τα: βυσσινής, θαλασσής, καφετής, κεραμιδής, τριανταφυλλής, χρυσαφής κ.ά.

Μερικά επίθετα σε **-ης** σχηματίζουν και άκλιτο τύπο σε -ί:
π.χ. η πορτοκαλί φούστα, ο βυσσινί τοίχος

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 24

Αντιγράφω τις παρακάτω προτάσεις στο τετράδιό μου συμπληρώνοντας τις σωστές καταλήξεις των επιθέτων.

Η Ελένη φοράει πάντα μια θαλασσ..**ιά**.. κορδέλα στα μαλλιά.

Αγόρασα ένα σταχτ.... αυτοκίνητο.
Μερικά σκυλιά είναι καφετ....
Μου χάρισε μια πορτοκαλι... γραβάτα.
Θα πάρω ένα τριανταφυλλ.... φόρεμα.

Ε. Επίθετα σε -ης, -α, -ικο

Ο ξάδερφός μου, που είναι πέντε χρονών, είναι **γκρινιάρης**.
Η συνήθεια **του γκρινιάρη** είναι να γκρινιάζει συνέχεια.
Κανένα παιδί δε θέλει να παίζει με τον ξάδερφό μου **τον γκρινιάρη**.

Οι γκρινιάρηδες κάνουν και τη δική τους ζωή δύσκολη.
Η συνήθεια **των γκρινιάρηδων** να γκρινιάζουν με το παραμικρό είναι ενοχλητική.
Γι' αυτό κι εγώ αποφεύγω **τους γκρινιάρηδες**.

	Ενικός αριθμός		
Ον.	ο γκρινιάρης	η γκρινιάρα	το γκρινιάρικο
Γεν.	του γκρινιάρη	της γκρινιάρας	του γκρινιάρικου
Αιτ.	τον γκρινιάρη	την γκρινιάρα	το γκρινιάρικο
Κλ.	– γκρινιάρη	– γκρινιάρα	– γκρινιάρικο
	Πληθυντικός αριθμός		
Ον.	οι γκρινιάρηδες	οι γκρινιάρες	τα γκρινιάρικα
Γεν.	των γκρινιάρηδων	–	των γκρινιάρικων
Αιτ.	τους γκρινιάρηδες	τις γκρινιάρες	τα γκρινιάρικα
Κλ.	– γκρινιάρηδες	– γκρινιάρες	– γκρινιάρικα

Έτσι κλίνονται τα: τεμπέλης, τσιγκούνης, ζηλιάρης, κλαψιάρης, πεισματάρης, φοβητσιάρης, κοντούλης, μικρούλης, φτωχούλης, κουτσομπόλης κ.ά.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 25

Παίρνω κομματάκια από το παραλληλόγραμμο και το τετράγωνο και σχηματίζω όσες λέξεις μπορώ.

κοντο- μακρυ- μακρο- ψηλο- κουτσο- ανοιχτο- ξανθο- σγουρο-	-λαίμης -μάλλης -μάτης -μύτης -πόδης -φρύδης -χέρης

ΣΤ. Επίθετα σε -άς/ής, -ού, -άδικο/-ούδικο/-ήδικο

Ο αδελφός μου είναι **υπναράς**.
Ο ύπνος είναι η απόλαυση **του υπναρά**.
Είναι δύσκολο να ξυπνήσεις **τον υπναρά**.

Οι υπναράδες κοιμούνται συνέχεια.
Τα όνειρα **των υπναράδων** είναι γλυκά.
Τους βαρέθηκα **τους υπναράδες**!

	Ενικός αριθμός		
Ον.	ο υπναράς	η υπναρού	το υπναράδικο
Γεν.	του υπναρά	της υπναρούς	του υπναράδικου
Αιτ.	τον υπναρά	την υπναρού	το υπναράδικο
Κλ.	– υπναρά	– υπναρού	– υπναράδικο
	Πληθυντικός αριθμός		
Ον.	οι υπναράδες	οι υπναρούδες	τα υπναράδικα
Γεν.	των υπναράδων	των υπναρούδων	των υπναράδικων
Αιτ.	τους υπναράδες	τις υπναρούδες	τα υπναράδικα
Κλ.	– υπναράδες	– υπναρούδες	– υπναράδικα

Έτσι κλίνονται τα:

σε **-άς**: παραμυθάς, φαγάς, πολυλογάς, κοιλαράς, φωνακλάς, λογάς κ.ά.
σε **-ής**: μερακλής, μπελαλής, καβγατζής κ.ά.

Ζ. Επίθετα σε -ων, -ούσα, -ον και σε -ων/-ονας, -ον

Βρήκα και ορισμένα πολύ ενδιαφέροντα επίθετα! Προέρχονται από μετοχές της αρχαίας ελληνικής.

	Ενικός αριθμός		
Ον.	ο ενδιαφέρων	η ενδιαφέρουσα	το ενδιαφέρον
Γεν.	του ενδιαφέροντος	της ενδιαφέρουσας	του ενδιαφέροντος
Αιτ.	τον ενδιαφέροντα	την ενδιαφέρουσα	το ενδιαφέρον
Κλ.	–	–	–
	Πληθυντικός αριθμός		
Ον.	οι ενδιαφέροντες	οι ενδιαφέρουσες	τα ενδιαφέροντα
Γεν.	των ενδιαφερόντων	των ενδιαφερουσών	των ενδιαφερόντων
Αιτ.	τους ενδιαφέροντες	τις ενδιαφέρουσες	τα ενδιαφέροντα
Κλ.	–	–	–

Έτσι κλίνονται: πρωτεύων, δευτερεύων, μέλλων, εποπτεύων, υπάρχων, φλέγων, επείγων κ.ά.

	Ενικός αριθμός		
Ον.	ο ευγνώμων/-ονας	η ευγνώμων	το ευγνώμον
Γεν.	του ευγνώμονος/-ονα	της ευγνώμονος	του ευγνώμονος
Αιτ.	τον ευγνώμονα	την ευγνώμονα	το ευγνώμον
Κλ.	–	–	–
	Πληθυντικός αριθμός		
Ον.	οι ευγνώμονες	οι ευγνώμονες	τα ευγνώμονα
Γεν.	των ευγνωμόνων	των ευγνωμόνων	των ευγνωμόνων
Αιτ.	τους ευγνώμονες	τις ευγνώμονες	τα ευγνώμονα
Κλ.	–	–	–

Έτσι κλίνονται: δεισιδαίμων, αγνώμων, αλλόφρων

Η. Επίθετα σε -ύς, -εία, -ύ και σε -ης, -ες

Βρήκα κι άλλα επίθετα! Κι αυτά σχηματίζονται όπως στα αρχαία ελληνικά.

	Ενικός αριθμός		
Ον.	ο ευθύς	η ευθεία	το ευθύ
Γεν.	του ευθέος	της ευθείας	του ευθέος
Αιτ.	τον ευθύ	την ευθεία	το ευθύ
Κλ.	– ευθύ	– ευθεία	– ευθύ
	Πληθυντικός αριθμός		
Ον.	οι ευθείς	οι ευθείες	τα ευθέα
Γεν.	των ευθέων	των ευθειών	των ευθέων
Αιτ.	τους ευθείς	τις ευθείες	τα ευθέα
Κλ.	– ευθείς	– ευθείες	– ευθέα

Έτσι κλίνονται τα: βραχύς, αμβλύς, ευρύς, οξύς, ταχύς, δριμύς, θρασύς κ.ά.

Συνήθως, όμως, τα χρησιμοποιούμε σε ορισμένες εκφράσεις όπως:

αμβλεία γωνία
η ταχεία (αμαξοστοιχία)
βραχέα κύματα
ευθεία γραμμή
οξεία πνευμονία
ευρείας κατανάλωσης κ.ά.

	Ενικός αριθμός	
Ον.	ο/η ακριβής	το ακριβές
Γεν.	του/της ακριβούς	του ακριβούς
Αιτ.	τον/την ακριβή	το ακριβές
Κλ.	–	–
	Πληθυντικός αριθμός	
Ον.	οι ακριβείς	τα ακριβή
Γεν.	των ακριβών	των ακριβών
Αιτ.	τους/τις ακριβείς	τα ακριβή
Κλ.	–	–

Μερικοί ομιλητές σχηματίζουν τη γενική ενικού του αρσενικού σε **-η** (π.χ. του ακριβή) στον καθημερινό λόγο.

Έτσι κλίνονται τα:

ευγενής, ασθενής, δημοφιλής, συνεχής, επιεικής, επιμελής, διεθνής, ελώδης κ.ά.

Θ. Το επίθετο πολύς

	Ενικός αριθμός		
Ον.	ο πολύς	η πολλή	το πολύ
Γεν.	του πολύ / του πολλού	της πολλής	του πολύ / του πολλού
Αιτ.	τον πολύ	την πολλή	το πολύ
Κλ.	–	–	–
	Πληθυντικός αριθμός		
Ον.	οι πολλοί	οι πολλές	τα πολλά
Γεν.	των πολλών	των πολλών	των πολλών
Αιτ.	τους πολλούς	τις πολλές	τα πολλά
Κλ.	–	–	–

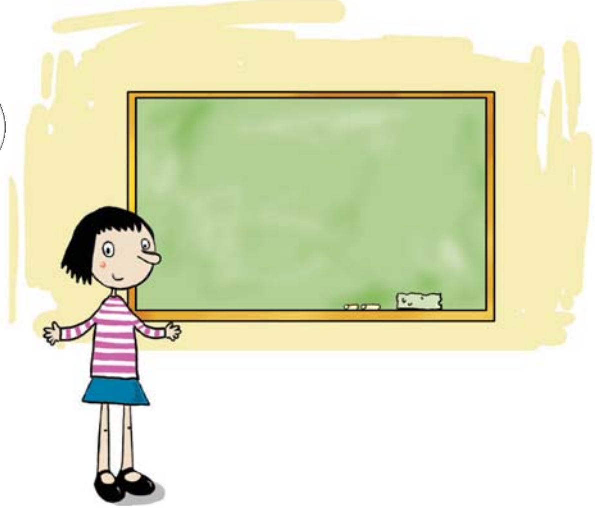

7.2 Άκλιτα επίθετα

Υπάρχουν μερικά επίθετα, κυρίως δάνεια από άλλες γλώσσες, τα οποία είναι άκλιτα. Τα επίθετα αυτά έχουν μόνο έναν τύπο για όλα τα γένη και όλες τις πτώσεις ενικού και πληθυντικού: γκρι, καφέ, μπλε, λουξ, ριγέ, ροζ, μοβ, μπεζ

Τι θα θυμάμαι για... τα επίθετα

1. Τα επίθετα μας δίνουν πληροφορίες για την ποιότητα ή την ιδιότητα των ουσιαστικών.

2. Τα επίθετα είναι πολύ χρήσιμα, γιατί μας βοηθούν να περιγράψουμε με λεπτομέρεια το ουσιαστικό και να καταλάβουμε καλύτερα για **ποιο ακριβώς** πράγμα μιλάμε.
   Π.χ. Όχι αυτή! Τη **μεγάλη** πετσέτα δώσε μου.

2. Τα επίθετα παίρνουν κάθε φορά το γένος, τον αριθμό και την πτώση των ουσιαστικών που συνοδεύουν, γιατί πρέπει πάντα να συμφωνούν μαζί τους:
   ένας ευγενικ**ός** κύρι**ος**
   τον ευγενικ**ό** κύρι**ο**
   δυο ευγενικ**οί** κύρι**οι**
   η ευγενικ**ή** κυρί**α**

4. Ο τόνος των επιθέτων σχεδόν πάντα παραμένει στην ίδια συλλαβή σε όλες τις πτώσεις, αντίθετα με ό,τι συμβαίνει στα ουσιαστικά (εξαιρούνται τα επίθετα που κλίνονται σύμφωνα με τύπους της αρχαίας ελληνικής, βλ. ενότητες 7.1 Ζ και 7.1 Η).

Τι να θυμάμαι όταν γράφω

Γράφω σε:

- **-αίος**: *ακμαίος, γενναίος* κ.ά. Εξαίρεση: *νέος*
- **-λέος**: *ρωμαλέος* κ.ά. Εξαίρεση: *κεφαλαίος*
- **-τέος**: *διαιρετέος* κ.ά.
- **-είος**: *αστείος, λείος* κ.ά. Εξαίρεση: *κρύος, γελοίος*
- **-ηρός**: *ανθηρός, ζωηρός* κ.ά. Εξαίρεση: *ισχυρός, αλμυρός, γλαφυρός, οχυρός*
- **-ικός**: *ευγενικός, γνωστικός* κ.ά. Εξαίρεση: *θηλυκός, δανεικός*
- **-ιμος**: *χρήσιμος, νόμιμος* κ.ά. Εξαίρεση: *διάσημος, άσχημος, έτοιμος, έρημος, πρόθυμος, περίφημος* κ.ά.
- **-ινός**: *αντικρινός, βραδινός* κ.ά. Εξαίρεση: *ελεεινός, σκοτεινός, ταπεινός, υγιεινός, φωτεινός*
- **-ινος**: *μάλλινος, ξύλινος* κ.ά.
- **-ιος**: *άγιος, ουράνιος* κ.ά.
  Εξαίρεση: όσα παράγονται από κύρια ονόματα προσώπων *πυθαγόρειος, αχίλλειος, επικούρειος* κ.ά.
  Επίσης εξαιρούνται: *γυναικείος, αντρίκειος, άδειος, βόρειος, επίγειος, τέλειος, όμοιος* κ.ά.
- **-ίσιος**: *βουνίσιος, παλικαρίσιος* κ.ά. Εξαίρεση: *γνήσιος, ημερήσιος, Ιθακήσιος* (εθνικά)
- **-ωπός**: *αγριωπός, πρασινωπός* κ.ά.
- **-ωτός**: *θολωτός, φουντωτός* κ.ά.

7.3 Παραθετικά επιθέτων

Α. Βαθμοί σύγκρισης των επιθέτων

– Η Αγγελίνα είναι ωραία.
– Εγώ όμως είμαι **ωραιότερη.**
– Μπα! **Η πιο ωραία** από όλες είμαι εγώ.
– Μη μαλώνετε! Όλες είστε **πολύ ωραία** κορίτσια.

Θετικός	Συγκριτικός	Σχετικός Υπερθετικός	Απόλυτος Υπερθετικός
ωραία	ωραιότερη	η ωραιότερη	ωραιότατη
	πιο ωραία	η πιο ωραία	πολύ ωραία

Συχνά, χρησιμοποιούμε τα επίθετα για **να συγκρίνουμε** ουσιαστικά.
Στα επίθετα έχουμε τρεις βαθμούς:

θετικός → **συγκριτικός** → **υπερθετικός**

σχετικός υπερθετικός — **απόλυτος υπερθετικός**

Ο συγκριτικός και ο υπερθετικός λέγονται **παραθετικά** των επιθέτων.

Επίθετα **θετικού βαθμού** λέγονται τα επίθετα που φανερώνουν ότι ένα ουσιαστικό έχει ένα γνώρισμα.

Β. Συγκριτικός βαθμός

γρήγορος	ψηλή	ακριβό
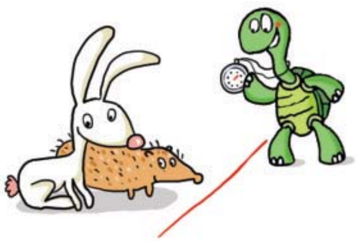		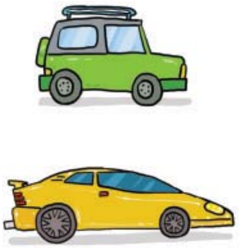
Ο λαγός είναι **γρηγορότερος** από τον σκαντζόχοιρο. Ο λαγός είναι **πιο γρήγορος** από τον σκαντζόχοιρο.	Η Ελένη είναι **ψηλότερη** από τη Σοφία. Η Ελένη είναι **πιο ψηλή** από τη Σοφία.	Το σπορ αυτοκίνητο είναι **ακριβότερο** από το τζιπ. Το σπορ αυτοκίνητο είναι **πιο ακριβό** από το τζιπ.

Επίθετα **συγκριτικού βαθμού** λέγονται τα επίθετα που φανερώνουν ότι ένα ουσιαστικό έχει ένα γνώρισμα σε μεγαλύτερο βαθμό από ένα άλλο.
Ο συγκριτικός βαθμός σχηματίζεται με δύο τρόπους:

θετικός βαθμός ουδετέρου + -τερος (*ομορφότερος, μακρύτερος, ευγενέστερος*)
πιο + θετικός βαθμός (*πιο όμορφος, πιο μακρύς, πιο ευγενής*)

Γ. Υπερθετικός βαθμός

Σχετικός υπερθετικός βαθμός

γρήγορος	ψηλή	ακριβό
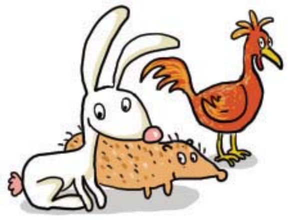	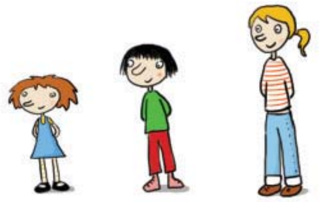	
Ο λαγός είναι **ο γρηγορότερος** από όλους. Ο λαγός είναι **ο πιο γρήγορος** από όλους.	Η Ελένη είναι **η ψηλότερη** από όλα τα κορίτσια. Η Ελένη είναι **η πιο ψηλή** από όλα τα κορίτσια.	Το σπορ αυτοκίνητο είναι **το ακριβότερο** από όλα τα αυτοκίνητα. Το σπορ αυτοκίνητο είναι **το πιο ακριβό** από όλα τα αυτοκίνητα.

Κοίτα, τώρα, πώς σχηματίζουμε τον σχετικό υπερθετικό:

Συγκριτικός		**Σχετικός υπερθετικός**
ομορφότερος	→	**ο** ομορφότερος
πιο όμορφος	→	**ο** πιο όμορφος
μακρύτερος	→	**ο** μακρύτερος
πιο μακρύς	→	**ο** πιο μακρύς
ευγενέστερος	→	**ο** ευγενέστερος
πιο ευγενής	→	**ο** πιο ευγενής

Ο **σχετικός υπερθετικός βαθμός** ενός επιθέτου δηλώνει ότι το ουσιαστικό που συνοδεύει έχει ένα γνώρισμα σε μεγαλύτερο βαθμό **από όλα τα άλλα** όμοιά του.
Ο σχετικός υπερθετικός σχηματίζεται ως εξής:

άρθρο + συγκριτικός βαθμός (*ο ομορφότερος, ο μακρύτερος, ο ευγενέστερος*)
(*ο πιο όμορφος, ο πιο μακρύς, ο πιο ευγενής*)

Απόλυτος υπερθετικός βαθμός

Ο ταχυδακτυλουργός είναι **ταχύτατος** στις κινήσεις του.	Πήρα μια **κομψότατη** γραβάτα.	Αγόρασε ένα **ωραιότατο** γατάκι.

Να όμως και μια άλλη περίπτωση. Γνώμη... χωρίς σύγκριση!

Ο **απόλυτος υπερθετικός βαθμός** δηλώνει ότι το ουσιαστικό έχει ένα γνώρισμα σε πολύ μεγάλο βαθμό, **χωρίς να γίνεται σύγκριση με άλλα**.
Ο απόλυτος υπερθετικός σχηματίζεται με δύο τρόπους:

θετικός βαθμός ουδετέρου + -τατος (*ομορφότατος, μακρύτατος, ευγενέστατος*)
πολύ + θετικός βαθμός (*πολύ όμορφος, πολύ μακρύς, πολύ ευγενής*)

Γ. Εξαιρέσεις στα παραθετικά

Κάθε κανόνας, όμως, έχει και τις εξαιρέσεις του!
Πρόσεξε τι γίνεται με ορισμένα επίθετα.

Μερικά παραθετικά δεν έχουν θετικό βαθμό!

κατώτερος **κατώτατος**
ανώτερος **ανώτατος**

Μερικά άλλα δεν έχουν ούτε θετικό ούτε υπερθετικό:
προτιμότερος, προγενέστερος, μεταγενέστερος

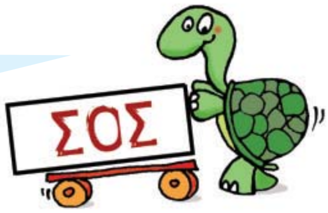

	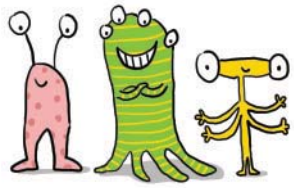	
χάρτινο καπέλο κι άλλο **χάρτινο** καπέλο τρία **χάρτινα** καπέλα	**εξωγήινο** πλάσμα κι άλλο **εξωγήινο** πλάσμα πολλά **εξωγήινα** πλάσματα	**σημερινή** εφημερίδα κι άλλη **σημερινή** εφημερίδα τρεις **σημερινές** εφημερίδες

Ορισμένα επίθετα δε σχηματίζουν καθόλου παραθετικά!

Ανώμαλα παραθετικά

καλός	καλύτερος	άριστος
κακός	χειρότερος	–
πολύς	περισσότερος (πιότερος)	–
λίγος	λιγότερος	ελάχιστος
μεγάλος	μεγαλύτερος	μέγιστος
μικρός	μικρότερος	ελάχιστος

Μερικά παραθετικά επιθέτων είναι **ελλειπτικά**, δηλαδή δεν έχουν θετικό βαθμό ή δεν έχουν και έναν ακόμη από τους δύο άλλους βαθμούς.

Υπάρχουν και μερικά επίθετα (που φανερώνουν ύλη, καταγωγή, τόπο/χρόνο ή κατάσταση που δεν αλλάζει) τα οποία **δε σχηματίζουν παραθετικά** καθόλου.

Τέλος, υπάρχει και μια ομάδα επιθέτων που σχηματίζουν τα μονολεκτικά παραθετικά τους από διαφορετικό θέμα ή με τρόπο διαφορετικό από τα άλλα. Τα παραθετικά αυτά λέγονται **ανώμαλα.**

Τι θα θυμάμαι για... τα παραθετικά των επιθέτων

Τα επίθετα έχουν βαθμούς:

1. **θετικός βαθμός**
   ωραίος, -α, -ο
2. **συγκριτικός βαθμός**
   πιο + θετικός: πιο ωραίος, -α, -ο
   ουδέτερο θετικού βαθμού + -τερος, -η, -ο:
   ωραιότερος, -η, -ο
3. **υπερθετικός βαθμός**
   α) **σχετικός υπερθετικός**
   άρθρο + συγκριτικός:
   ο ωραιότερος , η ωραιότερη, το ωραιότερο
   ο πιο ωραίος, η πιο ωραία, το πιο ωραίο
   β) **απόλυτος υπερθετικός**
   ουδέτερο θετικού βαθμού + -τατος: ωραιότατος, -η, -ο
   πολύ + θετικός βαθμός: πολύ ωραίος, -α, -ο

Τι να θυμάμαι όταν γράφω

Γράφω με:

- **-ο**: -ότερος, -ότατος (*ωραίος, ωραιότερος, ωραιότατος*)
- **-ω**: -ώτερος, -ώτατος: όσα παραθετικά προέρχονται από τοπικά επιρρήματα σε -ω (*ανώτερος, ανώτατος*)
- **-υ**: -ύτερος, -ύτατος (*ταχύτερος, ταχύτατος*)

ΕΝΟΤΗΤΑ 8
Μιλώ για ανθρώπους, ζώα, πράγματα και καταστάσεις με άλλο τρόπο

Οι αντωνυμίες

Ένας ερευνητής αλλιώτικος από τους άλλους

ΒΟΛΟΣ

Ένας από τους σπουδαιότερους ερευνητές του αιώνα ζει ανάμεσά μας. **Ο συμπολίτης μας Βρασίδας Αναγνώστου** είναι ο φετινός κάτοχος του βραβείου «Γνώση» με αφορμή το νέο βιβλίο του.
Το βιβλίο **του ερευνητή**, με τίτλο «Ψάξε ψάξε μπορεί να το βρεις», απευθύνεται σε όλους τους αναγνώστες: **μεγάλους** και **παιδιά**, **επιστήμονες** και μη, **φανατικούς αναγνώστες** και **αναγνώστες** του Σαββατοκύριακου.
Όταν τον ρωτήσαμε πώς ξεκίνησε την έρευνα, ο κ. Βρασίδας μάς είπε: «Μικρός είχα ένα σωρό απορίες. Βλέπετε, **τα παιδιά** αγαπάνε τις σπαζοκεφαλιές, αλλά δεν μπορούσα να τις λύσω εύκολα. Μια μέρα λοιπόν κοιτάχτηκα στον καθρέφτη και είπα: «**Βρασίδα**, αυτή είναι η δουλειά σου από δω και πέρα, να βρεις απαντήσεις σε αυτές τις ερωτήσεις σου».

ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ ⟶ Είναι κλιτές λέξεις που αντικαθιστούν ονοματικές φράσεις (βλ. ενότητα 16.2 Α) και κάνουν την ίδια «δουλειά» με αυτές.

Ας δούμε πόσο πιο απλό είναι το κείμενο **2**, στο οποίο χρησιμοποιώ αντωνυμίες στη θέση ορισμένων ονοματικών φράσεων του κειμένου **1.**

1.Ο Νίκος άρχισε να εκνευρίζει **τη Σοφία**. Δεν καταλαβαίνω τι περίμενε να πει **του Νίκου**. Στο κάτω κάτω **η Σοφία** είχε φτιάξει το ποδήλατο **του Νίκου**, είχε αρχίσει να τακτοποιεί για χάρη **του Νίκου** τα ράφια και αφιέρωνε ένα μεγάλο μέρος της μέρας **της Σοφίας** απαντώντας στις επιστολές **του Νίκου**. Δεν ξέρω γιατί δεν ήταν φιλικός με **τη Σοφία**, αλλά θα ήταν καλύτερα να τα βάλει με **τον Νίκο**, πριν μιλήσει **στη Σοφία** έτσι.

2.Ο Νίκος άρχισε να **την** εκνευρίζει. Δεν καταλαβαίνω τι περίμενε να **του** πει. Στο κάτω κάτω **εκείνη** είχε φτιάξει το ποδήλατό **του**, είχε αρχίσει να **του** τακτοποιεί τα ράφια και αφιέρωνε ένα μεγάλο μέρος της μέρας **της** απαντώντας στις επιστολές **του**. Δεν ήξερε γιατί δεν ήταν φιλικός μαζί **της**, αλλά θα ήταν καλύτερα να τα βάλει με **τον εαυτό του**, πριν **της** μιλήσει έτσι.

Οι αντωνυμίες δίνουν στον λόγο μας συντομία και σαφήνεια. Μας βοηθούν να μιλάμε πιο εύκολα για πρόσωπα και πράγματα χωρίς να τα επαναλαμβάνουμε συνέχεια!

Τι πρέπει να ξέρουμε για τις αντωνυμίες;

- Οι αντωνυμίες χρησιμοποιούνται στη θέση ονοματικών φράσεων.
- Οι αντωνυμίες δε σχηματίζουν κλητική.

8.1 Προσωπικές αντωνυμίες

Χρησιμοποιούμε τις **προσωπικές αντωνυμίες** όταν θέλουμε να μιλήσουμε για τα τρία πρόσωπα που είναι δυνατόν να μας απασχολούν σε μια συζήτηση, δηλαδή για εμένα (πρώτο πρόσωπο), για εσένα (δεύτερο πρόσωπο) και για κάποιον άλλο (τρίτο πρόσωπο).

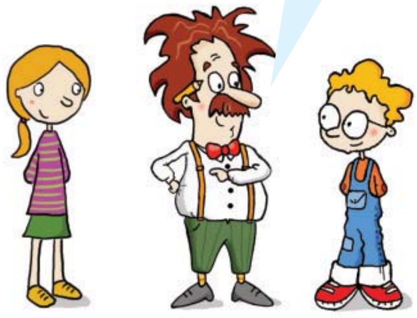

Έχουν δυνατούς τύπους.

Α΄ πρόσωπο		
	Ενικός αριθμός	**Πληθυντικός αριθμός**
Ον.	εγώ	εμείς
Γεν.	εμένα	εμάς
Αιτ.	εμένα	εμάς

Β΄ πρόσωπο		
	Ενικός αριθμός	**Πληθυντικός αριθμός**
Ον.	εσύ	εσείς
Γεν.	εσένα	εσάς
Αιτ.	εσένα	εσάς

Γ΄ πρόσωπο						
	Ενικός αριθμός			**Πληθυντικός αριθμός**		
	Αρσενικό	**Θηλυκό**	**Ουδέτερο**	**Αρσενικό**	**Θηλυκό**	**Ουδέτερο**
Ον.	αυτός	αυτή	αυτό	αυτοί	αυτές	αυτά
Γεν.	αυτού	αυτής	αυτού	αυτών	αυτών	αυτών
Αιτ.	αυτόν	αυτή(ν)	αυτό	αυτούς	αυτές	αυτά

Α΄ πρόσωπο		
	Ενικός αριθμός	**Πληθυντικός αριθμός**
Γεν.	μου	μας
Αιτ.	με	μας

Β΄ πρόσωπο		
	Ενικός αριθμός	**Πληθυντικός αριθμός**
Γεν.	σου	σας
Αιτ.	σε	σας

Έχουν και αδύνατους τύπους, μονοσύλλαβους και άτονους.

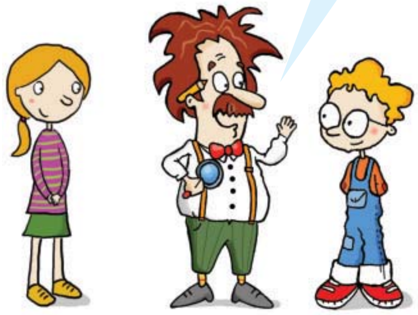

Γ΄ πρόσωπο						
	Ενικός αριθμός			Πληθυντικός αριθμός		
	Αρσενικό	**Θηλυκό**	**Ουδέτερο**	**Αρσενικό**	**Θηλυκό**	**Ουδέτερο**
Ον.	τος	τη	το	τοι	τες	τα
Γεν.	του	της	του	τους	τους	τους
Αιτ.	τον	τη(ν)	το	τους	τις/τες	τα

Μόνο στις εκφράσεις: «Να τος», «Να τη», «Να το», «Να τοι», «Να τες», «Να τα»

Συνήθως, η ονομαστική της προσωπικής αντωνυμίας δε χρησιμοποιείται.

~~(Εγώ)~~ τρώ**ω** μακαρόνια.
~~(Εσύ)~~ τρω**ς** μακαρόνια.
~~(Αυτός)~~ τρώ**ει** μακαρόνια.

~~(Εμείς)~~ τρώ**με** μακαρόνια.
~~(Εσείς)~~ τρώ**τε** μακαρόνια.
~~(Αυτοί)~~ τρώ**νε** μακαρόνια.

Καταλαβαίνουμε το πρόσωπο από τις καταλήξεις του ρήματος, άρα είναι περιττό να χρησιμοποιήσουμε και την προσωπική αντωνυμία. Την προσωπική αντωνυμία σε ονομαστική, λοιπόν, τη χρησιμοποιούμε μόνο για να τονίσουμε ποιος έκανε την πράξη που δηλώνει το ρήμα:

– **Εγώ** έφαγα τα μακαρόνια, όχι η Μαρία.
– Πέτρο, **εσύ** πρέπει να ξεκαθαρίσεις τι θα κάνεις από εδώ και πέρα και όχι οι γονείς σου.

8.2 Κτητικές αντωνυμίες

Κτητικές αντωνυμίες είναι οι αδύνατοι τύποι των προσωπικών αντωνυμιών στη γενική.

- Χρησιμοποιούμε τις κτητικές αντωνυμίες για να δηλώσουμε σε ποιον ανήκει κάποιο πράγμα.
- Επίσης, κυρίως όταν θέλουμε να δώσουμε έμφαση, χρησιμοποιούμε την αντωνυμία *δικός,-ή, -ό μου* (δικός, -ή, -ό + γενική του αδύνατου τύπου της προσωπικής αντωνυμίας).

8.3 Αυτοπαθείς αντωνυμίες

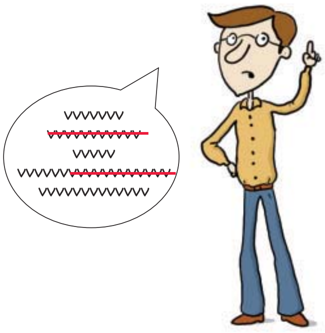

Ο δάσκαλος διορθώνει τον εαυτό του.

Η Τζένη καμαρώνει τον εαυτό της.

Το χελωνάκι φροντίζει τον εαυτό του.

Οι **αυτοπαθείς αντωνυμίες** μάς δείχνουν ότι το ίδιο πρόσωπο ενεργεί αλλά και δέχεται την ενέργεια του ρήματος.

Η αντωνυμία **ο εαυτός μου** σχηματίζει και τα τρία πρόσωπα στους δύο αριθμούς:

	Ενικός αριθμός		
	Α΄ πρόσωπο	**Β΄ πρόσωπο**	**Γ΄ πρόσωπο**
Ον.	ο εαυτός μου	ο εαυτός σου	ο εαυτός του/της
Γεν.	του εαυτού μου	του εαυτού σου	του εαυτού του/της
Αιτ.	τον εαυτό μου	τον εαυτό σου	τον εαυτό του/της

	Πληθυντικός αριθμός		
	Α΄ πρόσωπο	**Β΄ πρόσωπο**	**Γ΄ πρόσωπο**
Ον.	ο εαυτός μας	ο εαυτός σας	ο εαυτός τους
Γεν.	του εαυτού μας / των εαυτών μας	του εαυτού σας / των εαυτών σας	του εαυτού τους / των εαυτών τους
Αιτ.	τον εαυτό μας / τους εαυτούς μας	τον εαυτό σας / τους εαυτούς σας	τον εαυτό τους / τους εαυτούς τους

Μερικές φορές, η αυτοπάθεια δηλώνεται με την επιλογή του κατάλληλου ρήματος στην παθητική φωνή.
Π.χ. *χτενίζω τον εαυτό μου = χτενίζομαι*

8.4 Οριστικές αντωνυμίες

«Ο Επιθεωρητής ήθελε να εξιχνιάσει **ο ίδιος** το μυστήριο. Τι κι αν οι συνεργάτες του τον διαβεβαίωναν ότι η λύση βρισκόταν στα αποτυπώματα των συνεργών του δράστη. Εκείνος πίστευε ότι ο περιβόητος κακοποιός Ξυνίδης δρούσε **μόνος του**, χωρίς τη βοήθεια τρίτων».

Η φράση **ο ίδιος, η ίδια, το ίδιο** και το επίθετο **μόνος, μόνη, μόνο** χρησιμοποιούνται ως **οριστικές αντωνυμίες**. Δείχνουν δηλαδή ότι κάποιο πρόσωπο, ζώο ή πράγμα ξεχωρίζει από άλλα πρόσωπα, ζώα ή πράγματα του είδους του.

Το *ίδιος* κλίνεται κατά τα επίθετα σε -ος, -α, -ο, ενώ το *μόνος* κλίνεται κατά τα επίθετα σε -ος, -η, -ο (και συνοδεύεται από τη γενική του αδύνατου τύπου της προσωπικής αντωνυμίας).

8.5 Δεικτικές αντωνυμίες

Οι αντωνυμίες **αυτός, -ή, -ό, τούτος, -η, -ο, εκείνος, -η, -ο** λέγονται **δεικτικές αντωνυμίες**. Τις χρησιμοποιούμε συνήθως για να δείξουμε πρόσωπα, ζώα ή πράγματα τα οποία είναι κοντά μας ή στα οποία αναφερθήκαμε λίγο πριν.

Ε, λοιπόν, ξέρω δύο πράγματα. Πρώτον, ότι το φως ταξιδεύει με ταχύτητα 300 χιλιάδων χιλιομέτρων το δευτερόλεπτο! Τόσο γρήγορα. Ξέρω ακόμα ότι χρησιμοποιώ τη δεικτική αντωνυμία **αυτός**, **-ή**, **-ό** και **τούτος**, **-η**, **-ο** για να αναφερθώ σε πρόσωπα, ζώα ή πράγματα που βρίσκονται κοντά, ενώ κρατώ τη δεικτική αντωνυμία **εκείνος**, **-η**, **-ο** για πρόσωπα, ζώα ή πράγματα που βρίσκονται μακριά μου.

Δεικτικές αντωνυμίες επίσης είναι και τα **τέτοιος**, **-α**, **-ο** και **τόσος**, **-η**, **-ο**.

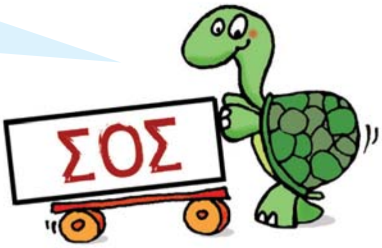

8.6 Αναφορικές αντωνυμίες

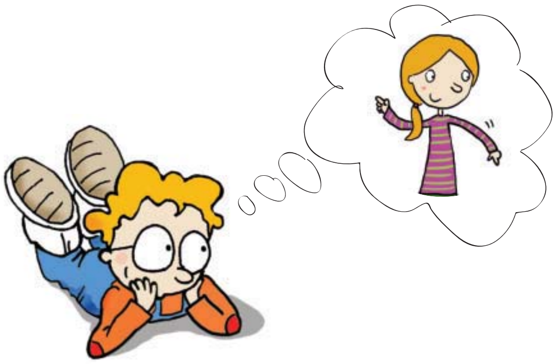

Ο Ορέστης σκέφτεται την κοπέλα.

Η κοπέλα χόρευε στο πάρτι.

Ο Ορέστης σκέφτεται την κοπέλα | η οποία / που | χόρευε στο πάρτι.

Οι **αναφορικές αντωνυμίες** συνδέουν τη δευτερεύουσα πρόταση με μια άλλη λέξη στην οποία αναφέρεται η πρόταση.

Ως αναφορικά στοιχεία χρησιμοποιούμε:
- Το άκλιτο **που**
- Το κλιτό **ο οποίος, η οποία, το οποίο**

Μερικά είδη αναφορικών προτάσεων ξεκινούν και με τις αντωνυμίες:

όποιος, -α, -ο
όσος, -η, -ο
ό,τι →

Οι διαφορές με τον ειδικό σύνδεσμο **ότι** (ενότητα 14) είναι πως το αναφορικό **ό,τι**:
α. Παίρνει υποδιαστολή.
β. Μπορεί να αντικατασταθεί από το *οτιδήποτε*.

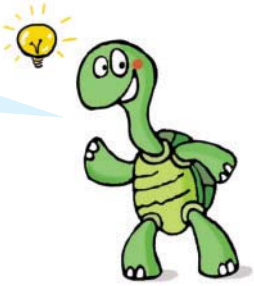

Ο Νίκος είπε **ότι** θα πάει στο θέατρο αύριο. (ειδικό)
Η Μάρθα θυμάται **ό,τι** τη συμφέρει. (αναφορικό)
(Δηλαδή: Η Μάρθα θυμάται οτιδήποτε τη συμφέρει.)

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 26

Ξεχωρίζω την αναφορική αντωνυμία ***ό,τι*** από τον ειδικό σύνδεσμο ***ότι*** συμπληρώνοντας σωστά τις παρακάτω προτάσεις.

1. Μερικές φορές ο Γιάννης κάνει ________ του κατέβει.
2. _______ και να της πεις, εκείνη έχει επιλέξει τον δρόμο της.
3. _______ ο μαθητής πρέπει να διαβάζει, το ξέρουν όλοι.
4. Ο καθηγητής μάς εξήγησε _______ ο καθένας μπορούσε να πάρει μαζί του στην εκδρομή _______ μπορούσε να κουβαλήσει και τίποτα παραπάνω.
5. Το εργαστήριο του Βρασίδα έχει _______ βάζει ο νους του ανθρώπου.
6. Όταν έχω τις κακές μου, ξέρω ______ ______ και να κάνω θα μου πάνε όλα στραβά.

8.7 Ερωτηματικές αντωνυμίες

Μπερδεύτηκα! **Ποιος** το έγραψε αυτό το βιβλίο και **τι** εννοεί; Η υπόθεσή του είναι βαρετή και σε ορισμένα σημεία δεν το καταλαβαίνω καθόλου. Ίσως, αν διαβάσω λίγο παραπάνω, να καταλάβω **ποιος** είναι ο δράστης και **πόσοι** είναι πραγματικά οι συνεργοί του.

Ο ερωτηματικές αντωνυμίες είναι τρεις:

ποιος - ποια - ποιο
Κλίνεται όπως τα επίθετα σε *-ος, -α, -ο,* αλλά στην αιτιατική του αρσενικού γένους σχηματίζει και τύπο *ποιον.*
Προσοχή! Η αντωνυμία αυτή δεν τονίζεται!

τι
Άκλιτο - Δεν τονίζεται.

πόσος - πόση - πόσο
Κλίνεται όπως τα επίθετα σε *-ος, -η, -ο.*

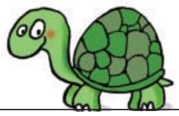

Η αντωνυμία *ποιος – ποια – ποιο* σχηματίζει στη γενική και τους τύπους:
- *ποιανού – ποιανής – ποιανού* (ενικός) *ποιανών* (πληθυντικός)
- Μερικές φορές όμως χρησιμοποιείται και για τα τρία γένη η αντωνυμία *τίνος.*

8.8 Αόριστες αντωνυμίες

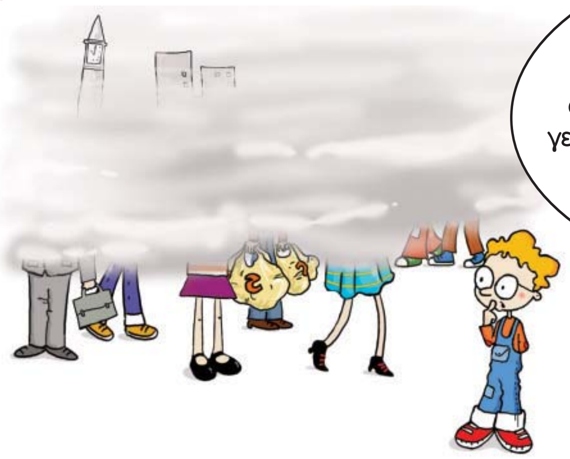

ένας – μία – ένα
κάποιος – κάποια – κάποιο
κάθε, καθένας – καθεμιά (καθεμία) – καθένα
ο τάδε
ο δείνα
κανένας (κανείς) – καμία (καμιά) – κανένα
καθετί
τίποτα (τίποτε)
μερικοί – μερικές – μερικά
άλλος – άλλη – άλλο
κάμποσος – κάμποση – κάμποσο

Αυτές οι αντωνυμίες λέγονται **αόριστες**, επειδή δεν ορίζουν ακριβώς για ποιον άνθρωπο, ποιο ζώο ή ποιο πράγμα μιλάμε.

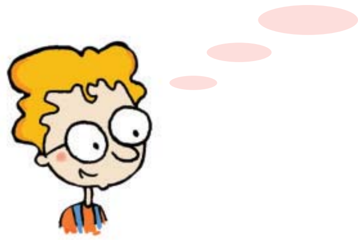

Τι θα θυμάμαι για... τις αντωνυμίες

1. Οι αντωνυμίες αντικαθιστούν ονοματικές φράσεις.
2. Οι αντωνυμίες δε σχηματίζουν κλητική.
3. Οι αντωνυμίες είναι οκτώ ειδών: προσωπικές, κτητικές, αυτοπαθείς, δεικτικές, οριστικές, αναφορικές, ερωτηματικές και αόριστες.

Τι να θυμάμαι όταν γράφω

- Η αναφορική αντωνυμία **ό,τι** παίρνει πάντοτε υποδιαστολή, ενώ ο ειδικός σύνδεσμος **ότι** δεν παίρνει ποτέ υποδιαστολή.
- Η ερωτηματική αντωνυμία **ποιος – ποια – ποιο** καθώς και η άκλιτη ερωτηματική αντωνυμία **τι** δεν τονίζονται.
- Οι αόριστες αντωνυμίες **καθένας – καθεμιά (καθεμία) – καθένα**, **κανένας (κανείς) – καμία (καμιά) – κανένα** και **καθετί** γράφονται σαν μια λέξη.

ΕΝΟΤΗΤΑ 9
Μετρώ, δηλώνω ποσότητα και σειρά

Τα αριθμητικά

Ένα αρνάκι, **δύο** αρνάκια,... **έξι** αρνάκια,...
...**εκατό** αρνάκια,...
τρεις χιλιάδες αρνάκια,
ένα εκατομμύριο αρνάκια...
Οχ, η ώρα πήγε **οκτώ**.
Πρέπει να σηκωθώ.

Τι ποσότητα είναι;

Ποια σειρά έχει;

«Μαραθώνιος αγώνας δρόμου γυναικών»
Πρώτη τερμάτισε η Ελληνίδα αθλήτρια Μαρία Στασινού, **δεύτερη** η Καναδέζα Κέλη Ντάρεν και **τρίτη** η Γαλλίδα Φρανσουάζ Ζερμόν. Η νεαρή μας αθλήτρια Ασπασία Μαρινάκη τερμάτισε **εικοστή τρίτη.**

– Θέλω ένα **απλό** εισιτήριο για την Καλαμάτα. Πότε αναχωρεί το λεωφορείο;
– Σε λίγο, γιατί πρέπει να ξεκουραστεί ο οδηγός. Κάνει **διπλό** δρομολόγιο σήμερα.

Από πόσα μέρη αποτελείται κάτι;

Πόσες φορές μεγαλύτερο είναι κάτι;

– Ο μισθός μου φέτος είναι **διπλάσιος**.
– Χρειάζεσαι **τετραπλάσια** λεφτά για να πάρεις αυτό το κολιέ.

Δώστε μου μια **δωδεκάδα** αυγά και καμιά **εικοσαριά** κιλά πατάτες.

Μονάδες που αποτελούν ένα σύνολο ή σημαίνουν *περίπου*

ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ ⟶ Είναι λέξεις που φανερώνουν αριθμούς. Χρησιμοποιούμε τα αριθμητικά για να δείξουμε ποσότητα, σειρά, ή για να δηλώσουμε από πόσα μέρη αποτελείται κάτι, πόσες φορές μεγαλύτερο είναι από κάτι άλλο ή για να αναφερθούμε σε μονάδες που αποτελούν ένα σύνολο. Τα αριθμητικά μπορεί να είναι:

Αριθμητικά επίθετα	**Αριθμητικά ουσιαστικά**
τέσσερα πιάτα	μια **δωδεκάδα** αυγά
τρίτος γύρος	καμιά **εικοσαριά** άτομα

9.1 Απόλυτα αριθμητικά

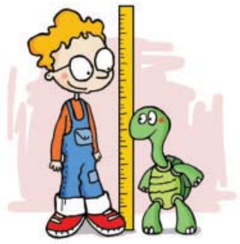

Εσύ είσαι μισό μέτρο και **τρία** εκατοστά, ενώ εγώ είμαι **ένα** μέτρο και **τριάντα τέσσερα** εκατοστά. Α! Και φοράω παπούτσι νούμερο **τριάντα εφτά**.

Σουφλέ με τέσσερα τυριά
Υλικά:
έξι πατάτες
τέσσερα αυγά
μισό λίτρο γάλα
τέσσερις φέτες μπέικον
πενήντα γραμμάρια παρμεζάνα
εκατόν πενήντα γραμμάρια φέτα
εκατό γραμμάρια κασέρι
εβδομήντα γραμμάρια γραβιέρα

Χιλιομετρικές αποστάσεις πόλεων από την Αθήνα
Θεσσαλονίκη: **πεντακόσια δέκα** χιλιόμετρα
Πάτρα: **διακόσια δέκα** χιλιόμετρα
Βόλος: **τριακόσια είκοσι** χιλιόμετρα

Τα **απόλυτα αριθμητικά** φανερώνουν ορισμένο αριθμό από πρόσωπα, ζώα, πράγματα. Τα χρησιμοποιούμε για να δηλώσουμε **ποσότητα**, **χρόνο**, **απόσταση**, **μέγεθος**.

9.2 Τακτικά αριθμητικά

– Κυρία μου, τι τα φοράτε τα γυαλιά, αφού δε βλέπετε πού πάτε; Την **πρώτη** φορά με πατήσατε, τη **δεύτερη** φορά πέσατε ολόκληρη επάνω μου, την **τρίτη** φορά με ξενυχιάσατε, την **τέταρτη** καθίσατε πάνω στο καπέλο μου και τώρα χύσατε ένα ολόκληρο φλιτζάνι καφέ στο καινούριο μου πουκάμισο.
– Ω! Με συγχωρείτε, καλέ μου κύριε. Είναι η **πρώτη** μέρα που αναγκάζομαι να φορέσω γυαλιά και δεν τα έχω συνηθίσει.
– Τότε, λέω να πάτε καλύτερα στο σπίτι σας και να κυκλοφορήσετε έξω ξανά την **εκατοστή** ημέρα...

Τα **τακτικά αριθμητικά** δηλώνουν τη **θέση** που παίρνει κάποιος ή κάτι σε μια **σειρά**.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΛΥΤΩΝ ΚΑΙ ΤΑΚΤΙΚΩΝ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΩΝ

	Απόλυτα αριθμητικά	Τακτικά αριθμητικά
1	*ένας*	*πρώτος*
2	δύο/δυο	*δεύτερος*
3	*τρεις*	*τρίτος*
4	*τέσσερις*	*τέταρτος*
5	πέντε	*πέμπτος*
6	έξι	*έκτος*
7	επτά/εφτά	*έβδομος*
8	οκτώ/οχτώ	*όγδοος*
9	εννέα/εννιά	*ένατος*
10	δέκα	*δέκατος*
11	ένδεκα/έντεκα	*ενδέκατος*
12	δώδεκα	*δωδέκατος*
13	*δεκατρείς*	*δέκατος τρίτος*
14	*δεκατέσσερις*	*δέκατος τέταρτος*
15	δεκαπέντε	*δέκατος πέμπτος*
16	δεκαέξι/δεκάξι	*δέκατος έκτος*
17	δεκαεπτά/δεκαεφτά	*δέκατος έβδομος*
18	δεκαοκτώ/δεκαοχτώ	*δέκατος όγδοος*
19	δεκαεννέα/δεκαεννιά	*δέκατος ένατος*
20	είκοσι	*εικοστός*
21	είκοσι *ένας*	*εικοστός πρώτος*
22	είκοσι δύο	*εικοστός δεύτερος*

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΛΥΤΩΝ ΚΑΙ ΤΑΚΤΙΚΩΝ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΩΝ		
	Απόλυτα αριθμητικά	**Τακτικά αριθμητικά**
30	τριάντα	*τριακοστός*
40	σαράντα	*τεσσαρακοστός*
50	πενήντα	*πεντηκοστός*
60	εξήντα	*εξηκοστός*
70	εβδομήντα	*εβδομηκοστός*
80	ογδόντα	*ογδοηκοστός*
90	ενενήντα	*ενενηκοστός*
100	εκατόν/εκατό	*εκατοστός*
101	εκατόν *ένας*	*εκατοστός πρώτος*
200	*διακόσιοι*	*διακοσιοστός*
300	*τριακόσιοι*	*τριακοσιοστός*
400	*τετρακόσιοι*	*τετρακοσιοστός*
500	*πεντακόσιοι*	*πεντακοσιοστός*
600	*εξακόσιοι*	*εξακοσιοστός*
700	*επτακόσιοι/εφτακόσιοι*	*επτακοσιοστός*
800	*οκτακόσιοι/οχτακόσιοι*	*οκτακοσιοστός*
900	*εννιακόσιοι*	*εννιακοσιοστός*
1.000	*χίλιοι*	*χιλιοστός*
2.000	δύο *χιλιάδες*	*δισχιλιοστός*
3.000	*τρεις χιλιάδες*	*τρισχιλιοστός*
10.000	δέκα *χιλιάδες*	*δεκακισχιλιοστός*
1.000.000	*ένα εκατομμύριο*	*εκατομμυριοστός*
1.000.000.000	*ένα δισεκατομμύριο*	*δισεκατομμυριοστός*

Παρατηρώ ότι τα αριθμητικά που είναι με πλάγια γράμματα κλίνονται!

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 27 Γράφω με λέξεις τους αριθμούς:

6, 16, 26, 36, 56, 106 και 1, 11, 21, 31, 51, 101

Να πώς κλίνονται τα απόλυτα αριθμητικά **ένας, τρεις, τέσσερις**.

	Αρσενικό	Θηλυκό	Ουδέτερο
Ον.	ένας	μία/μια	ένα
Γεν.	ενός	μιας	ενός
Αιτ.	έναν	μία(ν)/μια(ν)	ένα

Αυτοί οι τύποι μοιάζουν πολύ με τους τύπους του αόριστου άρθρου (βλ. ενότητα 5.4).

	Αρσενικό	Θηλυκό	Ουδέτερο
Ον.	τρεις	τρεις	τρία
Γεν.	τριών	τριών	τριών
Αιτ.	τριών	τριών	τριών

Με τον ίδιο τρόπο κλίνονται και όλοι οι αριθμοί που τελειώνουν σε 3 (**δεκατρείς**, **είκοσι τρεις**, **τριάντα τρεις** κτλ.)

	Αρσενικό	Θηλυκό	Ουδέτερο
Ον.	τέσσερις	τέσσερις	τέσσερα
Γεν.	τεσσάρων	τεσσάρων	τεσσάρων
Αιτ.	τέσσερις	τέσσερις	τέσσερα

Με τον ίδιο τρόπο κλίνονται και όλοι οι αριθμοί που τελειώνουν σε 4 (**δεκατέσσερις**).

Ας δούμε πώς κλίνονται και μερικά άλλα απόλυτα αριθμητικά.

- Το **διακόσιοι**, **διακόσιες**, **διακόσια** και όσα μοιάζουν με αυτό, ακολουθούν την κλίση των επιθέτων σε -**ος** (βλέπε ενότητα 7.1) και έχουν μόνο πληθυντικό. Στη γενική συχνά κατεβάζουν τον τόνο στην παραλήγουσα.
  Π.χ. Θα παρακολουθήσω τον αγώνα δρόμου **τετρακοσίων μέτρων**.

- Το **εκατομμύριο** και το **δισεκατομμύριο** είναι ουδέτερα ουσιαστικά, τα οποία κλίνονται όπως τα ουδέτερα ουσιαστικά σε **-ο** (βλ. ενότητα 6.2 Γ1).
  Π.χ. **Ένα εκατομμύριο** άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους, ενώ **πενήντα τρία εκατομμύρια** έμειναν άστεγοι.
  Μιλάμε για ένα ποσό **των είκοσι ενός εκατομμυρίων** ευρώ.

Μισός, -ή, -ό
Το επίθετο **μισός** συνδυάζεται με τα απόλυτα αριθμητικά και σχηματίζει τους παρακάτω τύπους:

αρσενικό ⟶ **ενάμισης** χρόνος
θηλυκό ⟶ **μιάμιση** ώρα
ουδέτερο ⟶ **ενάμισι** λίτρο

αρσενικό και θηλυκό ⟶ **τρεισήμισι** τόνοι, **τρεισήμισι** μέρες
ουδέτερο ⟶ **τριάμισι** καρπούζια

αρσενικό και θηλυκό ⟶ **τεσσερισήμισι** αιώνες, **τεσσερισήμισι** ώρες
ουδέτερο ⟶ **τεσσεράμισι** λεπτά

Οι τύποι **δυόμισι**, **πεντέμισι**, **εξήμισι**, **εφτάμισι**, **οχτώμισι** κτλ. είναι άκλιτοι.

Τα **τακτικά αριθμητικά** κλίνονται όπως τα επίθετα σε **-ος**, **-η**, **-ο** (βλ. ενότητα 7.1).

9.3 Πολλαπλασιαστικά αριθμητικά

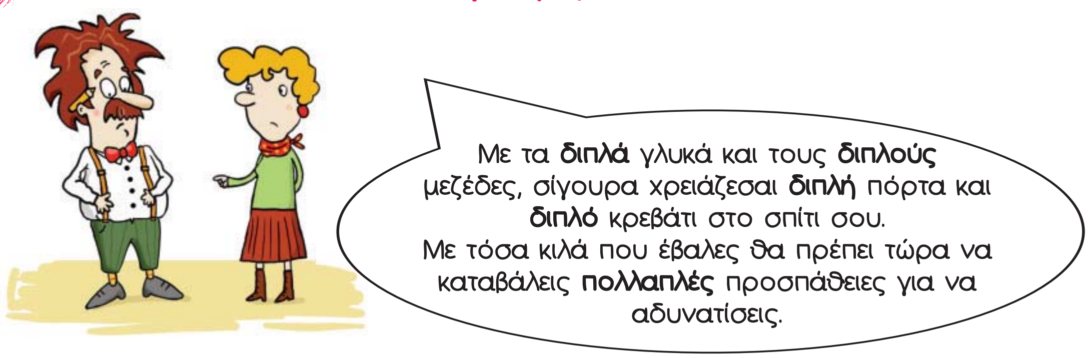

Τα **πολλαπλασιαστικά αριθμητικά** φανερώνουν από πόσα μέρη αποτελείται κάτι και λήγουν σε **-πλός**.

Πολλαπλασιαστικά αριθμητικά είναι τα: **απλός**, **διπλός**, **τριπλός**, **τετραπλός**, **πενταπλός**, **εκατονταπλός**, **πολλαπλός** κτλ.

Κλίνονται όπως τα επίθετα σε **-ος**, **-η**, **-ο** (βλ. ενότητα 7.1).

9.4 Αναλογικά αριθμητικά

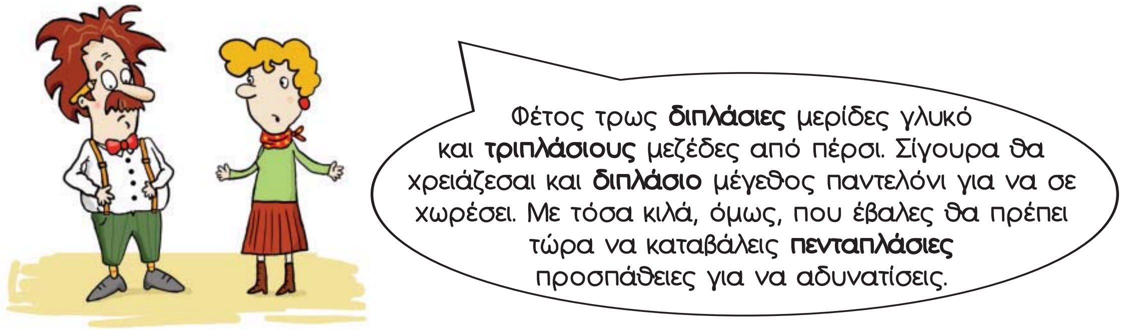

Τα **αναλογικά αριθμητικά** δηλώνουν πόσες φορές μεγαλύτερο είναι κάτι και λήγουν σε **-πλάσιος.**

Αναλογικά αριθμητικά είναι τα: **διπλάσιος**, **τριπλάσιος**, **τετραπλάσιος**, **πενταπλάσιος**, **εκατονταπλάσιος**, **πολλαπλάσιος** κτλ.

Κλίνονται όπως τα επίθετα σε -**ος**, -**η**, -**ο** (βλ. ενότητα 7.1).

9.5 Περιληπτικά αριθμητικά

Χτες το μεσημέρι μια **τετράδα** μαθητών που επέστρεφε από το σχολείο βρήκε έναν ξεχασμένο χαρτοφύλακα στη συμβολή των οδών Τσιμισκή και Παύλου Μελά. Από το σημείο αυτό περνούν καθημερινά **εκατοντάδες** Θεσσαλονικείς, αλλά κανείς δεν είχε προσέξει τον χαρτοφύλακα. Χωρίς δισταγμό οι μαθητές τον παρέδωσαν στους αστυνομικούς, οι οποίοι επέστρεψαν το εύρημα στον κάτοχό του. Εκείνος ευχαρίστησε θερμά τους μαθητές, καθώς εκτός από αρκετές χιλιάδες ευρώ ο χαρτοφύλακας περιείχε και καμιά **δεκαριά** έγγραφα μεγάλης σημασίας.

Τα **περιληπτικά αριθμητικά** φανερώνουν ένα πλήθος μονάδων που αποτελούν ένα σύνολο (**-άδα**) ή έχουν τη σημασία *περίπου* (-**αριά**).

Τα περιληπτικά αριθμητικά σχηματίζονται από τα απόλυτα αριθμητικά ως εξής:

α) με την κατάληξη **-άδα:** π.χ. **δυάδα, τριάδα, τετράδα, δεκάδα, εικοσάδα** κτλ.
Αλλά: **ένας** ⟶ **μονάδα**

β) με την κατάληξη **-αριά:** π.χ. **δεκαριά, δωδεκαριά, εικοσαριά** κτλ.
Αυτά τα αριθμητικά συνοδεύονται από το **καμιά** (π.χ. **καμιά** εικοσαριά μήλα).

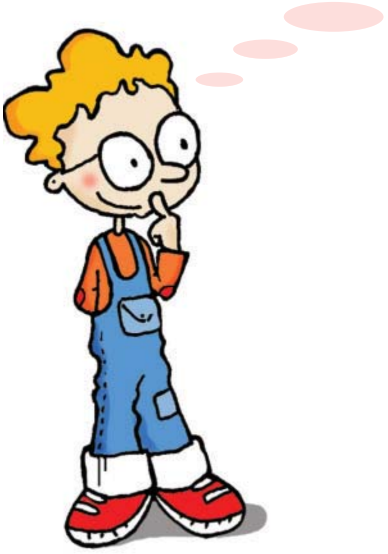

Τι θα θυμάμαι για... τα αριθμητικά

Τα **αριθμητικά** φανερώνουν αριθμούς. Υπάρχουν πέντε κατηγορίες αριθμητικών:

1. **Απόλυτα** (δηλώνουν ποσότητα), π.χ. *τρία*
2. **Τακτικά** (δηλώνουν σειρά), π.χ. *τρίτος*
3. **Πολλαπλασιαστικά** (δηλώνουν από πόσα μέρη αποτελείται κάτι), π.χ. *τριπλός*
4. **Αναλογικά** (δηλώνουν πόσες φορές μεγαλύτερο είναι από κάτι άλλο), π.χ. *τριπλάσιος*
5. **Περιληπτικά** (δηλώνουν μονάδες που αποτελούν ένα σύνολο), π.χ. *τριάδα*

Τα αριθμητικά μπορεί να είναι **επίθετα** ή **ουσιαστικά**.

Τι να θυμάμαι όταν γράφω

- Τα απόλυτα αριθμητικά μέχρι το **είκοσι** γράφονται ως μία λέξη: *δεκαέξι, δεκαεφτά*. Από το **είκοσι ένα** και πάνω γράφονται ως ξεχωριστές λέξεις: *σαράντα οκτώ, τέσσερις χιλιάδες πεντακόσια ενενήντα εννέα.*
- Τα τακτικά αριθμητικά από το **δέκατος τρίτος** και μετά γράφονται ως ξεχωριστές λέξεις: *δέκατος τρίτος, εικοστός πέμπτος.*
- Γράφονται με δύο -**νν**- το **εννέα**/**εννιά** και όσα αριθμητικά παράγονται από αυτό και περιέχουν ολόκληρη τη λέξη **εννέα**/**εννιά** (*εννιακόσιοι, εννιαπλάσιος* αλλά *ενενήντα, ένατος, ενενηκοστός*).
- Τα σύνθετα αριθμητικά που έχουν δεύτερο συνθετικό τη λέξη **μισός** γράφονται στη λήγουσα με **-ι**. Δεν ακολουθούν τον κανόνα και γράφονται με **-η** όσα έχουν πρώτο συνθετικό το αρσενικό **ένας** και το θηλυκό **μία**: *ενάμισι* ευρώ, *δυόμισι* κιλά, *τεσσερισήμισι* ώρες, *εφτάμισι* τόνοι, αλλά *μιάμιση* ώρα, *ενάμισης* τόνος.

ΕΝΟΤΗΤΑ 10
Κάνω κάτι, παθαίνω κάτι ή βρίσκομαι σε μια κατάσταση

Το ρήμα

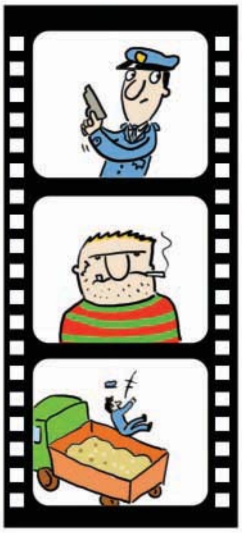

Χτες είδαμε στον κινηματογράφο μια ταινία όλο δράση. Και τι δεν έγινε. Ο πρωταγωνιστής, ένας αστυνομικός, αναζητούσε μια συμμορία αρχαιοκαπήλων. Στην αρχή έψαχνε στα αρχεία του για ίχνη της σπείρας. Αργότερα, όταν βρήκε μια άκρη, άρχισε να τους παρακολουθεί και να σχεδιάζει τρόπους να τους ξεσκεπάσει. Αλλά κι εκείνοι δεν έμειναν με σταυρωμένα χέρια. Μόλις τον αντιλήφθηκαν, προσπάθησαν με κάθε τρόπο να τον ξεφορτωθούν. Μάλιστα πλήρωσαν έναν αδίστακτο κακοποιό για να τον κυνηγήσει. Ο αστυνομικός ξέφυγε σκαρφαλώνοντας από τον φωταγωγό. Στη συνέχεια, βρέθηκε στο περβάζι ενός παραθύρου χωρίς να μπορεί να διαφύγει από αλλού. Αναγκάστηκε να βουτήξει στο κενό και, για καλή του τύχη, προσγειώθηκε στην καρότσα ενός φορτηγού. Αφού είχε πια ξεφύγει από τον κίνδυνο, ο αστυνομικός έστειλε τους συνεργάτες του στο κρησφύγετο των κακοποιών.

Ορέστη, δες τα λόγια σου! Όταν μιλάμε για ενέργειες και καταστάσεις χρησιμοποιούμε συνήθως ρήματα.

ΡΗΜΑ → Είναι κλιτό μέρος του λόγου που το χρησιμοποιούμε για να εκφράσουμε μια ενέργεια ή κατάσταση. Είναι το πιο κεντρικό μέρος του λόγου γιατί γύρω του χτίζουμε προτάσεις.

10.1 Γενικά χαρακτηριστικά

Α. Πρόσωπο και αριθμός

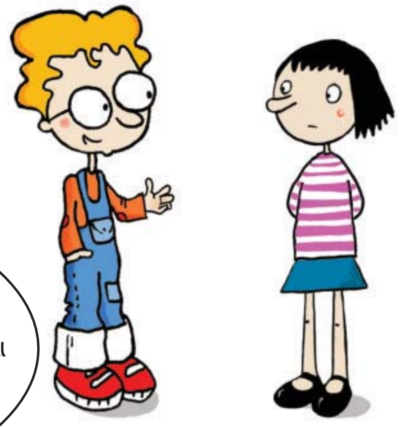

Όλοι μας **τρομάξαμε** όταν ο αστυνομικός πήδηξε από το μπαλκόνι πάνω στην καρότσα του φορτηγού. **Τρόμαξε** ο θείος Βρασίδας, **τρόμαξες** εσύ, **τρόμαξαν** και τα ξαδέλφια μας. Σας κορόιδεψα λίγο που **τρομάξατε**, αλλά, να πω την αλήθεια, **τρόμαξα** κι εγώ αρκετά.

Το ρήμα δέχεται διαφορετικές καταλήξεις που δείχνουν για ποιον μιλάμε κάθε φορά (δηλαδή δείχνουν Α΄, Β΄, Γ΄ πρόσωπο ενικού και πληθυντικού αριθμού):

	Ενικός αριθμός		**Πληθυντικός αριθμός**	
Α΄ πρόσωπο	εγώ	τρόμαξ-α	όλοι μας	τρομάξ-αμε
Β΄ πρόσωπο	εσύ	τρόμαξ-ες	εσείς	τρομάξ-ατε
Γ΄ πρόσωπο	ο θείος Βρασίδας	τρόμαξ-ε	τα ξαδέλφια μας	τρόμαξ-αν

Με λίγα λόγια, το ρήμα έχει **πρόσωπο** και **αριθμό**.

Β. Ποιόν ενεργείας και χρόνοι

Μπορούμε, ακόμα, να προσθέσουμε διαφορετικές καταλήξεις ή μόρια για να δείξουμε **πότε** έγινε η πράξη που περιγράφουμε:

Ο άνθρωπος μαγείρευ**ε** στη φωτιά.

παρελθόν

Η μητέρα μου μαγειρεύ**ει** το φαγητό στους 180 βαθμούς.

παρόν

Ένα ρομπότ **θα** μαγειρεύ**ει** το φαγητό στα δισέγγονά μας.

μέλλον

Άρα, το ρήμα έχει τρεις **χρονικές βαθμίδες**!

Το ρήμα, επίσης, μας δείχνει αν η πράξη που περιγράφουμε είναι εξακολουθητική – επαναλαμβανόμενη ή αν αναφερόμαστε σε αυτή χωρίς να δηλώνουμε διάρκεια, δηλαδή συνοπτικά (συνοπτική – στιγμιαία):

Ο αστυνομικός κάθε φορά **ξέφευγε** από τους διώκτες του με διαφορετικούς τρόπους.	Τούτη τη φορά **ξέφυγε** από τον φωταγωγό.
Εξακολουθητική – επαναλαμβανόμενη ενέργεια	**Συνοπτική – στιγμιαία ενέργεια**

Επίσης αν χρησιμοποιήσουμε το ρήμα *έχω* + τον *άκλιτο ρηματικό τύπο σε* -ει, τότε δηλώνουμε ότι η πράξη έχει ολοκληρωθεί:

Μέχρι να πεις κύμινο, ο αστυνομικός **είχε ξεφύγει** από τους διώκτες του για τα καλά.
Συντελεσμένη ενέργεια

Το ρήμα έχει και **ποιόν ενεργείας**.

Τώρα, για να φτιάξουμε τις κατηγορίες κλίσης του ρήματος της γλώσσας μας, συνδυάζουμε τις χρονικές βαθμίδες με το ποιόν ενεργείας.

Έτσι μπορούμε να δείξουμε ταυτόχρονα:

α. **ΠΟΤΕ** γίνεται μια ενέργεια/πράξη
(αν γίνεται στο παρελθόν, στο παρόν ή στο μέλλον)
και
β. **ΤΟΝ ΤΡΟΠΟ ΜΕ ΤΟΝ ΟΠΟΙΟ ΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΩ**, δηλαδή το ποιόν ενεργείας
(εξακολουθητικό – επαναλαμβανόμενο, συνοπτικό – στιγμιαίο, συντελεσμένο).

Α, ξέρω! Συνδυάζουμε τη **χρονική βαθμίδα** με το **ποιόν ενεργείας**!

ΧΡΟΝΙΚΗ ΒΑΘΜΙΔΑ / ΠΟΙΟΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ	Παρελθόν	Παρόν	Μέλλον
Εξακολουθητικό – Επαναλαμβανόμενο	έ-γραφα παρατατικός	γράφω ενεστώτας	θα γράφω εξακολουθητικός μέλλοντας
Συνοπτικό – Στιγμιαίο	έ-γραψα αόριστος	γράψω ;	θα γράψω συνοπτικός μέλλοντας
Συντελεσμένο	είχα γράψει υπερσυντέλικος	έχω γράψει παρακείμενος	θα έχω γράψει συντελεσμένος μέλλοντας

Ο ενεστώτας, ο παρατατικός κτλ. λέγονται **χρόνοι** του ρήματος.

Α, κατάλαβα. Τις κατηγορίες «ενεστώτας», «παρατατικός», «αόριστος» κτλ. τις λέμε **χρόνους**, κι αυτές δηλώνουν μαζί **και** χρονική βαθμίδα **και** ποιόν ενεργείας.

Ναι, αλλά τι είναι το ερωτηματικό κάτω από τον τύπο *γράψω*;

Ο τύπος *γράψω, γράψεις, γράψει...* δε χρησιμοποιείται μόνος του στη γλώσσα μας (εκτός από λίγες εξαιρέσεις). Τον βρίσκουμε πάντα μαζί με μόρια ή με το ρήμα «έχω», από τα οποία και εξαρτάται. Για τον λόγο αυτό, τον λέμε **εξαρτημένο**.

Χρησιμοποιούμε τον εξαρτημένο μαζί με τα μόρια *θα* και *να* για να σχηματίσουμε τον συνοπτικό μέλλοντα και την υποτακτική (βλ. παρακάτω: *εγκλίσεις*):

θα γράψω ένα γράμμα – να γράψω ένα γράμμα

Επίσης χρησιμοποιούμε το Γ΄ ενικό πρόσωπο του εξαρτημένου ως άκλιτο τύπο για να σχηματίσουμε τους συντελεσμένους χρόνους:

έχω γράψει ένα γράμμα – είχα γράψει ένα γράμμα – θα έχω γράψει ένα γράμμα

Σχηματίζω τους παροντικούς χρόνους:

Ο ενεστώτας περιγράφει μια ενέργεια που εξελίσσεται στο παρόν (π.χ. *Η Μαρία **λύνει** τις ασκήσεις*) ή που επαναλαμβάνεται συνήθως (π.χ. *Ο ταχυδρόμος μάς **φέρνει** τα γράμματα κάθε πρωί*).

Ο παρακείμενος μας δείχνει ότι μια ενέργεια έχει ήδη ολοκληρωθεί τη στιγμή που μιλάμε, και σχηματίζεται με το βοηθητικό ρήμα *έχω* + τον άκλιτο τύπο Γ' ενικού του εξαρτημένου (π.χ. ***Έχω γράψει***).

Σχηματίζω τους μελλοντικούς χρόνους:

Οι μελλοντικοί χρόνοι μάς μιλούν για πράξεις που θα γίνουν ή θα έχουν ολοκληρωθεί στο μέλλον.

Ο συνοπτικός μέλλοντας μας δείχνει μια ενέργεια που θα γίνει σε κάποια στιγμή στο μέλλον.

Ο εξακολουθητικός μέλλοντας μας δείχνει μια ενέργεια που θα γίνεται στο μέλλον είτε εξακολουθητικά (συνεχώς) είτε επαναλαμβανόμενα.

Ο συντελεσμένος μέλλοντας μιλά για μια ενέργεια (ή για μια σειρά από ενέργειες) που θα γίνει στο μέλλον και θα έχει τελειώσει πριν από κάποιο χρονικό σημείο.

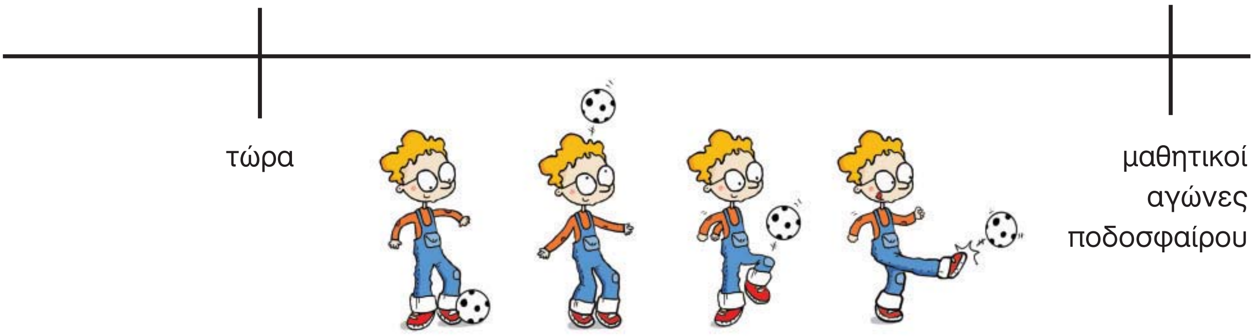

Σχηματίζω τους μελλοντικούς χρόνους βάζοντας το μόριο *θα* μπροστά από τον κατάλληλο τύπο του ρήματος.

Ο Ορέστης **θα** παίξει μπάλα σήμερα το απόγευμα.
Ο Ορέστης **θα** παίζει μπάλα σχεδόν κάθε μέρα αυτό το μήνα.
Ο Ορέστης **θα** έχει παίξει μπάλα περισσότερο από κάθε άλλο παιδί στη γειτονιά όταν θα ξεκινήσουν οι μαθητικοί αγώνες ποδοσφαίρου.

Το *θα* συνοδεύεται από τον κατάλληλο τύπο για να μας δώσει τους τρεις μέλλοντες:

Συνοπτικός μέλλοντας	θα + εξαρτημένος	(θα παίξει)
Εξακολουθητικός μέλλοντας	θα + τύποι ενεστώτα	(θα παίζει)
Συντελεσμένος μέλλοντας	θα + τύποι παρακειμένου	(θα έχει παίξει)

Σχηματίζω τους παρελθοντικούς χρόνους:

Οι παρελθοντικοί χρόνοι μάς μιλούν για πράξεις που έγιναν στο παρελθόν.

Ο αόριστος μας δείχνει μια ενέργεια που έγινε στο παρελθόν και είχε συνοπτικό χαρακτήρα (χωρίς να ενδιαφερόμαστε για το αν η ενέργεια αυτή είχε μικρή ή μεγάλη διάρκεια).

Ο παρατατικός μάς δείχνει μια ενέργεια που γινόταν στο παρελθόν είτε εξακολουθητικά (συνεχώς) είτε επαναλαμβανόμενα.

Ο υπερσυντέλικος μιλά για μια ενέργεια που έγινε στο παρελθόν και που είχε ολοκληρωθεί πριν από κάποια άλλη χρονική στιγμή στο παρελθόν.

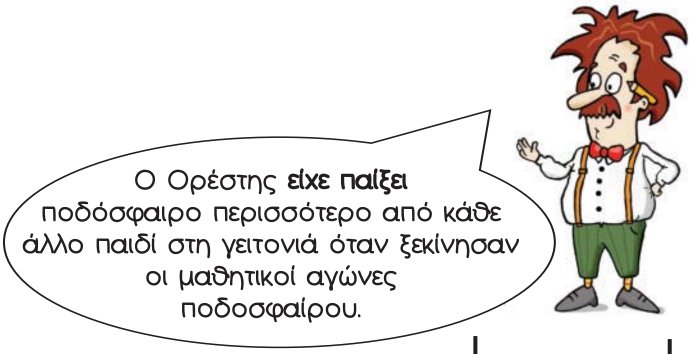

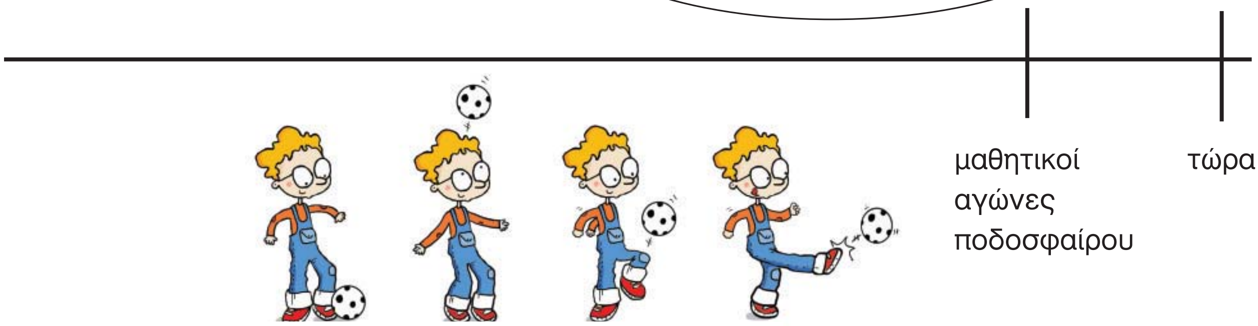

Στον παρατατικό και τον αόριστο συχνά παρατηρούμε ότι οι δισύλλαβοι ρηματικοί τύποι έχουν μια επιπλέον συλλαβή, τη συλλαβή **έ-**, πάνω στην οποία σημειώνουμε τον τόνο:

λύνω ⟶ **έ**-λυνα
λύνω ⟶ **έ**-λυσα

Αυτό το **έ-** λέγεται **αύξηση**.

Χρειαζόμαστε την αύξηση μόνο στους ρηματικούς τύπους που τους λείπει η προπαραλήγουσα. Στους τύπους αυτούς, το **έ-** μπαίνει για να πάρει τον τόνο του ρήματος (στους χρόνους αυτούς, ο τόνος πέφτει πάντα στην προπαραλήγουσα):

´	
παι	ζω

→

´		
	παι	ζα

→

´		
ε	παι	ζα

´		
ε	παι	ζα
ε	παι	ζες
ε	παι	ζε

´		
παι	ζα	με
παι	ζα	τε
παι	ζα	νε

αλλά

ε	παι	ζαν

Υπάρχουν και τρία πολύ συνηθισμένα ρήματα που παίρνουν αύξηση **ή-**:

ξέρω ⟶ **ήξερα**

θέλω ⟶ **ήθελα**

πίνω ⟶ αόριστος: **ήπια**, όμως ο παρατατικός: **έπινα**

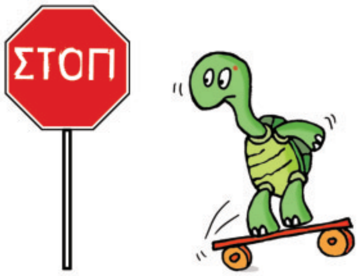

Στα ρήματα που έχουν ως πρώτο συνθετικό τους μια πρόθεση (βλ. ενότητα 18.2), βάζουμε την αύξηση (όταν χρειάζεται) ανάμεσα στην πρόθεση και το ρήμα. Αυτή η αύξηση λέγεται **εσωτερική αύξηση**:

επι + λέγω ⟶ επ<u>έ</u>λεγα

προ + βάλλω ⟶ προ<u>έ</u>βαλλα

α) Σε μερικά τέτοια ρήματα η εσωτερική αύξηση δε χρησιμοποιείται ποτέ, π.χ. προτείνω ⟶ **πρότεινα**.

β) Μερικά ρήματα σχηματίζονται με δύο προθέσεις, π.χ. συμ-περι-λαμβάνω. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η αύξηση εμφανίζεται ανάμεσα στη δεύτερη πρόθεση και το ρήμα:

Π.χ. συμ-περι-<u>έ</u>-λαβα

Γ. Φωνή και μεταβατικότητα

α. Ενεργητική και παθητική φωνή

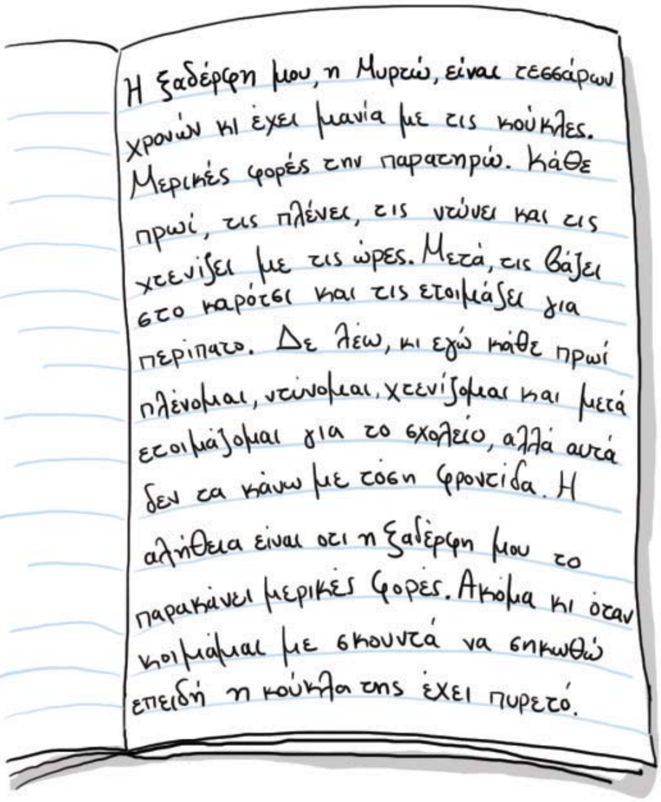

Η ξαδέρφη μου, η Μυρτώ, είναι τεσσάρων χρονών κι έχει μανία με τις κούκλες. Μερικές φορές την παρατηρώ. Κάθε πρωί, τις πλένει, τις ντύνει και τις χτενίζει με τις ώρες. Μετά, τις βάζει στο καρότσι και τις ετοιμάζει για περίπατο. Δε λέω, κι εγώ κάθε πρωί πλένομαι, ντύνομαι, χτενίζομαι και μετά ετοιμάζομαι για το σχολείο, αλλά αυτά δεν τα κάνω με τόση φροντίδα. Η αλήθεια είναι ότι η ξαδέρφη μου το παρακάνει μερικές φορές. Ακόμα κι όταν κοιμάμαι με σκουντά να σηκωθώ επειδή η κούκλα της έχει πυρετό.

ντύνω - ντύνομαι

πλένω - πλένομαι

χτενίζω - χτενίζομαι

Βλέπουμε ότι ορισμένοι τύποι του ρήματος έχουν Α΄ ενικό πρόσωπο οριστικής ενεστώτα σε **-ω**/**-ώ**. Αυτοί συνήθως δηλώνουν ότι το υποκείμενο ενεργεί και αποτελούν την **ενεργητική φωνή** του ρήματος: π.χ. πλένω, χτενίζω.

Άλλοι τύποι του ρήματος έχουν Α΄ ενικό πρόσωπο οριστικής ενεστώτα σε **-μαι**. Αυτοί συνήθως δηλώνουν ότι το υποκείμενο δέχεται κάποια ενέργεια – παθαίνει κάτι και αποτελούν την **παθητική φωνή** του ρήματος: π.χ. πλένομαι, χτενίζομαι.

Χα, το ρήμα λοιπόν έχει και **φωνή**!

Μερικά ρήματα σχηματίζουν μόνο τύπους παθητικής φωνής. Τα ρήματα αυτά τα λέμε **αποθετικά** (π.χ. γίνομαι, αισθάνομαι, φοβάμαι, εύχομαι, θυμάμαι, σέβομαι, κοιμάμαι, συλλογίζομαι, μεταχειρίζομαι).

Μερικές φορές, όμως, τύποι σε **-ω** δείχνουν ότι το υποκείμενο δεν ενεργεί αλλά παθαίνει:
π.χ. Ο Βρασίδας έχασε το καπέλο του.

Παρά τη σημασία τους, οι τύποι αυτοί ανήκουν στην ενεργητική φωνή, διότι λήγουν σε **-ω**.

Άλλες φορές, τύποι σε **-μαι** δείχνουν ότι το υποκείμενο δεν παθαίνει κάτι, αλλά είτε ενεργεί είτε βρίσκεται σε μια κατάσταση:
π.χ. Η μητέρα μου εργάζεται σε μια εισαγωγική εταιρία.
π.χ. Ο πατέρας μου κοιμάται.

Παρά τη σημασία τους, οι τύποι αυτοί ανήκουν στην **παθητική φωνή**, διότι λήγουν σε **-μαι**.

6. Ρήματα μεταβατικά και αμετάβατα

Τα ρήματα που δηλώνουν ότι το υποκείμενο ενεργεί (συνήθως εκείνα που λήγουν σε **-ω**, αλλά όχι μόνο αυτά) συνοδεύονται από ένα ουσιαστικό ή μια ονοματική φράση που μας δείχνει σε ποιον μεταβαίνει η ενέργεια που δηλώνουν.

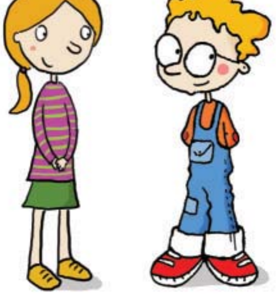

Το ουσιαστικό αυτό λέγεται **αντικείμενο** του ρήματος, είναι σε αιτιατική πτώση και το βρίσκουμε αν απαντήσουμε την ερώτηση «ποιον/ποια/τι;» (βλ. ενότητα 16.1).

Ο Ορέστης φίλησε **τη Μαρία**.

Ποια φίλησε ο Ορέστης; Τη Μαρία.

Τα ενεργητικά ρήματα που παίρνουν αντικείμενο λέγονται **μεταβατικά**, επειδή η ενέργειά τους μεταβαίνει σε έναν άνθρωπο, ζώο ή πράγμα.

Προσοχή όμως. Μερικά μεταβατικά ρήματα παίρνουν δύο αντικείμενα. Αυτά λέγονται **δίπτωτα** ρήματα. Τα δύο αντικείμενά τους τα ονομάζουμε **άμεσο** (σε αιτιατική πτώση) και **έμμεσο αντικείμενο** (σε γενική πτώση ή με Προθετική Φράση, βλ. ενότητα 16.2 Γ):

Ο ταχυδρόμος	έδωσε	ένα δέμα	στη μητέρα / της μητέρας.
	δίπτωτο ρήμα	άμεσο αντικείμενο	έμμεσο αντικείμενο

Υπάρχουν και ενεργητικά ρήματα που δεν παίρνουν αντικείμενο, γιατί η ενέργειά τους δε μεταβαίνει σε κάποιον άνθρωπο, ζώο ή πράγμα. Αυτά τα λέμε **αμετάβατα**.

Ο Ορέστης *τρέχει.*
Ο Βρασίδας *ροχαλίζει.*

Συνδετικά λέμε τα ρήματα που συνδέουν το υποκείμενο της πρότασης (για το υποκείμενο βλ. ενότητα 16.1) με κάποια άλλη φράση, που ονομάζεται **κατηγορούμενο**. Αυτή η φράση φανερώνει μια ιδιότητα ή ένα χαρακτηριστικό που έχει το υποκείμενο.

Συνδετικά ρήματα είναι τα:
είμαι, γίνομαι, φαίνομαι, εμφανίζομαι, παρουσιάζομαι, λέγομαι, αποδεικνύομαι, εκλέγομαι, διορίζομαι κ.ά.

Ο Βρασίδας **έγινε** επιστήμονας.
Η Αγγελίνα **είναι** έξυπνη.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 28 Βρίσκω τα ρήματα στο παρακάτω κείμενο και τα ταξινομώ στα σωστά κουτάκια ανάλογα με τον τύπο τους.

Ο θείος μου εκλέχθηκε δήμαρχος από την πλειοψηφία των συμπολιτών μας για να υπηρετήσει τον δήμο μας. Από τις πρώτες μέρες έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για την πόλη μας. Καθάρισε τους δρόμους από τα σκουπίδια και ελευθέρωσε τα πεζοδρόμια από τα δεκάδες παρκαρισμένα αυτοκίνητα. Επίσης, χάρη στις προσπάθειές του, τα βράδια κοιμόμαστε πια ήσυχοι, γιατί ξέρουμε πως η πόλη μας είναι ασφαλής.

μεταβατικά	αμετάβατα	συνδετικά

Δ. Έγκλιση

Ο γιος του κυρ Πέτρου **σπουδάζει** αστροναύτης.
ΟΡΙΣΤΙΚΗ: κάτι το πραγματικό/βέβαιο

Ο κυρ Πέτρος ήθελε **να σπουδάσει** ο γιος του αστροναύτης.
ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ: κάτι το επιθυμητό/αβέβαιο

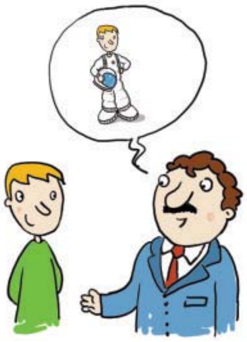

Ο κυρ Πέτρος έλεγε συχνά στον γιο του «Όταν μεγαλώσεις, **σπούδασε** αστροναύτης!»
ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ: συμβουλή/απαίτηση

Χρησιμοποιούμε διαφορετικούς τύπους του ρήματος για να δείξουμε αν η πράξη που περιγράφουμε είναι πραγματική/βέβαιη (***οριστική***) ή επιθυμητή/αβέβαιη (***υποτακτική***) ή ακόμα αν απαιτούμε την πραγματοποίησή της (***προστακτική***). Οι διαφορετικοί αυτοί ρηματικοί τύποι λέγονται **εγκλίσεις**.

Η άρνηση στην οριστική σχηματίζεται με το μόριο **δε(ν)**, ενώ στην υποτακτική με το μόριο **μη(ν)**.

Π.χ. Ο γιος του κυρ Δημήτρη **δε** σπουδάζει αστροναύτης.
Ο κυρ Δημήτρης επέμενε να **μη** σπουδάσει αστροναύτης ο γιος του.

Προσέχω τον σχηματισμό των εγκλίσεων:

- Όταν περιγράφω κάτι ως πραγματικό/βέβαιο, το τοποθετώ στη χρονική βαθμίδα στην οποία συνέβη/συμβαίνει/θα συμβεί (δηλ. παρόν/παρελθόν/μέλλον). Γι' αυτό και η οριστική έγκλιση σχηματίζει τύπους στους διάφορους χρόνους (οριστική ενεστώτα, παρατατικού, αορίστου, συνοπτικού μέλλοντα, εξακολουθητικού μέλλοντα, παρακειμένου, υπερσυντελίκου, συντελεσμένου μέλλοντα).
- Όταν περιγράφω κάτι ως επιθυμητό/αβέβαιο ή απαιτώ την πραγματοποίησή του, δεν το τοποθετώ σε χρονική βαθμίδα. Έτσι, η υποτακτική και η προστακτική είναι άχρονες εγκλίσεις.
  - Οι βασικοί και πιο συνηθισμένοι τύποι της υποτακτικής σχηματίζονται με το *να* + τους τρεις απλούς τύπους ποιού ενεργείας (εξακολουθητικό – επαναλαμβανόμενο, συνοπτικό – στιγμιαίο, συντελεσμένο): π.χ. *να γράφω – να γράψω – να έχω γράψει.*
    Υπάρχουν και άλλοι τύποι υποτακτικής που παράγονται επίσης με το *να*:
    π.χ. *να έγραφα – να έγραψα – να είχα γράψει.*
  - Η προστακτική σχηματίζεται με τον εξακολουθητικό – επαναλαμβανόμενο και με τον συνοπτικό – στιγμιαίο τύπο του ποιού ενεργείας: π.χ. *γράφε – γράψε.*

10.2 Κλίση του ρήματος

Το ημερολόγιο του Ορέστη

Στις διακοπές...
- **Παίζω** μπάλα με τους φίλους μου.
- **Τρέχω** δίπλα στο κύμα.
- **Διαβάζω** τα αγαπημένα μου βιβλία.
- **Δροσίζομαι** με ένα παγωτό.

Το ημερολόγιο της Αγγελίνας

Στις διακοπές...
- **Βουτώ** στη θάλασσα.
- **Κολυμπώ** μαζί με τις φίλες μου.
- **Μπορώ να ξυπνάω** πιο αργά.
- **Ξεχνιέμαι** με τις ώρες κάτω από τη σκιά ενός δέντρου.

Ανάλογα με τον τρόπο κλίσης τους, χωρίζουμε τα ρήματα σε δύο μεγάλες ομάδες, που τις λέμε **συζυγίες**.

Στην Α΄ συζυγία περιλαμβάνονται τα ρήματα που λήγουν σε **-ω** (άτονο) στην οριστική του ενεστώτα της ενεργητικής φωνής και σε **-ομαι** στην οριστική του ενεστώτα της παθητικής φωνής.
παίζω, τρέχω, διαβάζω, δροσίζομαι κ.ά.

Στη Β΄ συζυγία περιλαμβάνονται τα ρήματα που λήγουν σε **-ώ** (με τόνο) (ή και **-άω**) στην οριστική του ενεστώτα της ενεργητικής φωνής και σε **-ιέμαι** / **-ούμαι** στην οριστική του ενεστώτα της παθητικής φωνής.
βουτώ, κολυμπώ, μπορώ, ξυπνάω, ξεχνιέμαι κ.ά.

Στον σχηματισμό των χρόνων και των εγκλίσεων του ρήματος της γλώσσας μας συμμετέχει και το βοηθητικό ρήμα *έχω*, το οποίο κλίνεται με δικό του τρόπο:

Α. Το ρήμα έχω

Το βοηθητικό ρήμα *έχω* κλίνεται όπως τα ρήματα πρώτης συζυγίας σε **-ω**, αλλά σχηματίζει τη χρονική αύξηση σε **εί-**.

Το ρήμα *έχω*				
Οριστική			**Υποτακτική**	
Ενεστώτας	**Παρατατικός**	**Μέλλοντας**		
έχω έχεις έχει έχουμε έχετε έχουν(ε)	είχα είχες είχε είχαμε είχατε είχαν(ε)	θα έχω θα έχεις θα έχει θα έχουμε θα έχετε θα έχουν(ε)	να έχω να έχεις να έχει να έχουμε να έχετε να έχουν(ε)	να είχα να είχες να είχε να είχαμε να είχατε να είχαν(ε)
Προστακτική	έχε – έχετε			

Το ρήμα *έχω* μάς βοηθάει να σχηματίσουμε:

- **τον παρακείμενο:** ενεστώτας του *έχω* + άκλιτος τύπος σε *-ει* (Γ΄ ενικό πρόσωπο του εξαρτημένου)
  π.χ. Τα ξαδέλφια μας έχουν πάει στη Ρώμη.
- **τον υπερσυντέλικο:** παρατατικός του *έχω* + άκλιτος τύπος σε *-ει* (Γ΄ ενικό πρόσωπο του εξαρτημένου)
  π.χ. Τα ξαδέλφια μας είχαν πάει πρόπερσι στην Επίδαυρο.
- **τον συντελεσμένο μέλλοντα:** μέλλοντας του *έχω* + άκλιτος τύπος σε *-ει* (Γ΄ ενικό πρόσωπο του εξαρτημένου)
  π.χ. Τα ξαδέλφια μας θα έχουν γυρίσει από τη Ρώμη μέχρι να ξεκινήσουν τα μαθήματα.

Ήρθε η ώρα να δω πώς κλίνονται τα ρήματα!

Β. Α΄ συζυγία

Τα ρήματα της συζυγίας αυτής ανήκουν σε τέσσερις τάξεις, δηλαδή τέσσερις διαφορετικούς τρόπους κλίσης:

Τάξη 1: χάνω

Ενεργητική Φωνή

Οριστική

Ενεστώτας	Παρατατικός	Αόριστος	Συνοπτικός Μέλλοντας
χάνω	έχανα	έχασα	θα χάσω
χάνεις	έχανες	έχασες	θα χάσεις
χάνει	έχανε	έχασε	θα χάσει
χάνουμε	χάναμε	χάσαμε	θα χάσουμε
χάνετε	χάνατε	χάσατε	θα χάσετε
χάνουν(ε)	έχαναν / χάνανε	έχασαν / χάσανε	θα χάσουν(ε)

Εξακολουθητικός Μέλλοντας	Παρακείμενος	Υπερσυντέλικος	Συντελεσμένος Μέλλοντας
θα χάνω	έχω χάσει	είχα χάσει	θα έχω χάσει
θα χάνεις	έχεις χάσει	είχες χάσει	θα έχεις χάσει
θα χάνει	έχει χάσει	είχε χάσει	θα έχει χάσει
θα χάνουμε	έχουμε χάσει	είχαμε χάσει	θα έχουμε χάσει
θα χάνετε	έχετε χάσει	είχατε χάσει	θα έχετε χάσει
θα χάνουν(ε)	έχουν(ε) χάσει	είχαν(ε) χάσει	θα έχουν(ε) χάσει

Υποτακτική[1]

Εξακολουθητική	Συνοπτική	Συντελεσμένη
να χάνω	να χάσω	να έχω χάσει
να χάνεις	να χάσεις	να έχεις χάσει
να χάνει	να χάσει	να έχει χάσει
να χάνουμε	να χάσουμε	να έχουμε χάσει
να χάνετε	να χάσετε	να έχετε χάσει
να χάνουν(ε)	να χάσουν(ε)	να έχουν(ε) χάσει

Άλλοι τύποι
να έχανα…
να έχασα…
να είχα χάσει...

Προστακτική

Εξακολουθητική	Συνοπτική
χάνε	χάσε
χάνετε	χάστε

1. Σε άλλες γραμματικές α) οι τύποι της Υποτακτικής: Εξακολουθητική, Συνοπτική, Συντελεσμένη ορίζονται ως: Υποτακτική Ενεστώτα, Υποτακτική Αορίστου, Υποτακτική Παρακειμένου, αντίστοιχα και β) οι τύποι της Προστακτικής: Εξακολουθητική, Συνοπτική ορίζονται ως: Προστακτική Ενεστώτα, Προστακτική Αορίστου, αντίστοιχα.

Παθητική Φωνή

Οριστική

Ενεστώτας	Παρατατικός	Αόριστος	Συνοπτικός Μέλλοντας
χάνομαι	χανόμουν(α)	χάθηκα	θα χαθώ
χάνεσαι	χανόσουν(α)	χάθηκες	θα χαθείς
χάνεται	χανόταν(ε)	χάθηκε	θα χαθεί
χανόμαστε	χανόμασταν	χαθήκαμε	θα χαθούμε
χάνεστε/χανόσαστε	χανόσασταν	χαθήκατε	θα χαθείτε
χάνονται	χάνονταν/χανόντουσαν	χάθηκαν/χαθήκανε	θα χαθούν(ε)

Εξακολουθητικός Μέλλοντας	Παρακείμενος	Υπερσυντέλικος	Συντελεσμένος Μέλλοντας
θα χάνομαι	έχω χαθεί	είχα χαθεί	θα έχω χαθεί
θα χάνεσαι	έχεις χαθεί	είχες χαθεί	θα έχεις χαθεί
θα χάνεται	έχει χαθεί	είχε χαθεί	θα έχει χαθεί
θα χανόμαστε	έχουμε χαθεί	είχαμε χαθεί	θα έχουμε χαθεί
θα χάνεστε/χανόσαστε	έχετε χαθεί	είχατε χαθεί	θα έχετε χαθεί
θα χάνονται	έχουν(ε) χαθεί	είχαν(ε) χαθεί	θα έχουν(ε) χαθεί

Υποτακτική

Εξακολουθητική	Συνοπτική	Συντελεσμένη
να χάνομαι	να χαθώ	να έχω χαθεί
να χάνεσαι	να χαθείς	να έχεις χαθεί
να χάνεται	να χαθεί	να έχει χαθεί
να χανόμαστε	να χαθούμε	να έχουμε χαθεί
να χάνεστε/χανόσαστε	να χαθείτε	να έχετε χαθεί
να χάνονται	να χαθούν(ε)	να έχουν(ε) χαθεί

Άλλοι τύποι

να χανόμουν(α)…
να χάθηκα…
να είχα χαθεί…

Προστακτική

Εξακολουθητική	Συνοπτική
–	χάσου
–	χαθείτε

Έτσι κλίνονται:
λύνω, *ντύνω*, *πληρώνω*, *ιδρύω* κ.ά.

Τάξη 2[1]: κρύβω

Ενεργητική Φωνή			
Οριστική			
Ενεστώτας	**Παρατατικός**	**Αόριστος**	**Συνοπτικός Μέλλοντας**
κρύβω	έκρυβα	έκρυψα	θα κρύψω
Εξακολουθητικός Μέλλοντας	**Παρακείμενος**	**Υπερσυντέλικος**	**Συντελεσμένος Μέλλοντας**
θα κρύβω	έχω κρύψει	είχα κρύψει	θα έχω κρύψει
Υποτακτική			
Εξακολουθητική	**Συνοπτική**	**Συντελεσμένη**	
να κρύβω	να κρύψω	να έχω κρύψει	
Άλλοι τύποι			
να έκρυβα…, να έκρυψα…, να είχα κρύψει…			
Προστακτική			
Εξακολουθητική	**Συνοπτική**		
κρύβε κρύβετε	κρύψε κρύψτε		

Παθητική Φωνή			
Οριστική			
Ενεστώτας	**Παρατατικός**	**Αόριστος**	**Συνοπτικός Μέλλοντας**
κρύβομαι	κρυβόμουν(α)	κρύφτηκα	θα κρυφτώ
Εξακολουθητικός Μέλλοντας	**Παρακείμενος**	**Υπερσυντέλικος**	**Συντελεσμένος Μέλλοντας**
θα κρύβομαι	έχω κρυφτεί	είχα κρυφτεί	θα έχω κρυφτεί
Υποτακτική			
Εξακολουθητική	**Συνοπτική**	**Συντελεσμένη**	
να κρύβομαι	να κρυφτώ	να έχω κρυφτεί	
Άλλοι τύποι			
να κρυβόμουν(α)…, να κρύφτηκα…, να είχα κρυφτεί…			
Προστακτική			
Εξακολουθητική	**Συνοπτική**		
– –	κρύψου κρυφτείτε		

Έτσι κλίνονται: *αλείφω, ανάβω, βάφω, ράβω, σκάβω, γράφω, γειτονεύω, δουλεύω, ονειρεύομαι, σκέφτομαι, παραξενεύομαι* κ.ά.

1. Για τις Τάξεις 2, 3, 4 σημειώνεται μόνο το Α΄ πρόσωπο Οριστικής και Υποτακτικής και η Προστακτική. Τα υπόλοιπα πρόσωπα Οριστικής και Υποτακτικής σχηματίζονται με τις καταλήξεις της Τάξης 1.

Τάξη 3: πλέκω

Ενεργητική Φωνή			
Οριστική			
Ενεστώτας	**Παρατατικός**	**Αόριστος**	**Συνοπτικός Μέλλοντας**
πλέκω	έπλεκα	έπλεξα	θα πλέξω
Εξακολουθητικός Μέλλοντας	**Παρακείμενος**	**Υπερσυντέλικος**	**Συντελεσμένος Μέλλοντας**
θα πλέκω	έχω πλέξει	είχα πλέξει	θα έχω πλέξει

Υποτακτική		
Εξακολουθητική	**Συνοπτική**	**Συντελεσμένη**
να πλέκω	να πλέξω	να έχω πλέξει
Άλλοι τύποι		
να έπλεκα…, να έπλεξα…, να είχα πλέξει…		

Προστακτική	
Εξακολουθητική	**Συνοπτική**
πλέκε πλέκετε	πλέξε πλέξτε

Παθητική Φωνή			
Οριστική			
Ενεστώτας	**Παρατατικός**	**Αόριστος**	**Συνοπτικός Μέλλοντας**
πλέκομαι	πλεκόμουν(α)	πλέχτηκα	θα πλεχτώ
Εξακολουθητικός Μέλλοντας	**Παρακείμενος**	**Υπερσυντέλικος**	**Συντελεσμένος Μέλλοντας**
θα πλέκομαι	έχω πλεχτεί	είχα πλεχτεί	θα έχω πλεχτεί

Υποτακτική		
Εξακολουθητική	**Συνοπτική**	**Συντελεσμένη**
να πλέκομαι	να πλεχτώ	να έχω πλεχτεί
Άλλοι τύποι		
να πλεκόμουν(α)…, να πλέχτηκα…, να είχα πλεχτεί…		

Προστακτική	
Εξακολουθητική	**Συνοπτική**
– –	πλέξου πλεχτείτε

Έτσι κλίνονται: *ανοίγω, διαλέγω, δείχνω, διδάσκω, δέχομαι, τρέχω, ρίχνω, σπρώχνω, αναπτύσσω, παίζω, αλλάζω, κοιτάζω, προσέχω, φτιάχνω, τυλίγω, ψάχνω* κ.ά.

Τάξη 4: δροσίζω

Ενεργητική Φωνή

Οριστική

Ενεστώτας	Παρατατικός	Αόριστος	Συνοπτικός Μέλλοντας
δροσίζω	δρόσιζα	δρόσισα	θα δροσίσω
Εξακολουθητικός Μέλλοντας	**Παρακείμενος**	**Υπερσυντέλικος**	**Συντελεσμένος Μέλλοντας**
θα δροσίζω	έχω δροσίσει	είχα δροσίσει	θα έχω δροσίσει

Υποτακτική

Εξακολουθητική	Συνοπτική	Συντελεσμένη
να δροσίζω	να δροσίσω	να έχω δροσίσει

Άλλοι τύποι

να δρόσιζα…, να δρόσισα…, να είχα δροσίσει…

Προστακτική

Εξακολουθητική	Συνοπτική
δρόσιζε δροσίζετε	δρόσισε δροσίστε

Παθητική Φωνή

Οριστική

Ενεστώτας	Παρατατικός	Αόριστος	Συνοπτικός Μέλλοντας
δροσίζομαι	δροσιζόμουν(α)	δροσίστηκα	θα δροσιστώ
Εξακολουθητικός Μέλλοντας	**Παρακείμενος**	**Υπερσυντέλικος**	**Συντελεσμένος Μέλλοντας**
θα δροσίζομαι	έχω δροσιστεί	είχα δροσιστεί	θα έχω δροσιστεί

Υποτακτική

Εξακολουθητική	Συνοπτική	Συντελεσμένη
να δροσίζομαι	να δροσιστώ	να έχω δροσιστεί

Άλλοι τύποι

να δροσιζόμουν(α)…, να δροσίστηκα…, να είχα δροσιστεί…

Προστακτική

Εξακολουθητική	Συνοπτική
– –	δροσίσου δροσιστείτε

Έτσι κλίνονται: *αναγνωρίζω, ανεβάζω, διαβάζω, ελπίζω, εξετάζω, δακρύζω, δανείζω, λούζω, αγκαλιάζω, λογαριάζω, πείθω, σβήνω, ζώνω, κλείνω, πιάνω, φτάνω, ακούω* κ.ά.

Γ. Β΄ συζυγία

Και στη Β΄ συζυγία έχουμε δύο τάξεις. Στην πρώτη ανήκουν τα ρήματα που κλίνονται σε (**-ώ, -άς, -ά**), ενώ στη δεύτερη εκείνα που κλίνονται σε (**-ώ, -είς, -εί**).

Τάξη 1: αγαπώ

Ενεργητική Φωνή

Οριστική

Ενεστώτας	Παρατατικός	Αόριστος	Συνοπτικός Μέλλοντας
αγαπώ/αγαπάω	αγαπούσα	αγάπησα	θα αγαπήσω
αγαπάς	αγαπούσες	αγάπησες	θα αγαπήσεις
αγαπά/αγαπάει	αγαπούσε	αγάπησε	θα αγαπήσει
αγαπάμε/αγαπούμε	αγαπούσαμε	αγαπήσαμε	θα αγαπήσουμε
αγαπάτε	αγαπούσατε	αγαπήσατε	θα αγαπήσετε
αγαπάνε/αγαπούν(ε)	αγαπούσαν(ε)	αγάπησαν/αγαπήσανε	θα αγαπήσουν(ε)

Εξακολουθητικός Μέλλοντας	Παρακείμενος	Υπερσυντέλικος	Συντελεσμένος Μέλλοντας
θα αγαπώ/θα αγαπάω	έχω αγαπήσει	είχα αγαπήσει	θα έχω αγαπήσει
θα αγαπάς	έχεις αγαπήσει	είχες αγαπήσει	θα έχεις αγαπήσει
θα αγαπά/θα αγαπάει	έχει αγαπήσει	είχε αγαπήσει	θα έχει αγαπήσει
θα αγαπάμε/θα αγαπούμε	έχουμε αγαπήσει	είχαμε αγαπήσει	θα έχουμε αγαπήσει
θα αγαπάτε	έχετε αγαπήσει	είχατε αγαπήσει	θα έχετε αγαπήσει
θα αγαπάνε/θα αγαπούν(ε)	έχουν(ε) αγαπήσει	είχαν(ε) αγαπήσει	θα έχουν(ε) αγαπήσει

Υποτακτική

Εξακολουθητική	Συνοπτική	Συντελεσμένη
να αγαπώ/να αγαπάω	να αγαπήσω	να έχω αγαπήσει
να αγαπάς	να αγαπήσεις	να έχεις αγαπήσει
να αγαπά/να αγαπάει	να αγαπήσει	να έχει αγαπήσει
να αγαπάμε/να αγαπούμε	να αγαπήσουμε	να έχουμε αγαπήσει
να αγαπάτε	να αγαπήσετε	να έχετε αγαπήσει
να αγαπάνε/να αγαπούν(ε)	να αγαπήσουν(ε)	να έχουν(ε) αγαπήσει

Άλλοι τύποι

να αγαπούσα…
να αγάπησα…
να είχα αγαπήσει…

Προστακτική

Εξακολουθητική	Συνοπτική
αγάπα	αγάπησε
αγαπάτε	αγαπήστε

Παθητική Φωνή

Οριστική

Ενεστώτας	Παρατατικός	Αόριστος	Συνοπτικός Μέλλοντας
αγαπιέμαι αγαπιέσαι αγαπιέται αγαπιόμαστε αγαπιέστε/αγαπιόσαστε αγαπιούνται	αγαπιόμουν(α) αγαπιόσουν(α) αγαπιόταν(ε) αγαπιόμασταν/αγαπιόμαστε αγαπιόσασταν/αγαπιόσαστε αγαπιόνταν(ε)/ αγαπιόντουσαν/ αγαπιούνταν(ε)	αγαπήθηκα αγαπήθηκες αγαπήθηκε αγαπηθήκαμε αγαπηθήκατε αγαπήθηκαν/ αγαπηθήκανε	θα αγαπηθώ θα αγαπηθείς θα αγαπηθεί θα αγαπηθούμε θα αγαπηθείτε θα αγαπηθούν(ε)
Εξακολουθητικός Μέλλοντας	**Παρακείμενος**	**Υπερσυντέλικος**	**Συντελεσμένος Μέλλοντας**
θα αγαπιέμαι θα αγαπιέσαι θα αγαπιέται θα αγαπιόμαστε θα αγαπιέστε/ θα αγαπιόσαστε θα αγαπιούνται	έχω αγαπηθεί έχεις αγαπηθεί έχει αγαπηθεί έχουμε αγαπηθεί έχετε αγαπηθεί έχουν(ε) αγαπηθεί	είχα αγαπηθεί είχες αγαπηθεί είχε αγαπηθεί είχαμε αγαπηθεί είχατε αγαπηθεί είχαν(ε) αγαπηθεί	θα έχω αγαπηθεί θα έχεις αγαπηθεί θα έχει αγαπηθεί θα έχουμε αγαπηθεί θα έχετε αγαπηθεί θα έχουν(ε) αγαπηθεί

Υποτακτική

Εξακολουθητική	Συνοπτική	Συντελεσμένη
να αγαπιέμαι να αγαπιέσαι να αγαπιέται να αγαπιόμαστε να αγαπιέστε/να αγαπιόσαστε να αγαπιούνται	να αγαπηθώ να αγαπηθείς να αγαπηθεί να αγαπηθούμε να αγαπηθείτε να αγαπηθούν(ε)	να έχω αγαπηθεί να έχεις αγαπηθεί να έχει αγαπηθεί να έχουμε αγαπηθεί να έχετε αγαπηθεί να έχουν(ε) αγαπηθεί

Άλλοι τύποι
να αγαπιόμουν(α)… να αγαπήθηκα… να είχα αγαπηθεί…

Προστακτική

Εξακολουθητική	Συνοπτική
– –	αγαπήσου αγαπηθείτε

Έτσι κλίνονται: *απαντώ, βαστώ, βουτώ, γελώ, γεννώ, γλεντώ, διψώ, κολλώ, κρατώ, κρεμώ, κυβερνώ, μελετώ, μετρώ, μιλώ, νικώ, ξενυχτώ, ξεχνώ, ξυπνώ, πατώ, πεινώ, περνώ, περπατώ, πετώ, πηδώ, πουλώ, προτιμώ, ρωτώ, σταματώ, τραβώ, φυσώ, χαιρετώ, χαλώ, χτυπώ* κ.ά.

Τάξη 2: θεωρώ

Ενεργητική Φωνή

Οριστική

Ενεστώτας	Παρατατικός	Αόριστος	Συνοπτικός Μέλλοντας
θεωρώ	θεωρούσα	θεώρησα	θα θεωρήσω
θεωρείς	θεωρούσες	θεώρησες	θα θεωρήσεις
θεωρεί	θεωρούσε	θεώρησε	θα θεωρήσει
θεωρούμε	θεωρούσαμε	θεωρήσαμε	θα θεωρήσουμε
θεωρείτε	θεωρούσατε	θεωρήσατε	θα θεωρήσετε
θεωρούν(ε)	θεωρούσαν(ε)	θεώρησαν/θεωρήσανε	θα θεωρήσουν(ε)

Εξακολουθητικός Μέλλοντας	Παρακείμενος	Υπερσυντέλικος	Συντελεσμένος Μέλλοντας
θα θεωρώ	έχω θεωρήσει	είχα θεωρήσει	θα έχω θεωρήσει
θα θεωρείς	έχεις θεωρήσει	είχες θεωρήσει	θα έχεις θεωρήσει
θα θεωρεί	έχει θεωρήσει	είχε θεωρήσει	θα έχει θεωρήσει
θα θεωρούμε	έχουμε θεωρήσει	είχαμε θεωρήσει	θα έχουμε θεωρήσει
θα θεωρείτε	έχετε θεωρήσει	είχατε θεωρήσει	θα έχετε θεωρήσει
θα θεωρούν(ε)	έχουν(ε) θεωρήσει	είχαν(ε) θεωρήσει	θα έχουν(ε) θεωρήσει

Υποτακτική

Εξακολουθητική	Συνοπτική	Συντελεσμένη
να θεωρώ	να θεωρήσω	να έχω θεωρήσει
να θεωρείς	να θεωρήσεις	να έχεις θεωρήσει
να θεωρεί	να θεωρήσει	να έχει θεωρήσει
να θεωρούμε	να θεωρήσουμε	να έχουμε θεωρήσει
να θεωρείτε	να θεωρήσετε	να έχετε θεωρήσει
να θεωρούν(ε)	να θεωρήσουν(ε)	να έχουν(ε) θεωρήσει

Άλλοι τύποι

να θεωρούσα…
να θεώρησα…
να είχα θεωρήσει…

Προστακτική

Εξακολουθητική	Συνοπτική
–	θεώρησε
θεωρείτε	θεωρήστε

Παθητική Φωνή

Οριστική

Ενεστώτας	Παρατατικός	Αόριστος	Συνοπτικός Μέλλοντας
θεωρούμαι	[θεωρούμουν][1]	θεωρήθηκα	θα θεωρηθώ
θεωρείσαι	[θεωρούσουν]	θεωρήθηκες	θα θεωρηθείς
θεωρείται	θεωρούνταν(ε)	θεωρήθηκε	θα θεωρηθεί
θεωρούμαστε	[θεωρούμασταν]	θεωρηθήκαμε	θα θεωρηθούμε
θεωρείστε	[θεωρούσασταν]	θεωρηθήκατε	θα θεωρηθείτε
θεωρούνται	θεωρούνταν(ε)	θεωρήθηκαν/θεωρηθήκανε	θα θεωρηθούν

Εξακολουθητικός Μέλλοντας	Παρακείμενος	Υπερσυντέλικος	Συντελεσμένος Μέλλοντας
θα θεωρούμαι	έχω θεωρηθεί	είχα θεωρηθεί	θα έχω θεωρηθεί
θα θεωρείσαι	έχεις θεωρηθεί	είχες θεωρηθεί	θα έχεις θεωρηθεί
θα θεωρείται	έχει θεωρηθεί	είχε θεωρηθεί	θα έχει θεωρηθεί
θα θεωρούμαστε	έχουμε θεωρηθεί	είχαμε θεωρηθεί	θα έχουμε θεωρηθεί
θα θεωρείστε	έχετε θεωρηθεί	είχατε θεωρηθεί	θα έχετε θεωρηθεί
θα θεωρούνται	έχουν(ε) θεωρηθεί	είχαν(ε) θεωρηθεί	θα έχουν(ε) θεωρηθεί

Υποτακτική

Εξακολουθητική	Συνοπτική	Συντελεσμένη
να θεωρούμαι	να θεωρηθώ	να έχω θεωρηθεί
να θεωρείσαι	να θεωρηθείς	να έχεις θεωρηθεί
να θεωρείται	να θεωρηθεί	να έχει θεωρηθεί
να θεωρούμαστε	να θεωρηθούμε	να έχουμε θεωρηθεί
να θεωρείστε	να θεωρηθείτε	να έχετε θεωρηθεί
να θεωρούνται	να θεωρηθούν	να έχουν(ε) θεωρηθεί

Άλλοι τύποι
[να θεωρούμουν]…
να θεωρήθηκα…
να είχα θεωρηθεί…

Προστακτική

Εξακολουθητική	Συνοπτική
–	θεωρήσου
–	θεωρηθείτε

Έτσι κλίνονται και τα: *αποτελώ*, *ζω*, *μπορώ*, *παρακαλώ*, *προσπαθώ*, *συγχωρώ* κ.ά.
(Προσοχή: Μερικά δε σχηματίζουν παθητική φωνή!)

1. Οι τύποι σε αγκύλες δε χρησιμοποιούνται συχνά.

Μερικά ρήματα της Β΄ συζυγίας κλίνονται σύμφωνα και με τις δύο τάξεις. Έχουμε, δηλαδή:

ακολουθώ – ακολουθάς/ακολουθείς
– ακολουθάει/ακολουθεί

Τέτοια ρήματα είναι τα: *ακολουθώ*, *κυκλοφορώ*, *προχωρώ*, *συζητώ*, *συμπαθώ*, *τηλεφωνώ*, *χωρώ* κ.ά.

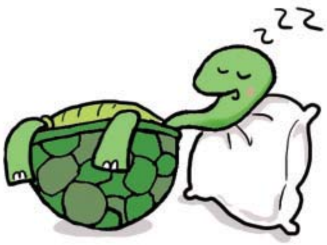

Τα ρήματα *κοιμάμαι*, *λυπάμαι*, *φοβάμαι* και *θυμάμαι* ακολουθούν τον σχηματισμό των ρημάτων της Β΄συζυγίας – Τάξης 2, αλλά διαφέρουν σε αρκετούς τύπους του ενεστώτα και παρατατικού οριστικής (και της υποτακτικής):

Π.χ. κοιμάμαι – κοιμάσαι – κοιμάται – κοιμόμαστε – κοιμάστε – κοιμούνται
κοιμόμουν – κοιμόσουν – κοιμόταν – κοιμόμασταν – κοιμόσασταν – κοιμούνταν

Δ. Σχηματισμός ρημάτων σε -άγω, -βάλλω

Να και κάτι που πρέπει να προσέξουμε:
Μερικά ρήματα της γλώσσας μας σχηματίζονται με βάση το αρχαίο ρήμα **άγω**, που σημαίνει *οδηγώ*:

παράγω, προάγω, διάγω, περιάγω, διεξάγω, εισάγω, εξάγω κ.ά.

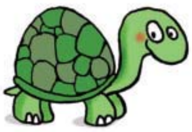

Τι σημαίνουν αυτά τα ρήματα;

Προσέχω πολύ στον σχηματισμό των ρημάτων αυτών. Όταν δηλώνω εξακολουθητικές – επαναλαμβανόμενες ενέργειες (όταν δηλαδή έχουμε εξακολουθητικό – επαναλαμβανόμενο ποιόν ενεργείας) χρησιμοποιώ το θέμα «αγ-».

Η χώρα μας θα εξάγει λάδι στην Ευρώπη για πολλές ακόμα δεκαετίες.

Ο γνωστός αρχιμουσικός το είχε πάρει απόφαση: «Θέλουμε να διεξάγουμε το Φεστιβάλ Μότσαρτ κάθε χρόνο...».

Όταν, όμως, δηλώνω συνοπτικές – στιγμιαίες ενέργειες (όταν δηλαδή έχουμε συνοπτικό – στιγμιαίο ποιόν ενεργείας), χρησιμοποιώ το θέμα «αγαγ-».

Την ερχόμενη εβδομάδα η χώρα μας θα εξαγάγει 500 τόνους λάδι στην Ευρώπη.

Ο γνωστός αρχιμουσικός συμπλήρωσε: «...φέτος όμως, λόγω οικονομικών προβλημάτων, δε θα διεξαγάγουμε το φεστιβάλ αυτό».

Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με τα ρήματα που προέρχονται από το αρχαίο ρήμα **βάλλω**: περιβάλλω, διαβάλλω, καταβάλλω, υποβάλλω, επιβάλλω, αμφιβάλλω, προσβάλλω κ.ά.

Κι αυτά τι να σημαίνουν, άραγε;

Τα ρήματα αυτά σχηματίζουν τους εξακολουθητικούς – επαναλαμβανόμενους τύπους με το θέμα «βάλλ-».

Η μητέρα περιβάλλει τα παιδιά της με αγάπη.
Ο Ορέστης ανέβαλλε συστηματικά το μάθημα της κιθάρας τις τελευταίες τέσσερις εβδομάδες.

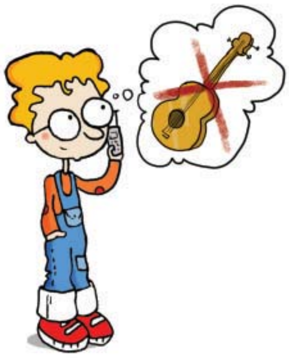

Σχηματίζουν όμως τους συνοπτικούς – στιγμιαίους τύπους από το θέμα «βαλ-» (με ένα λάμδα λιγότερο).

Είμαστε σίγουροι ότι οι νέοι συνάδελφοί σου θα σε περιβάλουν με αγάπη, αμέσως μόλις αναλάβεις εργασία, την επόμενη Δευτέρα.
Ο Ορέστης ανέβαλε το μάθημα της κιθάρας χτες.

Ε. Συνηρημένα ρήματα

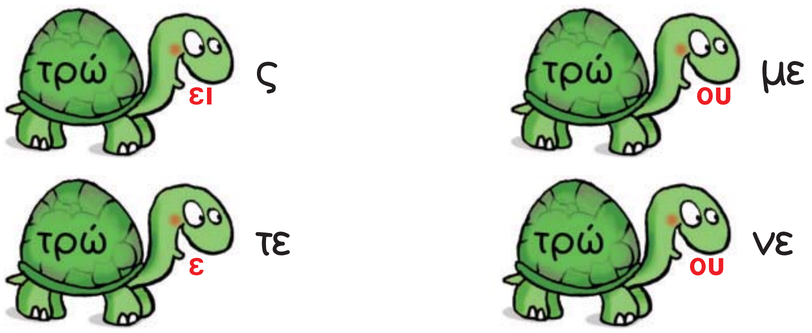

Ορισμένα ρήματα κλίνονται με καταλήξεις που προέρχονται από συναίρεση. Τα ρήματα αυτά λοιπόν τα λέμε **συνηρημένα**.

Ας σημειώσω την οριστική του ενεστώτα αυτών των ρημάτων για να μην μπερδεύομαι...

Οριστική Ενεστώτα			
τρώω	**λέω**	**ακούω**	**φταίω**
τρώω	λέω	ακούω	φταίω
τρως	λες	ακούς	φταις
τρώει	λέει	ακούει	φταίει
τρώμε	λέμε	ακούμε	φταίμε
τρώτε	λέτε	ακούτε	φταίτε
τρώνε	λένε	ακούνε	φταίνε

Στην κατηγορία αυτή ανήκουν και τα ρήματα *κλαίω*, *καίω*, *πάω*.

ΣΤ. Ελλειπτικά, απρόσωπα & ανώμαλα ρήματα

Ελλειπτικά ρήματα

Μερικά ρήματα δε σχηματίζουν όλους τους τύπους. Συνήθως, τους λείπουν οι συνοπτικοί τύποι. Αυτά είναι τα:

ανήκω, είμαι, οφείλω, περιμένω, τρέμω, χρωστώ, ξέρω, μάχομαι, έχω, ευθύνομαι κ.ά.

Απρόσωπα ρήματα

Έχουν μόνο Γ΄ πρόσωπο ενικού και υποκείμενό τους δεν είναι κάποιο πρόσωπο, ζώο, πράγμα κτλ. (Ονοματική Φράση) αλλά μια ολόκληρη πρόταση:

πρέπει → [να ψήσουμε τις πατάτες σε σιγανή φωτιά]
πρόκειται → [να πάω διακοπές τον Αύγουστο]

Μερικά προσωπικά ρήματα χρησιμοποιούνται ως απρόσωπα όταν δηλώνουν καιρικά ή φυσικά φαινόμενα. Στην περίπτωση αυτή δεν έχουν υποκείμενο:

βρέχει, νυχτώνει, χιονίζει, φέγγει, χαράζει, χειμωνιάζει, βροντάει, φυσάει

Ανώμαλα ρήματα

Το ρήμα *είμαι* κλίνεται ως εξής:

Το ρήμα *είμαι*				
Οριστική			**Υποτακτική**	
Ενεστώτας	**Παρατατικός**	**Μέλλοντας**		
είμαι είσαι είναι είμαστε είστε/είσαστε είναι	ήμουν(α) ήσουν(α) ήταν(ε) ήμαστε/ήμασταν ήσαστε/ήσασταν ήταν(ε)	θα είμαι θα είσαι θα είναι θα είμαστε θα είστε/είσαστε θα είναι	να είμαι να είσαι να είναι να είμαστε να είστε/είσαστε να είναι	να ήμουν(α) να ήσουν(α) να ήταν(ε) να ήμαστε/ήμασταν να ήσαστε/ήσασταν να ήταν(ε)

Ορισμένα ρήματα σχηματίζονται με τρόπο που δεν μπορούμε να προβλέψουμε. Για τα ρήματα αυτά βλέπω τον πίνακα ανώμαλων ρημάτων στο παράρτημα του βιβλίου μου.

Τι θα θυμάμαι για... τα ρήματα

1. Τα ρήματα έχουν **πρόσωπο**, **αριθμό**, **χρονική βαθμίδα**, **ποιόν ενεργείας**, **χρόνο** και **φωνή**.
2. Τα ρήματα μπορεί να είναι **μεταβατικά**, **αμετάβατα** ή **συνδετικά**.
3. Το *έχω* λέγεται **βοηθητικό ρήμα** γιατί μας βοηθάει να σχηματίσουμε τους συντελεσμένους χρόνους.
4. Ανάλογα με τον τρόπο κλίσης τους, τα ρήματα χωρίζονται σε δύο **συζυγίες** (Α΄ και Β΄ συζυγία).

Τι να θυμάμαι όταν γράφω

- **-είστε**, **-ήστε**, **-ίστε**
  Το Β΄ πληθυντικό πρόσωπο του ενεστώτα παθητικής φωνής των ρημάτων Β΄ συζυγίας – Τάξης 2 γράφεται με **ει** (θεωρ**εί**στε).
  Το Β΄ πληθυντικό πρόσωπο συνοπτικής προστακτικής ενεργητικής φωνής των ρημάτων Β΄ συζυγίας – Τάξης 1 γράφεται με **η** (αγαπ**ή**στε).
  Το Β΄ πληθυντικό πρόσωπο συνοπτικής προστακτικής ενεργητικής φωνής των ρημάτων Α΄ συζυγίας – Τάξης 4 (σε -ίζω) γράφεται με **ι** (δροσ**ί**στε).
- *άγω*, *βάλλω*
  Τα ρήματα που έχουν ως βάση το αρχαίο ρήμα *άγω* σχηματίζουν τους εξακολουθητικούς – επαναλαμβανόμενους τύπους από το θέμα **αγ-** και τους συνοπτικούς – στιγμιαίους τύπους από το θέμα **αγαγ-**.
  Τα ρήματα που έχουν ως βάση το αρχαίο ρήμα *βάλλω* σχηματίζουν τους εξακολουθητικούς – επαναλαμβανόμενους τύπους από το θέμα **βαλλ-** και τους συνοπτικούς – στιγμιαίους τύπους από το θέμα **βαλ-**.

ΕΝΟΤΗΤΑ 11
Δίνω περισσότερες πληροφορίες για ανθρώπους, ζώα, πράγματα και καταστάσεις με έναν ακόμη τρόπο

Οι μετοχές

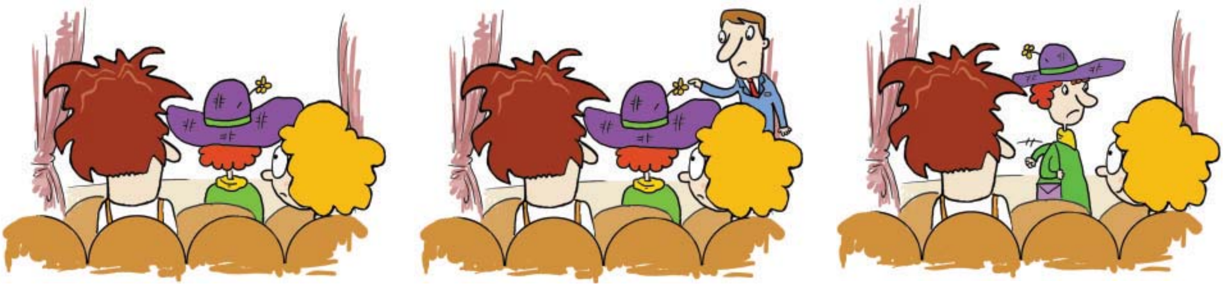

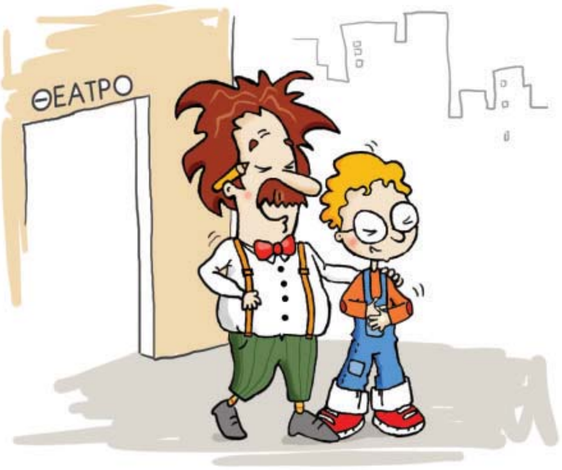

Πώς ήταν οι άνθρωποι στο θέατρο;
Ο Ορέστης και ο Βρασίδας ήταν **στενοχωρημένοι**, επειδή δεν μπορούσαν να παρακολουθήσουν την παράσταση.
Ο ταξιθέτης ήταν **νευριασμένος** με την κυρία.
Η κυρία ήταν **θυμωμένη**.

Πώς έφυγαν από το θέατρο;
Η κυρία με το τεράστιο καπέλο έφυγε από την παράσταση **τρέχοντας**.
Ο Ορέστης και ο Βρασίδας έφυγαν **γελώντας**.

Προσέξατε κάτι;

Οι παραπάνω λέξεις έχουν φτιαχτεί από ρήματα:

θυμώνω ⟶ θυμωμένος
νευριάζω ⟶ νευριασμένος

τρέχω ⟶ τρέχοντας
γελώ ⟶ γελώντας

Οι λέξεις αυτές είναι **μετοχές**. Φτιάχνονται από ρήματα και τις χρησιμοποιούμε για να δώσουμε **περισσότερες πληροφορίες** είτε για το πώς γίνεται αυτό που περιγράφει το **ρήμα** είτε για κάποια **ονοματική φράση**.

Βλέπω ότι άλλες μετοχές κλίνονται και άλλες όχι.

Ο κ. Βρασίδας είναι **θυμωμένος**.

Η κυρία είναι **θυμωμένη**.

Το χελωνάκι είναι **θυμωμένο**.

Ο κ. Βρασίδας έφυγε **τρέχοντας**.

Η κυρία έφυγε **τρέχοντας**.

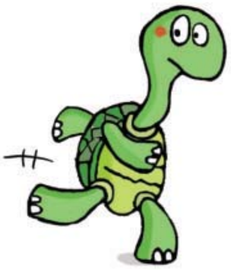

Το χελωνάκι έφυγε **τρέχοντας**.

ΜΕΤΟΧΕΣ ⟶ Είναι **κλιτές** (με κατάληξη -μενος, -μενη, -μενο) ή **άκλιτες** (με κατάληξη -οντας/-ώντας) λέξεις που παράγονται από ρήματα.

11.1 Κλιτή μετοχή

Δεν πρόφτασε να τελειώσει τη φράση της και το αγόρι έτρεξε στο κελάρι. Αναποδογύρισε ό,τι είχε εκεί. Δε βρήκε τίποτα. Τρεχάτος και **σκονισμένος** ανέβηκε στο πρώτο πάτωμα, άνοιξε ό,τι ντουλάπι, συρτάρι, σεντούκι ή κοφίνι βρίσκονταν στον πύργο, μα πάλι δε βρήκε τίποτα. Σαν γάτα σκαρφάλωσε στην όρθια ξύλινη σκάλα της σοφίτας κι εκεί, αφού σκάλισε παντού, χώθηκε ως τη μέση σ' ένα παλιοσέντουκο, σαράβαλο, **μουχλιασμένο** και **σαρακοφαγωμένο**. Στο τέλος έβγαλε από κάτω από μια στοίβα παλιόχαρτα **κιτρινιασμένα** και **ζαρωμένα**, ένα **κουρελιασμένο** μακρύ βιβλίο, με το εξώφυλλο **μισοφαγωμένο** από τα ποντίκια και τόσο σκονισμένο, που τα εξωτερικά χρυσά γράμματα μόλις διαβάζονταν πια.

Παραμύθι χωρίς όνομα, Π. Σ. Δέλτα

Η **κλιτή μετοχή** μοιάζει με το επίθετο, γιατί κατά κανόνα συνοδεύει ουσιαστικά και τα προσδιορίζει.

Φτιάχνω κλιτές μετοχές αν προσθέσω τις καταλήξεις **-μένος**/**-μένη**/**-μένο** στο ρήμα:

κιτρινίζω ⟶ *κιτρινισμένος, -η, -ο*
ζαρώνω ⟶ *ζαρωμένος, -η, -ο*

Οι κλιτές μετοχές κλίνονται όπως τα επίθετα σε **-ος, -η, -ο**.

Πολλές φορές, λέξεις που ξεκίνησαν ως κλιτές μετοχές γίνονται ουσιαστικά:
το κρατούμενο, τα χρωστούμενα, το ενδεχόμενο, το περιεχόμενο κ.ά.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 29 Φτιάχνω στο τετράδιό μου κλιτές μετοχές από τα ρήματα:

νυστάζω, κουράζω, απελπίζω, ιδρώνω, κυκλώνω, κλαίω, πεινάω, διψάω

11.2 Άκλιτη μετοχή

– Σας παρακαλώ, μήπως ξέρετε πού είναι η οδός Ορφέως; Περπάτησα σ' όλους τους γύρω δρόμους **ψάχνοντας**, **ρωτώντας** και **διαβάζοντας** όλες τις πινακίδες, αλλά πουθενά! Ένας τροχονόμος με διαβεβαίωσε πως είναι κάπου εδώ κοντά. Δεν μπορώ να καταλάβω τι συμβαίνει.
– Η Ορφέως είναι χιλιόμετρα μακριά από δω. Τροχονόμο λέτε τον κύριο που στέκεται στη γωνία, **φορώντας** κράνος, **κρατώντας** μια σφυρίχτρα και **κουνώντας** τα χέρια του δεξιά αριστερά;
– Ναι, ακριβώς.
– Μα αυτός δεν είναι τροχονόμος. Γυμναστής είναι. Στέκεται εκεί **περιμένοντας** τους άλλους

που τρέχουν μαζί του, **κάνοντάς** τους νόημα να βιαστούν. Φοράει το κράνος για προστασία. Μια γλάστρα από ένα μπαλκόνι προσγειώθηκε στο κεφάλι του τις προάλλες, **αφήνοντάς** του ένα τεράστιο καρούμπαλο. Ο καημένος! Από το χτύπημα φαίνεται δεν ξέρει τι λέει!

Η **άκλιτη μετοχή** προσδιορίζει το ρήμα όπως κάνει και το επίρρημα. Δηλαδή, μας δίνει περισσότερες πληροφορίες για τον τρόπο ή τον χρόνο που γίνεται η ενέργεια του ρήματος.

Φτιάχνω άκλιτες μετοχές αν κολλήσω την κατάληξη **-οντας**/**-ώντας** στο ρήμα:

διαβάζ-ω ⟶ *διαβάζ* + *οντας* = *διαβάζοντας*
ρωτ-ώ ⟶ *ρωτ* + *ώντας* = *ρωτώντας*

Η άκλιτη μετοχή ονομάζεται αλλιώς **γερούνδιο.**

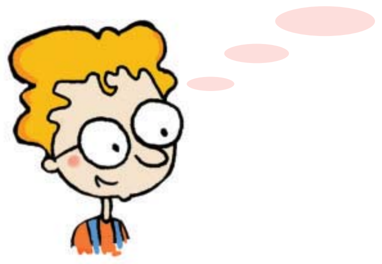

Τι θα θυμάμαι για... τις μετοχές

1. Φτιάχνονται από ρήματα κι έχουν κατάληξη *-μένος, -μένη, -μένο* (η **κλιτή** μετοχή) και *-οντας/-ώντας* (η **άκλιτη** μετοχή).
2. Η κλιτή μετοχή κλίνεται όπως τα επίθετα σε *-ος, -η, -ο* και λειτουργεί όπως τα επίθετα (δηλαδή συνοδεύει ουσιαστικά και τα προσδιορίζει).
3. Η άκλιτη μετοχή λειτουργεί σαν επίρρημα (μας δίνει μια πληροφορία για τον τρόπο και τον χρόνο που γίνεται η ενέργεια του ρήματος).

Τι να θυμάμαι όταν γράφω

1. Η κατάληξη της κλιτής μετοχής γράφεται:
   α) με **ωμέγα** όταν η μετοχή είναι παροξύτονη
   π.χ. δηλ**ω**μένος, πληγ**ω**μένος, φαγ**ω**μένος
   β) με **όμικρον** όταν η μετοχή είναι προπαροξύτονη
   π.χ. εργαζ**ό**μενος, αυξαν**ό**μενος
   (Εξαιρούνται μερικά ρήματα της Β΄ συζυγίας που σχηματίζουν προπαροξύτονη κλιτή μετοχή σε -ώμενος, π.χ. τιμ**ώ**μενος.)
2. Η κατάληξη της άκλιτης μετοχής γράφεται:
   α) με **ωμέγα** όταν τονίζεται
   π.χ. γελ**ώ**ντας, ζητ**ώ**ντας, μιλ**ώ**ντας
   β) με **όμικρον** όταν δεν τονίζεται
   π.χ. τρέχ**ο**ντας, πίν**ο**ντας, τρώγ**ο**ντας, λύν**ο**ντας

ΕΝΟΤΗΤΑ 12
Δίνω περισσότερες πληροφορίες για μια ενέργεια ή κατάσταση

Το επίρρημα

Η Αγγελίνα έφυγε για τη Θεσσαλονίκη.

Ο κ. Βρασίδας ξέχασε τα γυαλιά του.

Ο φίλοι του Ορέστη πέρασαν το ποτάμι.

Αυτές οι πληροφορίες δεν είναι αρκετές! Εγώ θέλω να ξέρω κι άλλες πληροφορίες. Θέλω να ξέρω **πότε** έφυγε η Αγγελίνα, **πού** ξέχασε τα γυαλιά του ο θείος Βρασίδας και **πώς** κατάφεραν οι φίλοι μου να περάσουν στην απέναντι όχθη του ποταμού. Πώς μπορώ να το κάνω αυτό;

Με πολλούς τρόπους:

1. Με δευτερεύουσες προτάσεις (ενότητα 16.4)
2. Με προθετικές φράσεις – προσδιορισμούς (ενότητα 16.2 Γ)
3. Με τα **επιρρήματα** (άκλιτες λέξεις). Για δες:

   Η Αγγελίνα έφυγε για τη Θεσσαλονίκη **χτες**.
   Ο κ. Βρασίδας ξέχασε τα γυαλιά του **κάπου**.
   Οι φίλοι του Ορέστη πέρασαν το ποτάμι **εύκολα**.

ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ ⟶ Είναι άκλιτες λέξεις που συνοδεύουν τα ρήματα και τα προσδιορίζουν δίνοντάς μας πληροφορίες για τον τόπο, τον χρόνο, τον τρόπο, την ποσότητα. Τα επιρρήματα, επίσης, συνδέουν προτάσεις (χωρίς να είναι σύνδεσμοι).

12.1 Είδη επιρρημάτων

Με επιρρήματα μπορούμε να περιγράψουμε πολλές διαφορετικές ιδιότητες της πράξης που δηλώνει το ρήμα. Έτσι, έχουμε διαφορετικές ομάδες επιρρημάτων.

Τοπικά επιρρήματα: **Πού;**	πού, εδώ, εκεί, πέρα, μακριά, κοντά, σιμά, δίπλα, μέσα, πάνω, κάτω, απέναντι, παντού, κάπου, πουθενά, ψηλά, χαμηλά, δεξιά, αριστερά, πλάι, γύρω, έξω, μεταξύ, αναμεταξύ, μπροστά, μπρος, πίσω, βόρεια, νότια, ανατολικά, δυτικά, χάμω κ.ά.
Χρονικά επιρρήματα: **Πότε;**	πότε, τώρα, τότε, πριν, μετά, σήμερα, αύριο, χτες, μεθαύριο, πέρ[υ]σι, φέτος, απόψε, αργά, νωρίς, οποτεδήποτε, όποτε, άλλοτε, κάποτε, ύστερα, έπειτα, επιτέλους, κιόλας, αμέσως, σπάνια, συχνά, τακτικά, πότε πότε κ.ά.
Τροπικά επιρρήματα: **Πώς;**	πώς, όπως, έτσι, αλλιώς, κάπως, καθόλου, οπωσδήποτε, μόνο, μαζί κ.ά.
Ποσοτικά επιρρήματα: **Πόσο;**	πόσο, όσο, τόσο, οσοδήποτε, κάμποσο, κάπως, περισσότερο, πολύ, ελάχιστα, λίγο, τουλάχιστον, εξίσου, σχεδόν, λιγότερο, πάνω κάτω, καθόλου κ.ά.

Αρκετές φορές, τα επιρρήματα μπορεί να συνοδεύουν επίθετα:

Ο κ. Βρασίδας είναι **πάρα πολύ** έξυπνος.

Σχεδόν όλοι ήρθαν στο πάρτι του Ορέστη.

Άλλες φορές, τα επιρρήματα προσδιορίζουν όχι το ρήμα αλλά ολόκληρη την πρόταση:

Ευτυχώς, προλάβαμε το πλοίο.

Ειλικρινά, δεν ξέρω πώς να σας ευχαριστήσω.

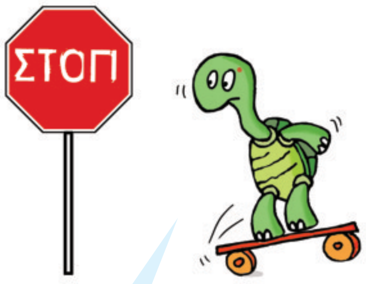

Τα επιρρήματα που προσδιορίζουν μια πρόταση λέγονται **προτασιακά επιρρήματα**. Τέτοια είναι τα: *απλώς*, *βέβαια*, *ίσως*, *πραγματικά*, *σίγουρα*, *τελικά*, *φυσικά* κ.ά.

12.2 Επιρρήματα σε -α και -ως

Πολλά επιρρήματα σε **-α** σχηματίζονται από τον πληθυντικό του ουδετέρου των επιθέτων.
τα **ωραία** παιδιά → Περάσαμε **ωραία**.
τα **παράξενα** αντικείμενα → Συμπεριφερόταν **παράξενα**.

Μερικά επιρρήματα σχηματίζονται και με την κατάληξη **-ως**:
Τα χελωνάκια **συνήθως** τρομάζουν.
Ευτυχώς, συνήθισε.

Αρκετά επιρρήματα έχουν τύπους και σε -ως και σε -α χωρίς διαφορά στη σημασία.

Παραπονιέται **αδίκως** / **άδικα**.
Σπανίως / **σπάνια** εμφανίζεται.

Οι τύποι σε -ως χρησιμοποιούνται κυρίως σε επίσημο ύφος.

Προσοχή όμως! Αρκετά επιρρήματα έχουν τύπους και σε -ως και σε -α με **διαφορετική** σημασία!

π.χ. Η πυροσβεστική έφτασε **αμέσως** (=πολύ γρήγορα) στον τόπο της πυρκαγιάς.
Εν όψει των εκλογών, ο υποψήφιος δήμαρχος κατέβηκε στην κεντρική λαχαναγορά για να επικοινωνήσει **άμεσα** (=χωρίς μεσολάβηση άλλων) με τους εμπόρους και τους καταναλωτές.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 30 Φτιάχνω στο τετράδιό μου προτάσεις που δείχνουν τη διαφορετική σημασία των παρακάτω επιρρημάτων:

απλώς – απλά, εκτάκτως – έκτακτα, ευχαρίστως – ευχάριστα, τελείως – τέλεια

12.3 Παραθετικά επιρρημάτων

Μερικές φορές, όμως, θέλω να εκφράσω σύγκριση και στα επιρρήματα:

– Ορέστη, φέρε μου σε παρακαλώ το βαζάκι με το γλυκό.
– Πού είναι;
– Χαμηλά, στο ράφι της κουζίνας.
– Δεν το βρίσκω. Είναι κοντά στο μπολ με τα φρούτα;
– Όχι, **χαμηλότερα**.
– Εκεί που έχεις ένα βαζάκι που λέει «ζάχαρη»;
– Όχι, όχι, ακόμα **πιο χαμηλά**.
– Α, το βρήκα. Ε, μα ήταν **πάρα πολύ χαμηλά**, γι' αυτό δεν το βρήκα εύκολα.

Τα παραθετικά των επιρρημάτων μοιάζουν με εκείνα των επιθέτων.

Ο συγκριτικός βαθμός σχηματίζεται:

- είτε μονολεκτικά, με τις καταλήξεις -ότερα και -ύτερα:
  ωραία – ωραιότερα
  βαθιά – βαθύτερα
- είτε περιφραστικά, με τη λέξη *πιο*:
  ωραία – πιο ωραία
  βαθιά – πιο βαθιά

Ο υπερθετικός σχηματίζεται:

- είτε μονολεκτικά, με τις καταλήξεις -ότατα, -ύτατα:
  ωραία – ωραιότατα
  βαθιά – βαθύτατα

- είτε περιφραστικά, με τα επιρρήματα *πολύ*, *πάρα πολύ*:
  ωραία – πολύ ωραία
  βαθιά – πάρα πολύ βαθιά

Τα παραθετικά των επιρρημάτων που δεν προέρχονται από επίθετα σχηματίζονται μόνο περιφραστικά, δηλ.κάτω – πιο κάτω, μπροστά – πιο μπροστά.

Τι θα θυμάμαι για... τα επιρρήματα

1. Τα επιρρήματα μπορεί να είναι **τοπικά**, **χρονικά**, **τροπικά**, **ποσοτικά**.
2. Μερικά επιρρήματα σχηματίζονται από επίθετα με την κατάληξη -α ή -ως.
3. Κάποια επιρρήματα σχηματίζουν παραθετικά.

ΕΝΟΤΗΤΑ 13
Δηλώνω σχέσεις ανάμεσα σε φράσεις

Η πρόθεση

13.1 Απλές και σύνθετες προθέσεις

Προσέχω τη διαφορά:

πριν } από το μάθημα
μετά

ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ⟶ Είναι μικρές άκλιτες λέξεις που συνοδεύουν μια ονοματική (ή προθετική) φράση (βλ. ενότητα 16.2) και μαζί με αυτή δηλώνουν διάφορες ιδιότητες (τόπο, χρόνο, τρόπο, προέλευση κ.ά.). Μερικές προθέσεις χρησιμοποιούνται και στην παραγωγή/σύνθεση λέξεων (βλ. ενότητα 17.2).

Οι προθέσεις της γλώσσας μας είναι οι:
αντί, **από**, **για**, **δίχως**, **εναντίον**, **εξαιτίας**, **έως**, **ίσαμε**, **κατά**, **λόγω**, **με**, **μετά**, **μεταξύ**, **μέχρι**, **παρά**, **πριν**, **προς**, **σαν**, **σε**, **χωρίς**, **ως**

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 31 Φτιάχνω στο τετράδιό μου φράσεις με τις παραπάνω προθέσεις.

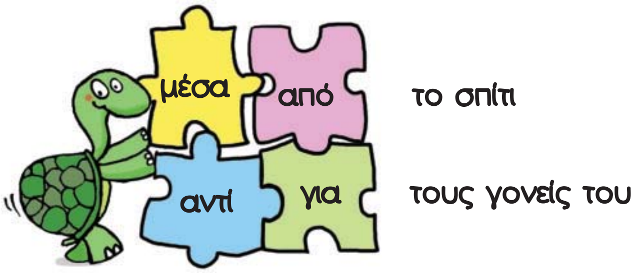

Όταν συνδυάζουμε ένα επίρρημα ή μια πρόθεση με μια άλλη πρόθεση, φτιάχνουμε μια **σύνθετη πρόθεση**. Δηλαδή:

μέσα + από + το σπίτι
επίρρημα **πρόθεση**
σύνθετη πρόθεση

αντί + για + τους γονείς του
πρόθεση **πρόθεση**
σύνθετη πρόθεση

13.2 Λόγιες προθέσεις

Πολλές φορές, χρησιμοποιούμε στον λόγο μας προθέσεις και προθετικές φράσεις που προέρχονται από παλιότερες μορφές της γλώσσας μας. Αυτές είναι οι προθέσεις:

δια, **εκ**, **επί**, **εν**, **περί**, **προ**, **υπέρ**, **υπό**, **ανά**

Αυτές τις χρησιμοποιούμε συνήθως σε σύνθετες λέξεις ή σε στερεότυπες εκφράσεις:
προ Χριστού, προ-βάδισμα, εκ γενετής, εκ-λέγω

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 32 Βρίσκω τι σημαίνουν οι παρακάτω εκφράσεις:

1. Εκ περιτροπής...
2. Άνευ αποδοχών..
3. Επί ίσοις όροις ....
4. Υπό εξέταση ....
5. Δια της βίας ....

ΕΝΟΤΗΤΑ 14
Πώς ενώνω λέξεις, φράσεις και προτάσεις;

Σύνδεσμοι και μόρια

14.1 Σύνδεσμοι

Δεν ένιωθα καλά, **αλλά** είπαν όλοι **πως** είναι αργά **και** πρέπει να με αφήσουν να κοιμηθώ **και πως** αύριο θα είμαι περδίκι. Αντί να κοιμηθώ, άρχισα **κι** εγώ να πετάω από το ένα δωμάτιο στο άλλο **κι** έβλεπα από ψηλά τα έπιπλα **και** τα ντουλάπια **και** τα φώτα. Δεν πήρα, **όμως**, καλά τη στροφή στην κουζίνα, χτύπησα στο μεγάλο ντουλάπι **κι** έπεσα από ψηλά **κι** έβαλα τις φωνές. Μου έβαλαν θερμόμετρο **και** είπαν **πως** ψήνομαι στον πυρετό **και** μου έβαλαν πετσέτες με κρύο νερό στο κεφάλι **και** είπαν να κοιμηθούν μαζί μου, **γιατί** φοβόντουσαν να κοιμηθούν μόνοι τους, **και** το πρωί **που** ξύπνησα, στο κρεβάτι μου κοιμόταν η μαμά καθιστή, ο μπαμπάς με παπούτσια **και** καπέλο, η θεία Γαζία με το κέντημα αγκαλιά **κι** η Δωροθέα με το ξεσκονόπανο.

Κυρ. Ντελόπουλος,
Ο Άκης και οι άλλοι (διασκευή)

ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ ⟶ Είναι άκλιτες λέξεις με τις οποίες μπορώ να **συνδέσω**:
α) λέξεις (παπούτσια **και** καπέλο)
β) φράσεις (τα έπιπλα **και** τα ντουλάπια **και** τα φώτα)
γ) προτάσεις (Είπαν να κοιμηθούν μαζί μου, **γιατί** φοβόντουσαν να κοιμηθούν μόνοι τους.)

Ο Ορέστης στεκόταν πολλή ώρα **και** χάζευε τις βιτρίνες.
Πήγε και στο τεράστιο εμπορικό κέντρο, **αλλά** πουθενά δε βρήκε αυτό που έψαχνε.
Άρχισε τότε να αναρωτιέται αν θα έπρεπε να φύγει **ή** να συνεχίσει το ψάξιμο.

Ο δάσκαλος είπε **ότι** θα ξεκινήσουν οι σχολικοί αγώνες στίβου.
Όλοι οι μαθητές ήθελαν να πάρουν μέρος, **γιατί** αγαπούσαν τον αθλητισμό.
Ο δάσκαλος, όμως, φοβόταν **μήπως** ορισμένοι γονείς δημιουργήσουν πρόβλημα.
Αν δεν έδιναν την έγκρισή τους όλοι οι γονείς, οι αγώνες θα αναβάλλονταν.
Όταν όλοι συμφώνησαν, οι αγώνες άρχισαν.
Τα παιδιά αγωνίστηκαν με τόσο ζήλο, **ώστε** σημειώθηκαν εξαιρετικά υψηλές επιδόσεις.

Για τις φράσεις και τις προτάσεις βλ. ενότητα 16

Α. Παρατακτικοί σύνδεσμοι

Οι παρατακτικοί σύνδεσμοι χρησιμοποιούνται για να συνδέσουν λέξεις, φράσεις ή προτάσεις. Γενικά, ενώνουν κύριες προτάσεις μεταξύ τους ή εξαρτημένες προτάσεις μεταξύ τους (**παρατακτική σύνδεση**). Οι παρατακτικοί σύνδεσμοι είναι οι εξής:

- **και** (**κι**)
- **ή**
- **είτε**
- **ούτε**
- **αλλά**, **μα**
- **όμως**

Ο σύνδεσμος **και** χρησιμοποιείται πολύ συχνά με τη σημασία «**επίσης**» (πριν από ονοματική φράση, επίθετο, επίρρημα ή προθετική φράση):

Π.χ. Ήρθαν **και** τα παιδιά.
(ονοματική φράση)

Β. Σύνδεσμοι που εισάγουν εξαρτημένες / δευτερεύουσες προτάσεις

Οι σύνδεσμοι αυτοί χρησιμοποιούνται για να συνδέσουν μια εξαρτημένη πρόταση με μια κύρια (**υποτακτική σύνδεση**). Οι πιο συνηθισμένοι είναι οι εξής:

- ειδικοί σύνδεσμοι: **ότι**, **πως**, **που**
- ερωτηματικοί σύνδεσμοι: **αν, μήπως**
- ενδοιαστικοί/διστακτικοί σύνδεσμοι: **μήπως, μη(ν)**
- υποθετικοί σύνδεσμοι: **αν**, **εάν**, **άμα**, **εφόσον**, **είτε… είτε**, **εκτός** (**κι**) **αν**
- χρονικοί σύνδεσμοι: **όταν**, **όποτε**, **μόλις**, **πριν**, **αφού**, **μετά που**, **ώσπου**, **μέχρι που**/**να**, **ενώ**, **καθώς**, **όσο**
- αιτιολογικοί σύνδεσμοι: **γιατί**, **διότι**, **επειδή**, **αφού**, **μια και**/**που**
- εναντιωματικοί – παραχωρητικοί σύνδεσμοι: **αν και, ενώ, μολονότι, κι ας, και να, και αν**
- αποτελεσματικοί σύνδεσμοι: **που**, **ώστε**

14.2 Μόρια

Η γλώσσα μας διαθέτει και μερικές μικρές άκλιτες λέξεις που ονομάζονται **μόρια**.

Τα πιο σημαντικά μόρια είναι:
- το μόριο του μέλλοντα **θα** (π.χ. θα γράφω, θα γράψω)
- τα μόρια της υποτακτικής **να** και **ας** (π.χ. να έρθουν, ας έρθουν)
- τα αρνητικά μόρια **δε(ν)** και **μη(ν)** (π.χ. δεν ήρθαν, να μην έρθουν)
- τα μόρια **ναι** και **όχι** (π.χ. Ναι, θα παίξω μπάλα. Όχι, δε θα παίξω μπάλα.)
- το δεικτικό μόριο **να** (π.χ. Να ένα ποδήλατο!)
- το παρακελευστικό/προτρεπτικό μόριο **για** (π.χ. Για κάτσε να σου πω!)

Τι θα θυμάμαι για... τους συνδέσμους

Υπάρχουν δύο κατηγορίες συνδέσμων, ανάλογα με το τι είδους προτάσεις συνδέουν:

α. **οι παρατακτικοί** σύνδεσμοι, που συνδέουν **όμοιες** προτάσεις (**παρατακτική σύνδεση**)

β. οι σύνδεσμοι που συνδέουν τις εξαρτημένες προτάσεις με τις κύριες (**υποτακτική σύνδεση**).

Τι να θυμάμαι όταν γράφω

1. Στον καθημερινό λόγο, το **και** γίνεται **κι** πριν από λέξη που αρχίζει με φωνήεν.

   Πρώτα έφαγε **κι έπειτα** διάβασε την εφημερίδα του.

2. Ο ειδικός σύνδεσμος **πως** δεν τονίζεται, ενώ το τροπικό επίρρημα **πώς** τονίζεται.

   Νόμισε **πως** (=ότι) τον είδε.

   Με ρώτησε **πώς** (=με ποιο τρόπο) ήρθα.

3. Ο ειδικός σύνδεσμος **που** δεν τονίζεται, ενώ το τοπικό επίρρημα **πού** τονίζεται.

   Βλέπεις **που** (=ότι) δεν τον σέβεται καθόλου;

   Ντίνα, **πού** (=σε ποιο μερος) θα φάτε το μεσημέρι;

4. Ο ειδικός σύνδεσμος **ότι** δεν παίρνει ποτέ υποδιαστολή, ενώ η αναφορική αντωνυμία **ό,τι** παίρνει πάντοτε υποδιαστολή.

   Δήλωσε **ότι** θα πάει.

   Φέρε μαζί σου **ό,τι** (=οτιδήποτε) θέλεις.

ΕΝΟΤΗΤΑ 15
Πώς δηλώνω συναισθήματα;

Επιφωνήματα

Ε! Ταξί!
Ε! Ταξί, ταξί! ...
Αμ δε! Περνά το ένα, περνά το άλλο, περνά και το παράλλο, σηκώνεις το χέρι, κατεβάζεις το χέρι, ξανασηκώνεις το χέρι, ξανακατεβάζεις το χέρι. **Ουφ πια!** Χριστέ μου! Και ξαναπερπάτημα και ξανασταμάτημα. **Α!** Να πετύχω ένα άδειο, παρακαλάς μες στο μυαλό σου. **Μακάρι!** Αλλά, **μπα!** Πού τέτοια τύχη! Λίγο πιο κάτω τσούρμο κόσμος, κακό... **Χμ!** Τι γίνεται εδώ; Συλλαλητήριο; Γάμος; Ανάσταση;
– Όχι, κύριε! Στάση λεωφορείου!
Ω! Το λεωφορείο! Τα λεωφορεία! Επίθεση! Γιουρούσι! Στρίμωγμα και πατίκωμα και πάστωμα και στοίβαγμα... «**Αχ!** Το χέρι μου!», «**Άου!** Το πόδι μου!», «**Ε!** Βλέπε και λίγο πού πατάς!» **Αμάν!** Δε χωράει ούτε βελόνι! Κι εσύ; Πάλι απέξω.
Ε! Ταξί, ταξί!...

Δημήτρης Ψαθάς, *Χαίρε Αθήνα*
(διασκευή)

ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΑ ⟶ Είναι άκλιτες λέξεις με τις οποίες μπορώ να εκφράσω τα συναισθήματά μου (δηλαδή τον θαυμασμό, τον πόνο, τη λύπη, τη στενοχώρια, την απορία μου), να πραγματοποιήσω πράξεις (π.χ. παρακίνηση, έπαινο, κάλεσμα, ευχή) ή να δηλώσω τη στάση μου σε μια κατάσταση (π.χ. άρνηση, ειρωνεία, δυσπιστία).

Οι κυριότερες κατηγορίες επιφωνημάτων είναι:
α. Όσα εκφράζουν **θαυμασμό**: Α!, ποπό!, ω! κ.ά.
β. Αυτά που εκφράζουν **απορία**: Α!, ο!, μπα!, ε; κ.ά.
γ. Όσα δείχουν **πόνο, λύπη ή στενοχώρια**: Αχ!, ω!, αμάν!, άου!, οχ!, αλίμονο!, α! κ.ά.
δ. Αυτά που εκφράζουν **ευχή**: Μακάρι!, είθε! κ.ά.
ε. Όσα δηλώνουν **έπαινο**: Μπράβο!, εύγε!, ζήτω! κ.ά.
στ. Όσα φανερώνουν **κάλεσμα**: Ε!, επ! κ.ά.
ζ. Όσα εκφράζουν **ειρωνεία**: Ε!, ου! κ.ά.
η. Όσα **παρακινούν και το αντίθετο**: Άντε!, ε!, άμε!, μαρς!, στοπ!, σουτ! κ.ά.
θ. Αυτά που δηλώνουν **άρνηση** ή **δυσπιστία**: Χμ!, μπα!, αμ δε! κ.ά.

Τι να θυμάμαι όταν γράφω

Στα επιφωνήματα βάζουμε συνήθως θαυμαστικό.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ

Συνθέτω φράσεις και προτάσεις

Σύνταξη

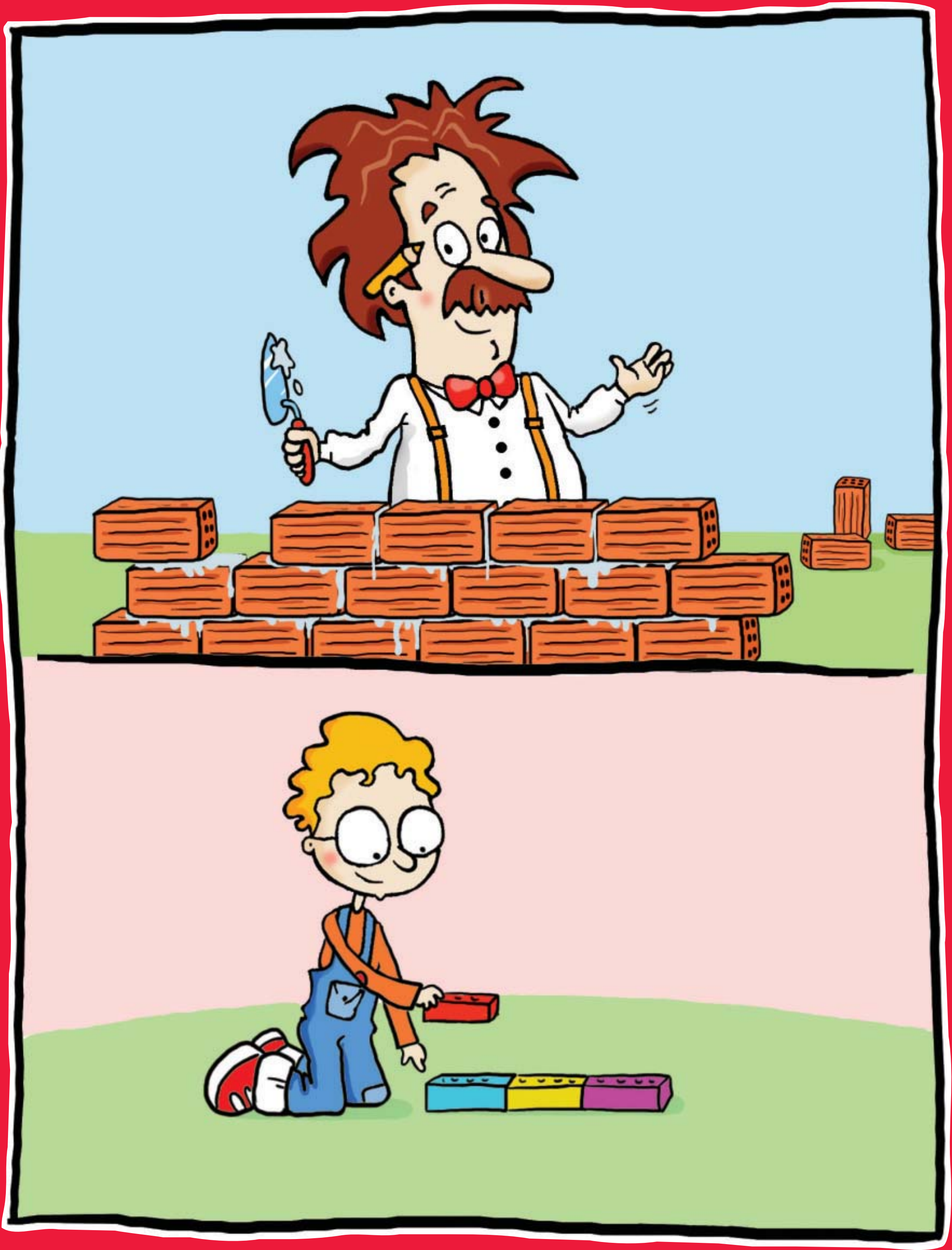

ΕΝΟΤΗΤΑ 16
Πώς συνθέτω φράσεις και προτάσεις;

16.1 Με την πρόταση συνδέω δύο φράσεις

Είδαμε πώς σχηματίζονται οι λέξεις και σε τι μας χρησιμεύουν. Όμως, στην καθημερινή μας επικοινωνία χρησιμοποιούμε συνήθως πολύ μεγαλύτερες κατασκευές λόγου, τις φράσεις και τις προτάσεις:

Πρόταση λέγεται μια σειρά από λέξεις η οποία περιλαμβάνει οπωσδήποτε ένα ρήμα και έχει δικό της, αυτοτελές νόημα.

Με την πρόταση παρουσιάζουμε τη σχέση μιας ονοματικής φράσης (ή της λέξης που την αντικαθιστά, π.χ. αντωνυμίας) με αυτά που περιγράφει το ρήμα (και η ρηματική φράση).

Η Μαρία	κοιμάται.
Ονοματική Φράση	Ρήμα

- Η ονοματική φράση αυτή είναι το «**υποκείμενο**» της πρότασης.
- Το ρήμα και οι λέξεις που πάνε μαζί του φτιάχνουν τη «**ρηματική φράση**».

Βρίσκουμε το **υποκείμενο** αν διαβάσουμε την πρόταση και μετά ρωτήσουμε «**ποιος**»/«**ποια**»/«**ποιο**»;
Π.χ. Ποια κοιμάται;
Η Μαρία

Το υποκείμενο είναι **πάντοτε** σε ονομαστική πτώση.

Η Μαρία — πηγαίνει στο σχολείο με τις φίλες της.

Υποκείμενο — Ρηματική Φράση

Ο αδελφός του Πέτρου — διάβαζε τα μαθήματά του μετά το μεσημέρι.

Υποκείμενο — Ρηματική Φράση

Μια πρόταση είναι μια σειρά λέξεων που έχει δικό της, ξεχωριστό νόημα, και περιέχει **ένα και μόνο** ρήμα.

Δηλαδή, είναι προτάσεις τα:

Ο γιατρός **έγραψε** τη συνταγή.
Η φίλη της μητέρας **μιλάει** Ισπανικά.

Δεν είναι προτάσεις τα:

Η φίλη της μητέρας   τη συνταγή

Μα, οι σειρές των λέξεων *η φίλη της μητέρας* ή *τη συνταγή* έχουν νόημα, κι ας μην είναι προτάσεις. Πώς να τις ονομάσω;

Η κάθε **πρόταση** φτιάχνεται από δύο μικρότερες ομάδες λέξεων, που τις λέμε **φράσεις**: π.χ. τη φράση «Ο αδελφός του Πέτρου» και τη φράση «διάβαζε τα μαθήματά του μετά το μεσημέρι». Την πρώτη τη λέμε **Ονοματική Φράση**, γιατί σχηματίζεται γύρω από το Ουσιαστικό και τη δεύτερη **Ρηματική Φράση**, γιατί σχηματίζεται γύρω από το Ρήμα.

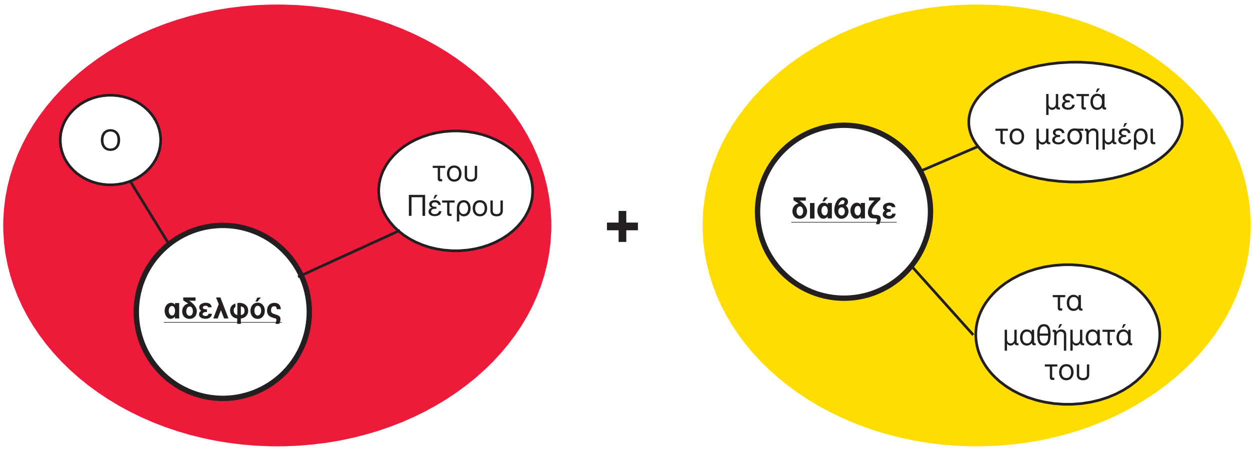

ΟΝΟΜΑΤΙΚΗ ΦΡΑΣΗ **ΡΗΜΑΤΙΚΗ ΦΡΑΣΗ**

Μια φράση αποτελείται από λέξεις. Μπορεί να περιέχει επίσης και άλλες, μικρότερες φράσεις. Έτσι, η φράση *ο αδελφός του Πέτρου* αποτελείται από ένα άρθρο (*ο*), ένα ουσιαστικό (*αδελφός*) και ακόμα μία φράση (*του Πέτρου*). Το κύριο συστατικό της φράσης *ο αδελφός του Πέτρου* είναι το ουσιαστικό *αδελφός*, που αποτελεί και τη βασική λέξη (τον πυρήνα) της Ονοματικής Φράσης.

Αλλά και η Ρηματική Φράση μπορεί να περιέχει μικρότερες φράσεις. Έτσι, η Ρηματική Φράση *διάβαζε τα μαθήματά του μετά το μεσημέρι* αποτελείται από το Ρήμα *διάβαζε*, τη φράση *τα μαθήματά του* και τη φράση *μετά το μεσημέρι*.

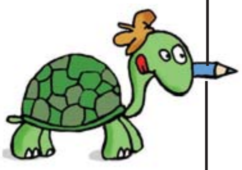

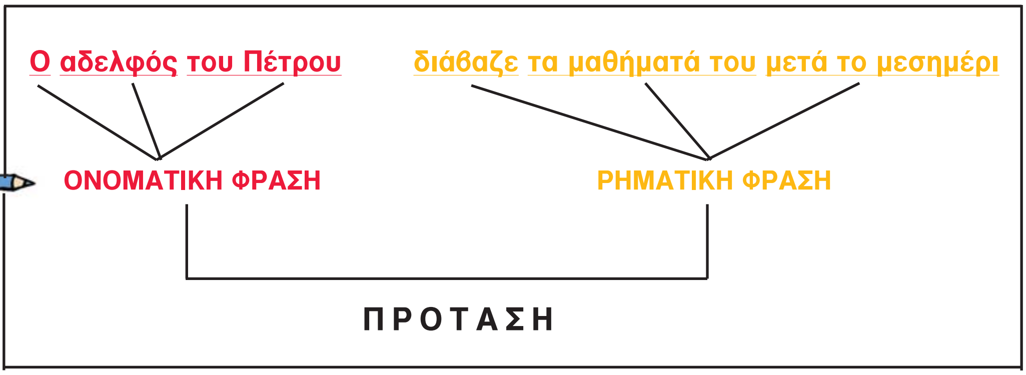

Βλέπουμε λοιπόν ότι η πρόταση αποτελείται από μια Ονοματική Φράση – Υποκείμενο και μια Ρηματική Φράση. Αυτές, όμως, μπορεί να περιέχουν μικρότερες φράσεις.

Τα σφηνοτουβλάκια μου κολλάνε το ένα πάνω στο άλλο και όλα μαζί φτιάχνουν μια στέρεη κατασκευή.

Ακριβώς! Η πρόταση φτιάχνεται όπως φτιάχνεται ένα σπίτι ή μια κατασκευή με σφηνοτουβλάκια. Οι φθόγγοι φτιάχνουν συλλαβές, οι συλλαβές φτιάχνουν λέξεις, οι λέξεις εντάσσονται σε φράσεις, οι φράσεις καταλήγουν σε μεγαλύτερες φράσεις και –τέλος– οι δύο πιο σημαντικές φράσεις, δηλαδή η Ονοματική Φράση – Υποκείμενο και η Ρηματική Φράση, μας δίνουν την πρόταση.

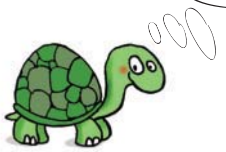

Ναι ναι, ξέρω. Θυμάμαι. Μετά οι προτάσεις δημιουργούν παραγράφους και οι παράγραφοι κείμενο… Τέλεια συνεργασία, δηλαδή!

Για να αναλύσω τη δομή της πρότασης...

Το λαίμαργο σκυλί έφαγε τα μελομακάρονα.

...Πρώτα βρίσκω τι μέρος του λόγου είναι κάθε λέξη.

Άρθρο	Επίθετο	Ουσιαστικό	Ρήμα	Άρθρο	Ουσιαστικό
Το	*λαίμαργο*	*σκυλί*	*έφαγε*	*τα*	*μελομακάρονα*

Μετά, ξεχωρίζω την **Ονοματική Φράση – Υποκείμενο** από τη **Ρηματική Φράση** (προσέχω όμως γιατί συχνά μέσα στη Ρηματική Φράση υπάρχουν και ολόκληρες ονοματικές φράσεις, όπως εδώ η φράση *τα μελομακάρονα*, που αποτελείται από ένα άρθρο και ένα ουσιαστικό):

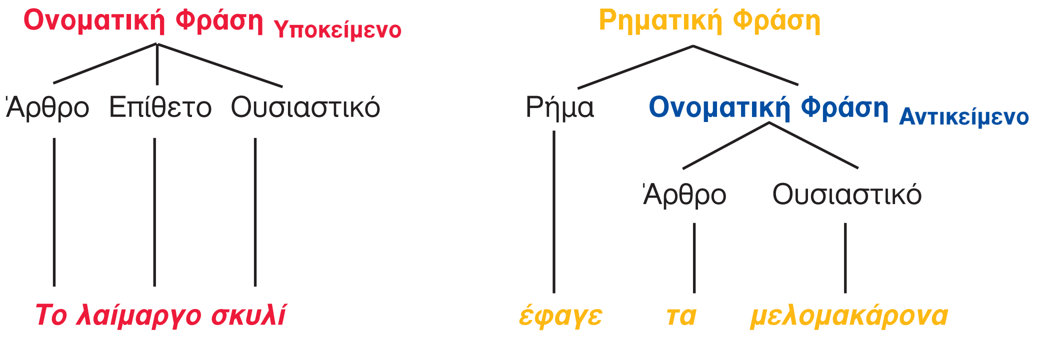

Θυμάμαι ότι για να βρω το **Υποκείμενο** ρωτάω *ποιος/ποια/ποιο*. Η απάντηση είναι το υποκείμενο. Για παράδειγμα, όταν ακούω την πρόταση «Το λαίμαργο σκυλί έφαγε τα μελομακάρονα», ρωτάω: «Ποιος;». Η απάντηση, δηλαδή η φράση «Το λαίμαργο σκυλί», είναι το **υποκείμενο** της πρότασης.

Το υπόλοιπο μέρος της πρότασης, δηλαδή η φράση «έφαγε τα μελομακάρονα», είναι η **Ρηματική Φράση**. Η Ρηματική Φράση, τώρα, μπορεί να περιέχει μια φράση που να απαντά στην ερώτηση *ποιον/ποια/τι* και να δείχνει το πρόσωπο, ζώο ή πράγμα που επηρεάζεται από την ενέργεια που μας δείχνει το ρήμα. Η φράση αυτή λέγεται **Αντικείμενο** (π.χ. «τα μελομακάρονα»). Για παράδειγμα, όταν ακούω την πρόταση «Το λαίμαργο σκυλί έφαγε τα μελομακάρονα», ρωτάω «Τι (έφαγε);» Η απάντηση, δηλαδή η φράση «τα μελομακάρονα», είναι το **αντικείμενο** της πρότασης.

Στο τέλος, ενώνω τις δύο μεγάλες φράσεις και φτιάχνω την πρόταση:

ΠΡΟΤΑΣΗ

- **Ονοματική Φράση** **Υποκείμενο**
  - Άρθρο — Επίθετο — Ουσιαστικό
  - ***Το λαίμαργο σκυλί***
- **Ρηματική Φράση**
  - Ρήμα — ***έφαγε***
  - **Ονοματική Φράση** **Αντικείμενο**
    - Άρθρο — ***τα***
    - Ουσιαστικό — ***μελομακάρονα***

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 33 Αναλύω στο τετράδιό μου τη δομή των προτάσεων, ακολουθώντας τα παραπάνω βήματα:

1. Η μητέρα αγαπάει τη λαϊκή μουσική.
2. Οι μικροί ερευνητές ρωτούν το καθετί.
3. Πολλοί αθλητές κάνουν μεγάλες θυσίες.

16.2 Τα είδη των φράσεων

Πιο πάνω, κάναμε λόγο για Ονοματικές και Ρηματικές Φράσεις. Ας δούμε τώρα τις φράσεις αυτές ξεχωριστά.

Α. Ονοματική Φράση

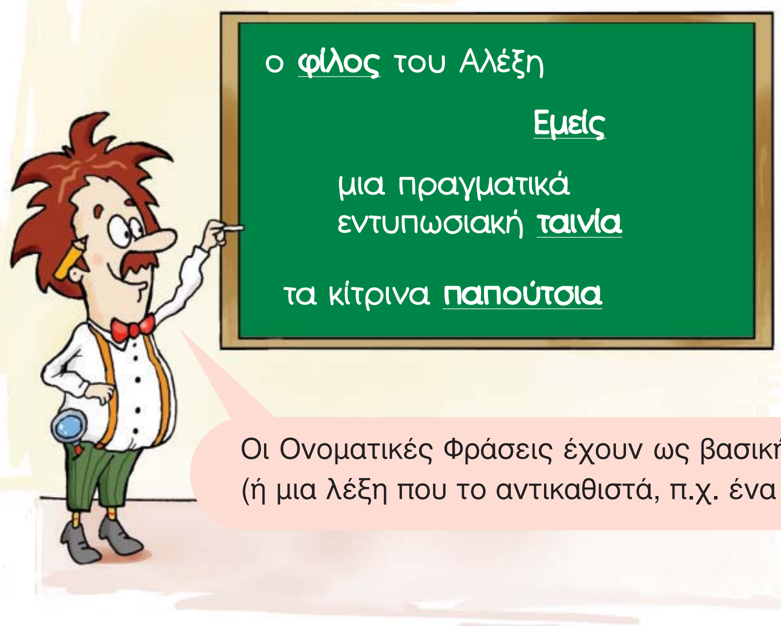

Οι Ονοματικές Φράσεις έχουν ως βασική τους λέξη ένα ουσιαστικό (ή μια λέξη που το αντικαθιστά, π.χ. ένα επίθετο ή μια αντωνυμία).

Οι ονοματικές φράσεις είναι συνήθως:

1. Υποκείμενα του ρήματος: Δείχνουν ποιος κάνει ή παθαίνει αυτό που λέει το ρήμα.

Η μητέρα του Γιώργου αγαπάει τη λαϊκή μουσική.
Ποιος αγαπάει τη λαϊκή μουσική; ⟶ Η μητέρα του Γιώργου

2. Αντικείμενα του ρήματος: Δείχνουν σε ποιον ή σε τι μεταβιβάζεται η ενέργεια του ρήματος.

Η μητέρα του Γιώργου αγαπάει **τη λαϊκή μουσική**.
Τι αγαπάει η μητέρα του Γιώργου; ⟶ Τη λαϊκή μουσική

Τα υποκείμενα είναι πάντα σε ονομαστική πτώση και τα αντικείμενα σε αιτιατική ή γενική!

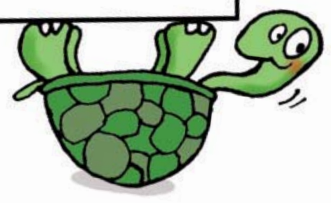

3. Κατηγορούμενα του ρήματος: Δίνουν μια **ιδιότητα** στο υποκείμενο και ακολουθούν πάντα ένα συνδετικό ρήμα (βλ. ενότητα 10.1 Γ).

Συνδετικά Ρήματα:
είμαι, γίνομαι, φαίνομαι, εκλέγομαι, λέγομαι κ.ά.

Ο Γιάννης είναι **σπουδαίος επιστήμονας**.
Τι **ιδιότητα** έχει ο Γιάννης; Σπουδαίος επιστήμονας.

Η Σοφία έγινε **τραγουδίστρια**.
Τι **ιδιότητα** έχει η Σοφία; Τραγουδίστρια.

Το κατηγορούμενο έχει την ίδια πτώση με την Ονοματική Φράση που προσδιορίζει.

Τι να θυμάμαι όταν γράφω

Το υποκείμενο, το αντικείμενο και το κατηγορούμενο δε χωρίζονται **ποτέ** με κόμμα από το ρήμα.

Η Σοφία χτενίζεται.
Φάγαμε φακές.
Ο Νίκος έγινε δάσκαλος.

Β. Ρηματική Φράση

Εγώ δεν **τολμώ να πιστέψω** στα μάτια μου. Παγωμένος από έκπληξη, **χάνω** πολύτιμο χρόνο. Δεν **είμαι** σίγουρος πώς **πρέπει να αντιδράσω. Να περιμένω** τον φιλαράκο μου τον Κοψονούρη, όπως **είχαμε συμφωνήσει**, ή **να πάρω** από πίσω τους κακοποιούς; Από τη μια η πεινασμένη κοιλίτσα μου, από την άλλη ένας συνάδελφος που **έχει** την ανάγκη μου. **Διστάζω** κάνα δυο δευτερόλεπτα, αλλά το **παίρνω** απόφαση. **Δίνω** ένα σάλτο και **αρχίζω να τρέχω** με όλη μου τη δύναμη πίσω από τη μοτοσικλέτα. Άδικος κόπος. Όσο και **να τρέχω**, η μοτοσικλέτα τρέχει ακόμα γρηγορότερα και σε λίγο **χάνεται** από τα μάτια μου στο βάθος του σκοτεινού δρόμου.

Ευγένιος Τριβιζάς,
Η τελευταία μαύρη γάτα

ΕΝΟΤΗΤΑ 16: Πώς συνδέτω φράσεις και προτάσεις;

Το ρήμα είναι το πιο βασικό στοιχείο της πρότασης. Βρίσκεται παντού! Χωρίς ρήμα και Ρηματική Φράση, πρόταση δεν υπάρχει. Μάλιστα, μερικές φορές όλη η πρόταση είναι ένα ρήμα:

– Τι κάνεις εκεί; **Κοιμάσαι**;
– Όχι.
– Τότε;
– **Ξεκουράζομαι**. **Σκέφτομαι**. **Ησυχάζω**. Αρκετά με τις φωνές σου.

Ε, στις περιπτώσεις αυτές καταλαβαίνουμε ποιο είναι το υποκείμενο από την κατάληξη του ρήματος: π.χ.
Κοιμά**σαι** ⟶ **εσύ**
Σκέφτ**ομαι** ⟶ **εγώ**

Τι μπορεί λοιπόν να περιέχει η ρηματική φράση;

1. Ένα μόνο ρήμα αμετάβατο
Κοιμάμαι.
Τρέχω.

2. Ένα ρήμα μεταβατικό και αντικείμενο
Παίζω μπάλα.
Βλέπω τηλεόραση.

3. Ένα ρήμα μεταβατικό με δύο αντικείμενα
Χαρίσαμε του Νίκου/στον Νίκο ένα βιβλίο.

Όταν το ρήμα έχει δύο αντικείμενα λέγεται **δίπτωτο**. Το ένα αντικείμενο τότε λέγεται **άμεσο** και το άλλο **έμμεσο** (βλ. ενότητα 10).

Έχω τα μάτια μου δεκατέσσερα, γιατί το αντικείμενο ενός ρήματος δεν είναι πάντα μια Ονοματική Φράση. Μπορεί να είναι και μια ολόκληρη πρόταση...

Η δασκάλα νόμιζε **[ότι τα παιδιά δεν είχαν καταλάβει την άσκηση]**.

4. Ένα ρήμα συνδετικό και το κατηγορούμενο
Είμαι σίγουρος.

Γ. Προθετική Φράση

Από το πρωί, ο χιονιάς έχει δημιουργήσει μεγάλα προβλήματα σε όσους κινούνται στο οδικό δίκτυο της χώρας. Η ανακοίνωση του υπουργείου **για τους συγγενείς των εγκλωβισμένων** άφηνε να εννοηθεί ότι πολλοί συνάνθρωποί μας θα έμεναν μέσα στα χιόνια και τις επόμενες ώρες, **παρά τις προσπάθειες των συνεργείων διάσωσης.**

Οι προθέσεις (βλ. ενότητα 13) συνδυάζονται με Ονοματικές Φράσεις και μας δίνουν Προθετικές Φράσεις:

από το πρωί
για τους συγγενείς των εγκλωβισμένων
παρά τις προσπάθειες των συνεργείων

Οι φράσεις αυτές παίζουν τον ρόλο του προσδιορισμού, δηλαδή δεν είναι απαραίτητα συστατικά της πρότασής μας, όπως είναι π.χ. το υποκείμενο και το ρήμα, αλλά μας δίνουν παραπάνω πληροφορίες ή κάνουν πιο σαφή τον λόγο μας:

Από το πρωί, ο χιονιάς έχει δημιουργήσει μεγάλα προβλήματα.

ο χιονιάς: Ονοματική Φράση – Υποκείμενο
έχει δημιουργήσει μεγάλα προβλήματα: Ρηματική Φράση

Οι Προθετικές Φράσεις που αποτελούνται από επίρρημα + πρόθεση + ονοματική φράση λέγονται **Σύνθετες Προθετικές Φράσεις** (βλ. και ενότητα 13.1).

Μέσα(επίρρημα) από(πρόθεση) [το παλιό σπίτι](ονοματική φράση)
Πέρα(επίρρημα) από(πρόθεση) [τη φαντασία μας](ονοματική φράση)
Πάνω(επίρρημα) σε(πρόθεση) [ένα ράφι](ονοματική φράση)

Δ. Επιρρηματική Φράση

Τα επιρρήματα (βλ. ενότητα 12) φτιάχνουν συνήθως μόνα τους (ή –πιο σπάνια– μαζί με άλλο ένα επίρρημα) Επιρρηματικές Φράσεις. Αυτές προσδιορίζουν:

Α. Ρήματα: Φάγαμε **αρκετά καλά**. – Δουλεύει **πολύ**. – Τραγουδάει **ωραία**.
Β. Επίθετα: **πάρα πολύ** όμορφη – **εντελώς** ανοργάνωτος – **λιγότερο** σωστός
Γ. Ουσιαστικά: η **κάτω** πόρτα – ο **τότε** υπουργός
Δ. Αριθμητικά: **σχεδόν** δεκαεφτά φορές – **περίπου** έναν μήνα
Ε. Ολόκληρες προτάσεις: **Ευτυχώς**, δεν ταλαιπωρηθήκαμε. – **Ειλικρινά**, το ξέχασα.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 34

Βρίσκω διάφορα είδη φράσεων (Ονοματικές, Ρηματικές, Προθετικές και Επιρρηματικές Φράσεις) στο παρακάτω κείμενο και τα γράφω στο τετράδιό μου σε αντίστοιχα κουτάκια:

Έξω ψιλόβρεχε. Η σόμπα καίει, ο επιτηρητής πίσω απ' τον πάγκο νυσταγμένος. Αντιγράφω στο ριγωτό χαρτί απ' το χοντρό μαύρο βιβλίο. Μυρίζω την υγρασία. Ο γλόμπος φωτίζει ασθενικά την αίθουσα. Ακούω το μολύβι μου στο χαρτί. Όσα δεν καταλαβαίνω, τα παραλείπω. Ο επιτηρητής του αναγνωστηρίου με κοιτάζει. Δεν ξέρω ότι το επάγγελμά του είναι βιβλιοθηκάριος. Ούτε μπορώ να προβλέψω ότι θα έλθει η εποχή που θα μυθοποιήσω τις επισκέψεις μου σε αυτόν τον χώρο.

Μάρω Δούκα *Απ' τον χυμό των αμυγδάλων του Θεού*

16.3 Τα είδη των προτάσεων

Α. Ξεχωρίζω τις προτάσεις με βάση τα συστατικά τους

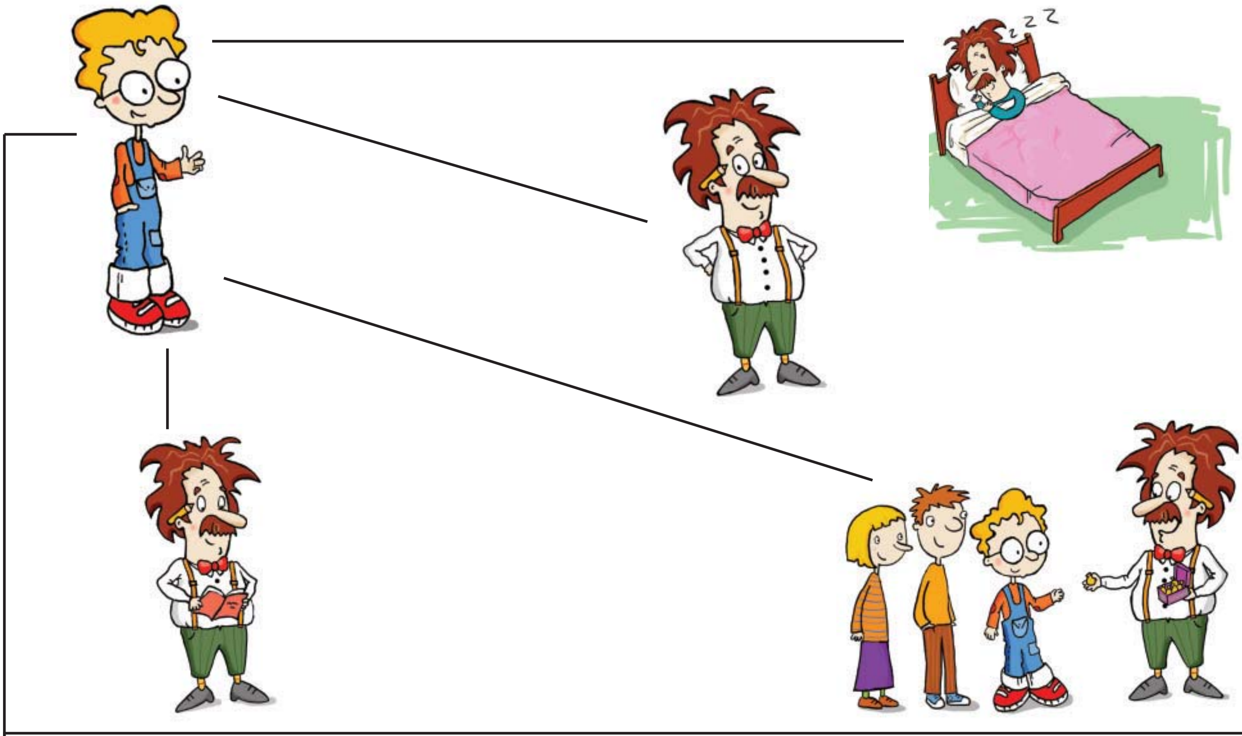

Με τη Ρηματική Φράση μπορώ να πω τι κάνει ο Βρασίδας:

Ο Βρασίδας… (Α) κοιμάται (Ρήμα$_{\text{αμετάβατο}}$)
Ο Βρασίδας… (Β) διαβάζει ένα βιβλίο (Ρήμα$_{\text{μεταβατικό}}$ + αντικείμενο)
Ο Βρασίδας… (Γ) είναι χαρούμενος (Ρήμα$_{\text{συνδετικό}}$ + κατηγορούμενο)
Ο Βρασίδας… (Δ) δίνει γλυκά στους φίλους μου (Ρήμα$_{\text{δίπτωτο}}$ + άμεσο αντικείμενο + έμμεσο αντικείμενο)

Όταν μια απλή Ονοματική Φράση – Υποκείμενο (π.χ. ο Βρασίδας) συνδυάζεται με κάποιο από τα είδη Ρηματικής Φράσης (Α, Β, Γ, Δ), τότε μας δίνει μια **απλή πρόταση**, δηλαδή μια πρόταση με τα απολύτως απαραίτητα!

Ο Βρασίδας + κοιμάται.
Ο Βρασίδας + διαβάζει ένα βιβλίο.
Ο Βρασίδας + είναι χαρούμενος.
Ο Βρασίδας + δίνει γλυκά στους φίλους μου.

Αντίθετα, αν χρησιμοποιήσουμε **προσδιορισμούς** (δηλαδή λέξεις που δεν είναι απαραίτητες, αλλά μας δίνουν επιπλέον πληροφορίες για άλλες λέξεις) για να εμπλουτίσουμε τον λόγο μας, τότε η πρότασή μας λέγεται **επαυξημένη**:

Ο θείος μου **ο Πέτρος** κοιμάται **από το πρωί**.
Η πωλήτρια ήθελε να πουλήσει στην κυρία Δανάη ένα **απαίσιο** φόρεμα **από τον καιρό του Νώε**.

Οι λέξεις με τα πράσινα στοιχεία είναι προσδιορισμοί. Αν τους αφαιρέσουμε, μας μένει η απλή πρόταση.

Ο θείος μου κοιμάται.
Η πωλήτρια ήθελε να πουλήσει στην κυρία Δανάη ένα φόρεμα.

Απλή πρόταση +
προσδιορισμοί =
Επαυξημένη πρόταση

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 35

Βρίσκω ποιες από τις παρακάτω προτάσεις είναι επαυξημένες και υπογραμμίζω τους προσδιορισμούς:

1. Ο Φάνης ήταν διάσημος γιατρός.
2. Ο Πέτρος έτρωγε χωρίς να σκέφτεται τις επιπτώσεις στην υγεία του.
3. Η Μαρία αγόρασε μια κούκλα από το πολυκατάστημα χτες το απόγευμα.
4. Η Σοφία απόκτησε ένα πανέμορφο αγοράκι.

Δυο φράσεις λέμε ότι συνδέονται **παρατακτικά** όταν ενώνονται με τους παρατακτικούς συνδέσμους, βλ. ενότητα 14.1 Α (π.χ. *και*). Αυτό μας δείχνει ότι αυτές οι φράσεις πάνε μαζί και παίζουν τον ίδιο ρόλο μέσα στην πρόταση.

Ο Ορέστης και η Αγγελίνα πήγαν στον κινηματογράφο.

Ονοματική Φράση + Ονοματική Φράση
Υποκείμενο *Υποκείμενο*

Ο δάσκαλος είναι υπομονετικός και καλοσυνάτος.

Κατηγορούμενο + *Κατηγορούμενο*

Η πρόταση στην οποία κάποιος κύριος όρος (υποκείμενο, αντικείμενο, κατηγορούμενο) συνδέεται παρατακτικά με κάποιον όμοιό του λέγεται **σύνθετη**.

Συχνά, για να δώσουμε ζωντάνια και αμεσότητα στον λόγο μας ή για λόγους συντομίας, παραλείπουμε ορισμένα από τα κύρια συστατικά των προτάσεων, όπως, π.χ. το υποκείμενο, όταν εύκολα εννοείται...

Αγόρασα ένα μολύβι. (= Εγώ αγόρασα ένα μολύβι.)

Ή ακόμα και το ρήμα:
– Ποιος έχει σειρά;
– Εγώ. (= Εγώ έχω σειρά.)

Τέτοιες προτάσεις τις λέμε **ελλειπτικές**.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 36

Βρίσκω ποιες από τις παρακάτω προτάσεις είναι επαυξημένες και ποιες σύνθετες, και τις σημαδεύω με ένα σταυρό:

	επαυξημένη	σύνθετη
1. Η Μαρία και ο Νίκος αγόρασαν σπίτι.		
2. Η Ελένη είναι καλή μαθήτρια.		
3. Ο καινούριος διευθυντής του σχολείου είναι χαμογελαστός και φιλικός.		
4. Οι δεινόσαυροι εξαφανίστηκαν πριν από εκατοντάδες χρόνια.		

Α.1 Η σειρά των συστατικών της απλής πρότασης

Η απλή πρόταση περιέχει μια Ονοματική Φράση – Υποκείμενο και μια Ρηματική Φράση. Συνήθως, η Ρηματική Φράση αποτελείται από ένα ρήμα και μια Ονοματική Φράση – Αντικείμενο. Λέμε, λοιπόν, ότι το **Υποκείμενο**, το **Ρήμα** και το **Αντικείμενο** είναι τα **κύρια συστατικά** της πρότασης. Για να τα γράψω σε καρτελάκια!

η Αγγελίνα	έφαγε	την καρυδόπιτα
Υποκείμενο	Ρήμα	Αντικείμενο

Ας αλλάξω, τώρα, τη σειρά στα καρτελάκια μου!

η Αγγελίνα	έφαγε	την καρυδόπιτα
έφαγε	η Αγγελίνα	την καρυδόπιτα
έφαγε	την καρυδόπιτα	η Αγγελίνα
την καρυδόπιτα	έφαγε	η Αγγελίνα
την καρυδόπιτα	η Αγγελίνα	έφαγε
η Αγγελίνα	την καρυδόπιτα	έφαγε

Όλες οι σειρές βγάζουν νόημα!

Η σειρά των κύριων συστατικών μέσα στην πρόταση δεν επηρεάζει τη σημασία της. Δηλαδή, οι έξι προτάσεις που έφτιαξες, Ορέστη, έχουν περίπου το ίδιο νόημα. Υπάρχει λοιπόν ελευθερία στη σειρά των συστατικών μέσα σε μια πρόταση. Ωστόσο, κάθε σειρά χρησιμοποιείται σε διαφορετικές περιστάσεις επικοινωνίας.

ΕΝΟΤΗΤΑ 16: Πώς συνθέτω φράσεις και προτάσεις;

Όταν ρωτάμε κάτι για το οποίο δεν ξέρουμε τίποτα, η απάντηση που θα μας δώσουν έχει την εξής σειρά συστατικών: Υποκείμενο – Ρήμα – Αντικείμενο ή Ρήμα – Υποκείμενο – Αντικείμενο.

Η Αγγελίνα	έφαγε	την καρυδόπιτα.
Υποκείμενο	Ρήμα	Αντικείμενο
Έφαγε	η Αγγελίνα	την καρυδόπιτα.
Ρήμα	Υποκείμενο	Αντικείμενο

Στην περίπτωση αυτή, η απάντηση μας δίνει μια εντελώς νέα πληροφορία/είδηση.

Όταν θέλουμε να δώσουμε έμφαση στο αντικείμενο, μπορούμε να αλλάξουμε τη σειρά των λέξεων· να φέρουμε το αντικείμενο στην αρχή της πρότασης. Τότε, μάλιστα, το προφέρουμε πιο δυνατά:

Την καρυδόπιτα	έφαγε	η Αγγελίνα.
Αντικείμενο	Ρήμα	Υποκείμενο

Τι θα θυμάμαι για... τη σειρά των συστατικών της πρότασης

Η πιο ουδέτερη σειρά των συστατικών μέσα σε μια πρόταση είναι
Υποκείμενο – Ρήμα – Αντικείμενο (Υ-Ρ-Α) ή
Ρήμα – Υποκείμενο – Αντικείμενο (Ρ-Υ-Α)

Αν θέλουμε όμως να τονίσουμε ιδιαίτερα κάποιο στοιχείο της πρότασης, μπορούμε να αλλάξουμε τη σειρά των συστατικών.

Β. Ξεχωρίζω τις προτάσεις ανάλογα με το αν εξαρτώνται από άλλες ή όχι

Υπάρχει άλλος τρόπος να χωρίσω τις προτάσεις;

Φυσικά! Ανάλογα με το αν μπορούν να σταθούν μόνες τους στον λόγο ή όχι. Οι προτάσεις διακρίνονται σε **κύριες** και **εξαρτημένες / δευτερεύουσες**. Οι κύριες έχουν αυτοτελές νόημα και μπορούν να σταθούν μόνες τους.

Π.χ. Η παράταξή μας μετά τις εκλογές θα φροντίσει για το μέλλον του τόπου.
Ποιος θέλει να προχωρήσουμε μπροστά;
Δώστε μας την ψήφο σας την ερχόμενη Κυριακή!

Προσέχω! Οι κύριες προτάσεις μπορεί να είναι και **ερωτηματικές**. Να δηλώνουν δηλαδή μια ερώτηση του ομιλητή προς τον ακροατή:

Θέλετε να προχωρήσουμε μπροστά;
Ποιος θέλει να προχωρήσουμε μπροστά;

Και οι εξαρτημένες;

Ο Νίκος είπε ότι θα πάει στη συναυλία.
[εξαρτημένη πρόταση – αντικείμενο του *είπε*]
Ο Πέτρος ρώτησε ποιο ήταν το θρανίο του.
[εξαρτημένη πρόταση – αντικείμενο του *ρώτησε*]
Τα παιδιά ξύπνησαν όταν είχε πια ξημερώσει.
[εξαρτημένη πρόταση – προσδιορισμός χρόνου]
Ο Βασίλης σπούδασε για να μορφωθεί.
[εξαρτημένη πρόταση – προσδιορισμός σκοπού]

Οι εξαρτημένες προτάσεις συμπληρώνουν τις κύριες προτάσεις και είτε λειτουργούν ως όροι τους (υποκείμενα, αντικείμενα) είτε μας δίνουν μια πληροφορία για τις συνθήκες μέσα στις οποίες πραγματοποιείται αυτό που δείχνει η κύρια πρόταση. Οι εξαρτημένες προτάσεις δε στέκονται μόνες τους στον λόγο.

Άρα, οι κύριες προτάσεις μοιάζουν με το ισόγειο μιας πολυκατοικίας. Μπορεί να σταθεί και μόνο του χωρίς στήριξη από άλλους ορόφους. Οι εξαρτημένες προτάσεις μοιάζουν τα διαμερίσματα των επάνω ορόφων. Πρέπει να στηρίζονται πάνω στο ισόγειο και δεν μπορούν να σταθούν από μόνα τους!

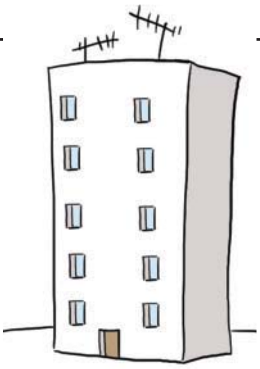

Οι εξαρτημένες προτάσεις ξεκινούν (ή –όπως λέμε– εισάγονται) με μερικές ξεχωριστές λέξεις, τους **συνδέσμους** (βλ. ενότητα 14.1 Β). Αυτές οι λέξεις συνδέουν τις εξαρτημένες με τις κύριες προτάσεις. Οι σύνδεσμοι, επίσης, μας δείχνουν τι λογής είναι οι εξαρτημένες προτάσεις.

Αν οι εξαρτημένες προτάσεις είναι τα διαμερίσματα των επάνω όροφων μιας πολυκατοικίας, οι σύνδεσμοι που τις εισάγουν είναι τα κλειδιά! Χωρίς το κατάλληλο κλειδί δεν μπορούμε να προχωρήσουμε από το ισόγειο και να μπούμε σε ένα διαμέρισμα του επάνω ορόφου! Άρα, κάθε εξαρτημένη πρόταση πρέπει να εισάγεται με τον κατάλληλο σύνδεσμο.

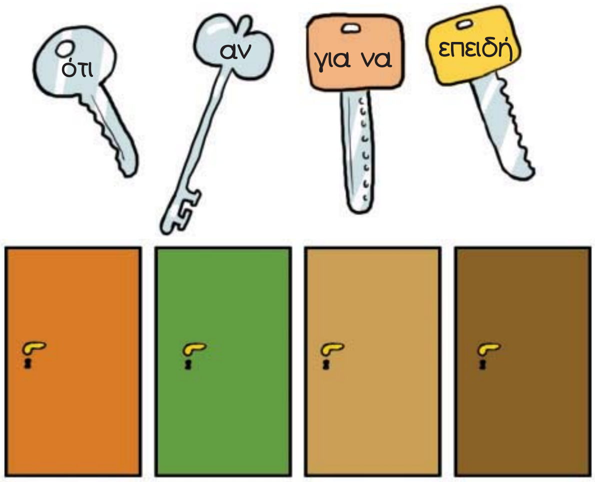

16.4 Εξαρτημένες / δευτερεύουσες προτάσεις

Α. Ειδικές προτάσεις

Ο κύριος Βρασίδας νομίζει **ότι ο καιρός θα χαλάσει**.
Ο Ορέστης ξέρει **ότι ο θείος Βρασίδας θα πάει διακοπές**.

Οι **ειδικές** προτάσεις εισάγονται με τους συνδέσμους **ότι**, **πως**, **που** και είναι αντικείμενα ρημάτων όπως: *λέω, πιστεύω, νομίζω, ξέρω, αισθάνομαι, υποστηρίζω* κ.ά.

Ο κύριος Βρασίδας παραπονιόταν **πως ο καιρός χαλούσε κάθε χρόνο στις διακοπές του**.
Ο κύριος Βρασίδας μετάνιωσε **που δεν είχε συμβουλευτεί την Ε.Μ.Υ.**

Οι ειδικές προτάσεις μπορεί να είναι και υποκείμενα απρόσωπων ρημάτων (βλ. ενότητα 10.2 ΣΤ) και απρόσωπων εκφράσεων:
Π.χ. Φαίνεται **ότι η βροχή θα κρατήσει αρκετή ώρα**.

Β. Πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις

Ερώτηση – κύρια πρόταση: **Ευθεία ερώτηση**

Ερώτηση – εξαρτημένη πρόταση: **Πλάγια ερώτηση (πλάγια ερωτηματική πρόταση)**

Οι **πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις** είναι εξαρτημένες προτάσεις που εκφράζουν ερώτηση ή απορία. Είναι αντικείμενα ρημάτων όπως: *ρωτώ*, *αναρωτιέμαι*, *απορώ*, *σκέφτομαι*, *αμφιβάλλω* κ.ά. Επίσης, είναι υποκείμενα απρόσωπων ρημάτων και απρόσωπων εκφράσεων με παρόμοια σημασία. Οι πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις εισάγονται με τους συνδέσμους **αν**, **μήπως**, με τις ερωτηματικές αντωνυμίες και με τα ερωτηματικά επιρρήματα.

Γ. Βουλητικές προτάσεις

Οι **βουλητικές προτάσεις** είναι εξαρτημένες προτάσεις που εκφράζουν επιθυμία, σχεδιασμό ή ευχή. Είναι αντικείμενα ρημάτων όπως: *θέλω*, *μπορώ*, *εύχομαι*, *αναγκάζομαι*, *σκοπεύω* κ.ά. Επίσης, είναι υποκείμενα απρόσωπων ρημάτων και απρόσωπων εκφράσεων όπως: *πρέπει*, *χρειάζεται*, *απαγορεύεται*, *είναι ανάγκη*, *είναι αδύνατον* κ.ά. Οι βουλητικές προτάσεις βρίσκονται πάντοτε σε υποτακτική (γι' αυτό και ξεκινούν με το μόριο **να** της υποτακτικής).

Προσοχή!
Ξεχωρίζουμε τις βουλητικές από τις τελικές προτάσεις (βλ. ενότητα 16.4 Ι), γιατί στις βουλητικές δεν μπορούμε να αντικαταστήσουμε το *να* με το *για να*.

Θέλω να πάω στον κινηματογράφο.
ΑΛΛΑ ΟΧΙ Θέλω για να πάω στον κινηματογράφο.

Δ. Ενδοιαστικές προτάσεις

Ο θείος Βρασίδας ανησυχεί **μη χαλάσει κι άλλο ο καιρός**.

Φοβάται **μήπως το ποντίκι τη δαγκώσει**!

Οι **ενδοιαστικές προτάσεις** είναι εξαρτημένες προτάσεις που εκφράζουν τον φόβο ή τον δισταγμό μας για κάτι. Είναι αντικείμενα ρημάτων όπως: *φοβάμαι*, *ανησυχώ* κ.ά. Οι προτάσεις αυτές εισάγονται με τους συνδέσμους **μήπως** και **μη(ν)**.

Να και κάτι που πρέπει να ξέρουμε για τις εξαρτημένες προτάσεις που έχουμε συναντήσει ως τώρα.

Η ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ

Μερικές φορές μια πρόταση εξηγεί καλύτερα το νόημα κάποιας λέξης, συνήθως ουσιαστικού. Έτσι οι ειδικές, πλάγιες ερωτηματικές, βουλητικές και ενδοιαστικές προτάσεις μπορεί και να έχουν θέση **επεξήγησης** (να επεξηγούν δηλ. κάποια ουσιαστικά):
Μάθατε το νέο, ότι ο κ. Βρασίδας κέρδισε το βραβείο «Γνώση»;
Ο Ορέστης βασανιζόταν από αυτήν την απορία, αν η κοπέλα δούλευε στο μαγαζί με τα παγωτά.
Ο κ. Βρασίδας είχε μία και μόνο επιθυμία, να επισκεφθεί την Άνδρο.
Η κ. Δανάη πρέπει να απαλλαγεί από τον μεγάλο της φόβο, μήπως τη δαγκώσει το ποντίκι.

Ε. Αναφορικές προτάσεις

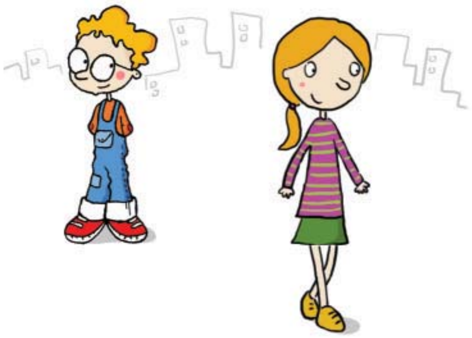

Είδα μια κοπέλα. + Η κοπέλα μου είχε πουλήσει ένα παγωτό.

Είδα μια κοπέλα η οποία/που μου είχε πουλήσει ένα παγωτό.

Οι **αναφορικές προτάσεις** είναι εξαρτημένες προτάσεις που αναφέρονται σε μία λέξη ή φράση κάποιας άλλης πρότασης. Οι προτάσεις αυτές εισάγονται με τις αναφορικές αντωνυμίες (βλ. ενότητα 8.6) ή το άκλιτο **που**.

Πολλές φορές η αναφορική αντωνυμία πρέπει να βρίσκεται μέσα σε Προθετική Φράση:
Ο Ορέστης διάβαζε ένα βιβλίο. Στο βιβλίο πρωταγωνιστούσε ο Ηρακλής.
Ο Ορέστης διάβαζε ένα βιβλίο [**στο οποίο**] πρωταγωνιστούσε ο Ηρακλής.
Προθετική Φράση

ΣΤ. Υποθετικές προτάσεις

Αν την ξαναδώ, θα της πω ότι έχει ωραία μάτια.

Οι **υποθετικές προτάσεις** δηλώνουν ότι κάτι πρέπει να εκπληρωθεί για να πραγματοποιηθεί στη συνέχεια το περιεχόμενο της κύριας πρότασης. Οι προτάσεις αυτές εισάγονται με τους υποθετικούς συνδέσμους (π.χ. **αν**, **άμα**, **είτε...είτε**, βλ. ενότητα 14.1 Β).

Η εξαρτημένη υποθετική πρόταση (ή αλλιώς η **υπόθεση**) μαζί με την κύρια πρόταση που σχετίζεται με αυτήν (την **απόδοση**) σχηματίζει τον **υποθετικό λόγο**.

ΥΠΟΘΕΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ	
ΥΠΟΘΕΣΗ	ΑΠΟΔΟΣΗ
Αν την ξαναδώ	θα της πω ότι έχει ωραία μάτια.

Ζ. Χρονικές προτάσεις

ΕΝΟΤΗΤΑ 16: Πώς συνθέτω φράσεις και προτάσεις;

Έχεις πολλά πράγματα να κάνεις, Ορέστη! Πώς όμως θα τα βάλεις στη σειρά, πώς θα μας εξηγήσεις πότε θα ξυπνήσεις, πότε θα φας πρωινό, πότε θα πας στο σχολείο, πότε θα παίξεις με τους φίλους σου;

Κανένα πρόβλημα! Μπορώ να μιλήσω για τον χρόνο με ένα σωρό τρόπους και να αφηγηθώ όλα όσα συμβαίνουν (βλ. αφήγηση, ενότητα 2.1):
με χρονικά επιρρήματα (ενότητα 12.1) (*πριν, ύστερα, χτες* κ.ά.),
με Ονοματικές Φράσεις (*το πρωί, το βράδυ*),
με Προθετικές Φράσεις (*μετά από το σχολείο, πριν από το πρωινό, κατά τη διάρκεια του γεύματος*),
αλλά κυρίως με προτάσεις, τις **χρονικές προτάσεις**.

Όταν ξυπνάω κάνω τα εξής:
Αφού πλύνω το πρόσωπό μου, ντύνομαι και χτενίζομαι. **Μόλις** τελειώσω, τρώω το πρωινό μου, **ενώ** η μητέρα μου αρχίζει να μαγειρεύει το μεσημεριανό φαγητό. **Όταν** φτάσει το σχολικό, βγαίνω στον δρόμο. Μερικές φορές μόλις που το προλαβαίνω! **Ώσπου** να πάω στο σχολείο, συζητάω με τους συμμαθητές μου.

> Οι **χρονικές προτάσεις** εισάγονται με τους χρονικούς συνδέσμους (π.χ. **αφού, όταν, ενώ**, βλ. ενότητα 14.1 Β).

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 37

Περιγράφω σε μια παράγραφο μια δική μου μέρα. Προσέχω να βάλω στη σειρά τις πράξεις μου και να δηλώσω τη σειρά αυτή με εξαρτημένες χρονικές προτάσεις.

Η. Αιτιολογικές προτάσεις

Αυτή είναι η μοίρα του επιστήμονα. Όλοι θέλουν να μάθουν πώς βρήκα τις απαντήσεις σε αυτά που ζητούσα. Όλο «γιατί» και «πώς» ρωτάνε. Εγώ έχω τις απαντήσεις, ξέρω και πώς να τους τις πω, πώς να τους δείξω τις αιτίες. Δείχνω την αιτία με τις **αιτιολογικές προτάσεις**.

Οι **αιτιολογικές προτάσεις** εισάγονται με τους αιτιολογικούς συνδέσμους (π.χ. **γιατί, επειδή, διότι**, βλ. ενότητα 14.1 Β). Τις χρησιμοποιούμε όταν θέλουμε να επιχειρηματολογήσουμε για κάτι (βλ. ενότητα 2.1).

Θ. Εναντιωματικές προτάσεις - Παραχωρητικές προτάσεις

Πήγαμε εκδρομή, **αν και έβρεχε**.

Οι **εναντιωματικές προτάσεις** φανερώνουν αντίθεση σε αυτό που δείχνει η κύρια πρόταση. Παρ' όλα αυτά, η κύρια πρόταση ισχύει. Εισάγονται με τους συνδέσμους **αν και**, **ενώ**, **μολονότι**, **κι ας**.

Θα πάμε εκδρομή, **κι ας βρέξει**.

Οι **παραχωρητικές προτάσεις** εισάγονται με τους συνδέσμους **και αν**, **και να**, **κι ας**.

ΕΝΟΤΗΤΑ 16: Πώς συνθέτω φράσεις και προτάσεις;

Ι. Τελικές προτάσεις

Θα πάω να τη βρω **για να της πω ότι έχει όμορφα μάτια**.

Όταν θέλουμε να δείξουμε για ποιο σκοπό γίνεται κάτι, χρησιμοποιούμε **τελικές προτάσεις**. Αυτές εισάγονται με το **για** + το μόριο της υποτακτικής **να**.

Μερικές φορές (κυρίως μετά από ρήματα που δείχνουν κίνηση), οι τελικές προτάσεις εισάγονται μόνο με το μόριο **να**:
Π.χ. Τρέχω **να προλάβω τον Ορέστη**.

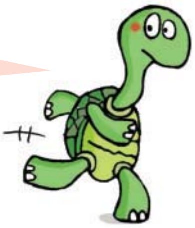

ΙΑ. Αποτελεσματικές ή συμπερασματικές προτάσεις

Ο καιρός επιδεινώθηκε τόσο πολύ,
που ο θείος Βρασίδας ανέβαλε τις διακοπές του.

Περίμενε τις διακοπές του τόσες εβδομάδες,
ώστε δικαιολογημένα στενοχωρήθηκε.

Οι **αποτελεσματικές προτάσεις** δείχνουν το αποτέλεσμα της πράξης που δηλώνει η κύρια πρόταση. Εισάγονται με τους αποτελεσματικούς συνδέσμους **ώστε, που**.

Τι να θυμάμαι όταν γράφω

Χωρίζω με κόμμα τις εξαρτημένες προτάσεις που δεν έχουν στενή σχέση με την κύρια πρόταση και μπορούμε να τις παραλείψουμε.
Π.χ. Αφού φάει το πρωινό του, ο Ορέστης φεύγει για το σχολείο.

Αντίθετα, δεν μπορώ να χωρίσω με κόμμα εξαρτημένες προτάσεις που συμπληρώνουν το νόημα της κύριας πρότασης και, επομένως, είναι στενά συνδεδεμένες με αυτή.
Π.χ. Ο Βρασίδας είπε ότι θα πάει διακοπές.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 38 Βρίσκω τις εξαρτημένες προτάσεις στο παρακάτω κείμενο και αναγνωρίζω σε ποια είδη ανήκουν:

Ο Αρίων, που έμενε εκείνο τον καιρό στην αυλή του Περίανδρου, θέλησε να ταξιδέψει στην Ιταλία και τη Σικελία. Εκεί εργάστηκε πολύ και, αφού απέκτησε πολλά χρήματα, είπε να γυρίσει πίσω στην Κόρινθο. Ναύλωσε ένα κορινθιακό καράβι, επειδή είχε εμπιστοσύνη μόνο στους Κορίνθιους. Ωστόσο, στη μέση του πελάγους, αυτοί σκέφτηκαν να τον ρίξουν στη θάλασσα για να πάρουν τα πλούτη του. Εκείνος, μια και δεν μπορούσε να κάνει τίποτε άλλο, συμφώνησε. Τους ρώτησε όμως αν θα τον άφηναν να τραγουδήσει για τελευταία φορά στο κατάστρωμα, φορώντας τα καλά του.

Ηρόδοτος, Ο Αρίων και το δελφίνι (Διασκευή)

16.5 Ευθύς - πλάγιος λόγος

– Τι σου συνέβη;
– Με έριξαν στη θάλασσα, αλλά ένα δελφίνι, που μαγεύτηκε από το τραγούδι μου, με έβγαλε στη στεριά.

Ευθύς λόγος

Οι ψαράδες ρώτησαν τον Αρίωνα τι του είχε συμβεί κι εκείνος απάντησε ότι τον είχαν ρίξει στη θάλασσα, αλλά ένα δελφίνι, που μαγεύτηκε από το τραγούδι του, τον έβγαλε στη στεριά.

Πλάγιος λόγος

Στον **ευθύ λόγο** ακούμε τα λόγια κάποιου όπως ακριβώς τα λέει, ενώ στον **πλάγιο λόγο** τα λόγια αυτά τα μεταφέρει κάποιο τρίτο πρόσωπο.
Για να μετατρέψω τον ευθύ σε πλάγιο λόγο:

1. Προσθέτω τα ονόματα των προσώπων.
2. Βάζω συνδέσμους για να ενώσω τις προτάσεις.
3. Χρησιμοποιώ ρήματα όπως *ρώτησε, απάντησε, είπε* κ.ά.
4. Μετατρέπω τις κύριες προτάσεις σε εξαρτημένες.
5. Αλλάζω το πρόσωπο των ρημάτων από πρώτο/δεύτερο σε τρίτο (π.χ. ήθελα ⟶ ήθελε).
6. Μερικές φορές, αλλάζω και τον χρόνο του ρήματος (π.χ. έριξαν ⟶ είχαν ρίξει).

«Θέλω φαγητό», είπε ο Αρίωνας.
Τα λόγια του Αρίωνα βρίσκονται μέσα σε εισαγωγικά, «...», άρα... έχουμε **ευθύ λόγο.**

Ο Αρίωνας είπε ότι ήθελε φαγητό.
Εδώ δεν έχουμε εισαγωγικά, άρα... έχουμε **πλάγιο λόγο.**

ΠΕΜΠΤΟ ΜΕΡΟΣ

Βρίσκω τις σχέσεις των λέξεων

Παραγωγική μορφολογία - Σύνθεση - Σημασιολογία

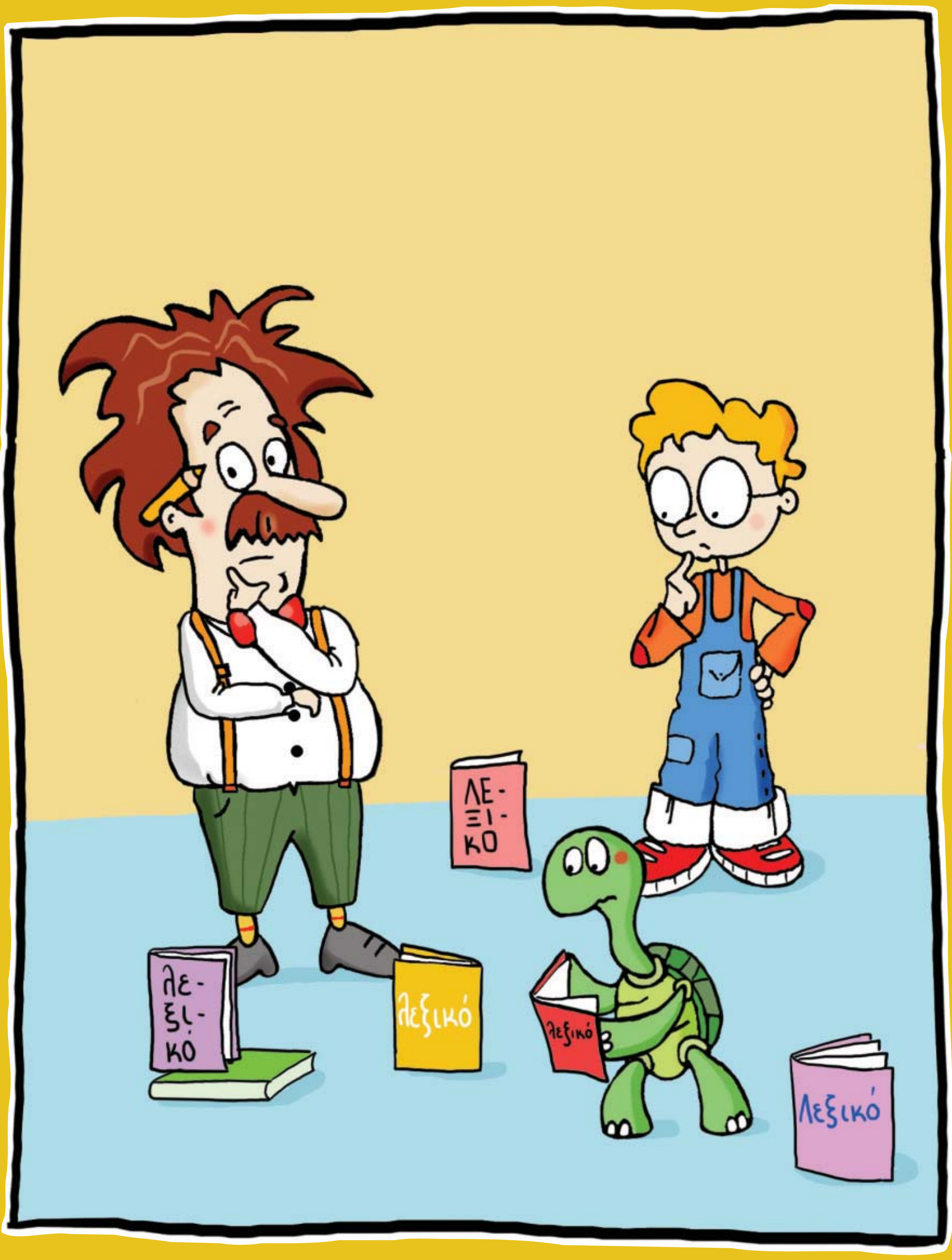

ΕΝΟΤΗΤΑ 17
Πώς φτιάχνω νέες λέξεις;

Παραγωγική μορφολογία - Σύνθεση

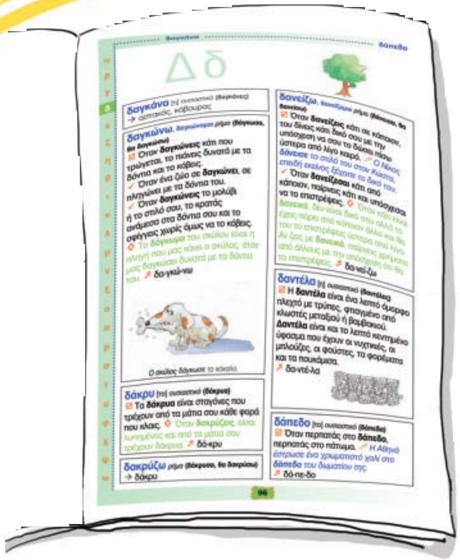

Όταν φτάνω στο **τέλος** ⟶ ***τελειώνω***,
όταν ξεκινώ απ' την **αρχή** ⟶ ***αρχίζω***,
όταν βλέπω ένα **όνειρο** ⟶ ***ονειρεύομαι***,
κι όταν πιάσουν οι **ζέστες**, ε τότε ⟶ ***ζεσταίνομαι*** για τα καλά.

Η αδελφή μου **γυμνάζεται** ⟶ στο ***γυμναστήριο***.
Συχνά **κολυμπάει** ⟶ της αρέσει δηλαδή το ***κολύμπι***.

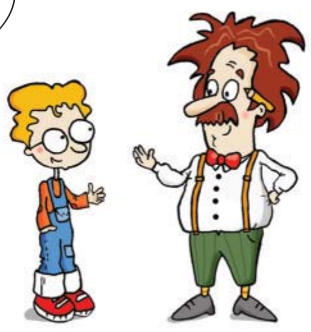

Η μικρή **γάτα** λέγεται ⟶ ***γατάκι***,
ο **σκύλος** ⟶ ***σκυλάκι***.
Ένα σπουδαίο **γκολ** είναι ⟶ ***γκολάρα***,
μια έκταση με **ελιές** ⟶ ***ελαιώνας***,
κι όταν συγκεντρώνονται πολλά **σκουπίδια** στο δωμάτιό μου
η μητέρα μου λέει ότι μοιάζει με ⟶ ***σκουπιδαριό***.

Αυτός που φτιάχνεται από **ασήμι** είναι ⟶ ***ασημένιος***,
κι αυτός που μας **ενοχλεί** ⟶ ***ενοχλητικός***.
Ο συμμαθητής μου, ο Σταύρος, που **μελετά** συστηματικά, είναι πολύ ⟶ ***μελετηρός***.
Εγώ πολλές φορές ξεχνώ τις ασκήσεις που έχω για **αύριο**.
Κι όταν φτάνει η ⟶ ***αυριανή*** μέρα τρέχω για να προλάβω.

Μπορώ να φτιάξω νέες λέξεις προσθέτοντας καταλήξεις σε λέξεις που ήδη υπάρχουν. Η διαδικασία αυτή λέγεται **παραγωγή**.

Όταν ένα σχήμα είναι **στενό** και **μακρύ** το λέμε ⟶ ***στενόμακρο***.
Όταν **ανεβαίνω** και **κατεβαίνω** άσκοπα τις σκάλες του σπιτιού μου, όλοι αναρωτιούνται γιατί ⟶ ***ανεβοκατεβαίνω*** χωρίς λόγο.
Όταν ο **ήλιος βασιλεύει**, μου αρέσει να χαζεύω το ⟶ ***ηλιοβασίλεμα***.

Μπορώ επίσης να ενώσω λέξεις και να φτιάξω ακόμα μεγαλύτερες. Η διαδικασία αυτή λέγεται **σύνθεση**.

17.1 Παραγωγή

Α. Παράγωγα ρήματα

Κυρίως από ουσιαστικά ή επίθετα:	**Αλλά και:**
νεύρο – νευριάζω φυτό – φυτεύω κόπος – κοπιάζω τέλος – τελειώνω ζέστη – ζεσταίνω όμορφος – ομορφαίνω σημάδι – σημαδεύω κλειδί – κλειδώνω	1) Από άλλα ρήματα: φέγγω – φεγγίζω βάφω – ξεβάφω διψώ – ξεδιψώ 2) Από άκλιτα μέρη του λόγου (επιρρήματα, επιφωνήματα κτλ.): συχνά – συχνάζω σιμά – σιμώνω χαμηλά – χαμηλώνω

Β. Παράγωγα ουσιαστικά

Από ρήματα:	**Από ουσιαστικά:**
τραγουδώ – τραγουδιστής έρχομαι – ερχομός κλαδεύω – κλάδεμα τρέχω – τρέξιμο ανασαίνω – ανάσα γυμνάζω – γυμναστήριο	**α. Υποκοριστικά** Δείχνουν ότι κάτι είναι μικρό ή ότι το νιώθουμε ως αγαπητό/οικείο. Π.χ. παιδί – παιδάκι Καταλήξεις: -άκι, -ίτσα, -άκος, -άκης, -ούλα, -ούλης, -ούλι, -ούδα, -ούδι **β. Μεγεθυντικά** Δείχνουν ότι κάτι είναι πιο μεγάλο από αυτό στο οποίο αναφέρεται η λέξη από την οποία προέρχεται. Π.χ. κολοκύθι – κολοκύθα Καταλήξεις: -α, -άρα, -αράς, -αρος **γ. Περιεκτικά** Δείχνουν ότι πολλά όμοια πράγματα βρίσκονται στο ίδιο μέρος. Π.χ. άμμος – αμμουδιά, αμπέλι – αμπελώνας Καταλήξεις: -ια, -ώνας, -ιώνας **δ. Τοπικά** Δείχνουν τόπο. Π.χ. εστιάτορας – εστιατόριο, Πατριάρχης – Πατριαρχείο **ε. Εθνικά** Δείχνουν τον άνθρωπο που κατάγεται από συγκεκριμένο τόπο. Έχουν πολλά είδη καταλήξεων. Π.χ. Ανατολή – Ανατολίτης, Ψαρά – Ψαριανός **στ. Επαγγελματικά** Δηλώνουν επάγγελμα. Π.χ. βιβλιοθήκη – βιβλιοθηκάριος, βάρκα – βαρκάρης, γάλα – γαλατάς **ζ. Διάφορα άλλα** -αινα: π.χ. Γιώργος – Γιώργαινα -ινα: π.χ. γιατρός – γιατρίνα -ισμος: π.χ. χριστιανός – χριστιανισμός -ιά: π.χ. νύχτα – νυχτιά, λεβέντης – λεβεντιά

Τα ουσιαστικά που παράγονται από ρήματα σημαίνουν κυρίως:
α) το πρόσωπο που ενεργεί (π.χ. τραγουδιστής)
β) την ενέργεια ή το αποτέλεσμά της (π.χ. κλάδεμα)
γ) το όργανο, το μέσο ή τον τόπο μιας ενέργειας (π.χ. γυμναστήριο)

Από επίθετα:

Είναι αφηρημένα και φανερώνουν ιδιότητα

Π.χ. αθώος – αθωότητα, αγράμματος – αγραμματοσύνη, μαύρος – μαυρίλα, γλυκός – γλύκα, κόκκινος – κοκκινίλα, βαρύς – βαρύτητα

Γ. Παράγωγα επίθετα

Από ρήματα:	**Από ουσιαστικά:**
δροσίζω – δροσιστικός μελετώ – μελετηρός λάμπω – λαμπερός κινώ – κινητήριος Τα παράγωγα επίθετα σε **-τος** λέγονται **ρηματικά επίθετα**: σκύβω – σκυφτός βάζω – βαλτός	ζήλια – ζηλιάρης άνοιξη – ανοιξιάτικος στάχτη – σταχτής αιώνας – αιώνιος βροχή – βροχερός μετάξι – μεταξωτός κορίτσι – κοριτσίστικος αρνί – αρνίσιος μαλλί – μάλλινος
Από επίθετα:	**Από επιρρήματα:**
Αυτά είναι κυρίως υποκοριστικά: κοντός – κοντούλης ζεστός – ζεστούτσικος Ή φανερώνουν ιδιότητα: άγριος – αγριωπός άσπρος – ασπριδερός παχύς – παχουλός Επίσης σχηματίζονται με το στερητικό α(ν)-: επίσημος – ανεπίσημος ακριβής – ανακριβής πιθανός – απίθανος	κοντά – κοντινός βόρεια – βορινός αύριο – αυριανός

Δ. Παράγωγα επιρρήματα

Τα παράγωγα επιρρήματα προέρχονται κυρίως από επίθετα. Παράγονται με τις καταλήξεις **-α** και **-ως** (βλ. ενότητα 12.2).
όμορφος – όμορφα
ειλικρινής – ειλικρινώς
άμεσος – άμεσα και αμέσως

Πιο σπάνια, μπορεί να βρούμε επιρρήματα που παράγονται από αντωνυμίες (π.χ. άλλος – αλλού) ή από άλλα επιρρήματα (π.χ. εκεί – εκείθε).

17.2 Σύνθεση

Όταν συνδυάζουμε μια λέξη με μια άλλη λέξη για να φτιάξουμε μια καινούρια λέξη, έχουμε **σύνθεση**.

άγριο	+	λουλούδι	=	αγριολούλουδο
ανεβαίνω	+	κατεβαίνω	=	ανεβοκατεβαίνω
Α΄ συνθετικό		**Β΄ συνθετικό**		**Σύνθετη λέξη**

Στη γλώσσα μας υπάρχουν πολλές σύνθετες λεξεις (σύνθετα).
Με βάση τη σημασία τους, τα σύνθετα χωρίζονται σε:

Παρατακτικά σύνθετα: Αυτά σημαίνουν ό,τι και τα συνθετικά τους ενωμένα με τον σύνδεσμο *και*:
ανεβοκατεβαίνω – ανεβαίνω και κατεβαίνω
μαχαιροπίρουνα – μαχαίρια και πιρούνια
κοντόχοντρος – κοντός και χοντρός

Κτητικά σύνθετα: Αυτά σημαίνουν ότι κάποιος έχει κάτι δικό του.
μεγαλόκαρδος – αυτός που έχει μεγάλη καρδιά
μαυρομάτα – αυτή που έχει μαύρα μάτια
γλυκόφωνος – αυτός που έχει γλυκιά φωνή

Προσδιοριστικά σύνθετα: Σε αυτά το πρώτο συνθετικό προσδιορίζει το δεύτερο:
αγριολούλουδο – άγριο λουλούδι
ηλιοβασίλεμα – βασίλεμα του ήλιου
ξαναθυμάμαι – θυμάμαι ξανά

Αντικειμενικά σύνθετα: Σ' αυτά το ένα συνθετικό είναι ρήμα και το άλλο είναι το αντικείμενο του ρήματος αυτού.
θηριοδαμαστής – αυτός που δαμάζει θηρία
ζαχαροπλάστης – αυτός που πλάθει ζαχαρωτά
γλωσσοδέτης – αυτό που δένει τη γλώσσα

Πώς σχηματίζω σύνθετα;

Μπορώ να σχηματίσω σύνθετα λέξεων σχεδόν με τα περισσότερα μέρη του λόγου.

Το Α΄ συνθετικό μπορεί να είναι:

ουσιαστικό (**ποδ**όσφαιρο)
επίθετο (**αγριο**γούρουνο)
αριθμητικό (**πεντ**άμορφη)
ρήμα (**ανεβ**οκατεβαίνω)
επίρρημα (**πισω**γυρίζω)

Το Β΄ συνθετικό μπορεί να είναι:

ουσιαστικό (εξώ**φυλλο**)
επίθετο (βαθυ**γάλανος**)
ρήμα (νομο**θετώ**)
κλιτή μετοχή (κοσμο**γυρισμένος**)

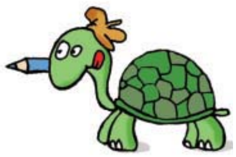

Άρα, μπορώ να φτιάξω σύνθετες λέξεις με ένα σωρό τρόπους!

Όταν το Α΄ συνθετικό είναι κλιτή λέξη, ενώνω τα δύο συνθετικά με το **συνδετικό φωνήεν** **-ο-**, το οποίο δεν προέρχεται από κανένα από τα δύο συνθετικά.

γυναίκες + παιδιά ⟶ γυναικ**-ό-**παιδα
νύχτα + πουλί ⟶ νυχτ**-ο-**πούλι
ανάβω + σβήνω ⟶ αναβ**-ο-**σβήνω
πικρή + δάφνη ⟶ πικρ**-ο-**δάφνη

Μερικές φορές, όμως, το συνδετικό φωνήεν χάνεται.

άγριος + άνθρωπος ⟶ αγριάνθρωπος

Μερικές προθέσεις της γλώσσας μας συνδυάζονται με ουσιαστικά, επίθετα, ρήματα και επιρρήματα, και σχηματίζουν νέες λέξεις: π.χ. **αντι**πρόεδρος, **κατα**κόκκινος, **συν**υπάρχω, **προ**χτές. Οι λέξεις αυτές άλλοτε μοιάζουν με παράγωγα και άλλοτε με σύνθετα.

Στη γλώσσα μας υπάρχουν και σύνθετα τα οποία μοιάζουν με ολόκληρες ονοματικές φράσεις. Αυτά ονομάζονται **πολυλεκτικά σύνθετα**.
Π.χ. παιδική χαρά, λαϊκή αγορά, τρίτη ηλικία, ζώνη ασφαλείας

17.3 Αρκτικόλεξα - Συντομογραφίες

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 39 Ρωτώ και μαθαίνω τι σημαίνουν τα παρακάτω αρκτικόλεξα:

Ο.Ε.Δ.Β., Ε.Ρ.Τ., Ο.Σ.Ε., Ε.Π.Ο., Κ.Ε.Π., Ε.Μ.Υ., Ε.Κ.Α.Β., Ο.Η.Ε., Ε.Ο.Τ.

ΕΝΟΤΗΤΑ 18
Τι σημαίνουν οι λέξεις;

Οι σημασίες των λέξεων

18.1 Κυριολεξία - Μεταφορά

Κυριολεξία έχουμε όταν χρησιμοποιούμε τα ουσιαστικά, τα επίθετα, τα ρήματα, τα επιρρήματα και τις μετοχές με την **πραγματική** τους σημασία.

Μεταφορά έχουμε όταν χρησιμοποιούμε μια λέξη με **αλλαγμένη** σημασία, η οποία όμως συνδέεται με την πραγματική της σημασία.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 40 Σε ποιες προτάσεις έχουμε κυριολεξία και σε ποιες μεταφορά;

1. Δεν μπορώ να πιω αυτό το φάρμακο. Είναι πολύ πικρό.
2. Μάτωσαν τα πόδια του στις σκληρές πέτρες.
3. Με το ξημέρωμα πικρά νέα έφτασαν στο νησί.
4. Σταμάτα να μιλάς όταν τρως και μάσα καλά το φαγητό σου.
5. Δεν κατάλαβα τι είπε. Μασούσε τα λόγια του.
6. Τον παρακάλεσα να με βοηθήσει, αλλά είχε σκληρή καρδιά και με αγνόησε.

18.2 Συνώνυμα - Αντώνυμα (αντίθετα)

Συνώνυμα ονομάζονται οι διαφορετικές λέξεις που έχουν περίπου την ίδια σημασία.

παπάς – ιερέας
λευκός – άσπρος
μπαμπάς – πατέρας
κ.ά.

Αντώνυμα (αντίθετα) ονομάζονται οι λέξεις που έχουν αντίθετη σημασία.

ψηλός – κοντός
πλούσιος – φτωχός
όμορφος – άσχημος
πάνω – κάτω
γεμίζω – αδειάζω
ανεβαίνω – κατεβαίνω
κ.ά.

18.3 Ομώνυμα - Παρώνυμα

Ομώνυμα είναι οι λέξεις που προφέρονται το ίδιο αλλά έχουν διαφορετική σημασία.

ο δανεικός – ο δανικός (από τη Δανία)
το διάλειμμα (στο σχολείο) – το διάλυμα (υγρού)
σήκω (πάνω) – σύκο (φρούτο)
πήρα (κάτι) – (αυτός έχει) πείρα
η εφορία (οικονομική υπηρεσία) – η ευφορία (πλούσια παραγωγή)
κλείνω την πόρτα – κλίνω ένα ρήμα
το κλίμα της χώρας – το κλήμα στην αυλή μας (κληματαριά, αμπέλι)
ο κριτικός (αυτός που ασκεί κριτική) – ο κρητικός (από την Κρήτη)
η λίρα (νόμισμα) – η λύρα (μουσικό όργανο)
ο λιμός (πείνα) – ο λοιμός (αρρώστεια)
ο όρος (συμφωνία) – το όρος (βουνό)
σήκω (ρήμα) – σύκο (το φρούτο)
ο τοίχος (σπιτιού) – το τείχος (της πόλης)
το φύλλο (δέντρου) – το φύλο (αρσενικό ή θηλυκό)
ο ψηλός (που έχει ύψος) – ο ψιλός (λεπτός)
κ.ά.

Παρώνυμα ονομάζονται οι λέξεις που μοιάζουν στην προφορά, αλλά έχουν διαφορετική σημασία.

οι αμυγδαλιές (δέντρα) – οι αμυγδαλές (αδένες)
ο αμαρτωλός (αυτός που έχει αμαρτίες) – ο αρματολός (αυτός που κρατάει άρματα)
εγκληματώ (κάνω έγκλημα) – εγκλιματίζω (εισάγω κάποιον με ομαλό τρόπο στις κλιματικές ή άλλες συνθήκες)
ο Ινδός (από την Ινδία) – ο Ινδιάνος (ιθαγενής της Αμερικής)
στερώ (παίρνω κάτι που ανήκει σε άλλον) – υστερώ (μένω πίσω)
η στήλη (επιτύμβια) – ο στύλος (η κολόνα)
η σφήκα (έντομο) – η σφίγγα (μυθολογικό τέρας)
ο τεχνικός (σε σχέση με μια τέχνη) – ο τεχνητός (αυτός που δεν είναι φυσικός)
κ.ά.

Προσοχή! Επειδή τα παρώνυμα μοιάζουν στην προφορά, πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί μην τυχόν τα μπερδέψουμε!

Τονικά παρώνυμα: Μερικές φορές, μπορώ να ξεχωρίσω τις λέξεις αυτές από τη θέση του τόνου.

γέρνω – γερνώ
γέρος – γερός
νόμος – νομός
παίρνω – περνώ
πίνω – πεινώ
σχολείο – σχόλιο
χώρος – χορός

18.3 Πολύσημα

Πολύσημο: Μια λέξη με παραπάνω από μία σημασίες, οι οποίες έχουν σχέση μεταξύ τους και προκύπτουν συνήθως από μεταφορά.

μεγάλος (= μεγαλόσωμος, ηλικιωμένος, σπουδαίος)
πρόσωπο (του ανθρώπου, του κτίσματος, στη γραμματική)
το χείλος (του ανθρώπου, του ποτηριού, του γκρεμού)
πόδι (του ανθρώπου, του τραπεζιού κτλ.)

Τι θα θυμάμαι για... τις σημασίες των λέξεων

1. Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τις λέξεις με την πραγματική τους σημασία (**κυριολεξία**), μπορούμε όμως να τις χρησιμοποιήσουμε και με κάποια μη πραγματική σημασία (**μεταφορά**).
2. **Συνώνυμα** είναι λέξεις που έχουν την ίδια (ή περίπου την ίδια) σημασία.
3. **Αντώνυμα** είναι λέξεις που έχουν αντίθετη σημασία.
4. **Ομώνυμα** είναι οι λέξεις που προφέρονται το ίδιο αλλά έχουν διαφορετική σημασία.
5. **Παρώνυμα** είναι λέξεις που μοιάζουν στην προφορά, αλλά έχουν διαφορετική σημασία.

Τι να θυμάμαι όταν γράφω

Πρέπει να θυμάμαι πώς ακριβώς γράφονται τα **ομώνυμα**, **παρώνυμα** και **τονικά παρώνυμα**, επειδή η γραφή τους φανερώνει τη σημασία τους.

παίρνω – περνώ **κλήμα – κλίμα**
ρήμα – ρίμα **κλίνω – κλείνω**

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Α. Πίνακας ανώμαλων ρημάτων

Ενεστώτας	Αόριστος		Κλιτή μετοχή
	Ενεργητική Φωνή	Παθητική Φωνή	
ακουμπώ (1)	ακούμπησα	—	ακουμπισμένος
αναβάλλω	ανέβαλα	αναβλήθηκα	αναβλημένος
αναμειγνύω	ανέμειξα	αναμείχθηκα	ανα(με)μειγμένος
ανασταίνω	ανάστησα	αναστήθηκα	αναστημένος
ανατέλλω	ανάτειλα/ανέτειλα	—	—
ανεβαίνω	ανέβηκα	—	ανεβασμένος
ανέχομαι	ανέχτηκα	—	—
αντέχω	άντεξα	—	—
απαλλάσσω	απάλλαξα	απαλλάχτηκα	απαλλαγμένος
απέχω	*παρατατ.* απείχα	—	—
αποδεικνύω	απέδειξα	αποδείχθηκα	απο(δε)δειγμένος
απολαμβάνω	απόλαυσα	—	—
απονέμω	απένειμα	απονεμήθηκα	απονεμημένος
αποσπώ (1)	απέσπασα	αποσπάστηκα	αποσπασμένος
αποτελώ (2)	αποτέλεσα	αποτελέστηκα	—
αποτυχαίνω	απέτυχα	—	αποτυχημένος
αρέσω	άρεσα	—	—
αρκώ (2)	άρκεσα/ήρκεσα	αρκέστηκα	—
αυξάνω/-αίνω	αύξησα	αυξήθηκα	αυξημένος
αφαιρώ (2)	αφαίρεσα	αφαιρέθηκα	αφηρημένος
αφήνω	άφησα	αφέθηκα	αφημένος
βάζω	έβαλα	βάλθηκα	βαλμένος
βαριέμαι	βαρέθηκα	—	—
βαρώ (1)	βάρεσα	—	—
βαστώ (1)	βάσταξα/βάστηξα	βαστάχτηκα/ βαστήχτηκα	βαστα(γ)μένος/ βαστη(γ)μένος
βγάζω	έβγαλα	βγάλθηκα	βγαλμένος
βγαίνω	βγήκα	—	βγαλμένος
βλέπω	είδα	ειδώθηκα	ιδωμένος
βογκώ (1)	βόγκηξα	—	—
βόσκω	βόσκησα	(βοσκήθηκα)	βοσκημένος
βουτώ (1)	βούτηξα	βουτήχτηκα	βουτηγμένος
βρέχω	έβρεξα	βράχηκα	βρε(γ)μένος
βρίσκω	βρήκα	βρέθηκα	—
βροντώ (1)	βρόντηξα/ βρόντησα	—	—
βυζαίνω	βύζαξα	βυζάχτηκα	βυζαγμένος
γδέρνω	έγδαρα	γδάρθηκα	γδαρμένος
γελώ (1)	γέλασα	γελάστηκα	γελασμένος
γέρνω	έγειρα	—	γερμένος
γερνώ (1)	γέρασα	—	γερασμένος
γίνομαι	έγινα	—	γινωμένος
δέομαι	δεήθηκα	—	—
δέρνω	έδειρα	δάρθηκα	δαρμένος

Ενεστώτας	Αόριστος		Κλιτή μετοχή
	Ενεργητική Φωνή	Παθητική Φωνή	
διαβαίνω	διάβηκα	—	—
διαθέτω	διέθεσα	διατέθηκα	διατεθειμένος
διακόπτω	διέκοψα	διακόπηκα	διακεκομμένος
διαμαρτύρομαι	διαμαρτυρήθηκα	—	διαμαρτυρημένος
δίνω	έδωσα	δόθηκα	δοσμένος
διψώ (1)	δίψασα	—	διψασμένος
δρω (1)	έδρασα	—	—
εισάγω	εισήγαγα	εισήχθηκα	εισηγμένος
εκλέγω	εξέλεξα	εκλέχτηκα/εξελέγην	εκλεγμένος
εκπλήσσω	εξέπληξα	εξεπλάγην	—
εκρήγνυμαι	εξερράγην	—	—
εκτείνω	εξέτεινα	εκτάθηκα	εκτεταμένος
επαινώ (2)	επαίνεσα	επαινέθηκα	(ε)παινεμένος
επεμβαίνω	επενέβηκα/επενέβην	—	—
εξάγω	εξήγαγα	εξάχθηκα	—
εξαιρώ (2)	εξαίρεσα/εξήρεσα	εξαιρέθηκα	—
έρχομαι	ήρθα/ήλθα	—	—
εύχομαι	ευχήθηκα	—	—
εφευρίσκω	εφηύρα/εφεύρα	εφευρέθηκα	—
έχω	είχα	—	—
ζουλώ (1)	ζούληξα	ζουλήχτηκα	ζουληγμένος
ζω (2)	έζησα	—	—
θαρρώ (2)	θάρρεψα	—	—
θέλω	θέλησα	—	ηθελημένος
θέτω	έθεσα	τέθηκα	—
θίγω	έθιξα	θίχτηκα/εθίγην	θιγμένος
θρέφω, (πβ. τρέφω)	έθρεψα	θρέφτηκα	θρεμμένος
καθιστώ (1) *παθ.* καθίσταμαι	κατέστησα	κατέστην	κατεστημένος
κάθομαι	κάθισα/έκατσα		καθισμένος
καίω	έκαψα	κάηκα	καμένος
καλώ (2)	κάλεσα	καλέστηκα	καλεσμένος
κάνω	έκανα/έκαμα	—	καμωμένος
καρτερώ (1/2)	καρτέρεσα	—	—
καταπίνω	κατάπια	—	—
καταριέμαι (1)	καταράστηκα	—	καταραμένος
καταφρονώ (2)	καταφρόνεσα	καταφρονέθηκα	καταφρονεμένος
κατεβαίνω	κατέβηκα	—	κατεβασμένος
κερδίζω	κέρδισα	κερδήθηκα	κερδισμένος
κερνώ (1)	κέρασα	κεράστηκα	κερασμένος
κλαίω	έκλαψα	κλαύτηκα	κλαμένος
κλέβω	έκλεψα	κλάπηκα/κλέφτηκα	κλεμμένος
κόβω	έκοψα	κόπηκα	κομμένος
κοιτάζω/κοιτώ (1)	κοίταξα	κοιτάχτηκα	κοιταγμένος
κρεμώ (1), *παθ.* κρέμομαι	κρέμασα	κρεμάστηκα	κρεμασμένος
κυλώ (1)	κύλησα	κυλίστηκα	κυλισμένος
λαμβάνω/λαβαίνω	έλαβα	—	—
λέ(γ)ω	είπα	λέχθηκα/ειπώθηκα	ειπωμένος

Ενεστώτας	Αόριστος		Κλιτή μετοχή
	Ενεργητική Φωνή	Παθητική Φωνή	
μαθαίνω	έμαθα	μαθεύτηκα	μαθημένος
μεθώ (1)	μέθυσα	—	μεθυσμένος
μένω	έμεινα	—	—
μπαίνω	μπήκα	—	μπασμένος
μπορώ (2)	μπόρεσα	—	—
ντρέπομαι	ντράπηκα	—	ντροπιασμένος
ξέρω	*παρατατ.* ήξερα	—	—
ξεχνώ (1)	ξέχασα	ξεχάστηκα	ξεχασμένος
παθαίνω	έπαθα	—	—
παίρνω	πήρα	πάρθηκα	παρμένος
παραγγέλλω	παράγγειλα/ παρήγγειλα	παραγγέλθηκα	παραγγελμένος
παραδίδω/παραδίνω	παράδωσα/παρέδωσα	παραδόθηκα	παραδομένος
παραπονιέμαι (1)	παραπονέθηκα	—	παραπονεμένος
παρέχω	*παρατατ.* παρείχα, *εξαρτ.* παράσχω	παρασχέθηκα	—
πάσχω	έπαθα	—	—
πεινώ (1)	πείνασα	—	πεινασμένος
περνώ (1)	πέρασα	περάστηκα	περασμένος
πετυχαίνω	πέτυχα	—	πετυχημένος
πετώ (1)	πέταξα	πετάχτηκα	πετα(γ)μένος
πέφτω	έπεσα	—	πεσμένος
πηγαίνω/πάω	πήγα	—	—
πηδώ (1)	πήδηξα/πήδησα	—	—
πίνω	ήπια	πιώθηκα	πιωμένος
πλάττω/πλάσσω	έπλασα	πλάστηκα	πλασμένος
πλένω	έπλυνα	πλύθηκα	πλυμένος
πλήττω	έπληξα	—	—
πνίγω	έπνιξα	πνίγηκα	πνιγμένος
πονώ (1)	πόνεσα	—	πονεμένος
πρήζω	έπρηξα	πρήστηκα	πρησμένος
προβάλλω	πρόβαλα	—	—
προβάλλω	προέβαλα	προβλήθηκα	προ(βε)βλημένος
προβλέπω	πρόβλεψα/προέβλεψα	προβλέφθηκα	—
προσκαλώ	προσκάλεσα	προσκλήθηκα	προσκεκλημένος
προτείνω	πρότεινα	προτάθηκα	—
ρουφώ (1)	ρούφηξα	ρουφήχτηκα	ρουφηγμένος
σέβομαι	σεβάστηκα	—	—
σέρνω	έσυρα	σύρθηκα	συρμένος
σκουντώ (1)	σκούντηξα/σκούντησα	σκουντήχτηκα	σκουντηγμένος
σπάζω/σπάω (1)	έσπασα	—	σπασμένος
σπέρνω	έσπειρα	σπάρθηκα	σπαρμένος
στέκομαι/στέκω	στάθηκα	—	—
στέλνω	έστειλα	στάλθηκα	σταλμένος
στενοχωρώ (1/2)	στενοχώρεσα/ στενοχώρησα	στενοχωρέθηκα/ στενοχωρήθηκα	στενοχωρημένος
στρέφω	έστρεψα	στράφηκα	στραμμένος
συγχαίρω	συγχάρηκα	—	—
συμβαίνει	συνέβη	—	—

Ενεστώτας	Αόριστος		Κλιτή μετοχή
	Ενεργητική Φωνή	Παθητική Φωνή	
συμμετέχω	*παρατατ.* συμμετείχα	—	—
συμπίπτω	συνέπεσα	—	—
σφάλλω	έσφαλα	—	εσφαλμένος
σχολώ (1)	σχόλασα	—	σχολασμένος
σώζω	έσωσα	σώθηκα	σωσμένος
σωπαίνω	σώπασα	—	—
τελώ (2)	τέλεσα	τελέστηκα	(τε)τελεσμένος
τραβώ (1)	τράβηξα	τραβήχτηκα	τραβηγμένος
τρέπω	έτρεψα	τράπηκα	—
τρέφω	έθρεψα	τράφηκα	θρεμμένος
τρώω	έφαγα	φαγώθηκα	φαγωμένος
υπάρχω	υπήρξα	—	—
υπόσχομαι	υποσχέθηκα	—	—
υφίσταμαι	υπέστην	—	—
φαίνομαι	φάνηκα	—	—
φέρνω	έφερα	—	φερμένος
φεύγω	έφυγα	—	—
φθείρω	έφθειρα	φθάρ(θ)ηκα	φθαρμένος
φορώ (1/2)	φόρεσα	φορέθηκα	φορεμένος
φταίω	έφταιξα	—	—
φυλά(γ)ω	φύλαξα	φυλάχτηκα	φυλαγμένος
φυσώ (1)	φύσηξα	—	—
χαίρομαι/χαίρω	χάρηκα	—	—
χαλώ (1)	χάλασα	—	χαλασμένος
χορταίνω	χόρτασα	—	χορτασμένος
χυμώ (1)	χύμηξα	—	—
χωρώ (1/2)	χώρεσα	—	—
ψάλλω/ψέλνω	έψαλα	ψάλθηκα	ψαλμένος

1: Β΄ συζυγία – Τάξη 1
2: Β΄ συζυγία – Τάξη 2

Β. Γλωσσάρι

Αντικείμενο: Η ονοματική φράση που συνοδεύει ένα μεταβατικό ρήμα και δηλώνει σε ποιον μεταφέρεται η ενέργεια του ρήματος αυτού. Π.χ. Η Μαρία άνοιξε **την πόρτα**.

Αντώνυμα: Οι λέξεις που έχουν αντίθετη σημασία. Π.χ. **καλός** – **κακός**.

Αντωνυμία: Κλιτή λέξη που αντικαθιστά ονοματικές φράσεις. Π.χ. **Αυτή** είναι η αδερφή του.

Άρθρο: Μικρή κλιτή λέξη που μπαίνει μπροστά από ουσιαστικά, επίθετα, κλιτές μετοχές και ορισμένες αντωνυμίες. Μας δηλώνει αν η ονοματική φράση που συνοδεύει είναι αρσενικό, θηλυκό ή ουδέτερο (γένος), αν πρόκειται για ένα ή πολλά (αριθμό), σε ποια πτώση βρίσκεται, και κατά πόσον κάτι είναι ορισμένο ή αόριστο. Π.χ. **ο** δάσκαλος, **του** δάσκαλου, **η** καρέκλα, **της** καρέκλας, **τα** παιδιά, **των** παιδιών.

Αριθμητικά: Λέξεις που φανερώνουν αριθμούς. Χρησιμοποιούμε τα αριθμητικά για να δείξουμε ποσότητα (π.χ. **τρία**), σειρά (**τρίτος**), ή για να δηλώσουμε από πόσα μέρη αποτελείται κάτι (π.χ. **τριπλός**), πόσες φορές μεγαλύτερο είναι από κάτι άλλο (π.χ. **τριπλάσιος**) ή για να αναφερθούμε σε μονάδες που αποτελούν ένα σύνολο (π.χ. **τριάδα**).

Αριθμός: Χαρακτηριστικό των κλιτών μερών του λόγου, το οποίο δείχνει αν μιλάμε για ένα ή πολλά πράγματα. Π.χ. **το παιδί** – **τα παιδιά**.

Αύξηση: Συλλαβή (έ- ή ή-) που προσθέτουμε στο ρήμα για να σχηματίσουμε τους παρελθοντικούς χρόνους. Π.χ. **έ**λεγα, **ή**θελα.

Γένος: Χαρακτηριστικό βάσει του οποίου ταξινομούνται τα άρθρα, τα ουσιαστικά, τα επίθετα, οι αντωνυμίες, τα αριθμητικά και οι κλιτές μετοχές σε αρσενικά, θηλυκά και ουδέτερα. Π.χ. **ο καλός μαθητής, η καλή μαθήτρια, το καλό παιδί**.

Έγκλιση: Τύποι του ρήματος που δείχνουν αν η πράξη που περιγράφουμε είναι πραγματική/βέβαιη (π.χ. Ο γιος του κυρ Πέτρου **σπουδάζει** αστροναύτης.) ή επιθυμητή/αβέβαιη (π.χ. Ο κυρ Πέτρος ήθελε **να σπουδάσει** ο γιος του αστροναύτης.) ή ακόμα αν απαιτούμε την πραγματοποίησή της (π.χ. **Έλα** εδώ οπωσδήποτε.).

Εξαρτημένος: Ρηματικός τύπος με συνοπτικό – στιγμιαίο ποιόν ενεργείας. Τον βρίσκουμε πάντα μαζί με μόρια (π.χ. θα, να), από τα οποία και εξαρτάται. Π.χ. θα **γράψω**, να **γράψω**. Επίσης, ο άκλιτος τύπος του, «γράψει», συνδυάζεται με το ρήμα «έχω», π.χ. έχω **γράψει**, είχα **γράψει**.

Επίθετο: Λέξη που συνοδεύει τα ουσιαστικά και μας λέει κάθε φορά πώς ακριβώς είναι το ουσιαστικό, δηλαδή τι ποιότητα ή ιδιότητα έχει. Π.χ. **καλός** φίλος, **έξυπνη** μαθήτρια.

Επίρρημα: Άκλιτη λέξη που συνοδεύει το ρήμα και το προσδιορίζει δίνοντάς μας πληροφορίες για τον τόπο, τον χρόνο, τον τρόπο, την ποσότητα. Π.χ. Θα έρθει **εδώ αύριο οπωσδήποτε**.

Επιφώνημα: Άκλιτη λέξη με την οποία μπορώ να εκφράσω τα συναισθήματά μου. Π.χ. **Αλίμονο!**

Ευθύς λόγος: Τα λόγια κάποιου όπως ακριβώς τα λέει. Π.χ. Ο Ορέστης είπε: **«Αύριο θα πάω εκδρομή»**.

Θέμα: Το σταθερό μέρος της λέξης, πάνω στο οποίο προστίθενται οι καταλήξεις. Π.χ. **ερευνητ**-ής, **ερευνητ**-ές

Κατάληξη: Το μέρος της λέξης που αλλάζει. Π.χ. ερευνητ-**ής,** ερευνητ-**ές**

Κατηγορούμενο: Λέξη που εμφανίζεται μαζί με ένα συνδετικό ρήμα και αποδίδει μια ιδιότητα στο υποκείμενο. Π.χ. Ο Γιάννης είναι **τεμπέλης**. Η Μαρία θα γίνει **γιατρός**.

Κειμενικός δείκτης: Λέξη ή φράση που χρησιμοποιούμε για να δείξουμε πώς συνδέονται οι προτάσεις μέσα στο κείμενο. Π.χ. Ο Γιάννης είναι άρρωστος. **Επομένως**, δε θα έρθει στο σχολείο.

Κυριολεξία: Η χρήση μιας λέξης με την πραγματική της σημασία. Π.χ. Ο λύκος είναι **μαύρος**.

Λεκτικές πράξεις: Πράξεις που κάνουμε με τα λόγια. Π.χ. **Βαφτίζεται ο δούλος του Θεού Ορέστης**.

Μεταφορά: Η χρήση μιας λέξης με αλλαγμένη σημασία, η οποία συνδέεται όμως με την πραγματική της σημασία. Π.χ. Η ζωή μου είναι **μαύρη**.

Μετοχές: Κλιτές (με κατάληξη -μένος, -μένη, -μένο) ή άκλιτες (με κατάληξη -οντας/-ώντας) λέξεις που παράγονται από ρήματα. Π.χ. **κουρασμένος**, **τρέχοντας**.

Μόρια: Μικρές άκλιτες λέξεις. Π.χ. **θα**.

Ομώνυμα: Λέξεις που προφέρονται το ίδιο, αλλά έχουν διαφορετική σημασία. Π.χ. **κριτικός** (αυτός που ασκεί κριτική) – **Κρητικός** (ο καταγόμενος από την Κρήτη).

Ουσιαστικό: Κλιτή λεξη που δηλώνει πρόσωπο, ζώο, τόπο, πράγμα, ενέργεια, κατάσταση ή ιδιότητα. Π.χ. **μαθητής**, **γάτα**, **σπίτι**, **τραπέζι**, **επίθεση**, **φτώχεια**, **κομψότητα**.

Παραθετικά: Ο συγκριτικός και ο υπερθετικός βαθμός των επιθέτων και των επιρρημάτων. Π.χ. **ο πιο μεγάλος**, **χαμηλότερα**.

Πλάγιος λόγος: Τα λόγια κάποιου όπως τα μεταφέρει κάποιο τρίτο πρόσωπο. Π.χ. **Ο Ορέστης είπε ότι αύριο θα πάει εκδρομή**.

Ποιόν ενεργείας: Τύπος του ρήματος που μας δείχνει αν η πράξη που περιγράφουμε είναι εξακολουθητική **–** επαναλαμβανόμενη (π.χ. **γράφω**, **θα γράφω**), αν αναφερόμαστε σε αυτή χωρίς να δείχνουμε διάρκεια (συνοπτική **–** στιγμιαία, π.χ. **έγραψα**, **θα γράψω**) ή αν έχει ολοκληρωθεί (συντελεσμένη, π.χ. **έχω γράψει**).

Πολύσημη λέξη: Λέξη με διαφορετικές σημασίες, οι οποίες έχουν σχέση μεταξύ τους και έχουν προκύψει συνήθως από μεταφορά. Π.χ. το **πόδι** του ανθρώπου, το **πόδι** του τραπεζιού.

Πρόθεση: Μικρή άκλιτη λέξη που συνοδεύει μια ονοματική (ή προθετική) φράση και μαζί με αυτή δηλώνει διάφορες ιδιότητες (τόπο, χρόνο, τρόπο, προέλευση κ.ά.). Π.χ. **σε** ένα σπίτι, **για** τρεις ώρες, **με** προσοχή, **από** την Αθήνα. Μερικές προθέσεις χρησιμοποιούνται και στην παραγωγή/σύνθεση λέξεων. Π.χ. **συν**οδεύω, **κατα**γράφω.

Πρόταση: Μια σειρά από λέξεις η οποία περιλαμβάνει οπωσδήποτε ένα ρήμα και έχει δικό της, αυτοτελές νόημα. Π.χ. **Η Μαρία κοιμάται**.

Πτώση: Τύποι του άρθρου, του ουσιαστικού, του επιθέτου, της αντωνυμίας, των αριθμητικών και των κλιτών μετοχών που δηλώνουν τη συντακτική λειτουργία τους μέσα στην πρόταση. Π.χ. **Ο Γιάννης** κάλεσε **τους φίλους** του.

Ρήμα: Κλιτό μέρος του λόγου που το χρησιμοποιούμε για να εκφράσουμε μια ενέργεια ή κατάσταση. Είναι το πιο κεντρικό μέρος του λόγου γιατί γύρω του χτίζουμε προτάσεις. Π.χ. Ο Θανάσης **έφυγε** χτες.

Σύνδεσμος: Άκλιτη λέξη με την οποία μπορούμε να συνδέσουμε λέξεις, φράσεις και προτάσεις. Π.χ. Είναι έξυπνη **και** χαριτωμένη. Ο Γιάννης **και** η Μαρία. Ήρθε, **αλλά** δε μας έφερε γλυκά.

Συνώνυμα: Οι διαφορετικές λέξεις που έχουν περίπου την ίδια σημασία. Π.χ. **λευκός** – **άσπρος**.

Τόνος: Σημείο που μπαίνει πάνω από το φωνήεν της λέξης το οποίο προφέρεται πιο δυνατά. Π.χ. καλ**ό**ς.

Υποκείμενο: Η ονοματική φράση σε ονομαστική που δείχνει το πρόσωπο ή το πράγμα που εκτελεί την ενέργεια ενός ενεργητικού ρήματος (π.χ. **Ο δάσκαλος** τιμώρησε τον Πέτρο.) ή δέχεται την ενέργεια ενός παθητικού ρήματος (π.χ. **Ο Πέτρος** τιμωρήθηκε.).

Φθόγγοι: Γλωσσικοί ήχοι με τους οποίους αναπαριστάται η προφορά των λέξεων. Π.χ. [κ]-[α]-[ρ]-[ε]-[κ]-[ʎ]-[α].

Φράση: Ομάδα λέξεων μικρότερη από την πρόταση. Π.χ. **το καινούριο βιβλίο**.

Φωνήματα: Διαφορετικοί μεταξύ τους φθόγγοι, των οποίων η λειτουργία είναι να διαφοροποιούν λέξεις μεταξύ τους.

Χρονική βαθμίδα: Το χρονικό επίπεδο στο οποίο πραγματοποιείται η πράξη που δηλώνει το ρήμα (παρελθόν – παρόν – μέλλον).

Χρόνος: Τύπος του ρήματος που προκύπτει από τον συνδυασμό ποιού ενεργείας και χρονικής βαθμίδας. Π.χ. **ενεστώτας: γράφω** (εξακολουθητικό – επαναλαμβανόμενο, παρόν), **αόριστος: έγραψα** (συνοπτικό – στιγμιαίο, παρελθόν).

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

ΒΙΒΛΙΟΣΗΜΟ

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.